Ioan Slavici

Mara

I
SĂRĂCUŢII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuţii de ei, dar era tînără şi voinică şi harnică şi Dumnezeu a mai lăsat să aibă şi noroc.

Nu-i vorbă, Bîrzovanu, răposatul, era, cînd a fost, mai mult cîrpaci decît cizmar şi şedea mai bucuros la birt decît acasă; tot le-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murăşului, viuţa din dealul despre Păuliş şi casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeaţă, Radna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăş iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marţi dimineaţa Mara-şi scoate şatra şi codirile pline în piaţa de pe ţărmurele drept al Murăşului, unde se adună la tîrg de săptămînă murăşenii pînă de pe la Sovîrşin şi Soboteliu şi podgorenii pînă de pe la Cuvin. Joi dimineaţa ea trece Murăşul şi întinde şatra pe ţărmurele stîng, unde se adună bănăţenii pînă de pe la Făget, Căpălnaş şi Sîn-Miclăuş. Vineri noaptea, după cîntatul cocoşilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu şatra întinsă în piaţa cea mare, unde lumea se adună din şapte ţinuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ţi iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate şi cumpără ce găseşte; duce de la Radna ceea ce nu găseşti la Lipova ori la Arad şi aduce de la Arad ceea ce nu gă seşti la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dînsa ca să nu mai aducă ce a dus şi vinde mai bucuros cu cîştig puţin decît ca să-i "clocească" marfa.

Numai în zilele de Sîntă Mărie se întoarce Mara cu coşurile deşerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murăşului, e mănăstirea minoriţilor, vestita Maria Radna. Din turnurile bisericii mari şi frumoase se văd pe Murăş la deal ruinele acoperite cu muşchi ale cetăţii de la Şoimoş; în faţa bisericii se întinde Radna cea frumoasă şi peste Murăş e Lipova cu turnul sclipicios şi plin de zorzoane al bisericii romîneşti, iar pe Murăş la vale se întinde şesul cel nesfîrşit al Ţării Ungureşti. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dînsa nu e decît un loc larg în faţa mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cică e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrimează şi de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoşi, cei săraci se simt bogaţi şi cei nenorociţi se socotesc fericiţi.

Mara, deşi cretină adevărată, se duce şi ea cîteodată la biserica aceasta, dar se închină creştineşte, cu cruci şi cu mătănii, cum se cuvine în faţa lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; ştie prea bine că o Maică Precistă nemţească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă raşi ca-n palmă şi se strîmbă grozav de urît, au o ştiinţă tainică şi ştiu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-şi vie la leac, săracul să-şi găsească sprijoana şi nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, şi Marei îi rîde inima cînd pe la Sînte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămînă de zile, cete-cete, cu praporele în vînt, cu crucile împodobite cu flori şi cîntînd psalmi şi litanii. Acum, cînd vin sutele şi se adună miile pe locul cel larg din faţa mănăştirii, acum e secerişul Marei, care dimineaţa iese cu codirile pline şi seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara şi în faţa icoanei, apoi îşi ia copilaşii, pe care totdeauna îi poartă cu dînsa, îi dă puţin înainte şi le zice: "Închina-ţi-vă şi voi, sărăcuţii mamei!"

Sunt săraci, sărăcuţii, că n-au tată; e săracă şiea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase cînd se duce la tîrg? cum ar putea dînsa să stea de dimineaţă pînă seara fără ca să-i vadă? cum, cînd e atît de bine să-i vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se tîrguieşte şi se ceartă cu oamenii, se mai ia şi de cap cîteodată, plînge şi se plînge c-a rămas văduvă, şi apoi se uită împrejur să-şi vadă copiii şi iar rîde.

'Tot n-are nimeni copii ca mine!" îşi zice ea, şi nimeni nu poate s-o ştie aceasta mai bine decît dînsa, care ziua toată vede mereu copii şi oameni şi nu poate să vadă

ființă omenească fără ca s-o pună alăturea de copiii ei. Mulți sunt sănătoşi şi rumeni, voinici şi plini de viață, deştepți şi frumoşi, răi sunt, mare minune, şi e lucru ştiut că oameni de dai-Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt şi zdrențăroşi şi desculți şi nepieptănați şi nespălați şi obraznici, sărăcuții mamei; dar tot cam aşa e şi mama lor ea însăşi; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care îşi petrec viața în tîrg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie şi cu obrajii bătuți de soare, de ploi şi de vînt, Mara stă ziua toată sub şatră, în dosul mesei pline de poame şi de turtă dulce. La stînga, e coşul cu peşte, iar la dreapta clocoteşte apa fierbinte pentru "vornovişti", pentru care rade din cînd în cînd hreanul de pe masă. Copiii aleargă şi îşi caută treabă, vin cînd sunt flămînzi şi iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioşi, mai se bat, fie între dînşii, fie cu alții, şi ziua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănîncă ea singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea găteşte mîncarea. Mănîncă însă mama şi pentru ea, şi pentru copii. Păcat ar fi să rămîie ceva pe mîine.

Apoi, după ce a mai băut şi o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzînd dobînda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mîine, se duce la căpătîiul patului şi aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrînețe şi pentru înmormîntare, altul pentru Persida şi al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie şi măcar numai cîte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mîine. Cînd poate să pună florinul, ea-l sărută, apoi ră mîne aşa, singură, cu banii întinşi pe masă, stă pe gînduri şi începe în cele din urmă să plîngă.

Nu doară că i-ar fi greu ceva; cînd simte greul vieții, Mara nu plînge, ci sparge oale ori răstoarnă mese şi codiri. Ea îşi dă însă seama cît a avut cînd a rămas văduvă, cît are acum şi cît o să aibă odată. Şi chiar Mara să fii te moi cînd simți că e bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineață pînă seara şi să ştii că n-o faci degeaba.

Peste zi ea vede multă lume, şi dacă-i iese-n cale vreo femeie care-i place şi ca fire, şi ca stare, şi ca înfățişare, ea-şi zice cu tainică mulțumire: "Aşa are să fie Persida mea!" Iar dacă bărbat e cel ce-i place, ea-şi zice: "Aşa are să fie Trică al meu!"

Era una, preoteasa de la Pecica, o femeie minunată, şi dulce la fire, şi bogată, şi frumoasă: ar fi spart Mara toate oalele dacă cineva s-ar fi încumetat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot aşa, ba chiar mai şi mai. Iar preoteasa aceea stătuse patru ani de zile la călugărițele din Oradea-Mare: era deci lucru hotărît că şi Persida are să stea cel puțin cinci ani la călugărițele din Lipova.

A şi făcut Mara ce-a făcut, şi maica Aegidia, econoama, i-a făgăduit că-i va lua copila şi pentru numai 60 florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împlinise nouă ani, şi Mara nu se putu hotărî să dea atîta bănet — pentru nimic. Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăşi o ştia mai bine decît orişicine; dar n-o ierta firea să rumpă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai puțină bătaie de cap.

Era un om la Lipova, Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru şi iarna cu zece calfe, scotea la toate tîrgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arîndă şi avea de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! — aşa trebuia să fie şi Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă şcoală: atît ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, şase florini pe lună, şi pe deasupra mai erau şi alte cheltuieli.

"Hm" zise Mara, încrețindu-şi sprîncenele, şi începu să facă în gîndul ei socoteala cam cîți oameni vor fi trecînd în fieştecare an peste podul de plute de pe Murăş. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decît dînsa, care atîta timp a stat pe țărmurii Murăşului. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arînda podului? Putea să dea mai mult decît alții, fiindcă nu voia să cîştige decît cei 60 florini şi încă ceva pe deasupra. Apoi mai cîştiga şi dreptul de a-şi pune masa şi codirile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stătea Mara, stătea şi număra în gîndul ei banii, cîte doi creițari de om şi cîte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu şi-i aduna de se făceau mulți, încît ochii i se umpleau de lacrimi.

S-ar putea oare să fii văduvă săracă, să-ți vezi fata preoteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor şi inima să nu ți se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie şi altfel, asta Mara nu putea s-o creadă cînd vedea ca-n aievea cum atît de bine au să iasă odată toate.

II
MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, păşea mărunt, vorbea scurt şi apăsat, avea nas nu tocmai mic şi o căutătură aspră şi scrutătoare, dar se muia cînd vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorița s-o primească pe Persida şi pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai şi alergat pe la dl Hubăr, economul oraşului, ca Mara neapărat să capete arînda podului.

Erau creştineşti faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulțumită de a le fi săvîrşit.

Sidi era, ce-i drept, foarte deşteaptă şi, din clipa cînd se despărțise de Trică, se făcuse tăcută, aşezată, ascultătoare, aproape blîndă; nu era însă chip s-o desfaci de deprinderile ei urîte, s-o ții pieptănată şi cu mîinile curate, nici s-o aduci la buna-cuviință. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire ca să se plîngă că lumea nu mai trece pe pod nici de la Radna la Lipova, nici de la Lipova la Radna, încît maica Aegidia, muiată de lacrimile ei, se mulțumea şi cu patru florini pe lună, punea al cincilea de la dînsa. Iarna, în sfîrşit, după ce Murăşul a înghețat şi nimeni nu mai plătea cei doi creițari, maica cea cu căutătură aspră punea toți cei cinci florini de la dînsa şi era foarte mulțumită că Mara o mai ajută şi ea la îmbrăcămintea copilei.

Serile apoi Mara îşi fă cea, ca de obicei, socotelile şi tot i se mai umpleau, ba mai vîrtos îi erau plini ochii de lacrimi.

Un singur lucru o punea cîteodată pe gînduri. Prea se făcuse blîndă Persida: nu care cumva călugărița aceea s-o momească, s-o farmece şi s-o facă şi pe ea călugăriță smerită. "Mai bine moartă!" Dar nu! asta nu era cu putință: neam de neamul ei n-a fost om smerit; toți creştini adevărați! Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat, ascultător şi bun şcolar. Asta vine cu vîrsta la copiii care sunt răi de mici.

Aşa, cîteodată, îşi mai aduc, nu-i vorbă, şi ei aminte de timpurile trecute.

Într-o frumoasă zi de primăvară dl învățător Blăguță a venit mai tîrziu decît de obicei la şcoală. Îi plăcea mult să pescuiască, se topiseră cam iute zăpezile, Murăşul se umflase şi apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuit. Şi era lucru ştiut că, în lipsa dlui Blăguță, Costi Balcovici e acela care pune mîna pe nuia, ca să ție buna-rînduială — nu poate pentru c-ar fi fost cel mai mare dintre şcolari, dar învăța bine şi era băiatul turtelarului din Radna.

Una e însă Blăguță şi alta Costi, deşi era băiat de turtelar. În fața dlui Blăguță, Trică stătea smirnă, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, cînd nu era singur, ci săreau amîndoi, cu Sida, în capul lui, şi rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica şi ar fi sărit şi în foc pentru frățiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru față cu Trică, pe care îl ştia acum singur.

— Trică, strigă el răstit, stai frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

— Şezi! strigă Costi.

— Dacă vreau şed; dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine eşti tu ca să-mi porunceai mie?!

Ceilalți şcolari începură să rîdă cu gurile întinse pînă spre urechi, căci copiii sunt oameni şi ei şi se simt mulțumiți cînd văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi, pui de om şi el, nu voia să fie umilit.

— Afară! strigă el dăscăleşte, în genunchi! şi, rostind porunca, se şi duse ca să-l apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mai mic decît Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta: cu cît mai mic era însă omul, cu atît mai mare îi era hotărîrea, şi el ştia să muşte, să zgîrie şi să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atît mai vîrtos de mînie, cu cît ceilalți şcolari se ridicaseră pe bănci şi rîdeau cu hohote de cîte ori Trică îl nimerea bine. Astfel învingerea nu putea să fie decît a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mîncat, părul i s-a cam rărit, gîtul îi era zgîriat, dar din bancă tot n-a ieşit şi în

genunchi nu l-a pus decît dl Blăguță, care ținea ca autoritatea lui Costi să rămînă întreagă.

Ieşind din şcoală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod, unde mumă-sa aduna creițarii şi îşi vindea mărfurile. Cît s-a bătut cu Costi şi cît a stat în genunchi, o singură lacrimă nu i se ivise în ochi, abia acum, după ce se văzu singur, începu să şteargă din cînd în cînd cîte o lacrimă. Ah! cum ar fi voit să-l poată muşca pe Costi, încît urma dinților să-irămîie toată viața! Costi era însă mai tare decît dînsul.

"O să-l spui eu mamei, îşi zise băiatul, şi o să treacă el pe la pod!"

Cînd însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba i-ar fi spus: o fă cea numai să se plîngă, ca alte dă ți, că e vă duvă şi că toți îşi bat joc de copiii ei, fiindcă n-au tată, ca să-i ocrotească.

"Ah! zise el suspinînd, de ce nu mai e Sida aici?!"

Da! singură ea putea să ştie ce va să zică a fi bătut de Costi.

El se strecură fără de veste pe lîngă un car peste pod, apoi, trecut odată pe cellalt țărmure, se duse ca din puşcă pînă la mănăstirea de călugărițe, trase clopoțelul de la intrare şi spuse, după ce i se deschise, că mumă-sa l-a trimis să-i aducă soră-si ceva.

La călugărițele din Lipova nu puteai să vorbeai cu orişicine orişicînd şi despre orişice. Sidi nu era însă oricine, şi maica Aegidia cea aspră, fiind totodată şi înțeleaptă, ținea să nu răscoale întreaga mănăstire, ceea ce ar fi făcut dacă ar fi oprit pe Sidi, care începuse să se vaiete cînd i s-a spus că acum, asupra mesei, nu poate să-şi vadă fratele. Astfel Trică n-a avut să adepte mult.

— Cee?! întrebă ea răstită.

— Uite, zise el încet, ca să nu audă şi sora Marta, care se afla în iatacul de alături, Costi m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tine, şi tu, prostule, te-ai lăsat să te bată!

— Dacă el e mai tare!

Persida rămase cîtva timp pe gînduri, cu răsuflarea oprită şi cu ochii țintă la un colț.

— Haide!... zise apoi şi îl apucă de braț, ca să-l ducă spre ieşire, unde cheia era în uşă.

— Sidi, Sidi! strigă sora Marta speriată şi plecă s-o oprească.

— Haide! grăi Persida mai tare. Ea n-are voie să iasă după noi!

Ieşind apoi în stradă, ei o luară spre pod.

Da! însă dincolo era Mara, şi ea n-avea să-i vadă, nici să-i ştie.

Pe țărmurele despre Lipova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare şură de scînduri, în care se adună sarea adusă de luntri de la ocnele din Ulioara, ca să fie vîndută pentru satele de dimprejur. În fața Sărăriei sunt vara-iarna, ziua-noaptea o mulțime de care, iar din sus de Sărărie e şirul de mori plutitoare de-a lungul țărmului. Persida şi Trică se strecurară printre care, ocoliră Sărăria şi înaintară spre mori. De cîte ori, vara, au trecut ei Murăşul pe luntrița de la vreo moară!

Acum însă nu era vară, ci primăvară, şi Mură şul era lat, foarte lat, tulbure-găIbui şi plin de spumă şi de vuitori. Morile, care alte dăți se aflau în apropierea țărmurelui, de care erau legate prin o podişcă, acum rămăseseră departe spre mijlocul rîului, de unde abia li se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă ei acolo, ca să roage pe vreuna dintre calfele de morar să-i treacă?!

Nu era chip! şi totuşi cei doi copii bălani şi cu obrajii rumeni erau voioşi: mult era frumos şi bine aici în fața valurilor ce se tăvăleau greoaie spre şesul depărtat. Venea cu ele şi o adiere primăvăratică, iar dincolo, pe coastele de la Radna şi de la Şoimoş, se ivea pe ici, pe colo iarba crudă şi verdeața de salcie şi de răchită.

— Stai! strigă deodată Persida. Morarii cum se duc ei la morile lor? Trebuie să fie pe aici pe lîngă țărmure vreo luntriță. N-ai să te temi! Tu ştii că eu mă pricep la lopată.

— Eu să mă tem?! ră spunse Trică. N-am vîslit vara şi eu?!

Mare lucru nici n-ar fi fost, dacă ai fi putut, ca vara, să dai cu lopata de fund, ca să duci luntrița precum îți place; acum însă Murăşul n-avea fund, valurile erau cu mult mai iuți decît ți se păreau de la țărmure şi luntrița-i ducea pe cei doi copii după cum voia bunul Dumnezeu.

Ochii căprui ai Persidei erau plini de văpaie: era frumos şi bine, mare minune, mai ales pe la vuitori, cînd luntrița se învîrtea. Oamenii de pe țărmuri se speriară, cu toate aceste, cînd văzură luntrița uşoară cu cei doi copii neajutorați în ea şi începură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori, ca să ieie o luntriță şi să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adică să li se întîmple? Îi duceau valurile cît îi duceau şi trebuia să-i

scoată în cele din urmă la țărmure, cum scoate apa rîului tot ceea ce plutește pe ea.

Mai era însă în drum și podul, de care nu o dată se izbesc și se sfarmă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

În același timp se dusese prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fată și un băiat! S-ar fi putut oare ca în gîndul lumii fata să nu fie mare, cînd fuge cu un băiat? Degeaba i-ar fi spus că nu era, degeaba i-ar fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar și alți oameni la pod, în fața mănă științi, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podărița, vedea că o mișcare neobișnuită s-a pornit de la Sărărie și de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ei și grăbi spre Lipova. Uitîndu-se apoi încotro se uitau și oamenii, zări deodată luntrița purtată de valuri și alte două luntrițe mînate de vîslași voinici, care grăbeau să o ajungă.

— Vai de mine! strigă ea, cuprinsă de spaimă.

La moarte s-ar fi gîndit, dar nu că sunt chiar ai ei copiii din luntrița care venea, venea mereu și iute spre pod.

Mara începu să alerge și să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, cînd trec plute ori luntre cu sare.

Dincolo, despre Lipova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpușică trasă pe sfoară, cu ochii ridicați spre cer, cu mîinile încleștate și rugînd mereu pe Maica Fecioară de la Radna, făcătoarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzînd pe maica Aegidia, Mara se opri.

De la călugăriță gîndul ei trecu deodată la Persida, și ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strînse și strîmbate în jos.

— Sfinte Arhanghele! strigă apoi crucindu-se. Sfîntă Mărie, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copii! Nu, grăi dînsa mîngîiată, copii ca ai mei nimeni nu are!

Și adică ce li s-ar fi putut întîmpla? Printre pontoanele podului era loc de puteau trece și o sută de luntrițe! Da! da! Lor nu li se putea întîmpla nimic: ea ar fi avut altfel visuri rele și presimțiri urîte.

Dar cum a ajuns Persida din mănăstire în mijlocul Murășului?

Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, Mara era din ce în ce mai strîmtorată. Știa un lucru: că așa, numai din senin, n-a plecat Persida de la călugărițe. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeie trăită în lume și știa că lucrurile o să meargă mai bine dacă se va ținea dînsa deasupra.

— Bine, maică, strigă ea, așa păziți dv. copiii?

Ce mai putea maica Aegidia să răspundă cînd ea singură era de vină, ea, cu slăbiciunea ei cea mare?

Își frîngea mîinile și nădăjduia în Dumnezeu cel prea milostiv.

— Las-acum, lasă! grăi dînsa căită. Iată, Maica Domnului ne este într-ajutor; luntrița a apucat-o bine, a luat-o spre locul dintre pontoane și trece, trece, iat-o, trece!

Toți alergară să vadă cum luntrița intră sub pod, apoi se-ntoarseră și alergară pe-mbulzite, ca s-o apuce ieșind din jos pe pod.

Persida și Trică ședeau tăcuți și strîmtorați, căci știau, ce-i drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nici cu fața curată nu vor scăpa după ce au ridicat atîta lume în picioare.

Peste puțin îi ajunseră apoi și morarii ce plecaseră în calea lor; unul dintre dînșii apucă lanțul luntriței și începură să vîslească spre malul de la Lipova.

Lumea se porni dar și ea înapoi, cu Mara și cu maica Aegidia.

Mult ar fi dat maica Aegidia ca toată această lume neastîmpărată să rămîie departe-n urma ei, ca să poată vorbi ea singură cu Persida. Căci iubea maica adevărul, dar mai presus de toate îi era numele cel bun al mănăștirii, și toate i le-ar fi iertat copilei dacă prin o minciună bine potrivită ar fi scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numai neastîmpărată, ci totodată și sprintenă, și maica Aegidia cea cu pas mărunt rămase ea departe-n urmă.

Iară Persida nu știa să spună decît adevărul.

Ieșind din luntriță, ea trecu iute, îndrăzneață și cu capul ridicat printre cei adunați pe țărmure și se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut, grăi dînsa iute, i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a

rupt gulerul de la cămaşă şi l-a zgîriat la gît.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai uşurată.

— Costi Balcovici, ră spunse Trică rar şi răspicat. Domnul învăţător s-a dus să prindă peşte, şi Costi Balcovici a fost obraznic, iar eu nu m-am lăsat bătut.

— Şi eu vreau să-i arăt, adause Persida, că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic şi n-are pe nimeni să-l ajute.

— Sărăcuţii mamei! grăiMara înduioşată. Se iubesc, maică, urmă ea ştergîndu-şi lacrimile; se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era şi ea înduioşată nu numai pentru că vedea lacrimi de văduvă, ci şi pentru că înţelegea pornirea firească şi bună a copilei, dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii.

— Iată, zise ea cu linişte sărbătorească, în loc de a-şi vedea de şcoală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se sluţesc unul pe altul. Şi cîte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întîmpla dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. La noi nu se întîmplă astfel de lucruri!

— Se-nţelege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La romîni însă toate merg una peste alta!

— Aşa e, ziseră alţi cîţiva, în vreme ce iar alţii rîseră.

Lucrul ar fi fost bun şi minunat dacă n-ar fi fost de faţă şi cîţiva romîni, ai cărora obraji se roşiră, fie de mînie, fie de ruşine.

— Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E şi la romîni regulă, se vede însă că nu pretutindenea.

— E un păcătos Blăguţă acela, adăugă Maria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învăţătorul din Radna.

Mara stătea ca pe spini. Ştia că papistaşii sunt un neam de oameni duşmănoşi şi ţinea mult la Blăguţă, care era vestit cîntăreţ de strană. Îi mai trecea apoi, parcă, şi un fier roşu prin trup cînd vedea cum trec peste pod oameni, ba pînă chiar şi care, fără ca să plătească creiţarii cuveniţi. Călugăriţa nu putea, în sfîrşit, să aibă dreptate.

— Dar fata mea cum a ieşit din mănă ştire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăş?

Maica Aegidia se sperie şi începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, şi o trecură fiori reci cînd se gîndi că oamenii aceştia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca şi cînd dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dînsa grăbită. Sărută mîna mamei şi vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puţin o ulcică pentru ca s-o sfarme în mii de bucăţi. Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ei, s-o ducă, şi ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni şi care, să treacă fără creiţari.

— Fata rămîne cu mine! zise ea, deşi numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pămînt de ruşine dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu, urmă ea, trebuie să mă întorc la lecţiune!

Maica Aegidia era cea mai fericită dintre călugăriţele de pe ţărmul stîng al rîului.

— Aşa este, grăi dînsa. Te rog, adăugă apoi întorcîndu-se spre Mara, vino şi d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotiră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna, iar alte două veneau pe pod spre Lipova.

— Acum nu pot! răspunse Mara şi o porni repede spre pod, ca să-şi adune creiţarii, în vreme ce maica Aegidia plecă cu Persida spre mănăstire, iar Trică se luă după mumă-sa printre lumea ce se risipea.

III
FURTUNA CEA MARE

Nu-i nimic mai iute decît gîndul, iar vorba poartă gîndul dintr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna şi toată Lipova ştia cum s-au petrecut lucrurile pe ţărmul Murăşului, ba ştia chiar mai mult. Era lucru nemaipomenit! O adevărată răzmeriţă!

Călugăriţa aceea a zis că romînii sunt nişte nemernici! Ba nemernic e Blăguţă, care trebuie să fie alungat cu ruşine de la Radna. Ba nemernice sunt călugăriţele, care

nu ştiu să păzească fetele pe care părinţii le lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care şi-a vîndut fata. Ştia călugăriţa cu ce drept nu i-o lasă, ci o duce înapoi!

Aşa se vorbea la Lipova şi la Radna, şi nu se vorbea domol şi cu bună chibzuială, ci cu patimă, ca om pe om să se-ntărîte.

Dintr-un lucru de nimic se-nvrăjbiseră fără de veste cîteva mii de oameni, care trăiau mai nainte în bună înţelegere, iar ziua următoare vrajba s-a lăţit, fiindcă era tîrg la Radna, şi s-a-nrăit, fiindcă pornirea pătimaşă trece crescînd din om în om.

Cel mai amărît dintre toţi amărîţii era însă Blăguţă, nenorocitul pescuitor. Avea şi el duşmani, pizmuitori, avea, ca toţi oamenii, răuvoitori, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însă şi prieteni şi binevoitori, care-l mustrau că le-a mai făcut-o şi asta. Se certa satul asupra lui, şi el nu mai ştia ce să facă.

Şi toate acestea pentru copiii Marei, de care toţi în atîte şi atîte rînduri se-mpiedicaseră.

Om era şi el; trebuia să-şi verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din şcoală pe Trică, fiindcă era leneş, neascultător, hărţăgos şi strica şi pe ceilalţi copii.

Trică nu plîngea, ci stătea drept, cu capul ridicat şi cu mîinile lăsate-n jos, apoi, plecat de la şcoală, trecea cu pas domol uitîndu-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plîngînd la capul podului.

Ce putea dînsa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amîndurora, parcă, în cap; dar cine asculta plîngerea ei?

— Lasă, dragul mamei, grăi dînsa în cele din urmă, îndîrjită, căci am eu să te dau la o altă şcoală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău şi ca mama ta, ci să stea ei şi copiii lor în faţa ta cum noi stăm în faţa lor! Eu pot, eu am, urmă ea avîntată; mi-a dat Dumnezeu şi are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Faţa lui Trică se însenină. Nu prea înţelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale, dar ştia că are să meargă la altă şcoală, că nu el, ci Costi Balcovici are să rămîie în cele din urmă de ruşine.

Chiar acum însă Mara nu putea să-l ducă la şcoală. Era hotărîtă să-l ducă la Arad, fie mîine, fie poimîine, cît mai curînd, îndată ce-şi va fi făcut vreun rost pentru creiţarii de pod. Deocamdată treceau oameni şi care fiindcă era tîrg la Lipova: n-avea Mara timp nici măcar să se gîndească.

Peste noapte trecea de tot puţină lume de la Radna la Lipova ori înapoi. Serile dar Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia îi dădea bilete pentru cîte doi şi pentru cîte zece creiţari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înşele, şi de aceea niciodată ea nu l-a 1ă sat şi peste zi să adune creiţarii. Atît era acum de hotărîtă să plece mîine la Arad, încît îşi călcă pe inimă şi vorbi cu Gheorghe ca să rămîie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură şi-şi făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gînduri.

Era mare lucrul pe care voia să-l facă, mare şi greu. Nu-i vorbă, cîştigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida şi să-i mai ră mînă şi pentru cheltuielile ce voia să-şi facă cu Trică. Ba mai şi ră mînea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arînda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parte şi lui Trică? Îşi nedreptăţea fata!

Nu-i vorbă, ar fi putut să ia arînda în socoteala amîndurora... dar era atît de greu. Cum să dea dînsa atît amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, cîţi oameni sunt cu multă ştiinţă de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptîndu-se cu nevoile vieţii şi nebăgaţi în seamă, ba poate chiar dispreţuiţi de alţii care nu ştiu carte, dar au bani?! În zadar! mai presus de bani nu e nimic decît sănătatea şi voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în mîna ta, cînd nu capeţi pentru el ceva hotărît, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gînd, care poate să te înveselească acum, dar nu ştii dacă se va împlini ori nu?

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dînsa hotărîtă. Ce-i în mînă nu-i minciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curăţel şi l-a dus, peste Murăş la Bocioacă.

Ştia băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie, şi mai învăţa şi de aici înainte duminicile şi zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

Ce-i drept, Bocioacă, el însuşi om aşezat şi scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros

pe Trică, ai cărui ochi îi plăceau, precum zicea el. Îi părea băiatul sănătos, deştept, aşezat şi sprinten. Nevasta lui Bocioacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufere în casa ei, chiar acum, după cele petrecute, pe băiatul Marei, care, nespălat, nepieptănat, nu putea să fie decît un obraznic?

— O, Doamne! grăi Mara cînd Bocioacă îi spuse cu mare înconjur că nu poate să-i primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise iar şi nu mai putea să zică nimic.

Iar li se surpa cerul, parcă, amîndurora în cap, şi Trică iar stătea drept, cu capul ridicat şi cu mîinile lăsate în jos.

Carevasăzică, nici măcar ucenic de cojocărie nu mai putea să fie băiatul acesta sărac!

Şi toate aceste din vina Persidei! Nu! Persida nu putea să fie vinovată. Vmovată era numai maica Aegidia, călugăriţa cea papistăşească! Nu! nu! Dumnezeu a voit aşa, pentru ca s-o întoarcă iar la gîndul cel bun.

— Haide, dragul mamii, îi zise ea băiatului; am să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveţi carte!

Era în gîndul ei hotărîtă să n-o mai lase nici pe Persida la călugăriţe. Nu se mai putea împăca cu gîndul că lumea zicea că şi-a vîndut copila, c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urît, nesuferit era gîndul acesta! Dar ce făcea apoi cu fata? unde o ducea? cum o ţinea? ce rost îi făcea?

Mergînd cu Trică spre mănăstire, Mara era din ce în ce mai muiată.

Ce ar fi fost adică dacă, după aţîţe nenorociri, maica Aegidia s-ar fi învoit să ţie pe Persida şi fără de plată, ca să rămînă cei 6 florini pentru Trică? Avea atîta slăbiciune pentru copilă, şi unde mănîncă o sută, mai poate să mănînce şi încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc şi pentru o biată de fată săracă.

Era tare muiată Mara cînd a intrat în mănăstire, însă mai muiată încă era maica Aegidia cînd a văzut ochii cei plînşi ai văduvei, de care se despărţise în împrejurări atît de grele şi de care se temea oarecum.

— Am să-i vorbesc maichii prioriţei, zise ea strîmtorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubeşte şi maica prioriţa.

"Am să-i vorbesc" avea pentru Mara înţelesul "lucrul e făcut".

— Apoi, urmă călugăriţa, am să-ţi dau o scrisoare către părintele guardian de la mănăstirea din Arad a minoriţilor. Vin şi părinţii copii săraci, care umblă din mănăstire la şcoală. Au, dacă îi scriu eu părintelui guardian, să-l primească şi pe el.

Mara era foarte fericită şi foarte grăbită, ca nu cumva să-şi schimbe din nou gîndul.

Plecînd de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a alergat să-şi caute căruţă, ca să nu mai piardă şi ziua de mîine, căci îi era foarte greu să-l ştie pe Gheorghe adunînd creiţari la pod.

Pe la amiazăzi era la Arad.

Îşi pusese-n gînd să meargă fără întîrziere la părintele guardian; acum însă parcă-i venea greu s-o facă şi ţinea să se mai gîndească.

Î1 vedea pe Trică şcolar harnic; îl vedea ieşit din şcoli; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu! nu! zise ea — nu-mi înstrăinez eu copilul meu, că ci acesta e singurul pe care-l am.

Erau şi-n Arad cojocari, mai şi mai decît Bocioacă de la Lipova. Ea se duse cu Trică la Steva Claici, sîrbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece, iar vara cu opt calfe şi era vestit în piaţa Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

În zadar! Îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, staros tele cojocarilor din Lipova, dar mai bogat încă, fiindcă avea Mara şi aduna mereu.

IV
PRIMĂVARA

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală şi te scoate în cele din urmă cum eşti, orişicît de mult te-ai sili să-i pari altfel.

Degeaba se mai plîngea deci Mara c-a rămas văduvă cu doi copii, sărăcuţii de ei.

Copiii, aşa săraci cum rămăseseră, credeau cum creşte răchita-n prundişul apătos, iară muma lor întinerea, parcă, adunînd creiţari la capul podului.

Nu-i vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepieptănată, şi nici că i-ar fi şezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsat, se certa mai puţin, călca mai rar şi se ţinea mai drept decît odinioară. Se simte omul care are şi-l vezi cît de colo pe cel ce se simte.

Şi dacă n-ar fi alta, e în lumea aceasta şi bine, şi rău.

Cîtă vreme se află în largul lui, omul nu-şi prea bate capul cu alţii; cînd te afli însă în strîmtoare, te uiţi bine împrejurul tău, ca să vezi dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simţit-o cei strîmtoraţi pe Mara că ar putea, dac-ar voi, să le vie într-un ajutor, aşa, cu o sută, cu două, fie ca să-şi cumpere o pereche de boi, fie ca să-şi dreagă casa, fie ca să împlinească preţul unei vii ori al unui pămînt scos în vînzare. Pînă la toamnă, cu camătă bună, se înţelege.

— N-am, zicea Mara. De unde aşputea să am eu?

Şi asta i-ar fi şi rămas vorba dacă n-ar fi la mijloc şi camăta. Chiar mică fie, dar tot e ceva.

— Uite! Am ceva, grăi dînsa, nu atîta cît ceri, dar ştiu pe cineva care are; să iei jumătate de la mine şi altă jumătate de la dînsul.

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orăşenesc de la Lipova, prieten bun al tuturor beamterilor[1], al preotului nemţesc de la Lipova şi al maichii Aegidiei.

Hubăr era măcelar, dar nu mai ştia ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevestei şi a feciorului său Naţl, un băiat încă tînăr, dar deştept şi harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuşi petrecea toată ziua la casa oraşului, la cazino ori jucînd cărţi cu popa şi cu directorul de la Steueramt[2], dl Liubicek.

Ca femeie cu minte, Mara ştia că n-are niciodată să-şi piardă banii dacă face tovărăşie cu Hubăr. Cîştiga, ce-i drept, mai puţin; dar de asta n-o durea pe dînsa capul, fiindcă tot mai pişca cîte ceva, pentru osteneală, cînd datornicul făcea plăţile, şi, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arînda podului.

Creşteau dar şi ciorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca ieri cînd l-a dat pe Trică ucenic de patru ani şi se şi pomeni cu el calfă, un băietan de cincisprezece ani, cam deşirat, dar înalt ca un grenadir, cam motolog, dar cu virtute. Păcat numai că trecea şi acuma săptămîna fără ca el să se spele şi să se pieptene: aceasta nu se face, asta ştia el, decît duminicile şi zilele de sărbători împărăteşti, după-prînz, ba chiar şi atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăş.

Persida, sărmana, se speria cînd îl vedea aşa, din Paşti în Crăciun.

Se obişnuise atît de rău acolo, în mănăstire, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încît o apuca un fel de boală cînd venea de sărbători pe acasă şi trei zile depline rînduia mereu şi curăţea pînă şi prin podul casei.

Păcatul acesta căzu pe dînsa mai ales fiindcă în mănăstire nu mai stătea cu celelalte fete, ci cu maica Aegidia, pe care o apucau durerile de cap cînd vedea praf pe masă, ori cînd un scaun nu stătea tocmai la locul lui.

Mara era, cît stătea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu ştia de ce.

Prea i se făcuse fata fată, şi nu mai ştia ce să facă cu dînsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă şi cu toate aceste subţirică s-o frîngi din mijloc; iar faţa ei ca luna plină, curată ca floarea de cireşşi albă de o albeaţă prin care numai din cînd în cînd străbate abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămîie aşa. Ştia Mara că vine frumuseţea şi se trece, şi-i venea să geamă de durere şi-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca aşa să rămîie pe veci înmărmurită, ca veşnic oamenii, văzînd-o, să strige cuprinşi de mirare: "A fost odată o Mară şi aceasta e fata ei: copii că dînsa nimeni n-a mai avut!"

Şi totuşi voia s-o ţină ascunsă şi tresărea adeseori cuprinsă de gîndul că are să i-o răpească cineva, s-o ieie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere.

În zadar! Nici că se putea altfel: ăsta i-e rostul în lume.

Şi iarăşi altă groază o cuprindea, şi sărea nopţile speriată din somn, ca să alerge peste Murăş şi să-şi aducă fata acasă.

Auzise atîte poveşti despre fete frumoase ademenite de călugăriţe, ca să ieie vălul şi să rămîie viaţa lor toată între zidurile ce atîtea taine ascund. Iar Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se simţea bine în mănă stire, Persida se simţea nenorocită cînd

---

[1]funcţionar (germ.)

[2]percepţie, agenţie fiscală (germ.)

venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă!

Cum să ţină ea la casa ei asemenea fată?

Cît a ţinut postul Paştilor, Mara a rînduit mereu, a curăţit, a văruit şi răsvăruit, şi-a dres casa, şi-a îngrădit din nou curtea, şi-a cumpărat mai întîi masă, apoi şi scaune, apoi şi două paturi noi, un dulap, ba pînă chiar şi trei icoane. Îi sîngera inima cînd i se storceau banii adunaţi cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dînsa nu simţea nici o trebuinţă; dar băiatul ei se făcuse calfă şi-l aştepta ca să petreacă Paştile cu sora lui şi cu muma lui; îşi aştepta copiii, care nu mai erau săraci ca odinioară, şi ţinea ca Persida să se simtă bine acasă.

Sărmana mamă!

Pe cînd ea se pregătea cu neastîmpăr să-şi primească copiii, neastîmpărul vieţii cuprinsese pe fiica ei.

La colţ de uliţă, peste drum de mănă ştire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă şi cam grasă, şedea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnaţl, tăia carnea şi-o cîntărea, apoi lua banii şi îi dădea mumei sale, care ţinea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnaţl făcea rînduială, strîngea fărîmăturile cu măturişca, apoi, dacă timpul era frumos, ieşea în faţa măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deşi măcelar, Hubărnaţl era, aşa, la înfăţişare, om plăpînd, parcă mai mult fată decît fecior. Om de vreo douăzeci şi unu de ani, cu mustaţă puţină, cu obrajii rumeni, cu şorţul curat, oarecum ruşinos, el semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii.

Aşa şi era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea boului şi înfigea cuţitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră şi se-nduioşa pînă la lacrimi cînd vedea pe mumă-sa mîhnită.

Aşa şi l-a crescut Hubăroaie, care atîta copil, atîta om avea în lumea aceasta.

Şvăboaică de la Buda, ea se măritase foarte tînără după Hubăr, un vienez harnic şi chefliu, dar cam iute la fire, şi puţin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrînd cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în cîţiva ani, mai ales în timpul revoluţiunii de la 1848, o frumoasă avere. Încă mai bine le-a mers apoi după revoluţiune, cînd Hubăr a ajuns, ca neamţ din Viena, la mare cinste, şi casa lor era pusă în rîndul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul şi-l vedea aproape numai zilele de sărbători, cînd poftea beamteri la masă. Astfel mîngîierea ei era Naţl, care a crescut lîngă mumă-sa mereu mîhnită şi încă de copil simţise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Şi dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

Î1 dăduse tatăl său la gimnaziul din Timişoara, unde patru ani de zile, cît a stat, a fost mereu între cei dintîi. Anul al cincilea, însă, după vacanţa de la Paşti, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lîngă mama lui, la măcelărie. S-a şi făcut măcelar, însă firea nu i s-a asprit, şi cînd ieşea cu şorţul lui curat în colţul străzii, îţi venea să zici că nu e al lui şorţul, ci l-a pus numai aşa, de încercare.

Ani de zile de-a rîndul a stat el aici fără ca să fi vă zut pe cineva la vreuna din ferestrele de peste drum. Şi jos, şi sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, şi nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă ştia că n-are ce să vadă.

Zidirea mănăstirii se sfîrşea însă în faţa măcelăriei, iar mai departe-nspre stînga era grădina mănăstirii, împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrele despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primă vara, stăteau aproape toată ziua deschise. Naţl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestre, dar putea să le vadă dacă trecea spre stînga, în faţa gră dinii.

Într-una din zile, ferestrele fiind deschise şi izbind o dată vîntul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colţ, unde stătea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărîmat.

Naţl s-a dus să vadă şi a văzut — nu fărîmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorbă, n-avea nevoie să şi fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se iveşte la fereastra unei mănăstiri de călugăriţe are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrînă fiind, femeia pare tînără, chiar urîtă, pare frumoasă; iară lucrurile

sunt cum ele ne par.

Din întîmplare, însă, Persida, care alergase şi ea să vadă ce s-a întîmplat, era chiar mai tînără, mai frumoasă şi mai plină de farmec decît cum Naţl era-n stare să şi-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împăienjeniţi.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frînt, s-a surpat deodată ceva şi o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în faţa geamurilor sparte şi nici nu-l băga-n seamă, cînd veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai aşezată şi mai cuminte, ba chiar călugăriţă, maica Aegidia tresări cînd văzu, peste drum, pe Naţl, băiatul Hubăroaiei, stînd cu ochii ţintă la fereastră . Î1 ştia de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, şi mintea i se oprea în loc văzîndu-l atît de îndrăzneţ.

— Sidi! grăi dînsa mîhnită şi apucă fata de braţ, ca s-o dea din vederea tînărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră şi ochii Persidei asupra tînărului cu şorţ curat, cu obrajii rumeni şi cu mustaţa mică, acum îşi dete şi ea seama de ce stă acel tînăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sînge, şi îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atît a fost, nu mai mult, şi ea nu mai putea să fie ceea ce fusese.

Taine mari şi nepătrunse de mintea omenească !

Atît a fost numai, şi gîndul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiţi şi cu răsuflarea, parcă, oprită . Se temea să mai intre în casă, tremura cînd se apropia de fereastră, suspina greu cînd se uita şi nu-l mai vedea acolo, şi totuşi nu mai avea astîmpăr, nu mai găsea loc de repaos, îşi făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut şi nu-i făcea, nu i-a zis şi nu-i zicea nimeni nimic, nu ştia nimic, nimic nu gîndea şi totuşi, aşa, ca din senin, se zbătea copila ca şi cînd ar voi să scape, să fugă şi să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, cînd iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemişcată şi cu ochii ţintă la el. Era parcă pierdută, căzută într-un fel de leşin.

Oamenii treceau de-a lungul uliţei, şi dacă el nu şi-ar fi tras seama, ea ar fi stat mereu acolo, în faţa lui. El însă iar s-a întors în faţa ferestrelor care nu se deschid niciodată .

Nu se deschid, dar se pot deschide. Da! da! nu e voie, dar cu putinţă este!

"Dacă voiesc, pot, grăi dînsa, şi puţin îmi pasă."

Ce era adică? Îi face vreun rău cuiva?! Păcătuia dacă deschidea fereastra?

"Ca el să ştie?" grăi dînsa, apoi se duse cu paşi hotărîţi, deschise fereastra din faţa măcelăriei şi rămase dreaptă, înaltă şi cu faţa deschisă în ea.

Pe Naţl, care stătea în uşa măcelăriei, cuprins de neastîmpăr, îl trecură fiorii.

El ridică fără de voie mîna stîngă la gură şi îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea.

Îi era frică de femeia ce stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimănui, şi totuşi ea se simţea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidiei şi nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

Îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaipomenită ştrengărie, de care îi era ruşine, şi mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă cînd ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a şi deschis-o? Numai şi numai ca să-i arate că puţin îi pasă de dînsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă numai ca să rîdă de dînsul.

Ar fi voit să i-o scrie aceasta pe o bucată de hîrtie şi să-i arunce hîrtia cînd îl va mai vedea stînd ca un smintit în faţa ferestrei.

Dar îi era ruşine.

Era nesuferită viaţa aici în mănăstirea aceasta, unde dînsa era atît de singură, şi inima i se bătea mai iute şi mai tare decît de obicei cînd se gîndea că peste cîteva zile va ieşi şi va sta iar acasă, cu fratele ei, cu Trică al ei, care acum nu mai era ucenic, ci calfă, un adevărat flăcău, cu care poţi vorbi.

S-a şi bucurat Persida de sîmbăta Floriilor, cînd Trică a venit s-o ia şi s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum şi îmbrăcat în haine noi-nouţe, din creştet pînă în călcîie toate noi. Nu-i vorbă, hainele îi erau cam largi şi mînecile surtucului

ajungeau pînă la degete, dar nimic nu era din tîrgul de vechituri, ca mai nainte.

Deşi îmbrăcat însă în haine noi, Trică se simţea foarte strîmtorat în faţa surorii sale, care era şi mai mare, şi mai frumoasă, şi mai nu ştiu cum decît Milena lui Claici, cea logodită acum cu un teolog. N-o văzuse de un an pe soră-sa şi acum parcă nu îndrăznea s-o mai ia drept sora lui.

— Trică dragă! îi zise ea, întinzîndu-i mîna.

— Da, grăi dînsul tulburat, am venit să mergem acasă... şi nu ştia să-i sărute ori nu mîna, nu putea să-i zică "tu", îi era greu să meargă, după ce ieşiră la uliţă, alăturea cu dînsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stînga, iar cellalt la dreapta.

Persida ştia că e mai scurt cel de la stînga, dar nu stete decît o clipă pe gînduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ştrengărie!

Tocmai în faţa măcelăriei Persida trecu uliţa ca să apuce colţul, şi acum i se împăienjeniră ei ochii, şi iar îi era ca şi cînd un fel de leşin ar cuprinde-o. Îi era ruşine, grozav de ruşine, şi îşi vedea, parcă, obrajii roşiţi de năvala sîngelui.

Naţl sfărîma tocmai cu barda încheietura de la un genunchi, şi cînd Persida se ivi peste drum şi apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea pierdută şi barda îi tremura în mînă. Hubăroaie se ridică din jeţ şi înaintă pînă în uşă; servitoarea, care ţinea coşul ca să i se dea carnea, se uita şi ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colţ, se oprise un bătrîn şi stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi paşi în urma ei domol şi cu capul ridicat.

— Trică, grăi dînsa după ce trecu de măcelărie, vino mai iute, nu mă lăsa singură!

— Frumoasă e, şerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mi-e ca şi cînd aş mai fi văzut-o undeva.

Naţl dete din umeri! El ştia, ce-i drept, unde a mai văzut-o, dar nu ştia a cui este.

— E de dincolo, din mănăstire, răspunse servitoarea; o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Naţl, şi altfel rumeni, se făcură roşii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

— Ai văzut? întrebă dl Bereki, bătrînul din cellalt colţ, care acuma trecuse uliţa şi stătea în uşa măcelăriei.

— A cui e?

— Se poate să mai întrebi? e leită muma ei!

— Aşa e! Da, e fata Marei, grăi Hubăroaie mai întîi mirată, apoi dezamăgită.

"Păcat"! îi venea să mai zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioşată de gîndul că e mare nenorocire să fii atît de fragedă, atît de frumoasă şi să ai mamă pe Mara, precupeaţă şi podăriţă.

Cu totul altfel se înfăţişau lucrurile în gîndul feciorului.

Era şi el mai întîi mirat, în urmă însă îi venea să ridice barda şi să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în grija mumei sale, să alerge după fata Marei şi să sfărîme capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dînsa.

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era singură, şi băiatul, care acum mergea alăturea cu dînsa, vedea foarte bine şi ştia, la nevoie, şi el să sfărîme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să-l înţeleagă: că femeile pe lîngă care treceau, toate, pînă chiar şi fetiţele mici se uitau cordiş, cu coada ochiului, la sora lui şi apoi îşi mai şi întorceau capetele.

O înţelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mîine cu fata ei la biserică, iar după-amiazăzi să dea o raită pe la Lipova, ba îi venise odată chiar gîndul de a-l însoţi pe Trică la Arad, ca să stea o zi, două la casa lui Claici.

De! e greu să ai fată mare, mai ales cînd trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creiţari pentru ea. Fetele vor să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă şi să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-şi întîlnească norocul. Şi parcă ştia Mara că aici, unde a crescut şi unde toată lumea o ştia de mică, fata ei n-o să-şi poată găsi norocul.

Dar a venit fata acasă, şi acum mama nu mai ştia cum să se gîndească.

Lucrurile nu erau deloc cum ea şi le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă şi era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă şi primprejurul casei.

Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala şi neliniştea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite şi gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea

curată şi bine îngrădită, nici la pereții de curînd văruiți. Ba după ce a intrat şi a văzut lucrurile cumpărate cu atîta amar de bani numai de dragul ei, ea a strîmbat oarecum din nas, ca şi cînd puțin i-ar fi păsat.

Mai rău a strîmbat însă cînd Mara i-a vorbit de biserică.

— O, Doamne, zise ea, dar ce să mai facem şi la biserică?!

Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă.

În mintea ei duminica şi sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum, de cînd cu lumea nemțească, era lucru nestră mutat că coşurile se adună, piața se deşertează şi dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe cînd sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii ca să lipseşti de la biserică.

Nu-i vorbă, s-a dus şi Persida; era însă oarecum dusă cu gîndul şi strîmtorată ca străinul între străini şi tot ca nişte străini se uitau şi alții la dînsa, încît Marei iar îi trecea sloiul de gheață prin inimă şi nu-i mai pria bucuria.

Se înşela, cu toate aceste, făcîndu-şi gîndul nesuferit, că i-au momit călugărițele fata.

Îi era frică Persidei de oameni. Vedea, ba simțea, oarecum chiar şi pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschişi la dînsa, că toți o judecă, şi inima i se încleşta, ca şi cînd tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. Îi era ruşine ca şi cînd toți ar putea să afle din fața ei cele petrecute, se temea de ceva neştiut şi nu ştia cum să calce, cum să-şi țină trupul, cum să-şi poarte capul şi ce să facă cu mîinile ei.

S-a dus, cu toate aceste, şi după-amiazăzi la Lipova, s-a dus cum merge omul osîndit să-şi ia pedeapsa, dar s-a dus rîzînd, fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea: „Să rîzi cînd îți vine să plîngi şi să plîngi numai cînd vezi pe alții plîngînd".

Cu inima mereu încleştată şi tremurînd la fiecare răspîntie unde putea să se pomenească în fața unui om pe care nu voia să-l întîlnească, ea umbla dreaptă şi cu capul ridicat, gata în toată clipa de a înfrunta privirile orişicui.

Era deci obosită cînd s-a întors acasă. Deşi atît de mult s-a temut că nu cumva să-l întîlnească, acum era mîhnită că nu l-a întîlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare prin fața lui.

Era obosită şi i se ura, nu ştia ce să mai facă acasă.

Erau Floriile pentru nemți; duminica viitoare urmau Paştile nemților; abia peste două săptămîni aveau să fie Paştile romîneşti: îi era, parcă, groază cînd se gîndea că abia joi după Paşti se va întoarce iar în mănăstire. Ce să facă ea pînă atunci aici, unde n-avea ce să facă?

Mara vedea că fata ei n-are ce să facă şi se simțea nenorocită că nu ştie ce să-i facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea şi diminețile la biserică, dar degeaba i-a zis sîmbătă să meargă să vază învierea la Lipova ori la Maria Radna, fiindcă fetei îi plăcea să stea acasă.

Şi zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murăşul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal şi se tă vălea alene spre şes. Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniştile erau în floare, iarba se încheiase, sălciile, ră chitele şi plopii lăsaseră mîțişori, vîntul adia dinspre munți primăvărație, răcoros.

— Să mergem să culegem viorele, grăi Trică, pe care nu-l ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era lunea Pagilor nemțeşti.

— Dacă ții... răspunse Persida alene.

Ei plecară la deal spre ruinele de la Şoimoş, locuri lor atît de bine cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inima creştea de vederea mugurilor, care începuseră a crăpa, şi sîngele zvîcnea mai iute şi mai tare în adierea vîntului ce trecea peste flori proaspete.

— Ştii ce? grăi deodată Persida. Să trecem la Lipova. Îți aduci aminte, colo, deasupra viilor, ce frumos era şi cîtă mulțime de viorele!

Era, nu-i vorbă, mai frumos aici; dar frumos era şi acolo; pretutindenea era frumos şi bine.

— Dacă vrei! ră spunse dar Trică .

Apoi se întoarseră la vale, trecură Murăşul, fără ca să-şi mai pună viața în joc şi fără ca să plătească creițarii, şi o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lipovei.

— Să trecem prin oraş, grăi Persida, că e mai aproape.

Nu era mai aproape, dar, la urma urmelor, şi prin oraş tot acolo ieşeau.

Sărmana copilă!

A trecut cu inima încleştată prin oraş şi era deznădăjduită cînd s-a văzut la cele

din urmă case. Ar fi vrut acum să spună că rău au ales drumul şi să se întoarcă iar prin oraş, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

— De, zise ea după ce sosiră între vii, tot e mai frumos la Şoimoş!

— Ştiu eu că e mai frumos! îi răspunse Trică, pe care inima îl trăgea acolo unde a petrecut atîtea zile de copilărie.

Da! însă deasupra viilor mai erau şi alţii, care veniseră să caute flori şi să vadă de acolo din deal Murăşul şi lumea cea mare şi largă . Persida începu să urce mai cu virtute.

A urcat, a căutat şi-a adunat flori, apoi s-a întors iar prin oraşla pod, obosită, frîntă.

Hubărnaţl se întorcea şi el obosit, frînt de la Radna, unde e atît de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stînga: aici însă nu-i rămînea decît să meargă înainte, drept în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea lui. Era greu afară din cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-şi ţie mîinile? cum să se uite la ea? să-şi ridice pălăria ori să facă ca şi cînd n-ar cunoaşte-o?

Persida tresări cînd îl zări, îşi îndreptă trupul şi îşi ridică capul. Nu mai era obosită : îi venea să zboare de uşoară ce se simţea; era ca beată de gîndul c-a fost şi el la Radna — să caute flori de primăvară. Trecînd pe lîngă dînsa, el se uita zîmbind şi cu faţa deschisă, ca la nişte vechi şi buni prieteni, la Persida şi la fratele ei, apoi îşi ridică pălăria şi salută ca un băiat binecrescut, încît Persida, aşa înţepată cum era, trebui şi ea să dea din cap.

— Cine e acesta? o întrebă Trică cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie? răspunse ea. Hubărnaţl.

— De unde te cunoaşte?

— Nu mă cunoaşte, dar cunoaşte pe mama!

Trică se uită înapoi.

— Aşa-i! zise el. Ăsta e Hubărnaţl.

Mara se simţise şi ea foarte măgulită cînd Hubărnaţl a salutat-o, în două rînduri, la dus şi la întors, mai altfel decît de obicei. Măgulită se simţea dar şi acum, cînd văzu din capul podului cît de frumos a ridicat feciorul lui Hubăr pălăria în faţa copiilor ei.

N-avea, cu toate aceste, cuvinte de a se bucura, fiindcă seara Persida era foarte neastîmpărată, nu-şi mai putea găsi locul şi a rămas în cele din urmă dusă pe gînduri.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nimănui, iar aceasta nu pentru că s-ar fi silit, ci pentru că nu ştia nici dînsa ce are. Se temea ea însăşi de sine, simţea c-o apucă din cînd în cînd o pornire năvalnică şi-i vine să se ducă, ea singură nu ştia unde, şi să facă, ea singură nu ştia ce. Mii şi mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbuciumări peste zbuciumări, o viaţă plină de nevoi şi de dureri: le presimţea, le vedea, le ştia parcă pe toate cum vin.

— O, Doamne, zise ea cuprinsă de duioşie, ce bine e la mănăstire! Ce fericite sunt maicile!

Mara se cutremură în toată firea ei.

— Îţi place ţie fiindcă te-ai obişnuit cu maicile, răspunse ea. O să vezi, însă, că e bine şi afară din mănăstire.

Mai mult n-a zis Mara, dar acuma era hotărîtă să-şi ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă şi s-o ţie cît de mult acolo, ca să se obişnuiască cu lumea.

V
ANI DE TINEREŢE

"Iar s-a întîmplat ceva!" îşi zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpînul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, ci stătea de vorbă cu stăpîna, şi stătea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A intrat de cîteva ori în casă pentru ca să ridice masa şi i-a găsit mereu la fel, el cu pipa în gură la un colţ de masă, iară ea în cellalt colţ.

Deşi împlinise patruzeci şi şase de ani şi era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Naţl. Lasă că era om bălan, cam slab şi cu obrajii roşii, după înfăţişare prea tînăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva uşuratic, aproape ştrengăresc. Gura îi era croită pe rîs, ochii îi jucau mereu în cap, şi lucruri pentru alţii mari îi păreau adeseori nimicuri. Deşi ţinea mult să aibă prietenie cu popa,

cu beamterii şi cu ofiţerii, se pomenea adeseori la chefuri şi cu oameni mai fără trecere, pînă chiar cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl facă. Şi mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai cu nevastă-sa, care era aşezată, cam ţîfnoasă şi neîngăduitoare.

Nu-i vorbă, certuri nu prea erau între dînşii, fiindcă el rîdea şi făcea glume cînd ea îl mustra. Ea se necăjea, se înţelege, cu atît mai rău, se înteţea şi de obicei începea în cele din urmă să plîngă. Cu asta se sfîrşea apoi vorba, deoarece el se ducea şi o mîngîia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dînsul, şi toate erau bune deocamdată. Rar se întîmpla ca el, pierzîndu-şi sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă îl mîngîia şi îl împăca dînsa pe el.

Niciodată el nu putea să plece de acasă mai-nainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-şi petreacă în tihnă şi ştia că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

De asta dată el tot rîdea, iar nevastă-sa n-ajunsese încă să plîngă, deşi tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată.

Ziua trecută, în duminica Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăşi, a oprit-o, cînd a ieşit din biserică, şi i-a spus — ce ruşine! — că Naţl stă gură-cască pe la ferestre, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atît îi părea de mare lucrul acesta, încît n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ţinea foarte mult la mănăstire şi la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-amiazăziua ea singură închisă în casă şi s-a gîndit cum şi în ce fel să facă băiatului mustrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a aşteptat, s-a frămîntat, s-a gîndit şi răzgîndit şi a plîns, cum plîng mumele cînd îşi văd copiii porniţi pe căi greşite şi nu ştiu cum să-i oprească şi să-i întoarcă.

Iară bărbatul ei, tatăl băiatului, om în toată firea, rîdea, ba zicea că-i pare bine c-a început şi băiatul lui să fie om ca toţi oamenii.

Mai putea biata femeie să se stăpînească şi să nu i-o spună şi cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-i arate că o să-i treacă şi lui pofta de rîs.

I-a şi trecut.

Ce-i drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la ferestre nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete, aşa zicea el, ca băieţii să alerge după ele. Dar fata era a Marei! Puţin îi pasă! Nu era, la urma urmelor, decît o nebunie de tinereţe la mijloc. Asta vine şi trece tot cum a venit, fără ca să ştii cînd şi de ce. Un lucru nu putea să-i treacă lui prin gînd: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gîndească la casa lui, şi asta îl făcea totdeauna posomorît.

Se simţea foarte tihnit şi ferit de griji de cînd lăsase pe feciorul său la măcelărie. Încă tot el însuşi era patronul, iar Naţl era trecut în breaslă numai în rîndul calfelor, şi mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsîndu-şi feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu putinţă.

Deoarece la Lipova erau numai doi măcelari, ei au intrat în breasla cojocarilor, care tăiau şi ei primăvara miei, toamna berbeci şi iarna, pe ici, pe colo, cîte un porc. Iar după rînduiala breslei nu putea să intre în rîndul patronilor decît acela care şi-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă şi a mai făcut şi doi ani de călătorie. Naţl făcuse anii de ucenicie şi era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

Nu-i vorbă, dacă starostele ar fi fost om de înţelegere, lucrurile mai ales pentru Hubăr s-ar fi putut pune la cale şi fără de aceşti ani; Bocioacă era însă foarte mîndru de starostia lui şi nu s-ar fi învoit odată cu capul ca cojocarii să fie mai prejos de măcelari şi ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rînduiala breslei, pe care toţi cojocarii o păzeau cu sfinţenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în faţa lui Bocioacă.

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să înveţe şi să se deprindă a fi om de capul lui. Era şi pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor; nu le rămînea însă decît s-o mai facă şi asta.

Îndeosebi Hubăroaie se mai şi bucura. Aveau prieteni la Arad, la Timişoara şi la Lugoj; aveau rude — dînsa la Buda şi Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orişiunde se

ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar şi mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfîrşit cu bine, fiindcă una voiau amîndoi.

Iară Naţl era om tînăr şi nimic nu e în tinereţe mai ademenitor şi mai plin de farmec decît gîndul de a trece aşa — tu de capul tău — prin lume. Abia acum se simţea calfă adevărată, şi nu-l mai ţinea locul pînă după Paştile romînesc, ca să-şi ia condica de călătorie de la Bocioacă şi să plece cu ea în raniţă.

Joi după Paşti, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt şi subţire cum era, şi grăi sărbătoreşte:

— Iată, băiete! cartea drepturilor tale, să nu uiţi niciodată că trebuie să păzeşti cinstea breslei. Să fii harnic şi ascultător, cinstit şi vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinărind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Aşa trebuia să vorbească starostele; aşa i s-a vorbit lui cînd şi-a luat condica de călătorie; aşa le vorbea şi el tuturor celor ce luau condica de la dînsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăzneşte să-i vorbească astfel lui Naţl, iar Naţl stă umilit în faţa lui, ba parcă ar voi să-i mai şi mulţumească pentru sfaturile binevoitoare, ca şi cînd ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut şi prin asta, şi Naţl, plecînd ziua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprindă cu străinătatea.

Bani aveau destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său şi-i mai dăduse, aşa, prin ascuns, şi mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orişicare hotel şi să trăiască boiereşte.

Nu de asta îi era însă lui.

Calfă de măcelar, el se simţea mîndru că poate să tragă la conacul breslei, al breslei adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamţ de la Timişoara, un ungur de la Dobriţin şi un slovac de la Bichiş iar calfele din aceeaşi breaslă, orişiunde s-ar întîlni, sunt prieteni.

Prietenii se bucură, cînd se întîlnesc, că pot să stea de vorbă şi să se cinstească, iar Naţl era şi după fire, şi după înfăţişare, foarte bun de cinste.

Se cinsteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecaţi în lume, despre cele de acasă şi ţinand fiecare să arate desluşit că nu e nicăieri atît de frumos şi de bine ca "la noi".

Într-un tîrziu Naţl, care nu băuse mult, dar destul pentru dînsul, îşi rezemă capul pe cot, stete cîtva timp gînditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înainte, apoi ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce e, măi? întrebă ungurul.

— Nu ştiţi voi! răspunse el înduioşat. Degeaba v-aş spune, că nu puteţi să mă înţelegeţi. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoaşteţi pe mama, ar trebui să ştiţi ce fel e mama, şi nici atunci nu m-aţi înţelege deplin. Zicea că se bucură cînd am plecat, dar eu ştiu că ea plînge acum şi are să plîngă mereu, grăi el şi plînsul îi înecă glasul.

— Aşa e, zise neamţul mişcat, e greu lucru să te desparţi de mama ta.

— Mai ales cînd ai şi tată ca mine: un om fără de inimă! adăugă Naţl, oarecum fără de voie.

— Asta trece! grăi slovacul.

— Ce să zic eu, întîmpină ungurul, care mi-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprinde ameţeala cînd îl vezi!

Naţl îşi ridică capul şi se uită drept în faţa ungurului. Îi venea să apuce carafa şi să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte şi pe asta?!

— Eu, zise el vorbind rar, nu am drăguţă, dar fete sunt şi pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să ştii ce va să zică fată. Ai înţeles? Sunt şi la noi fete! strigă, apoi apucă carafa şi o izbi pe pămînt de se făcu miş-fărîmiş.

Era foarte îndîrjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost dac-ar fi ştiut că pe acelaşi drum şi în acelaşi ceas venise la Arad şi Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gîndul ei de mamă cu fată mare.

La călugăriţe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ţie; mare

lucru ar fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici — aşa, cu plată mai puţină.

Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată şi ea, chiar mai frumoasă şi mai deşteaptă decît Milena, ba putea să aibă, la nevoie, şi zestre mai mare.

Nu ştie nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gînd, dar i-a venit unul.

La Sîn-Miclăuş, aci peste Murăş, era un loc de popă, şi Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă pentru ca să-l primească. Încă acum dar, pînă la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena şi sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cît mai curînd gata cu ale zestrei, iară Persida era o adevărată măiastră cînd punea mîna pe foarfece şi pe ac.

Mare lucru ar fi fost dacă ea ar fi rămas pînă la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor?

— Vai de mine! nu se poate, grăi Mara. Trebuie să se întoarcă la şcoală.

Tot aşa zicea şi Persida.

Nu era însă chip să plece cînd fetele stăruiau atît de mult să rămîie, ba muma lor mai scăpase şi vorba că o să-i fie Persidei recunoscătoare.

Mara s-a întros dar singură la Radna, ducînd, se înţelege, cu dînsa şi o frumoasă scrisoare pentru maica Aegidia.

Acum nu se mai plîngea Persida că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai ştiau unde să-şi pună capul, dară Claici avea patru ucenici şi şapte calfe, dintre care numai două erau oameni de casă. Seca Lena nu ţinea, cu toate aceste, slujnică, ci se ajuta cu ucenicii şi cu fetele ei. Era minunat la casa lui Claici, şi Persida, care atîta timp fusese mîna dreaptă a econoamei de la Lipova, ar fi voit să se despartă în mai multe, ca să fie pretutindenea, să pună lucrurile la cale, să facă rînduială, să le ţie toate curate ca la mănăstire.

Un singur lucru nu-i plăcea Persidei: că trebuia să şadă la masă cu calfele, care se uitau la ea cu coada ochiului. Acesta era însă obiceiul casei, şi nici că i-ar fi putut trece cuiva prin minte că s-ar putea şi altfel. Ar fi plecat calfele toate dacă stă panul nu le-ar fi făcut cinstea de a le pune la masa lui.

Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, şi Bodroganu, cel mai sfătos dintre dînşii, mai nainte de a veni, se spălă pe mîini, apoi se mai şi pieptănă şi puse alt surtuc. Ceilalţi făcură şi ei ca dînsul, încît era ca în zi de sărbătoare la masa lui Claici, şi aşa a şi rămas de aici înainte.

Singur Trică n-a intrat în acest obicei nou.

El înţelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceilalţi şi era mîndru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dînşii, fiindcă şi fără de asta tot frate îi rămînea Persidei.

Duminică s-a spelcuit însă şi el.

Ştia că are să vie Munteanu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserică şi n-ar fi lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă singură cu dînşii.

De! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflîndu-se odată la un loc, ei se văd, se întîlnesc şi stau de vorbă. Trică ştia că fetele lui Claici nu se întorc niciodată singure de la biserică, şi ţinea să fie şi el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mîngîiată s-ar fi simţit Mara dac-ar fi putut să vadă pe fata ei aşa înconjurată de bogoslovi, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dînsa şi rosteau vorbele numai cu jumătate de gură cînd îi vorbeau. Trică fierbea cu toate aceste în el: prea îi păreau îndrăzneţi, pe cînd ea mergea ruşinoasă alăturea cu fratele ei.

Hubărnaţl ar fi fost şi el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică şi nu ştia că n-ar fi avut decît să se uite bine împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Claici, deşi sîrboaice, umblau mai bucuros la biserica romînească decît la cea sîrbească, unde nu erau bogoslovi, şi bogoslovii cîntau foarte frumos. Iară biserica romînească, totodată şi catedrală episcopească, se afla tocmai afară din oraş, pe ţărmul Murăşului. Trebuiau deci să treacă prin piaţa cea mare a oraşului cînd se întorceau de la biserică, şi chiar şi numai atît ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung pînă la biserica romînească.

Aici, în piaţă, e mănăstirea minoriţilor, cu o biserică frumoasă şi mare, singura biserică catolică în tot oralii. Pe la douăsprezece, cînd lumea iese de la biserică, e o adevărată frumuseţe pe piaţă, unde e adunat întregul oraş: să stai şi să priveai cum ies oamenii din biserică, şi ştii că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele şi acum, ca de obicei, şi Persida se simţea ca la Radna, unde atît

de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieşirea bisericii.

— Uite! iată şi Hubărnaţl! strigă Trică, cum strigi aşa, cînd vezi pe cineva la care nu te aşteptaseşi.

Persida tresări şi începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnaţl? Un om pe care-l văzuse, aşa în treacăt şi pe furiş de trei ori în viaţa ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi şi bun prieten. Îi venea să plîngă cînd vedea că el se duce, se depărtează, se pierde din vederea ei, şi ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimită pe Trică după dînsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furaţi, duşi, pierduţi în urma lui, şi Trică, văzînd ochii aceştia, se-nduioşă de-şi simţi ochii muiaţi în lacrimi.

— Mă duc, zise el grăbit, să-i spun că suntem aici!

— Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el? Doamne!

Dacă i-ar fi păsat lui de dînsa, ar fi simţit că ea îl vede şi s-ar fi uitat înapoi şi ar fi salutat, ca atunci pe pod, atît de cuviincios şi cu faţa atît de deschisă şi de veselă.

— Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lipova, răspunse Persida cam peste umăr, feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaştem decît din vedere!

Ce-i păsa ei de el?! căile lor erau atît de deosebite! Aşa era în gîndul, dar nu totodată şi-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el ştia ceva ce singur el ştia, singur el putea să ştie: ea se ruşina de cîte ori se gîndea la el. Îi erau nesuferiţi oamenii ce o însoţeau: ar fi voit ca lumea să o lase în pace, să rămîie ea singură: n-avea dînsa nimic cu alţii!

Aveau însă alţii cu dînsa, şi casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care ţineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile fericite, şi serile fetele învăţau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era şi el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărîse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat duminică înainte de Rusalii.

Anca şi Persida erau surori de mireasă, şi seca Lena le făcuse haine la fel.

Fraţi de mire erau unu Codreanu, cel mai curăţel dintre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trică. El nu voia, dar aşa dorea Milena, aşa seca Lena, aşa poruncea Persida, iar Mara, cînd a aflat-o aceasta, a dat din toată sărăcia ei să-şi cumpere un rînd de haine negre şi o pereche de mănuşi în faţa guşei de porumbel.

Cînd s-a văzut sărmanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nimeni să nu-l vadă, şi a început să rîdă ca un nebun.

Mara a început şi ea, dar nu să rîdă, ci să plîngă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd îşi vedea copiii mari, atît de frumoşi, atît de spelcuiţi, atît de cumsecade, şi Bîrzovanu, fie iertat, era în pămînt şi nu putea să-i vadă şi el, căci şi ai lui erau.

— Săracul! zise ea ştergîndu-şi lăcrimile, mult a fost bun şi vrednic! Azi nu mai trăiesc oameni ca dînsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fi putut Persida ea singură să rămîie tot cu gîndul ei cel vechi, cînd Bîrzovanu îi fusese tată, Mara îi era mamă, Trică îi era frate şi toţi ceilalţi umblau în voile ei?

Inima tînără e făcută să stea deschisă, şi tînără era şi inima Persidei. Da! aşa rîzînd din gură şi din ochi, aşa îndrăzneaţă ca un copil răsfăţat n-a mai văzut-o pe ea decît un singur om, Naţl, atunci cînd stătea în faţa ferestrei deschise.

Cum n-ar fi alergat el la biserica de pe ţărmul Murăşului, dacă ar fi ştiut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o ştie aceasta.

Abia după biserică, în piaţa cea mare, cînd nuntaşii, un lung şir de trăsuri, se întorceau la casa miresei, s-a oprit şi el, cum toţi se opriseră, şi a văzut mai întîi pe Trică, apoi pe Mara, nu însă şi pe Persida, care trecuse înainte.

— Vă rog, întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere, cine se mărită aici?

Ăla dete din umeri.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntaşii?

Şi ăsta dete din umeri.

El nu mai întrebă pe nimeni, ci porni dus şi ca ieşit din fire în urma trăsurilor.

Acolo unde se duceau trăsurile, acolo le afla şi le vedea el toate.

Le-a şi aflat, căci nuntaşii se dăduseră toţi din trăsuri pe cînd el a sosit, trăsurile erau ieşite în uliţă unde stăteau ca să mai răsufle caii şi în poarta deschisă se înghesuia o lume de oameni, care le ştiau toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claici.

În curtea cea largă era un mare cort de verdeaţă, acoperit cu frunziş de stejar, împodobit la intrare cu ghirlande de flori.

Casa se întindea la stînga pînă în uliţă.

În cort, prin curte şi în faţa casei nuntaşii roiau în voie bună, dar încă nu veseli.

Unii se aşezau pe la mesele întinse în cort, spre fund, la dreapta şi la stînga; alţii stăteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mijloc, între mese; cei mai mulţi, însă, tineretul, se aflau în faţa cortului, unde cînta muzica încă tot obişnuitul marş de nuntă.

Aici era şi Trică, tot lung şi deşirat, dar mai altfel decît atunci, cu mîinile, parcă, mai lungi şi împiedicîndu-se mereu cînd de unul, cînd de altul.

Mara era şi dînsa la masa din fund, dar pe Persida n-o vedea nicăieri.

Şi totuşi ar fi putut să fie!

El ştia acum că fata lui Claici e cea care s-a măritat, că Trică e calfă şi a fost şi ucenic la Claici; era însă lucru firesc ca Persida să nu fi venit şi ea la nuntă, fiindcă se afla la mănăstire.

Ar fi putut, cu toate aceste, să fie şi ea aici.

El însă nu mai putea să aştepte. Stăpîna sa îl aştepta cu masa. Ce păcat! Trebuia neapărat să seducă.

Dar ea putea să fie aici.

Nu! Era peste putinţă: el trebuia să meargă la masă.

Aha! Ochii tuturora se îndreptează spre casă. Vine mireasa cu mirele, iar după dînşii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-i şedea bine să stea aşa, gură-cască, în poarta unei case străine.

"Hm!" făcu el cu faţa deschisă.

Nu era tot cum o ştia el, mîndră şi oarecum încruntată, dar era drăgălaşă, ruşinoasă, neajutorată, nu ştia cum să-l ţie de braţ pe tînărul acela — cine-o fi.

Era de toată frumuseţea, dar puţin a fost, căci ea s-a pierdut peste puţin în fundul cortului.

Naţl se întoarse şi, grăbit şi în silă, se urcă într-una din trăsurile acum slobode şi apoi, iute! ca stăpîna să nu se supere.

După-masă? Da! fără îndoială! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adică de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea.

A ieşit, ca de obicei, la plimbare.

Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întîmplare, pe acolo?

Asta da!

Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastîmpăr: era parcă se înzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, alţii în cort, pretutindenea era plin, şi el nu vedea nimic.

Trecu şi se întoarse peste cîtva timp şi iar trecu şi iar se întoarse.

Nu mai putea! Îi era parcă mumă-sa stă de pîndă colo, la răspîntie, şi-l vede şi se mîhneşte. Ba Persida îl vedea, parcă, şi ea cum umblă s-o vadă pe furiş şi rîdea de prostia lui.

El plecă hotărît şi iute, dar cu pas din ce în ce mai rărit, apoi de la colţ se întoarse: acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cînta; jocul încetase; bătrînii se ospătău pe la mese, iar tinerimea era răsfirată prin curte, cavalerii ştergîndu-şi frunţile cu batistele, iar damele făcîndu-şi vînt fiecare cu ceea ce avea la îndemînă.

Persida se plimba şi ea printre ceilalţi, tot cu acel tînăr, dar acum ştia cum să-l ţie de braţ şi era voioasă şi îndrăzneaţă.

Hubărnaţl simţi în el ceva ce-l apucă şi-l ia şi-l învîrte, îşi potrivi surtucul pe trup, îşi răsuci o dată mustaţa, apoi, fără ca să mai ţie seama de mumă-sa, trecu prin mulţimea adunată în poartă şi înaintă rîzînd spre Persida.

Persida, cînd dete cu ochii de el, se făcu dreaptă ca lumînarea.

Îi venea ca ieşit din pămînt şi îi părea, cu toate aceste, lucru foarte firesc ca el să vie şi să se apropie aşa rîzînd prietenele, ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde toate sunt de sine înțelese.

— Aşa-i că te miri? zise el fără ca să-şi mai ridice pălăria. Am văzut, cînd vă întorceați de la biserică, pe fratele şi pe muma d-tale şi am dat cu socoteală că trebuie să fii şi d-ta aici. Ne cunoaştem, adause apoi întorcîndu-se spre Codreanu, care era cam mirat, de acasă.

— O! grăi Persida dezmeticindu-se, eu te-am văzut pe d-ta demult, odată, cînd ieşeai din biserică, dar nu te-ai uitat la noi şi nu ne-ai văzut.

— Păcățele mele! zise el. Îmi pare foarte rău! Carevasăzică, nu acum ai venit!

— Sunt de la Paşti aici şi am să stau pînă la toamnă.

— Cum? Nu te mai întorci la mănăstire?

— N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca să zică şi el ceva.

Națl nu putea să-şi dea seama dacă rău ori bine îi pare. Acum, în pripă, simțea numai că îl zguduie ceva şi se află în mare strîmtorare.

Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui, era foarte voios şi a alergat, cînd l-a zărit pe Națl, la mumă-sa cu vorbele:

— Maică! uite şi Hubărnațl! a venit şi el!

Şi Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea, adică parcă înțelegea, dar nu voia să ştie, cum a venit Hubărnațl aici şi cum s-a pomenit el vorbind, aşa din senin, cu fata ei. Carevasăzică, ei se cunoşteau, aşa, fără de ştirea ei, prin dosul ei.

— Sărac de sufletul meu! grăi dînsa; se ridică înaltă, spătoasă şi greoaie, cum era, şi se uită acolo cum se uită cloşca la pui cînd simte că nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci şi cu ochii şi cu sprîncenele, şi cu crețele de pe frunte, şi cu mîinile descleştate; ochii tuturora se cîrniră după ai ei, şi Națl era ca strivit de multele priviri, care îl întrebau: "Cum ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici?"

Acum, acum iar îl vedea mumă-sa?

Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit prostii de necrezut.

Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O să mai vie şi mîine? şi poimîine?

El se îndreptă şi înfruntă privirile ațintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în fața ei, el ridică zîmbind pălăria.

— Am văzut, zise, trecînd din întîmplare pe aici, pe domnişoara, fiica d-voastră, şi am dat cu socoteală că sunteți şi d-voastră aici. Aş avea să vă fac o rugăminte.

Mara se însenină.

— Aşaa! zise ea.

Era lucru firesc! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

— D-sa, urmă, îndreptîndu-se spre nunul care şedea al treilea de la dînsa, e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Națl se închină, apoi se întoarse spre Mara.

— Mama, grăi dînsul, era să vie săptămîna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneți, dacă vă întoarceți, să nu mai vie, căci eu plec mîine. Îi scriu şi eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune şi cineva cu grai viu. Să-i spuneți, vă rog, că m-ați văzut şi sunt bine, dar n-am mai putut aştepta!

— Bine, bine! răspunse Mara, o să-i spun. Păcat! o să-i pară foarte rău! Hei! urmă ea peste puțin, greu se desparte mama de copilul ei, mai ales cînd unul singur are!

— Vă mulțumesc! grăi dînsul încet.

Apoi strînse mîna Marei, se închină şi se întoarse iar cu capul ridicat şi cu fața deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puțin îi pasă.

— Domnişoară, grăi el întinzîndu-i mîna, rămas bun! Eu mă duc mîine mai departe.

Ea îşi lăsă mîna moartă în a lui.

— Unde?

— Mai întîi la Buda, apoi la Pojon, la Viena şi Dumnezeu mai ştie unde. Doi ani fără cinci săptămîni am să tot umblu.

Ea dete din cap. Ce putea să-i răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma lui n-a privit.

Şi el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

VI

ISPITA

Norocul nu umblă tîrîş, ci zboară pe aripi iuţi şi-ţi iese, cînd îi vine rîndul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauţi cînd nu-l găseşti; degeaba fugi cînd el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, şi chiar dacă nu l-ai cunoaşte tu pe el, te cunoaşte el pe tine şi nu te părăseşte.

Te miri însă de unde iese, şi de aceea stai mereu gata, ca să-l apuci precum rîndunica prinde musca din zbor.

"De!... de!... zicea şi Mara în gîndul ei, cînd vedea pe Codreanu învîrtindu-se mereu împrejurul Persidei. Mai ştii?! Fata e fată; iar feciorul e curăţel şi deştept, fiu de popă, nepot de protopop şi peste cîteva luni de zile bun de popie."

Nu mai era Mara podăriţă, nici precupeaţă, nici mai ales văduvă rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ţinea drept, vorbea rar şi chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa şi cîte-o vorbă despre supărările pe care ţi le fac datornicii.

Cam la fel era şi gîndul celorlalţi.

Oamenii văd şi dau cu socoteală şi înţeleg şi-şi fac în cele din urmă părerea, care le ţine loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărît că Persida şi Codreanu se potrivesc ca făcuţi anume unul pentru altul.

Cu cine adică să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau şi ei fel de fel de oameni. Cei mai mulţi erau foşti cîntăreţi de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în şcoala teologică. Alţii se făcuseră dascăli, se însuraseră şi veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoţie. Puţini numai trecuseră şi cîteva clase gimnaziale şi abia cîte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toţi însă lucrul de căpetenie era să scape de cătănie, care pe timpul acela ţinea doisprezece ani.

Nu-i vorbă, puteai să te răscumperi ori să mai plăteşti vreun obşitar ca să-ţi ţie locul: aceasta însă numai oamenii bogaţi puteau s-o facă; cei mai săraci ieşeau mai bine cu socoteala dacă intrau în şcoala de teologie.

Pe Codreanu vîrsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a şasea; nu i-a rămas dar decît să intre numai cu şase clase în rîndul bogoslovilor scutiţi de cătănie.

Deşi nu era însă între cei dintîi, el se ţinea în rîndul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat ţanţoş şi bun de petreceri, dar îi dădea mîna să fie. Apoi nici nu-şi bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul şi cîrma şi cinstea satului, ei ţin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înţeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

Şi cine oare ar fi putut să ştie mai bine decît protopopul unde a murit popa şi n-a lăsat fecior, ci fată, şi frumoasă, şi cu zestre bună?

Doi ani de-a rîndul Codreanu petrecuse vacanţele şi sărbătorile la Buteni, unde citea Apostolul şi cînta în strană, ca poporenii să-l cunoască, şi stătea în gazdă la preoteasa, unde se simţea foarte bine.

Asta se ştia, dar omul chibzuieşte şi Dumnezeu potrivesc, şi n-aveai ce să-i faci lui Codreanu dacă se simţea mai bine aproape de Persida decît departe de dînsa.

Ciudat lucru!

Persida, fată tînără şi intrată de curînd în lume, se uita la el cu un fel de sfială şi se simţea foarte măgulită cînd el se apropia de dînsa şi îi vorbea. Deşi dînsul era numai de douăzeci şi trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte aşezat, foarte cuminte, foarte învăţat şi-l punea sus de tot în gîndul ei, încît ar fi fost în stare să-i sărute mîna.

Codreanu o vedea aceasta, se simţea şi el măgulit şi înălţat în gîndul lui, se apropia cu toate aceste numai cu un fel de frică de dînsa. O vedea aşa înaltă, trupeşă, frumoasă şi deşteaptă, se mira adeseori cît de bine ştie dînsa să judece pe alţii şi nu se mai îndoia că-l va judeca şi pe el mai curînd ori mai tîrziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dînsa. Trei săptămîni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate serile, şi lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dînşii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunţii, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgaţi în seamă de ceilalţi şi oamenii tineri, fecior şi fată, nu ştiu niciodată unde vor ajunge cu vorba cînd se află singuri.

Tîrziu, pe la miezul nopţii liniştite, senine şi răcoroase, ei şedeau pe o laiţă din grădina de flori ce se întindea în faţa casei, dincolo de cortul de verdeaţă. Jocul

încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbîndu-se prin curte, muzicanții odihneau, iar în cort era o zgomotoasă şi veselă învălmăşeală.

Persidei îi venea să plîngă. De cînd se înserase, el o necăjea mereu cu Națl. Iar el o necăjea fiindcă era un farmec nespus în necazul ei. Cu toate aceste, dînsa nu se putea stăpîni, căuta dinadins să fie cît mai des singură cu dînsul: era cuprinsă de un fel de beție, i se răscolise, parcă, toată firea şi ar fi voit ca aşa să şi rămîie.

— Eu am văzut, zise el rîzînd, că schimbai fețe, că glasul îți era înecat şi tremura, că nu mai ştiai ce să faci şi ce să zici.

— Doamne! răspunse ea, m-am speriat. Cum să nu mă sperii, cînd mă pomenesc deodată că un om cu care n-am mai vorbit în viața mea vine la mine şi-mi vorbele ca şi cînd am fi copilărit împreună?

Lui Codreanu lucrul acesta îi părea peste putință.

— Eu nu cred că n-ați mai vorbit, zise el.

— Eu ce să-ți fac dacă nu mă crezi?! răspunse ea dînd din umăr.

Şi iar se vedea stînd în fereastra deschisă, uitîndu-se îndrăzneață şi ca un copil răsfățat la Națl. Asta însă nimănui în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să i-o spună.

El apucă amîndouă mîinile ei şi se simți cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn, mîinile acelea, carne moale şi rece, buştean fără de viață, încît ar fi voit s-o zguduie strîngînd-o de mîini.

— Şi, cu toate aceste, îți pare rău c-a plecat, grăi dînsul, şi ai pierdut voia bună de cînd a fost el aici.

— De ce să zic nu? îi răspunse ea. Nu ştiu nici eu de ce, dar îmi pare rău. N-am nimic cu el, dar m-a cuprins un fel de întristare, fiindcă-mi părea mîhnit, ca şi cînd eu aş fi de vină.

Codreanu începu să tremure.

— Şi mi-o spui mie asta aşa, parcă puțin îmi pasă!

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare, zise el luat pe dinainte de o pornire pîn-acum lui necunoscută.

Ar fi voit s-o tragă la sine şi s-o strîngă-n brațe, apoi să se ridice şi să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochi.

"Mă doare!" Vorba aceasta era rostită aşa, că orişicare femeie, chiar şi o copilă mică, trebuia s-o înțeleagă. Persida se simțea foarte strîmtorată. Ar fi voit să-şi scoată mîinile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mîhni. Mîinile ei începură şi ele să tremure.

— Doamne! zise ea, ce să fac dacă nu ştiu să spun ce vreau şi vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dînsul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să ştiu de el! Nu vreau, îți spun, şi trebuie să mă crezi!

Codreanu era muiat, scos din sărite.

La asta nu se gîndise. O luase aşa în glumă, pe tîndălite, ca să-şi petreacă timpul, şi din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai putea să iasă. Îi părea rău c-a apucat-o de mîini, îi era ruşine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dînsa o atît de gingaşă părere de rău, încît el se simțea umilit, vinovat şi, fără ca să-şi mai dea seama despre ceea ce face, ridică una din mîinile ei şi o sărută.

— Vai de mine! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri?!

Îi era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plîngă, dar nu era-n stare să se ridice şi să-l părăsească.

— D-ta eşti de vină! răspunse el strîmtorat.

Persida, deşi tînără încă, era femeie şi simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet şi stăruitor. Să mergem! zise iar hotărîtă de a nu mai rămîne niciodată singură, fie cu dînsul, fie cu altul.

Întorcîndu-se-n curte, era şi el hotărît să nu mai rămîie singur cu dînsa. Îi era ca şi cînd s-ar fi jucat cu focul şi s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrînd-nevrînd erau mereu împreună, se gîndeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați şi nu se puteau împăca cu gîndul că în curînd, poate chiar mîine, va trebui să se despartă.

Persida era cu toate aceste mîhnită cînd a aflat că seca Lena şi Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămînă pînă după hirotonirea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămîni cu însurățeii la Sîn-Miclăuş. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors şi iar a stat.

Mai rău nici c-ar fi putut Mara să potrivească lucrurile, fiindcă prea mult stă singură şi la prea multe se gîndeşte fata tînără cînd rămîne în casa cu însurăței.

Apoi Codreanu venea şi el să-şi vadă prietenul, şi Persida nu putea să fugă de dînsul.

Nu-l mai punea, ce-i drept, tot atît de sus ca mai-nainte în gîndul ei, dar îi era mai presus de ceilalți, simțea că poate să facă ce vrea cu el, îl ştia că e foarte simțitor şi n-ar fi fost în stare să facă ori să zică ceva ce-l supără, s-ar fi simțit nenorocită dacă l-ar fi mîhnit.

Cum, Doamne, să mai rămînă el străin de dînsa cînd o vedea atît de cuminte, atît de dulce la fire, atît de îndemînatică şi atît de doritoare de a intra în voile lui?

Nu încăpea în mintea lui gîndul că s-ar putea ca el să nesocotească voința părinților săi şi mai ales pe a bunicului său, care era protopop. Nu mai încăpea nici o îndoială, asta o ştia şi Persida, că la toamnă el are să se însoare, să se popească şi să fie om cu rostul lui. Pîn-atunci însă? De ce oare să se lipsească de mulțumiri, pe care numai acum poate să le aibă şi apoi nu le mai gă seşte toată viața lui? Ce ar fi putut să-l despăgubească? Ce pierdea dînsa?

Nimic! Aşa gîndea şi Persida ea însăşi. Deşi era însă lucru neîndoios, ea se îndoia din zi în zi mai mult că el se va însura la toamnă, aşa cum ştia el. Judeca nu cu mintea, ci cu inima ei, şi-i părea peste putință ca el să-şi poată călca pe inimă .

Ceilalți, care judecau cu mintea, erau şi ei de aceeaşi părere, căci oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor. În gîndul lumii nu mai încăpea nici o îndoială că nu are Codreanu să fie ginerele preotesei de la Buteni, şi Mara făcea în toate serile socoteala, se tînguia mereu ea singură cu sine şi chibzuia cum s-o apuce ca să scape cu puțin de astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea şi pînă la părintele protopop?

Trecuseră examenele, se-mpliniseră două săptămînidin vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întîrzia, cînd ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care ştiau să spună ce-l face să-ntîrzie.

Părintele protopop era om mărunt şi uscat, cu barba creață şi de tot albă, dar iute, țeapăn şi foarte sprinten pentru vîrsta lui. El nu ştia ce va să zică răbdarea; viața lui toată a grăbit, acum însă şedea foarte liniştit în jețul lui şi se scărpina din cînd în cînd la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-şi aducă nepotul, cum l-a mai adus şi alte dăți, dar nu putea să se dumerească cum ar fi mai bine. Îi era greu, de tot greu, şi de cîte ori venea să ia vreo hotărîre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

"Cum or veni lucrurile, aşa să vie! zicea el în gîndul lui, tot nu pot eu să ştiu cum e mai bine!"

Ar fi voit să vadă fata şi să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, aşa să vie!

Aşa au şi venit.

Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă şi era, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, tot ca mai înainte. La Buteni însă el n-a grăbit, şi nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămîni şi nu s-a dus. Săptămîna a patra, în sfîrşit, a plecat, dar nu la Buteni, ci la bunicul său şi de acolo la Arad.

"N-ai ce să-i faci!" zicea protopopul, care era om bătrîn şi slab la fire.

Popa însă, care era mai tînăr şi mai cu vîrtute, s-a făcut foc şi ar fi plecat în urma lui dacă nu l-ar fi oprit preoteasa, care era mamă şi fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decît o zi la Arad, apoi s-a întors foarte muiat la bunicul său, unde era tot acasă.

S-a dus fiindcă voia s-o vadă şi să-i spună că n-a fost la Buteni şi că nici n-are să meargă. După ce a vă zut-o, însă, nu i-a spus nimic.

Ea ştia că el are să vină; îl aşteptase, şi după ce s-a uitat în ochii ei, îi era ruşine că n-a fost la Buteni şi a luat hotărîrea de a se duce. De aceea s-a întors atît de curînd. Pe drum însă iar a început să simtă că nu poate să se ducă.

Nu mai ştia nici el ce vrea şi ce are să facă; ar fi voit ca cineva să-l silească, să-l despartă de Persida, care îi părea prea multă femeie pentru dînsul, prea stăpînă pe sine şi pe voința lui.

Şi era, în adevăr, stăpînă Persida. Încă din noaptea în care el îi sărutase mîna, ea

îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul ei plac, şi totodată om de o rară bunătate de inimă, care ţine mult la dînsa. Îi intrase încetul cu încetul în minte gîndul că el nu poate să trăiască fără de dînsa, şi o dulce mîngîiere sufletească o cuprindea cînd îşi dădea seama cît de fericit poate să-l facă, fără ca să-şi dea măcar silinţa. De aceea ştia că el are să vie şi iarăşi, şi iarăşi... şi adepta în linişte cum aştepţi răsărirea soarelui şi coacerea fructelor bătute de razele lui.

Toamna tîrziu, după ce bruma pişcase frunzele, ea şedea cu Anca la fereastră, amîndouă cu cusătura în mînă.

Trică intrase în două rînduri la ele. Era cuprins de un fel de neastîmpăr. Voia să-i spună ceva, degrabă, cît mai curînd, dar numai ei, ca să nu afle şi Anca.

Persida ieşi, ca din întîmplare, după el.

— A venit Naţl! zise el. L-am văzut! Iar e aici!

— Ce-mi pasă mie?! răspunse ea supărată şi se întoarse în odaie.

Cu toate aceste, ea se uita des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venit, el nu putea să nu treacă pe aici! Tot ar fi voit să-l vadă.

Dar el nu trecea şi nu trecea. Se apropia timpul prînzului, şi el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stînga.

Poate că nu ştia că dînsa se afla tot aici.

Cînd le poftiră la masă, ea se depărtă cu anevoie, ca silită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spini, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul cînd ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînţeles!

Ce avea dînsa cu el? Stînd, după-masă, iar la fereastră, ea-şi reamintea cele petrecute, se vedea stînd în fereastra deschisă, trecînd prin faţa măcelăriei, întîlnindu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntaşilor, şi iar o treceau fiorii, iar o cuprindea ameţeala, iar se simţea sleită de puteri, încît nu mai putea să-şi dea seama despre ceea ce face ori vorbeşte. Se temea ea însăşi de sine.

"Doamne! zise în gîndul ei, de ce vîntul a trebuit să izbească atunci fereastra?!"

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.

Era lucru de neînţeles!

Dar el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stînga, şi cu cît mai mult se apropia seara, cu atît mai viu îi era neastîmpărul.

"Uite, îşi zise ea, aşa ca mine acum trebuie să se simtă Codreanu cînd vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simţi el cînd ar şti ce simt eu acum?!"

Ea tresări şi se cutremură în tot trupul, apoi se ridică şi se depărtă de la fereastră, cuprinsă de simţămîntul unei grele vinovăţii.

"Nu vreau!" grăi ţinîndu-se iar drept şi cu capul ridicat.

Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a şti dacă el trece ori nu; îi era greu să se stăpînească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spăşire, şi n-a mai mers la fereastră.

Şi totuşi sufletul îi era cuprins de o lină şi adîncă mîhnire. Pierduse parcă ceea ce era mai frumos în viaţa ei, gîndul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

Seara, după ce s-a aşezat la odihnă şi nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plînge. Dar de ce adică să plîngă, cînd n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea şi el? Şi-a făcut ea aşa, din senin, un gînd şi l-a pierdut.

Ziua următoare era duminică.

Dimineaţa a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-alăsat negura, iar înspre amiazăzi soarele a risipit ceaţa şi cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plîngă. Prin văzduhul curat şi proaspăt fluturau căzînd alene spre pămînt lungi fire de păienjeniş iar de pe duzi se scuturau din cînd în cînd frunzele brumate.

— Hai să mergem la Păduriţă, zise Anca după-masă, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Să mergem, îi răspunse Persida. Dar adause peste puţin, în silă, fără ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pîn-acolo, aveau să treacă tot oraşul, deoarece crîngul orăşenesc se afla tocmai la cealaltă margine.

Dar nu voiau nici ele decît să se plimbe, şi le era destul să se ducă şi să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

În crîng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor seri de vară, şi era ceva nespus de duios în fîşîiala frunzelor de plop de curînd căzute.

Venise şi el, şi umbla aşa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el, dar cu faţa oarecum buhăită şi bătută de vînt, cu părul lung şi încîlcit şi îmbrăcat în haine vechi şi soioase.

Persida, zărindu-l de departe, îl cunoştea numai de pe umblet şi după făptură, dar nu-l vedea cum este, ci cum îl ştia. Pe o clipă inima i se strînse; în clipa următoare însă ea-şi ridică capul şi-şi urmă drumul înainte ca şi cînd nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puţin îi păsa dacă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să ştie că puţin îi pasă de dînsul.

Mergînd însă şi apropiindu-se şi văzîndu-l mai de aproape şi tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioşeze, să slăbească şi mult ar fi dat să fie singură.

"Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!"

Şi era parcă ea şi numai ea îi purta vina.

"Eu nu mai pot!" zise ea, apoi iar îşi ridică capul.

— Uite! urmă apoi adresîndu-se la Anca, e şi Naţl de la noi aici.

Anca ştia foarte bine cine e Naţl, fiindcă mult s-a vorbit despre dînsul atît în ziua nunţii, cît şi mai în urmă, dar n-ar fi fost în stare să-l cunoască şi era foarte mirată că Persida poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Naţl.

Naţl se dete un pas înapoi cînd se pomeni fără de veste în faţa Persidei, care se uita cu ochi miraţi la dînsul. Îi era greu, şi-i părea bine, şi-i venea să fugă, şi-l năpădeau lacrimile.

— Ei comedie! vezi d-ta comedie! zise el în nemţeşte, rîzînd cu toată faţa lui cea atît de schimbată.

— Te-am văzut, grăi dînsa tot în nemţeşte, şi te-am cunoscut de departe!

— Şi eu te-aş fi cunoscut dacă te-aşfi văzut, oricît de departe ai fi fost.

Apoi nu mai ştiau ce să zică şi rămaseră uitîndu-se ea la dînsul, şi el în pămînt.

Doamne! de ce nu erau singuri!

Acum ştia şi dînsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, şi se uita la părul lui, care parcă atît de bine îi şedea aşa încîlcit cum era, şi la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

— Rămîi acum aici? întrebă ea.

— Se înţelege! răspunse el. Adică nu, ci trec la Timişoara, dar mai stau pe aici!

Doamne! De ce nu erau singuri!

— Adio! zise ea, întinzîndu-i mîna.

El se întoarse strîmtorat spre Anca, care nu ştia, precum se vedea, nemţeşte, şi, ridicîndu-şi cuviincios pălăria, îi zise în romîneşte:

— Iertaţi, domnişoară. Ne cunoaştem cu domnişoara de acasă şi am fost foarte mirat s-o vă d aici.

— Adio! grăi din nou Persida şi-i întinse încă o dată mîna.

El o luă, o strînse şi rămase tăcut şi nemişcat ca parul bătut în pămînt; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet în urma lor, mergînd cu ochii îndreptaţi mereu spre făptura ei înaltă şi mlădioasă.

Trecînd peste piaţa cea mare, ea încă de departe îşi îndreptă privirea spre biserica minoriţilor. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă, grăi dînsa.

Intrară apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apă sfmţită, lăsă pe prietena ei într-o bancă şi se duse umilită în faţa unuia dintre altarele mici, în care un preot citea missa; tăcută, căzu în genunchi şi-şi plecă cu inima căită capul.

Iară Naţl, văzînd că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-şi urmeze drumul.

VII
ZBUCIUMARE

— Ce stai aşa smerit ca Sfîntul Ion de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Naţl. Mă uit la voi, vă văd voioşi şi-mi trece timpul bine... Aşvrea şi eu să beau, că vinul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primeşte? Beţi numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lipova şi are şi Hubăroaie, adause el cu jumătate de gură, aşa, mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere şi lăutari. I-ar fi chemat, ca veselia să fie

deplină. Nu e lucru mai frumos decît să stai şi să priveai cum oamenii se veselesc. Şi atît e de uşor să-i faci pe oameni veseli!... Un pahar şi încă unul... cîteva sunt destule.

Păcat că nu ține nici asta cît lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe să plîngă, iar altul se face hărțăgos şi răstoarnă mese... înspre miezul nopții Națl nu mai putea să stea, dar nu-i venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

Păcat de aşa noapte liniştită, păcat de cerul cu stele şi de luna plină, păcat de tinerețile lui să le petreacă dormind! Era un atît de dulce neastîmpăr în inima lui, şi-l pierdea dormind, iar mîine, poate, nu-l mai putea găsi.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Şi cîte s-au schimbat în lume!

Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbuciuma în dureri grele. Se cutremura şi acum cînd îşi aducea aminte de ele. Prostii! închipuiri de copil nepriceput!

Atît îi părea dînsa de frumoasă, şi de ademenitoare, inimii lui atît de dorită, încît se-nțepenise-n mintea lui gîndul că nu e pentru dînsul cu putință repaosul sufletesc decît în apropierea ei, şi ştiind că nu poate să fie mereu aproape de dînsa, că trebuie să-şi rupă gîndul de la dînsa, s-a siluit pe sine şi s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să se piardă prin lumea cea mare şi s-o uite.

Sărac de sufletul lui! cît s-a mistuit el însuşi din sine.

Inima i se încleşta de cîte ori se gîndea la condica lui de călătorie.

Îl vedea pe Bocioacă, înalt şi uscat, stînd cu condica în mînă şi zicîndu-i cu asprime părintească: "Să nu umbli hoinar! să păzeşti cinstea breslei!"

De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult aşa în plimbare decît pe la stăpîn.

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Şi nici n-ar avea, dacă e vorba, nevoie să fie. Are el şi altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut cînd l-au luat de la şcoală: ce ar fi el acum!

Săraca de mama lui!

A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-şi calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, cînd e atît de bine să fii singur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, şi atît era acum de bine.

În turnul de la biserica minoriților şi dincolo peste Murăş în cetate, sunase de mult un ceas, şi el se plimba înainte pe țărmul Murăşului, mergînd cu apa, care, scăldată valuri-vălurele în revărsatul luminii de lună, pleoşcăia mereu în liniştea nopții.

Mult era frumos şi bine!

"Da! îşi zise el, e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu ştiu cum, dar nu e, la urma urmelor, decît o femeie care-ți place fiindcă e făcută ca să-ți placă."

Îi era parcă nu mai poate să înțeleagă cum a putut s-o urgisească.

'Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!" De cîte ori, umblînd răzleț prin lume, i le-a zis în gîndul lui aceste. Nu! ea nu! Dînsa era duioasă şi se uita la el cu ochii scăldați în lacrimi şi cu buzele pe jumătate deschise: era întîmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei.

Mumă-sa i-a trimis, ce-i drept, banii, ca să treacă pe la Sighidin la Timişoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea cîteva zile, aşa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum şi cînd? Asta numai dînsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin fața casei lui Claici şi era-n aer atît de nespusă dulceață, încît nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dînsa ştia că el se află pe aici prin apropiere şi se zbate în culcuşul ei ca pasărea prinsă în vase.

Nu! Persida dormea liniştită, pierdută în visuri văratice.

Şi bine i-ar fi fost să doarmă mereu aşa şi să nu se mai deştepte decît după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci era o nenorocire pentru alții, asta o muncea pe dînsa cînd îşi dădea seama cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioşi prin lume dacă ea nu le-ar fi ieşit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, şi iar vedea pe Națl cu părul lung, cu subțirele, crețele şi-ncîlcitele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haine soioase, şi inima ei sîngera.

Ştia ce trebuie să facă, fiindcă ştia ce voieşte Mara, muma ei!

Îi venea dar să intre în pămînt cînd vedea că Anca a simţit, a-nţeles parcă slăbiciunea ei şi se uita cu ochii scrutători şi miloşi la dînsa; un fior rece o cuprindea cînd se gîndea că de la Anca vor afla toţi ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să ştie.

Şi cu cît mai mult se silea să se ascundă, cu atît mai vîrtos se dădea de gol!

— Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întîmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nimic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

— Tu ai văzut pe Naţl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet.

Ea se îndreptă şi-şi ridică capul.

— Da, ră spunse, l-am vă zut şi am vorbit cu el, dar asta nu e nimic!

— Lasă-l dracului pe neamţul acela! grăi Trică îndîrjit. Tu o ştii pe mama! Să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.

— Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plimbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, şi n-o să mai vie dacă va vedea că nu-l bagă nimeni în seamă.

Aşa trebuia să fie, şi aşa era şi-n gîndul ei. Cu o singură vorbă Trică îi luminase mintea şi-i întărise inima; putea să doarmă liniştită cînd atît de bine ştia că fratele ei şi mama ei priveghează şi n-o lasă să iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era cu toate aceste neliniştită. Tot ar fi voit să ştie dacă el trece ori nu, şi o adîncă întristare o cuprindea cînd se ivea în mintea ei gîndul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa şi să se laude că nu-l doare. Cum s-ar fi putut să nu-l bage în seamă, cînd atît de mare era mulţumirea de a-l vedea trecînd prin faţa casei?! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-l zărească şi fără ca el să vadă că ea îl vede.

A şi trecut.

Dimineaţa, pe la nouă ceasuri, a venit şi s-a dus mergînd liniştit, cu ţigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitîndu-se drept înainte, ca şi cînd n-ar fi ştiut că trece pe lîngă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot aşa.

Apoi nu s-a mai ivit decît abia pe la trei după-prînz şi s-a întors pe înserate.

Aşa azi, aşa mîine şi pomîine ca ieri, într-o zi ca în alta: Persida ştia cînd şi dincotro vine şi cînd şi dincotro se întoarce, ştia că el, sărac sufletul lui, numai la ea se gîndeşte, numai de dragul ei trăieşte şi rabdă zi şi noapte ca să poată trece în patru rînduri pe zi prin faţa casei în care se află ea.

Pînă cînd aşa?! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom? Cum să nu se prăpădească?

Joi era joi, şi vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la tîrg.

"Trică, dragă, ieşi, te rog, şi spune-i ca să nu mai vie pe aici, mai ales mîine să nu treacă!"

Aşa ar fi voit Persida să-i zică fratelui său joi după-prînz, dar băiatul avea de lucru, fiindcă aşeza în lăzi marfa pentru ziua de mîine, şi nu putea să-l apuce singur, iar cînd l-a apucat singur, n-a mai putut să-i zică nimic.

Pe înserate, ca nealte dăţi, a sosit şi Mara, foarte voioasă, foarte ţanţoşă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cît de colo că i s-au întîmplat lucruri cu care poate să se fălească.

Nu-i vorbă, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuia chiar să ştie că e în tîrg cu protopopul şi că nu mai e mult la mijloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-i drept, nu vrea odată cu capul, dar mai pune ea o mie, două şi se dă şi popa învins, cînd toţi ceilalţi sunt învoiţi. Chiar ieri fusese pe la dînsa părintele Isai, preotul de la Şoimoş, care e prieten din tinereţe al protopopului.

O! tare îi era Marei dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

Vineri dimineaţa Mara, Claici şi Trică, cu alte două calfe, au ieşit la tîrg. Puţin în urmă a ieşit şi seca Lena cu Anca şi cu doi dintre ucenici, ca să cumpere varză şi verdeţuri pentru iarnă.

Persida rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea, şi se plimba prin casă şi-şi făcea de lucru şi se zbuciuma, şi inima îi bătea din ce în ce mai tare, sîngele îi zvîcnea din ce în ce mai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt şi un pătrar, opt şi jumătate, opt şi trei pătrare...

"Doamne! zise ea ridicînd amîndouă mîinile, dar oameni suntem cu toții. Aceleaşi ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alții?!"

Ea îşi luă cîrpa cea mare şi-o aruncă în cap, apoi, liniştită şi cu pas neşovăitor, ieşi din casă, din curte şi apucă la stînga, de unde ştia că are el să vie, ca să-i iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare venind despre stînga, pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dînsa venise şi trece la dreapta înainte, spre Murăş.

Zărind-o, el se înveseli şi îşi iuți pasul, iară dînsa o luă în pas lin spre Murăş ca să-l scoată în răchitişul de la capul uliței, de unde se auzea tocănirea morilor.

Paşii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dînsa şi tot mai zburiş venea el.

La marginea răchitişului el o ajunse, o luă de mînă şi, aşa ținîndu-se de mînă, înaintară în crîngul desfrunzit.

— Eu nu mai pot! zise ea frîntă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voios.

Persida se uită lung la el.

— De ce te-ai făcut atît de jerpelit? îl întrebă ea, cuprinsă de un fel de frică.

— Hmh! răspunse el rîzînd din toată inima. Ştii că e bine?! Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

— Fiindcă altora nu le pasă!

— Apoi tocmai asta e, grăi dînsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia nu-i pasă de mine?!

— Dar, zise ea mîhnită, omul trebuie să ție la sine.

— Nu țiu deloc! îi răspunse el uşuratic. N-am la ce să țiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puțin decît de alții. Umblu aşa răzleț prin lume, şi oamenii, văzîndu-mă cum sunt, trec pe lîngă mine fără ca să mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

— De ce vorbeşti aşa! grăi dînsa înduioşată. Uite! pe mine mă doare cînd te văd aşa, şi-o mai fi-n lumea aceasta încă cineva pe care-l doare!

— Draga mea! grăi dînsul mişcat, apoi începu să se joace cu mîna ei, în vreme ce ea-şi stăpînea plînsul.

Doamne! atît de multe erau în mintea lor gîndurile, pe care nu puteau să şi le spună unul altuia.

— E de mult, urmă el într-un tîrziu, abia-mi mai aduc aminte, de cînd am plecat de acasă, şi tot n-a trecut încă decît abia jumătate de an. Un an şi jumătate mai am încă să umblu aşa degeaba prin lume, numai şi numai pentru că aşa vor tata şi mama, săraca, dacă mai vrea şi ea ceva. I-am scris că trec la Timişoara prin Sighidin, fiindcă ştiam că vine să mă întîlnească dacă-i spun că am să trec prin Arad. Iar acum mi-e frică să mă duc la Timişoara, fiindcă ştiu că vine şi acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te duci cît mai curînd, îl rugă ea stăruitor. Uite! urmă apoi deznădăjduită, eu nu mai pot; dacă te văd mereu trecînd, nu mai pot s-o duc aşa... Şi nu e bine!... e o nenorocire pentru noi toți!

— Am să mă duc, zise el grăbit, dar nu la Timişoara, ci undeva mai departe, fie la Vîrşeț, fie la Sighidin. N-are asta să ție tot aşa, nu se poate să ție, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, şi atunci o să mă întorc la Timişoara.

Persida începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă, zise ea, şi te rog să mă laşi să merg singură.

Națl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în fața ei şi părea cu un cap mai mare decît dînsa.

— Poftim! pleacă! grăi dînsul rece şi aspru, arătîndu-i drumul.

— Nu! nu! zise ea gemînd, nu aşa! Vino, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Aşa nu pot pleca, grăi dînsa deschis.

— Ştiam eu că nu poți pleca, zise el rîzînd.

Persida simți ca şi cînd i s-ar fi oprit deodată şi bătăile inimii, şi curgerea sîngelui prin vine şi i s-ar fi înseninat toată firea.

— Ştiai?! grăi dînsa cu glas limpede. Te-nşeli! Adică ce crezi d-ta şi ce vrei cu mine? Că am slăbiciune pentru d-ta, asta o ştii: ai putut s-o vezi şi ți-o spun şi eu, fiindcă nu e vina mea. A venit aşa fără de veste, cum vin toate nenorocirile. Atît e însă

tot, şi mai mult nu poţi să ştii. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ţi-e milă de mine, fă ce vrei, că şi eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieşise de acasă, cu pas liniştit şi neşovăitor, iară el a rămas drept, cu capul ridicat, cu ochii ţintă-n urma ei, dar nemişcat din loc.

Şi mergînd înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era aţintită îndărăt, că doară va prinde paşii ce se apropie şi tot mai mult se apropie.

"Grozavă femeie!" zise el venindu-şi într-un tîrziu în fire.

"Urît om!" zise ea după ce sosi acasă, apoi îşi acoperi faţa cu amîndouă mîinile şi lacrimile o năpădiră, plînsul o înecă.

"Doamne! strigă ea încleştîndu-şi mîinile, ajută-mă, că eu singură nu mai pot!"

Apoi se îmbrăcă în pripă şi ieşi din nou, ca să meargă în tîrg, la mama şi la fratele ei.

VIII
DATORIA

Măruntă şi uşurică, smerită şi umblînd ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă şi la căutătură, dar blîndă şi duioasă la fire, Persida şi-o reamintea, o vedea în gîndul ei, o auzea ca în aievea zicînd:

"Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele inimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa".

Şi ştia Persida care îi este datoria: asta o ştiu toţi oamenii în toate împrejurările.

"Mai întîi Dumnezeu, apoi părinţii tăi şi după aceştia ceilalţi binefăcători ai tăi."

Aşa zicea maica Aegidia.

Ştia Persida; e însă atît de greu a-ţi face datoria cînd nimeni nu te ajută, nimeni nu te sileşte, nimeni nu ţi-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaimă aici în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea împotrivă. O, Doamne! cîte n-ar fi făcut ea dacă n-ar fi fost în apropierea ei Trică? şi ce a făcut cînd s-a văzut singură, de capul ei?

Nu! omul nu trebuie să fie niciodată singur.

Voia să meargă acasă, unde toţi o cunosc, toţi se simt în drept a-i sta în cale, unde privirile tuturora o mustră, unde nu mai poate să umble de capul ei.

Şi acum acolo în piaţă voia s-o spună aceasta, pentru ca muma ei să nu-şi poată da silinţa de a o îndupleca să rămînă.

"Acum! neapărat acum!" zicea şi mergea cu pas bine apăsat şi cu inima încleştată.

Era o nespusă răutate în inima omului aceluia, care rămăsese îndărătnic acolo pe ţărmul apei: ar fi voit şi ar fi fost parcă în stare să sară cu ghearele în faţa lui, ca să-i vadă obrajii plini de sînge roşu. Şi, totuşi, dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu şi-ar fi putut stăpîni lacrimile, şi simţea c-ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară ea lui, celui atît de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia, dar gîndul durerii lui o sfîşia şi o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape.

Iar muma ei şedea ţanţoşă şi voioasă, cu masa plină de grămezi de struguri înaintea ei.

Putea să fie şi ţanţoşă şi voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coşuri de struguri şi nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vîndută, dar îşi găsise cumpărători pentru lemne şi pentru plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea şi el tovarăş pe prietenul său Liubicek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liubicek era chiar beamter, numai ei singuri ştiau de tovărăşie şi sarcina cădea întreagă asupra Marei.

Nu-i vorbă, ştia dînsa că n-are să rămîie în pagubă cînd Hubăr îi este tovarăş, ba Liubicek îi făcuse şi contractul aşa ca să scape uşor cu el. Avea să plătească treizeci şi patru de mii de florini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului, şi ceilalţi avea să-i plătească tot cîte şase mii pe an. Mult bănet îi mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stînjeni, să care stînjenii la Murăş şi să cumpere plute venite cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet şi multă bătaie de cap pentru o biată femeie ca dînsa, mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumutare, şi luase de la el unsprezece mii pe lîngă şapte mii cheltuite de la dînsa.

Cînd s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne ca să scoată din ele şi de patru ori cele treizeci şi patru de mii; dar cum să le taie? cum să le care? cine să cumpere atîta păcat de lemne?

Acum, după ce-şi găsise cumpărătorii, ştia şi dînsa cum şi cine.

A adunat lemnele, pe care le găsise tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curînd şi a făcut nu mai puţin decît opt sute treizeci de stînjeni, pe care-i avea aduşi pe cincisprezece plute aci la ţărmure. A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck din cetate, de la Liubicek alta pentru Steueramt, de la maica Aegidia a treia pentru părintele guardian şi de la părintele Isai a patra pentru Consistoriu; a dat lemnele cu 8 florini şi cincizeci creiţari, pe cînd alţii le vindeau cu nouă, şi dac-ar mai fi avut o mie de stînjeni, i-ar fi vîndut şi pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numai atîte!

— Am, zicea Mara, să-l plă ţese pe Hubăr, şi grija mea e ce fac mai departe!

De aceea era ţanţoşă şi voioasă.

Sprîncenele i se încreţiră cu toate aceste cînd zări pe fata ei. Nu-i venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Persidei de a păşi şi de a-şi ţine capul.

— Ce cauţi aici? Ce vrei?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzi, cu tine.

— Ai nebunit? Nu se poate. De ce? Ce s-a întîmplat?

— Nu întreba, că aici nu pot să-ţi spun. Trebuie: celelalte am să ţi le spun acasă.

Persida, chiar dacă n-ar fi fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fi putut să treacă prin tîrg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulţi ochii ce-o urmăriseră, şi acum ochii aceştia toţi erau îndreptaţi asupra mesei, unde dînsa schimba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma ei cea de mulţi cunoscută.

— Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toţi se-nhoalbă la tine!

— Lasă-i să se uite, răspunse Persida, căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu ei! Eu trebuie să plec.

— Nu se poate! Cum să vii tu în căruţă cu mine?!

— Mă duc!

— Dar nu te iau eu!

Persida se apropie de muma ei, apoi grăi încet, rar şi apăsat:

— Nu mai stau, că te cerţi cu mine. Eu îţi spun un singur lucru: Hubărnaţl s-a întors iar aici şi nu mă lasă-n pace. Gîndeşte-te!

Grăind aceste, ea se întoarse, ca să plece.

Mara apucă masa cu amîndouă mîinile şi o zgudui de se răsturnară toate grămezile de struguri.

— Rămîi! zise ea. Spurcatul de neamţ!

— Nu pot să rămîn: d-ta vezi cum se uită lumea la noi.

— Singură nu te las! grăi Mara şi începu să facă iar la loc grămezile de struguri.

Şi totuşi nu putea să plece cu fata ei. Nu s-a mai pomenit ca ea să plece înainte de spartul tîrgului: aici o ştia lumea; aici o căuta cine voia s-o găsească.

Ceva mai sus erau şatrele cojocarilor.

— Du-te la Trică, zise ea, şi spune-i să meargă cu tine.

— Cu cît dai grămada de struguri? întrebă o jupîneasă, uitîndu-se cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre şatrele cojocarilor.

— Zece creiţari, ră spunse Mara.

— Să mi-i laşi cu opt.

— Ia-i şi adă banii!

Nu-i mai era ei acum să se tîrguiască. Încă atunci, pe pod, simţise că băiatul lui Hubăr a pus ochii pe fata ei; încă la nuntă o apucase ceva ca şi cînd ar fi o mare primejdie la mijloc; acum îi venea să răcnească de durere şi de necaz că nu poate vorbi, ca să-şi verse amarul.

Abia seara, după ce, sosită acasă, a rămas singură cu Persida, ea începu să se plimbe neastîmpărată prin casă, în vreme ce Persida îşi făcea de lucru punîndu-şi hainele-n rînduială.

— Mai bine moartă! zise ea în cele din urmă, oprindu-se în faţa Persidei.

Persida tresări ca speriată din somn.

Plecase fără ca să ştie ce s-a făcut el, cu inima îndoită şi cu capul buimăcit, şi

venise tot drumul de la Arad pînă la Radna într-un fel de ameţeală, iar acum îi venea să se întoarcă înapoi şi nu mai ştia ce vrea.

— Nu-ţi face, mamă, gînduri rele, grăi dînsa, că n-ai de ce să ţi le faci. Nu e nimic, şi de puţin cît a fost eu singură sunt vinovată.

— Nu-i adevărat! răspunse Mara. Îl ştiu eu pe tatăl său, care face tovărăşie cu mine ca să ia parte la cîştig, dar mă lasă singură la pagubă. Eşti proastă tu şi te-a scos din minţi.

— Nu! grăi Persida, dînd deznădăjduită din cap. Greu mi-ar fi dac-aşa ar fi; dar mai greu îmi este că l-am scos eu pe el din minţi. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornită pe ceartă şi n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-l scoată din minţi cînd era atît de frumoasă, atît de deşteaptă şi atît de cuminte?

— Mîine dimineaţă, zise ea, ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintîi: te iubeşte şi ţi-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Şi să asculţi de ea.

— Da, mamă.

— Eu, zise Mara umilită în ea, sunt femeie proastă şi nu ştiu ce să-ţi fac, nici cum să te povăţuiesc. Am făcut ce am putut şi după cum mi-a fost priceperea, acum însă mi-a venit rîndul să mă uit în gura ta. Am şi eu gîndurile mele; dar tu n-ai să cauţi mulţumirea mea, ci fericirea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi aşa, mamă, grăi Persida înduioşată.

Ar fi voit să se apropie de dînsa, ca să-i sărute mîinile, să o îmbrăţişeze şi să-i sărute tîmplele, dar nu era obişnuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-şi dea pe faţă inima şi gîndurile, dar se sfia.

Era muma ei femeia aceasta, şi parcă abia acum ajunsese a-şi da seama că nu-i este străină şi că nu din simţămînt de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voile ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei şi tu. Dac-aş şti că mor, tot nu fac, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

— Nu plînge, grăi Mara punîndu-i lin mîna pe umăr, nu plînge, că mă împingi la păcat... Afurisit să ...

— Nu! nu! strigă Persida şi-i luă mîna şi o sărută. Să nu rosteai vorba, că e şi el om cu durere în suflet şi are mamă, care ar putea şi dînsa s-o rostească.

Ea îşi închise ochii şi rămase cîtva timp dusă pe gînduri.

— Într-o zi, urmă apoi liniştită, o suflare de vînt a izbit una din ferestrele de la chilia maichii Aegidiei şi a spart cîteva geamuri. Am alergat acolo şi l-am văzut pe el uitîndu-se uimit la mine. M-am uitat şi eu la el, fiindcă nu-l mai văzusem, şi mi-a venit mai întîi să rîd, apoi să plîng de necaz. Maica Aegidia, intrînd şi ea şi văzîndu-l, m-a dat iute la o parte. Acum ştiu de ce, dar atunci mi-am făcut de lucru prin casă şi, după ce maica Aegidia a ieşit, am deschis, ca să-i fac lui în pizmă, fereastra din faţa măcelăriei şi am stat în ea, ca să-l văd şi să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vină.

— Nici tu nu eşti, o molcomi Mara. Prea erai copilă fără pricepere ca să ştii ce faci.

— Nepriceperea, întîmpină Persida, este şi ea o vină dacă alţii suferă pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cuminte decît mine, îmi era ruşine de mine însămi şi mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paşti, însă, cînd a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda şi, ca să-i fac în pizmă, n-am ţinut drumul drept, ci am ocolit prin faţa măcelăriei, ca să mă vadă.

Mara începu să rîdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

— A doua zi, de Paştile lor, urmă Persida, ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Şoimoş; eu însă am schimbat drumul şi l-am luat pe Trică pe la Lipova, că doară-l voi întîlni pe Naţl pe undeva. L-am şi întîlnit, precum ştii, pe pod, cînd ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniştească.

— Dar cum v-aţi înţeles, întrebă ea, ca să plece şi el la Arad?

— Nu ne-am înţeles. Eu nu ştiam că e şi el la Arad; el nu ştia că am venit şi eu acolo: s-a nimerit să te vadă cînd ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt eu cu d-ta şi a venit, precum ştii, şi el — aşa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întîmplarea! Vine aşa cîteodată de nici n-o bagi de seamă, şi abia tîrziu te pomeneşti că e lucru mare.

— Cînd a văzut că te superi, şi-a luat inima în dinți şi a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat!

— Îl uitasem aproape, cînd Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a vent să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpîni şi duminică, ziua fiind frumoasă, am ieşit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întîlni...

Mara se făcu mai neliniştită. Sărmana ei fată: ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde ştiai tu unde ai să-l gă seşti? întrebă ea.

— De unde ştiam? răspunse Persida. Nu ştiam, dar m-am dus aşa la un noroc în Păduriță şi l-am vă zut acolo plimbîndu-se singur. El nu m-a văzut; aş fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dînsul. D-ta vezi, eu sunt de vină!

— Nu eşti, zise Mara, cum să fii? S-a întîmplat să-l vadă Trică şi să-ți spună. S-a întîmplat să fie zi frumoasă; s-a întîmplat să-l întîlneşti: aşa au venit lucrurile, şi tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu! am voit cu tot dinadinsul, zise ea. Asta eu o ştiu mai bine decît orişicine. Tu-l ştii cum era la casa părinților lui: cu obrajii rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărărea, cu şorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung şi nepieptănat, cu barba încîlcită, cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap şi cu hainele purtate şi soioase, un om care petrece nopțile prin birturi şi adoarme îmbrăcat. Alta ar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dînsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioşată.

— Luni apoi, urmă Persida, a trecut în patru rînduri prin fața casei lui Claici, marți tot aşa, tot aşa miercuri şi joi. Eu voiam să nu-l bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la tîrg, nu m-am mai putut stăpîni, i-am ieşit în cale, ca să-l întîlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă de el şi mă mustră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinînd.

— Cum a rămas el? urmă Persida deznă dăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mîine? Cum are să-şi petreacă zilele vieții? O să afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui, ca să stric tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniştită. Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi; te-apucă — aşa din senin — cîteodată ceva, şi te miri la ce te duce. Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat să ți se întîmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persida îşi ridică capul şi, ră suflînd uşor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

— Lasă-l, urmă Mara, nu te gîndi la el, nu-ți munci sufletul pentru dînsul; cum i-ar fi, aşa să-i fie; tu cu norocul tău, şi el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum eşti, şi dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dînsul, e nenorocirea lui, dar nu şi a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persida.

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărîre îndîrjită. Asta nu se poate! Dumnezeu ştie, urmă ea mişcată, cît m-am gîndit eu la voi, cît am ostenit pentru voi, cu cîtă inimă v-am purtat de grijă, şi nu poate să mă pedepsească atît de aspru. Dacă te-aş vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aşzice c-au mai pă țit-o şi alte mame ca mine şi m-aş mîngîia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu şi-a spurcat însă sîngele! strigă ea cu ochii plini de lacrimi. Şi mie mi-e milă de el şi de mama lui, dar îmi eşti dragă tu şi nu se poate!

Grăind aceste, ea îşi îmbrățişă fata şi-i sărută ochii şi fruntea şi părul din creştet, ca odinioară, de mult, acum, cînd era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă şi scumpă şi bună, iartă-mă, zise Persida cu glasul înăbuşit de plîns, şi spune-mi tu ce să fac.

IX
INIMA, SĂRACA

E mare stăpîn ruşinarea, şi om să fii ca să nu i te pleci dacă o cunoşti.

Codreanu crescuse ca vițelul ce suge la două vaci, Pavel la casa părinților săi şi Păvăluț dincolo, la bătrîni, n-avuse dar cum şi cînd să învețe a-şi călca pe inimă, ca să mai facă şi ceea ce vor alții. Tatăl său, popa, se plîngea adeseori că bătrînii îi strică

copilul, o făcea însă şi el mai ales pentru ca să se dezvinovăţească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

— De! ce să-ifaci, dacă l-au nărăvit bătrînii!

Aşa zicea el şi acum. Era foarte supărat, dar nu atît pe fiul său, cît pe socrii, care prea erau slabi, şi dacă era vorba, nici că se simţea el destul om ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curînd: acum era prea tîrziu.

Era însă în lumea aceasta ac şi pentru cojocul lui Păvăluţ.

Protopopul, deşi se zicea al Butenilor, nu era cu şederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă şi avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zic, grăi Gheorghe al lui Baltă, că ar fi cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-i şi cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni şi om cu multă greutate: cînd vorbea el, aveai pe ce să te întemeiezi.

— De! răspunse Ioviţă al lui Borleu, tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic şi eu. Oameni suntem şi noi şi trebuie să ne ştim la un fel.

— E tunsă, ori e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar şi domol.

— Tunsă, ori rasă: s-o ştim, urmă Ioviţă. Dar e lucru cam greu să te duci aşa — ţop! — în casa omului.

— De ce-ţi vorbesc eu tocmai ţie? grăi Gheorghe. Tu eşti ctitor bisericesc şi ai totdeauna cîte ceva de pus la cale cu protopopul. Noi mergem în altă treabă.

— Aşa mai da!

— Vom vedea noi apoi cum şi în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim odată acolo, apoi grija noastră: te mai uiţi în ochii omului; îţi mai dai seama cum te pofteşte să şezi şi cum te întreabă de cei de acasă; n-ai nevoie de vorbe ca să te înţelegi, cînd te poţi înţelege, iar dacă nu te poţi, ai înţeles destul şi ştii cum stai.

Aşa au şi făcut.

S-au îmbrăcat amîndoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoşi, iar Ioviţă a pus în fundul căruţei un butoiaşde rachiu de prune, dar rachiu cum numai la dînsul puteai să-l găseşti, şi au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scînduri a cimitirului.

Protopopul vedea bucuros oameni la casa lui, deşi acum mai ales dacă nu erau de la Buteni: asta a simţit-o Gheorghe îndată ce-a dat ochii cu stăpînul casei şi mai ales cu stăpîna, care le-ar fi dat, dacă ar fi atîrnat de dînsa, voie să-şi împrejmuiască cimitirul fie chiar şi cu ziduri de piatră, numai să plece cît mai curînd.

Prea îi păreau aşezaţi, cumpăniţi la vorbă, oarecum călare pe Ducipal oamenii aceştia.

Ar fi şi plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie şi el aci.

Era Pavăluţ al moşului şi stătea ca pe spini.

Nu era chip să se mai stăpînească Gheorghe, care-l vedea şi i se uita în ochi şi dădea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Ei! întrebă el, cînd mai vii pe la noi? E cam de mult de cînd n-ai fost, şi oamenii se uită toate duminicile în strană, ca să te vadă.

Păvăluţ era om, cum se zice prin partea locului, cam albineţ şi avea subţire de tot pieliţa pe obraz: cînd roşea, se vedea rău de tot că se cam ruşinează.

— Am să viu, zise el. S-a nimerit aşa că nu m-am putut duce pînă acum, dar am să merg.

Nu era în gîndul lui să meargă, dar acum, în faţa acestor oameni, era peste putinţă să spună că nu se mai duce.

— Uite, grăi Gheorghe, să vii acum cu noi. Poimîine e duminică şi-o să se bucure toţi poporenii dac-or şti că ai venit.

O să se bucure toţi poporenii! Mare lucru! El ştia că-n adevăr o să se bucure: îi cunoştea bine pe oamenii aceia, şi acum, în clipa aceasta, îi părea peste putinţă să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adică să nu poţi dacă vrei? îi zise Ioviţă.

— Uite! adăugă iar Gheorghe, îmi faci mie cinstea să stai cîteva zile la casa mea.

Păvăluţ se uita strîmtorat la moşu-său, ca să spună el de ce adică nu poate chiar acum să se ducă. Bătrînul însă era slab în faţa nepotului său, care era un singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în faţa unui sat întreg? De! aşa numai, cu una, cu

două, nu se cîştigă inimile oamenilor: el ştia cît le-a umblat în voie, şi nu putea să şi-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei țin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decît la fata preotesei.

— Să te duci! zise el. Cînd om ca dumnealui te pofteşte-n gazdă, ai să le laşi toate la o parte şi să te duci.

Gheorghe zîmbi pe sub mustață: vedea că bine-a apucat-o şi bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

Păvăluț a plecat cu dînşii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe al lui Baltă, şi parcă toate erau cum altfel nici că s-ar fi putut. Încă pe drum se obişnuise cu gîndul că nu se poate parohie mai frumoasă decît cea din Buteni, mai ales cînd poporenii te vor şi fără de fata preotesei. Nu-i vorbă, cînd ai moş protopop şi nu eşti de acasă tocmai sărac, poți ajunge popă şi fără ca să te vrea satul, dar tot e mai bine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ți petreci zilele vieții şi vlădica ține şi el să fie într-un gînd cu poporul.

Era, cu toate aceste, foarte greu să te ştii în acelaşi sat cu preoteasa şi cu Maria, fata ei, şi-i venea lui Păvăluț să fugă de cîte ori se gîndea că are-n biserică să dea ochii cu ele.

Asta o ştia şi Gheorghe.

— O să se supere, îi zise el sîmbătă pe la prînz, preoteasa pe mine că mi-ai făcut cinstea de a veni la casa mea. Nu-i vorbă, puțin îmi pasă. Supărarea vine şi trece, iar noi tot oameni rămînem. Dar tot n-ar fi rău să mergem şi pe la ea, ce zici?

Ce putea Codreanu să zică!?

Ştia şi el că trebuia să meargă; aşa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-l duce cu de-a sila.

Şi nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.

Preoteasa era numai preoteasă şi nu putea să vorbească decît umilită cu nepotul protopopului; iar Maria, fata ei, era o gîscă, de care pe el puțin avea să-l doară capul.

Ce-i drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci şi pîn-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetişcană cam răsărită, dar subțire ca un şarpe, cam oacheşă, cu ochii mărunți, care rîd şi plini de lacrimi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plîns.

Ce ştia, ce putea dînsa să înțeleagă? Era destul să te uiți în fața ei pentru ca s-o faci să plîngă, şi nu o dată a glumit el cu lacrimile ei. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, şi numai de ele se temea.

Cînd colo, ce să vezi?

Pe cînd el intra cu inima încleştată la casa preotesei, Maria cînta veselă de răsuna toată curtea, şi nu cînta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată, încît preoteasa se simțea oarecum ruşinată şi mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: "Iart-o, că ea nu ştie nimic".

Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la uşa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi şi-a pus hainele-n rînduială şi a ieşit în capul scării, ca să-şi primească oaspeții — foarte umilită, aşa cum o ştia Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Maria, care se ivi în dosul ei. Noi te aşteptam cu plăcinte, şi d-ta cine ştie pe unde vei fi umblat!

Preoteasa simți că i se ridică sîngele în obraji. Tot aşa şi Păvăluț, cel cu obrazul subțire. Degeaba! nu ştia ce să-i ră spundă.

— De! grăi Gheorghe, pe oamenii buni şi aici, şi aiurea tot cu plăcinte-i aşteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate şi Maria se duse ca să aducă rachiu şi pîine, după cum e obiceiul de primire în partea locului.

Preoteasa nu putea să-şi dea seama cum vin lucrurile şi cum are să prindă vorba. Ştia că Gheorghe a fost cu Ioviță pe la protopopul şi dădea cu socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înțeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dînsa.

Ochii lui şi mintea lui erau numai la Maria. Nu poate că cine ştie ce, dar se mira şi se minuna cum poate cineva să se schimbe într-un timp aşa de scurt aşa de tare. Nu-i vorbă, ochii îi rîdeau şi acum şi preajma gurii îi era croită tot pe plîns; pare însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă să plîngă. Prea era voioasă, şi oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru ştiut că femeile se schimbă foarte uşor, nu numai aşa din Crăciun pînă în toamnă, ci pînă chiar şi din o clipă în alta.

Cînd ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe şi n-a venit ca să stea, ca alte

dăți, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se croi pe rîset, iar ochii ei erau puşi pe plîns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te ştiu eu pe d-ta: iar mă minți, ca să mă necăjeşti şi să mă faci să plîng. Să nu mă crezi însă că sunt acum tot atît de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred şi n-am să plîng! zise ea cu îndărătnicie, şi lacrimile, păcătoasele de lacrimi, o năpădiră, încît nu-i rămase decît să iasă ruşinată din casă.

Preoteasa ar fi voit să intre în pămînt.

Tot aşa Codreanu.

În zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dînşii?!

Gheorghe şedea țeapăn şi tihnit în scaun şi zîmbea aşa pe sub mustață, uitîndu-se cînd la el, cînd la ea.

— Dacă-i aşa, zise el în cele din urmă, apoi să mai treacă şi de la mine; n-ai ce să-i faci; are întîietatea: eu te las aici.

A şi rămas Codreanu, ca alte dăți: aşa trebuia să fie.

Nu e lucru mai urît decît femeia plîngăreață: dac-o iei cu binele, se înduioşează de o trec lacrimile, iar dacă-i vorbeşti verde fățiş, vai de lume. Nu mai ştii cum s-o iei şi cum să umbli cu ea: te moaie-n lacrimi de-ți pierzi tot rostul.

Era ruşinat de silințele ce-şi dădea preoteasa ca toate să i le facă pe plac şi de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plînşi ai Mariei, iar ziua următoare îi venea să plîngă în fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dînsul rîzînd cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el să fie dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Şi totuşi...

Aici, în biserica plină de oameni, în fața altarului, căruia-şi închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturora şi pretutindeni se iveau ochii ei deschişi şi limpezi. Era în ochii aceia ceva atît de liniştit şi de senin, o voire atît de neîndoioasă, încît sub privirea lor trebuia, parcă, să se aline furtuna mării, să se potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat, să iasă de sub stăpînirea lor?

După Heruvim, cînd preotul a ieşit cu darurile, el şi-a plecat mai umilit decît de obicei capul spre pămînt şi a stat cu ochii închişi, pierdut oarecum în sine însuşi.

Simțea, ca niciodată mai înainte, că el nu mai poate să facă ceea ce dînsa nu voieşte, şi o nespusă înduioşare îl cuprinse cînd se gîndi la Maria, care era atît de subțirică, de fragedă, atît de dulce la fire şi de obidoasă.

"Nu! îşi zise el, nu te lega la nimic, că nimic nu mai poți."

Era o mişelie c-a venit aici cînd se ştia legat încît nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi ştiut că el a venit fără de voia lui aici şi n-are în el destulă vîrtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fi disprețuit ca pe un nemernic.

Şi totuşi Maria era aici, iar Persida departe, şi el nu era în stare să plece de la Buteni, aşa cum voia, cît mai curînd: îi sîngera inima cînd vedea cum tremură Maria cînd stă aproape de dînsul şi cum ochii ei se croiesc în toată clipa pe plîns şi iar rîd în răsfățare.

"Ori sunt, ori nu sunt om!" îşi zise el luni după-prînz.

Trebuia să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealurile care despart valea Crişului de a Murăşului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe poteci bătute, şi el putea să facă pe un cal bun în timp de vreo patru ceasuri drumul pe la Chisindia şi peste Văsoaia la Conop, în valea Murăşului, de unde nu mai avea decît un ceas bun pînă la Şoimoş.

Iar cal găsea el la Buteni.

Aşa trebuia să facă dacă era om: la părintele Isai, cu părintele la Mara şi cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu mai erau, cînd el a plecat, decît vreo trei ceasuri pînă în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deşi pe scăzute, se ivise pe cer, şi nu apunea decît după miezul nopții, iar calul era puternic şi iute: omul adevărat vrea şi face.

Dus de gîndul acesta, el trecea grăbindu-şi calul printre pădurile cu frunziş pişcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei şi apoi roşu ca sîngele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeaşi lună, în razele căreia se plimbase Națl pe țărmul Murăşului, îi lumina şi lui calea.

Lungă, cotită şi anevoioasă cale.

Nu e lucru mai urît decît să treci aşa singur şi călare pe un cal iute prin mijlocul

unei lumi pustii: ți se răscoleşte oarecum tot sufletul şi ți-e în cele din urmă parcă nu-ți mai poți da seama dacă e în aievea ori visezi numai ceea ce ți se întîmplă. Obosit de drum şi de singurătate, el nu mai ştia desluşit unde şi cu ce gînd se duce şi toate i se păreau ca prin minune. Auzise de ațîțe ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujog unde te cheamă ursita, şi acum simțea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de simță mîntui acesta, el se simțea atît de uşor, încît îi părea oarecum rău cînd a început să audă lătratul cîinilor din Şoimoş.

În fire nu şi-a venit însă decît la casa părintelui Isai; abia acum s-a încredințat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el şi aici tot el însuşi rămînea: nu era în stare să bată la poartă, şi-i părea bine că e noapte şi nu-l vede nimeni.

"Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac şi fără de părintele Isai."

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai ştie şi el.

Porni dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii şi să meargă apoi, ca mîine dimineață, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoştea, putea să intre fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat şi să ceară ceva de mîncare, căci era flămînd hămesit.

— Cunoşti d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i aşternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Şade numai aci, a patra casă.

— Nu ştii, e acasă?

— Alaltăieri s-a întors cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simți că-i trece ca un fel de junghi prin inimă şi că i se taie vinele de la picioare.

— Cum? întrebă el. Persida e aici?

— Nu, răspunse slujnica, s-a dus chiar alaltăieri la călugărițe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mănăstire? Ce s-a întîmplat?

Era flămînd şi s-a sculat nemîncat de la masă; era obosit de drum şi s-a dus să se mai plimbe pe țărmul Murăşului.

Fusese, de cînd ştia că dînsa se afla prin apropiere, cuprins de un fel de fierbințeli, şi plimbîndu-se cu paşii iuți pe țărmul rîului, resimțea mulțumirile fără de seamăn pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce ființă! Ce ademenitor îi era zîmbetul, ce dulce supărărea, ce uşor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul! Şi totuşi abia acum îşi dădea seama că el n-a vorbit niciodată deschis cu dînsa. Se deprinsese, încetul cu încetul, cu gîndul că are să-şi petreacă toată viața în apropierea ei, că altfel nu este cu putință, şi a şi voit în nenumărate rînduri să i-o şi spună aceasta. Era însă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpînea, încît nu puteai să -i spui decît ceea ce dînsa voia. Te-nțelegea de mai nainte şi-ți răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că şi dînsa voieşte, şi totuşi acum simțea că nu e în stare să-i vorbească fără de înconjur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor şi să deschidă vorba.

Avea tată şi mamă, bun şi bunică, rude şi prieteni, era iubit de o lume întreagă, şi acum se simțea singur şi părăsit de toți şi stătea sperios în drum ca puiul care s-a pierdut de cloşcă; el însuşi rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toți ai lui şi nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dimineața s-a sculat pe cînd se mijea de ziuă. Ştia că Mara pleacă foarte de dimineață şi ținea s-o găsească acasă; şi totuşi el îşi făcea de lucru şi parcă ar fi dorit în fundul inimii lui ca să vie prea tîrziu la casa ei.

Aşa a şi fost: portița era încuiată.

S-a dus cu inima încleştată la pod, unde ştia c-ar putea s-o găsească. Nu era nici aici. El o vedea însă din jos de pod, la depărtare de cîteva sute de paşi, unde oamenii încărcau lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era mai bine, mai uşor, mai firesc să vorbească mai nainte cu Persida.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creițarii şi a trecut podul.

Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Buteni.

Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atît de nepotrivit. Era peste putință să i se dea voie de a vorbi cu dînsa.

El îşi luă inima în dinți şi sună.

— Ce doriți? îl întrebă sora bătrînă, înaltă şi slabă, care se ivi în uşă.

— Aş putea, vă rog, să vorbesc cu domnişoara Persida Bîrzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Şi, adause ea, nici nu ştiu cine sunteţi d-voastră.

El scoase din portofelul său un bilet de vizită şi i-l dete.

— Să spuneţi, îi zise, domnişoarei c-o rog să mă vestească dacă şi cînd voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se aşeze şi să aştepte, apoi încuie uşa şi se depărtă.

Persida se afla în bucătărie.

Ea nu venise la mănăstire cu gîndul de a rămînea aici, dar a găsit-o pe maica Aegidia făcînd previziune de compoturi pentru iarnă şi era peste putinţă să nu pună şorţul ca să-i dea ajutor. Seara apoi, cînd era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să plece. Se simţea atît de bine aici, unde a crescut şi unde toate o potoleau şi-i dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu ştiuse c-o iubeşte: acum ar fi voit să şadă la picioarele ei şi să-i sărute mîinile. Nu mai era cum a fost, şi parcă se lumina toată mănăstirea cînd ochii lor se întîlneau.

"O adevărată minune", aşa zicea maica Aegidia în gîndul ei. Se potolise neastîmpărul copilăresc şi năvălnicia adeseori sălbatică, şi fata ei era aşezată, înţeleaptă şi duioasă, un adevărat giuvaier de femeie. De aceea nici nu mai putea să-i vorbească în felul de mai-nainte şi Persida se simţea înălţată în gîndul ei cînd vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

Sîmbătă seara au stat pînă spre miezul nopţii deştepte şi au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce să vorbească şi despre acesta? Ea ştia cum gîndeşte maica Aegidia, şi mai ales aici, între zidurile mănăstirii şi sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dînsa să gîndească altfel. Era de sine înţeles că nimic nu e mai presus de dorinţa părinţilor, mai ales cînd ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Şi totuşi Persida tresări cuprinsă de un fel de spaimă cînd citi numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegidia cu o asprime care reamintea timpurile trecute.

— Domnul acesta, răspunse Persida dîndu-i biletul, e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaştem din Arad.

— Dar tu ştii...

— Trebuie să-l văd, o întrerupse Persida, altfel s-ar mîhni mama.

Obrajii călugăriţei se roşiră. Îi era parcă se dărîmă casa în capul ei. Grozav gînd! încă un suflet pierdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea şi ea, ca să-şi petreacă viaţa în ticăloşie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dînsa cu blîndeţe umilită. Dacă e dorinţa mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persida-şi dezlegă şorţul, sărută mîna maichii Aegidiei, apoi se depărtă ducîndu-şi şorţul în mîna stîngă, ca să-l atîrne la locul lui şi să meargă-n sala de aşteptare.

Îi era însă greu să meargă aşa, fără de veste, şi ar fi voit să-şi mai facă timp de răzgîndire.

"Nu! îşi zise peste puţin, ridicîndu-şi capul. Să văd ce voieşte."

La uşa sălii de aşteptare iar se opri şi stete pe gînduri.

— Te rog să ne laşi singuri, grăi întorcîndu-se spre sora ce-o însoţise şi era datoare să stea şi dînsa-n sală în vreme ce Persida vorbea cu tînărul.

Sora se plecă umilită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Ştii prea bine că n-aş putea s-o fac fără ca să-mi mărturisescpă catul, şi ştii şi pedeapsa.

Persida-i apucă mîna şi se uită stăruitor în ochii ei.

— Te rog să suferi pedeapsa, căci Dumnezeu îţi va ierta alte păcate în schimbul ei. Te rog, zise ea, căci n-ar fi cu putinţă să vorbim deschis dacă n-am fi singuri!

Sora-şi plecă mai umilită capul şi-i făcu semn să se ducă. Codreanu se cutremură şi sări-n picioare cînd Persida se ivi voioasă-n uşă.

— Aşa-i că te miri? zise el mergînd spre dînsa.

— Nu, răspunse ea întinzîndu-i mîna. Vfzînd biletul d-tale, mi-am închipuit numaidecît c-ai fost pe la mama şi ea te-a trimis aici.

— N-am văzut-o, grăi el. Am căutat-o, ce-i drept, dar n-am găsit-o nici acasă, nici la pod. Am aflat însă ieri seară că eşti aici, şi am venit.

— Aşa! zise ea, oarecum uşurată. Carevasăzică, nu ai vorbit cu mama.

— Nu încă!

Ea-l pofti să se aşeze, se aşeză şi ea, apoi rămaseră cîtva timp strîmtoraţi: el nu

ştia cum să înceapă, iară ea aştepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat cînd am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zîmbi, stete puţin pe gînduri, apoi obrajii i se umplură de sînge.

Era hotărîtă să-i spună fără de înconjur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărît deodată să plece: aşa trebuia să facă, şi ea nu putea să facă decît cum trebuie. Acum însă, cînd se afla faţă în faţă cu el, ea nu putea — nu! — mai bine moartă!

Gîndul omenesc străbate într-o singură clipă şi timpul, şi depărtările, şi acum, în clipa aceasta, ea vedea în gîndul ei toate cele petrecute şi-l vedea şi pe el umblînd răzleţ prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gîndul că ea nu poate să-l ajute şi că nu le rămîne amîndurora decît să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decît o nebunie de tinereţe.

Îi era însă ruşine c-a crezut că poate să-l mai şi batjocorească spunînd altui bărbat ceea ce numai ei amîndoi ştiau.

— Mi s-a urît de învălmăşeala şi de zgomotul lumii, îi răspunse ea, şi mi-a venit dorul de liniştea acestei case!

— Şi ai să rămîi aici, se înţelege, zise el rîzînd.

Ea stătu puţin pe gănduri, şi sufletul parcă i se înălţa.

— D-ta rîzi, grăi dînsa; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut şi că sunt femeie. D-voastre, bărbaţii, vă avîntaţi cu inimă îndrăzneaţă în toiul lumii şi totuşi nu o dată sunteţi cuprinşi de dorul singurătăţii; dar noi, femeile, care numai rezemate de alţii putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zîmbi.

— D-ta n-ai decît să vrei pentru ca să-ţi găseşti reazem, zise el.

— Ştiu, întîmpină ea tot zîmbind cu ironie. Sunt tînără, frumoasă şi deşteaptă: nu-mi mai lipseşte decît inima uşoară pentru ca să-mi iau avînt. Eu mă înspăimînt însă cînd mă gîndesc la mulţimea datoriilor pe care le iau asupra mea cînd ies de aici, şi sunt cuprinsă adeseori de simţă mîntui că nu pot să le împlinesc pe toate.

— Dar, zise el, datorii avem cu toţii.

— Şi foarte rar avem şi mulţumirea de a le împlini, îl întrerupse ea.

— Aş! zise el. Dar atunci cei mai mulţi dintre noi s-ar fi simţit foarte nenorociţi.

— Nu, zise ea; suntem, dar nu ne simţim, fiindcă omul se deprinde cu toate. Închipuieşte-ţi că eu nu rămîn aici. N-aş putea să stau aşa... fată mare. Ar trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soţ mai presus de toate aşteptările mele. De unde pot eu să ştiu dacă nu voi prinde mai tîrziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare să-i mărturisesc soţului meu adevărul?

— Da! zise el cu toată hotărîrea.

— Dar dacă aşfi avut mai nainte slăbiciune pentru altul? urmă ea, tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

— Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Şi-o să se bucure dînsul?

— Nu tocmai.

— Atunci, grăi dînsa rîzînd, e parcă mai cuminte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun cînd îl mîhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gîndul că datoria mea e să tac, să fiu făţarnică şi să-mi fac de-a sila celelalte datorii... pe cît le pot. Urîtă viaţă!

El se uită nedumerit în faţa ei.

— Bine, domnişoară, zise el strîmtorat, dar d-ta tot n-ai putea să rămîi aici.

— De ce nu?

— Fiindcă nu e cu putinţă.

— De ce să nu fie cu putinţă?

— Pentru că eşti, dacă nu mă înşel, ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grăi dînsa aşezată. Cînd e vorba de viaţă şi de moarte, nu ne mai uităm la asemenea lucruri mici. Oameni suntem, la urma urmelor, cu toţii, şi Dumnezeu e unul şi acelaşi pentru toţi.

— Eu tot nu cred că ai să rămîi aici, zise el iar în glumă.

— Nici eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zic că cel puţin acum nu e pentru mine gînd mai ademenitor decît să rămîn aici, şi m-aş simţi foarte nenorocită dac-aş fi nevoită să plec. Mă simt atît de bine aici, şi mai am încă timp destul pentru zbuciumările vieţii.

Codreanu începu să tremure.

— Carevasăzică, grăi dînsul cu glas înăbuşit, eşti hotărîtă să rămîi aici?

— Nu, răspunse ea, eu n-am nici o hotărîre, şi dacă mama astăzi va zice să ies, voi ieşi mîine. Răspund numai la întrebarea pe care mi-ai pus-o rîzînd. M-aş simţi nenorocită dac-ar trebui să ies acum. Peste un an, peste doi — nimeni nu ştie ce are să simtă — voi ieşi cu inima uşoară; acum mi-ar fi foarte greu!

Codreanu o înţelegea deplin şi nu mai ştia ce să-i zică, ci se uita numai cu ochii ţintă la un colţ al odăii.

— Şi dacă eu te-aş ruga? întrebă el sfios şi cam cu jumătate de gură.

Ea se ridică şi rămase stînd dreaptă şi cu ochii în jos.

— D-ta ştii că ţiu mult la d-ta şi n-aş putea să zic nu! răspunse ea încet. Dar ţii şi d-ta la mine şi nu eşti în stare să-mi faci silă. Mai tîrziu! Nu-i aşa?

— Da! răspunse el ridicîndu-se.

— Îţi mulţumesc, grăi dînsa întinzîndu-i mîna. El apucă mîna şi o sărută.

— Ai să mai treci pe la mama? întrebă ea.

— Nu! răspunse el hotărît.

— Îţi mulţumesc, grăi iar dînsa, şi la revedere!

El îi sărută încă o dată mîna, apoi dînsa se retrase şi peste puţin intră sora bătrînă, înaltă şi slabă, ca să descuie uşa pe care avea să plece Codreanu.

X
CINE CE POATE

Mare lucru tîrgul de toamnă de la Arad!

Timp de cîteva săptămîni drumurile de ţară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogăţiile din şapte ţinuturi, ca să le desfăşure prin pieţele şi prin uliţele Aradului şi pe cîmpia de dimprejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crişuri şi din valea Murăşului, cu lemnărie din munţii Abrudului şi cu bucate de pe cîmpia mănoasă, se-nşiră butoaiele cu vin din Podgorie ori cu rachiu de pe Murăş şi se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pe lunci, herghelii de cai crescuţi pe poienele munţilor şi cirezi de vite mînate de jelepari umblaţi prin lume.

Ce mulţime de oameni şi ce amestecătură de tipuri şi de porturi şi de limbi! E parcă aici e mijlocul pămîntului, unde se întîlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împrejurul oraşului mii de focuri, la care stau de vorbă ori îşi petrec cîntînd aici romîni, colo unguri, mai departe şvabi ori sîrbi, iar printre aceştia slovaci, ba pînă chiar şi bulgari.

Dar tot romînul, să racul, e şi aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă şi ajunge la preţ cojocul călduros, la care nimeni atît de mult ca romînul nu ţine.

Şi nu e numai că tot romînul vrea să-şi aibă cojocul, dar ţine să-i mai fie şi frumos împodobit cu flori tăiate de carmajin ori cusute-n fire de ibrişin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce cîştig cojocarului: atît se plăteşte, dacă e frumoasă, cu mîna largă şi pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulţumire decît să treacă printre şatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă unul cîte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-i vorbă, pretutindenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăieri nu se găsesc, fiindcă mai rar găseşti aiurea oameni care pot să le plătească.

Trică-şi împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claici, fiindcă îi era greu să plece ca să-şi înceapă cei doi ani de călătorie.

Nici că intră însă calfele de cojocari la stăpîn decît de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe cînd cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai nainte de a ieşi în lume, să-şi arate destoinicia, pentru ca stă panii să ştie ce poate şi cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Claici ca să coase pentru tîrgul de toamnă o bundă, adică o blană de miel, lungă pînă la pămînt, albă şi împodobită cu flori cusute-n ibrişin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar şi era frumoasă, încît Claici n-o lăsa mai jos de două sute de florini şi li se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stătea ruşinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemînă cînd vin stăpanii care caută calfe. Era tot lung şi deşirat, tot motolog şi gură-cască, dar mai nespălat şi mai nepieptănat decît odinioară. Se împlinise aproape un an de cînd

plecase soră-sa de la Arad, şi de atunci pierduse obiceiul de a se pieptăna cînd merge la masă.

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ţinuse morţiş ca cojocarii din alte părţi să nu-şi poată scoate marfa la vînzare decît în ziua a treia, Bocioacă-şi avea şi el, ziua-ntîi şi ziua a doua, lăzile-nchise şi se plimba printre şatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în tîrg.

— Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitîndu-se cu de-amănuntul la cusături.

— Eu! răspunse Trică, făcînd un pas înainte.

Bocioacă, tot înalt şi subţire şi el, se uită de jos pînă sus la Trică. Îi era parcă nu se poate ca acele mîini mari să fi cusut florile cele atît de curat scoase.

— Ei bine, bă iete! zise el. Cînd ai ieşit calfă?

— De Sf. Gheorghe.

— Vrei să vii la Lipova? Eu sunt Bocioacă, starostele.

— Ştiu, că şi eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.

Bocioacă se uită din nou în faţa lui.

— Doară nu eşti fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni şi tu cu mă-ta.

— Asta e! răspunse Trică rîzînd.

— Ce-a avut mă-ta cu neamţul? întrebă starostele, schimbînd vorba.

— Care neamţ?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu ştiu nimic, răspunse Trică, cu atît mai mirat cu cît mumă-sa era şi ea aici în tîrg şi nu-i spusese nimic.

— Bine, grăi Bocioacă, a luat podul de la dînsa şi pare-mi-se c-a înşelat-o şi cu pădurea de la Cladova.

— Eu, zise Trică rîzînd, nu cred că poate cineva să-nşele pe mama.

Bocioacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deştept în ochii lui.

— Ei! vii? întrebă el din nou.

— Vin.

— Ce ceri?

— Nu mai cer nimic, ră spunse Trică. Nu mi-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-i socoti.

Bocioacă era încîntat.

— Cînd vii?

— Chiar acum, după tîrg!

— Vorbă încheiată ! grăi Bocioacă şi-i strînse mîna, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astîmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întîmplat cu Hubăr şi să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă, acelaşi Bocioacă în casa căruia nu fusese primit ucenic.

— Auzi vorbă ! striga Mara, punîndu-şi mîinile în şolduri.

Se bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă, dar avea şi mare trebuinţă să-i fie feciorul prin apropiere.

De cînd aflase că Codreanu s-a-nsurat şi s-a popit, ea îşi pusese de gînd să n-o mai lase pe Persida la călugăriţe. Nu era însă chip s-o scoţi din mănăstire. Ea zicea, nu-i vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile aşa ca să mai rămîie, şi nu mai ştiai ce să-i faci ca s-o scoţi.

Duminicile şi zilele de sărbători Mara o lua şi-o ducea la biserica de la Lipova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la tîrguri, şi atunci Persida lua pe vreuna din fetele de romîn ce se aflau la călugăriţe şi tot se ducea. Le părea foarte rău călugăriţelor, căci era, dacă-i vorba, chiar mai frumoasă biserică acolea în mănăstire, dar Persida ţinea să meargă la biserica ei şi nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obicei că Persida lua toate fetele de romîn cu dînsa, încît era o frumuseţe să le vezi, şi lipovenii ţineau mult la fata Marei.

— Minunat lucru! grăi dar muma. O să te duci duminicile şi zilele de sărbători s-o iei pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugăriţelor că duce fete cu dînsa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg şi să muncesc, apoi să împart cîştigul cu dînşii? Nu cîştig nimic şi n-am nimic de împărţit!

— Bine, dar aud că ţi-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru cîțiva creițari, cînd am atîta treabă în altă parte.

Lui Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gîndul că mumă-sa nu mai e podăriță, cînd toată lumea îi zicea "Podărița". Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arîndă, fiindcă grozav îi plăcea să vadă creițarii adunați grămadă şi nu se putea împăca cu gîndul că o să dea şi el creițari cînd va trece de aici înainte podul.

— Şi, uite, zise el, mie îmi venise gîndul să stau acasă cu voi, să mă duc diminețile şi să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamii! grăi Mara înduioşată, ca să fim odată oameni adunați şi noi.

— Dar o să dau prea mulți creițari.

— De asta să nu-ți pese, zise ea încet, căci tot ai noştri sunt creițarii. Gheorghe a luat podul în tovărăşie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad pînă la Radna, le-a mai înțeles Trică şi celelalte.

Se plîngea Mara că-i merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că pierde cu pădurea şi ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stînjenii.

— Numai eu ştiu, dragul mamii, zicea dînsa suspinînd, cît mă frămînt ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți şi toți mă fură, toți umblă să mă înşele. Ba mai vine şi popa Isai de la Şoimoş şi zice cui numai vrea să-l creadă că sunt zgîrcită şi că numai eu sunt de vină dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguța mamii! Las' c-o să găsească ea altul şi mai şi decît dînsul. Voia să scoată sufletul din mine şi să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamii: de unde să dau mai mult decît ceea ce pot? Tu ştii că puțin a mai rămas de la fie iertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru, dar am mai şi adăugat puțin cîte puțin, cum biet am putut, ca să aveți şi voi cîte ceva. Aveți! Ai şi tu, are şi Persida; popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu şi nu mai sfîrşea, iar Trică nu putea decît să le creadă toate. Cînd vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică şi el o vorbă, căci îl cunoştea mai bine şi ținea mult la el.

— Să crezi, mamă, gîndi dînsul, că Codreanu nu cerea nimic.

— Ferit-a Sfîntul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vîrît la mijloc popa Isai şi le-a stricat toate. E însă mai bine aşa! N-a fost să fie! Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida; pe unul ca dînsul l-ar bate Persida în fiecare zi de două ori.

Cam aşa gîndea şi Trică.

Nu-i vorbă, acum, după un an, se făcuse mai înaltă şi părea mai subțire soră-sa; ți-ar fi venit să-i zici c-o clatină vîntul; călca însă țeapăn şi mărunt ca maica econoamă, încît parcă se scutura pămîntul sub picioarele ei, şi era în căutătura ei şi împrejurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru şi nemilos, parc-ar fi voit în toată clipa să strige: "Trebuie!"

Era cu toate aceste foarte voioasă şi ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică şi are să rămîie aici.

— Dar, zise el, mergem la noi la biserică. Ea stete puțin pe gînduri.

— Nu, grăi apoi, rămînem tot la Lipova şi ne ducem după biserică acasă.

În zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt şi lat în umeri, care îşi pusese hainele negre şi trecuse pe la bărbier mai nainte de a fi venit la dînsa. Ea-i potrivi legătoarea la gît şi-i scutură pe ici, pe colo haina atingînd-o uşurel cu vîrful degetelor; voia să meargă cu el la biserica de aci, unde toți o cunoşteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dînsa.

O luară dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!

Atunci ea ştia că Națl are s-o vadă trecînd, şi totuşi era cuprinsă de un fel de leşin; acum nici prin gînd nu-i trecea că are să dea ochii cu el, şi totuşi n-a tresărit cînd l-a zărit la uşa măcelăriei, ci s-a uitat lung şi fără de sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atît de scurt! Nu-i vorbă, şorțul îi era şi acum curat şi cărărea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted pieptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină şi mai mult roşie decît rumenă, cu brațele puternice strînse de mîneca suflecată şi cu pieptul ieşit înainte.

Şi se uita şi el tot lung şi fără de sfială la dînsa şi la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă şi ar fi dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu putință: să treacă ulița, ca să apuce pe la colț.

Ea clătină zîmbind voioasă din cap, dar îşi urmă drumul înainte, rămînînd în partea despre mănăstire a uliței, încît Națl se uită dezamă git în urma ei şi răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

Lucrurile veniseră fără de veste şi s-au petrecut atît de iute, încît el stătea buimăcit şi nu-şi dădea seama decît că mai nainte ea avuse pe frunte şi mai ales pe tîmple fire de păr creț şi răzleț, iar acuma părul îi şedea neted pe frunte.

— Cînd s-a întors Națl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să ştii mai bine decît mine, răspunse Trică îndîrjit.

— De ce să ştiu?

— Eşti mai de mult aici.

— Duminica trecută nu era acasă, grăi dînsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu ştiu, ră spunse Trică mai îndîrjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai vă zut. Dar ce ai tu cu el?

Persida se uită rîzînd la fratele ei.

Un lungan, ce-i drept, dar un băiat care abia peste două luni împlineşte şasesprezece ani: ce putea el să înțeleagă?

— Fii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu ştii că nu am nimic cu el şi nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că i-au ieşit prostiile din cap.

— De unde ştii că i-au ieşit?!

— Văd eu, ră spunse ea.

Aşa şi credea fata Marei, deşi nu era tocmai aşa.

El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserică, nici la Radna după dînsa, dar munte cu munte nu se întîlneşte, însă om cu om da — mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung şir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, pînă la Maderat, la poalele dealurilor, sat se înşiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat încă să le numere.

Ce-i aci în timpul culesului, pe la începutul lui octombrie, aceasta nu poate s-o ştie decît cel ce a văzut cu ochii lui.

Serile, venind despre Arad pe şesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta şi nenumărate lumini risipite pe ea — focurile ce ard la crame, prin paghini şi pe fînețele acum cosite şi lăsate de păşune. Din cînd în cînd răsună prelung cîte o puşcă descărcată ori se ridică pe ici, pe colo cîte o rachetă, încît simți pe nevăzute că e lume, lume, multă lume risipită pe colo pe dealuri şi prin văi.

Săptămîni de zile de-a rîndul vin mereu şi de la deal, şi de pe şes, unii ca să lucreze, alții ca să petreacă cîteva zile bune, toți veseli, toți gata de a se bucura de viață.

O dată numai pe an e culesul viilor, şi păcat ar fi să petreci şi astă singură dată dormind nopțile cînd ele sunt atît de liniştite şi de răcoroase, iar luna niciodată şi nicăieri nu-şi revarsă lumina aşa din plin ca acum şi aici, unde razele ei se răsfrîng oarecum din coastele dealurilor spre şesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică şi iar un taraf de lăutari, pretutindenea cîte o descărcătură de puşcă, o rachetă ori cel puțin cîte un chiot de fiecare vadră turnată în butoi, şi toți stau la poveşti, cîntă, joacă, petrec în zburdalnică învălmăşeală.

S-alergi cale de două zile pe nemîncate, ca să iei parte, iar Națl nu era decît aci la Lipova: cum ar fi putut să stea acasă cînd aveau şi ei vie la Păuliş şi venise anume de cules acasă?

Luni dimineața el ştia că Persida nu s-a întros la călugărițe şi nu se mai îndoia c-a rămas şi ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la sine.

Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten aşa la un noroc, treci din cramă în cramă, şi numai bunul Dumnezeu ştie unde şi cu cine te pomeneşti în zori de zi, căci oriunde soseai, oamenii sunt bucuroşi de oaspeți şi cu plin te primesc, oriunde ajungi, găseşti ori îți faci prieteni.

Luni după-amiazăzi el ştia că Mara e şi ea cu ai săi la vie, cale de vreo jumătate de ceas mai spre Radna; iar pe înserate el a luat puşca pe umăr şi a urcat voios şi căpreşte spre culmea de unde putea să vadă cînd şi încotro pleacă fata Marei.

O vedea, şi ce n-ar fi dat ca şi ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descărcă deodată amîndouă țevile puștii; însă era sus în deal și descărcătura pierdută în vînt suna ca în sec.

Persida și Mara, care se aflau în fața cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pîn-acolo, încît abia se mai vedea omul care descărcase. Persida însă tot îl recunoscu și, în semn că-l cunoaște, ridică mîna în sus.

— Cine-i acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei îl cunoaște.

Persida se uită rîzînd la ea. Știa că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie? răspunse ea. Nebunul de Națl!

Mara rămase cîtva timp buiguită. Națl? Iar Națl? Parcă-i venea și tot nu-i venea să se supere. În zadar! era femeie și mamă, și mare lucru ar fi ca o mamă să se supere cînd vede că fata ei ia mințile flăcăilor.

— Curat nebun! zise ea uitîndu-se cu ochii scrutători la fiica ei.

— I-a mai trecut, mamă, grăi Persida, care-i înțelese gîndul, și o să-i treacă de tot cînd va vedea ce e și cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Persidei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredințau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

— Te pomenești că nebunul acela, zise ea, o să ne stea pînă la miezul nopții în vîrful dealului.

De asta se temea și Persida.

Se înșelau însă amîndouă.

Națl descărcase, ce-i drept, pușca pentru ca Persida să se uite spre dînsul. Cînd a văzut, însă, că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită și Mara, el știa că ele vorbesc despre dînsul, simțea că de bine nu pot să-l grăiască și-i era rușine.

"Ce fleac de om! își zise el necăjit pe sine, își aruncă pușca iar pe umăr și porni mai departe. Îndrăcită femeie!" adăugă apoi într-un tîrziu.

Iară Persida se uită lung după dînsul și se bucura în gîndul ei.

Nici că l-a mai văzut trei zile de-a rîndul, deși fetele ca dînsa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joi pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocioacă, cu vărul lui Bocioacă, Andrei, care era scriitor la notarul din Miniș cu notarul de la Șoimoș și cu domnișoarele Emilia și Nina, nepoatele părinichii Isai, ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Miniș.

Trecînd așa, printre crame, s-au mai oprit ici, s-au mai oprit colo, încît au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporit la patrusprezece inși pe cînd au sosit.

Să vezi apoi părere de bine și chiote de veselie și lăudat de lăutarii fără de care părintele Ioan n-ar fi putut să-și facă culesul.

Și ce mare era mirarea Persidei cînd s-a pomenit că iese din învălmășeala aceasta la iveală Națl și vine la dînsa cu mîna întinsă și rîzînd ștrengărește.

— Dar d-ta cum ai ajuns aici?

— Mare lucru! Parcă n-ai nici un prieten care are un prielen ca să le aducă aici? Nu cumva credeai c-o să scapi de mine?

— Nici nu voiam să scap; îmi pare bine că le văd și mai de aproape.

— De!... o să vedem!... grăi el cu îndoială și rupse vorba fiindcă se puseră alții la mijloc.

Lucru neînțeles de mintea omenească!

Persida era fată cuminte și pusese în gîndul ei toate lucrurile la cale: ochii ei însă erau duși mereu după dînsul și rîdeau cînd se întîlneau cu ai lui. Parcă-i era frate, parcă-i era copil, parcă-i era rupt din suflet, atît de mult se bucura cînd îl vedea voios, vorbăreț, și inima i se strînse cînd el veni s-o poftească la joc. El juca atît de frumos, iară ea nu știa să joace valsul.

Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals și nu erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

— Tare ești ușoară! grăi Națl peste cîtva timp.

Persida învățase, cînd cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc, răspunse ea.

— Deloc nu știi, zise el, dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta, întîmpină ea.

— Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în

brațe. Să te iau pe sus şi să te duc, încît să ni se piardă urma!

Persida ar fi voit să se desfacă din brațele lui şi să-i dea brînci, ca să-l arunce cît colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n cleşte de fier şi o ducea din ce în ce mai zburiş încît era o frumusețe să-i vezi şi, încetul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă oboseşti de-mi scoți sufletul, şopti ea supărată acum şi de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-i adevărat, răspunse el, d-ta nu oboseşti nici pînă mîine dimineață, dar ți-e greu că lumea te vede jucînd cu mine.

Apoi el o lăsă de unde o luase, îi mulțumi frumos şi îşi căută altă pereche.

Persida, roşie ca floarea de mac, ar fi voit să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste din această societate neînfrînată, dar în clipa cînd el se depărtă, alți trei săriră s-o poftească la joc.

Aşa e la joc: cine a intrat o dată e bine prins, şi cu cît mai mult joacă, cu atît mai vîrtos se simte pornit a da înainte. Era cuprinsă de un fel de beție şi, deşi ar fi voit mai înainte să plece, peste puțin o nelinişte gîndul că seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o ia ca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.

Avea, ce-i drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie şi tînără încă şi nu venise ca să stea. Cu Bocioacă al ei, care era om bogat şi foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrîn decît dînsa şi prea de tot sfătos, stătea dînsa în toate zilele; mai rar însă cu scriitorul, care era mai tînăr şi mai spornic la vorbă, ştia să-i toarne glumele pe plac şi să-i şoptească din cînd în cînd cîte ceva la ureche. Era, nu-i vorbă, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi văzut-o: prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se şi hîrjonească cu oamenii tineri. Păcat ar fi să nu intre şi ea în joc, deşi nu prea ştia nici ea cum merge valsul.

"Păcat!" zicea în gîndul ei Persida, care era, la urma urmelor, fată tînără şi plină de viață. Nu-i vorbă, jocul nu mergea ca mai nainte, dar capul îi era amețit şi ochii ei se furişau din cînd în cînd spre Națl, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dînsa, nu se uita şi nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate; ea se purtase ca o copilă răsfățată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întîmplare de dînsul şi să facă ca şi cînd nimic n-ar fi fost; pe cînd însă ea nu putea să scape de dl Brădeanu, un tînăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

Dl Bogyo, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiaşul cu must de boabe alese, care se afla sub streaşină, şi să-l aşeze în car. L-a şi aşezat, spre marea mirare a tuturora.

— Puțină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiaşul din car şi îl ridică pe umărul său, spre mai marea uimire a celor de față, care se adunaseră împrejurul lor.

Națl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! uşor nu era butoiaşul acela.

El se plecă, puse mîna, ca să-ncerce, ridică butoiaşul o dată pînă spre genunchi, încă o dată pînă spre mijloc, apoi îşi încordă puterile şi-l puse şi el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroşiți de sînge, ochii îi ieşeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfipte în pămînt şi partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridicase butoiaşul şi-l ținea pe umăr.

Persida tresări cuprinsă de frică, făcu un pas spre dînsul, apoi se opri cu inima încleştată.

— Ce glumă proastă! zise ea aşa pentru dînsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă şi cei de prin apropierea ei, care se uitară fără de voie la dînsa.

El luă butoiaşul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pămînt, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mîna, îi zise, şi vei vedea că nu e atît de greu ca să te temi că-l voi scăpa. Dau rămăşag că-l ridici şi d-ta de o palmă de la pămînt.

Persida ar fi voit iar să fugă: se dăduse de gol, şi privirile celorlalți o ardeau oarecum.

— Ce-mi pasă mie dacă e ori nu greu! răspunse ea înțepată.

El se uită rîzînd la ceilalți.

— Auzi?! grăi. Zice că nu-i pasă! De ce spui lucruri care nu sunt adevărate? Zi mai

bine că nu vrei să-l ridici!

Persidei îi venea să plîngă. El era grozav de îndrăzneț, dar avea dreptate, şi ea era umilită.

— Te-nşeli, zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apucă butoiaşul cu amîndouă mîinile şi-şi încordă toate puterile, ca să-l ridice.

Mult ar fi dat acum să-l poată lua şi dînsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a ridicat pînă în preajma genunchilor, ba l-a mai şi dus trei paşi.

— Bravo! strigară ceilalți.

— Dar tot e foarte greu, le răspunse Persida.

— Pentru d-ta, întîmpină Națl, nu însă pentru noi, ceilalți, care punem umărul şi la poveri mai grele.

Nu era nimic în această cumpănire a puterilor, şi totuşi ceilalți, şi mai ales celelalte, simțeau că e ceva între feciorul lui Hubăr şi fata Marei, care era foarte strîmtorată.

Lăutarii începură să cînte "Mărunțeaua", jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, şi dl Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea tîrziu, şi o luă pe Persida la joc.

Națl, crescut între romîni, vorbea romîneşte tot atît de bine ca nemțeşte, dar la "Mărunțeaua"nu se pricepea, fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu se juca "Mărunțeaua".

El se trase deci deoparte, ca să privească. Îi era parcă "Mărunțeaua" aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbîntară şi era o frumusețe să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe cînd el, om scurt şi cam gros, juca uşor, dar pițigăiat, dînsa, înaltă şi mlădioasă, sălta ca o codobatură, ținandu-se drept şi cu capul dat puțin înapoi.

Era minunat şi jocul acesta, şi el începu să mişte din ce în ce mai neastîmpărat din picioare.

Îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc şi-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dînsa.

— Apoi, zise el plecîndu-se puțin cînd ei trecură prin fața lui, să mă-nveți şi d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste şi-i venea să-şi tragă palme după ce le-a grăit, deoarece Persida, roşită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atît de aspru la dînsul, încît el începu să tremure din picioare.

Şi totuşi Persida, întorcîndu-şi capul spre Brădeanu, iar zîmbea. Auzise şi Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, şi el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat, grăi dînsa, valsul lor; i-am făgăduit c-o să-l învăț şi eu "Mărunțeaua" noastră.

— Atunci, răspunse Brădeanu, voind s-o ducă la Națl, m-am prea grăbit eu.

— Aş! zise ea. Mai avem timp şi astă zi, şi altă dată.

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte. Persida, deşi zîmbea, era foarte supărată şi tare hotărîtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la acelaşi loc cu Națl. Era grozav de năvalnic şi de nechibzuit omul acesta, se temea de dînsul, nu mai cuteza să i se pună împotrivă, şi Brădeanu simțea că dînsa e strîmtorată. Peste puțin dar, ajungînd la locul de unde o luase, el îi mulțumi şi se depărtă.

Ea se duse drept la Națl.

— Bine, domnişoară, grăi acesta ruşinat, dar eu am glumit.

— Iau gluma în serios, răspunse ea luîndu-l de mînă ca pe un copil şi intrînd cu el în rîndul jucă lorilor.

— Sunt un măgar! şopti el peste puțin pe nemțeşte, un mare măgar, un măgar de frunte!

Persida, muiată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uită cu duioşie la el.

— Nu, zise ea tot pe nemțeşte, eşti numai un copil răsfățat şi nechibzuit.

— Tot d-ta eşti de vină, urmă el peste puțin. Dracul s-ar face şi el blînd cu oaia dacă te-ai uita la el cum te uitaşi acum la mine: de ce nu te uiți totdeauna aşa? Mă faci să turbez cînd te uiți aspru la mine.

Persida iar se simțea stăpînă pe sine şi pe el: ea-i strînse mîna şi se uită stăruitor în ochii lui, rugîndu-l să tacă.

— Măgar de frunte! zise el iar şi începu să se frămînte-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spini.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era tîrziu.

Naţl se legă şi el de ele. Persida nu zisese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei şi ştia că dînsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iar Marta rămase cu scriitorul şi cu Naţl în urmă. Marta ştia însă că Naţl nu de dragul ei a plecat cu ele şi o chemă peste puţin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi cîtva timp aşa patru împreună. Printre vii însă drumul e pe ici, pe colo îngust, încît patru inşi nu pot să meargă pe el alături.

— Tinerii să poftească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblaţi voi. Băgaţi numai de seamă ca nu cumva să vă sărutaţi pe la cotituri, căci eu tot vă văd!

Persidei îi venea să leşine, dar nu putea să răspundă nimic! Aşa era! voia în adevăr să fie singură cu el. Îi era parcă se avîntă în o prăpastie adîncă şi întunecoasă, dar îşi iuţea pasul, ca Marta să rămîie din ce în ce mai departe în urmă.

Iar Naţl mergea ameţit alăturea cu dînsa şi nu ştia ce să-i zică şi ce să-i facă.

La o cotitură el apucă mîna ei.

Ea-şi lăsă mîna în a lui şi se duseră cîtva timp aşa ţinandu-se de mînă ca doi copii.

— Ce vrei d-ta cu mine? întrebă ea în cele din urmă.

— Ce vor toţi oamenii cînd le place o femeie! răspunse el dezgheţat.

— Crezi d-ta că poţi să mă iei de nevastă? urmă ea uitîndu-se aspru în ochii lui.

El dete din umeri.

— Puţin îmi pasă! grăi apoi. De iubit ne putem iubi şi fără ca să ne luăm, ba ne iubim şi fără ca să voim.

— Şi ce-ar putea să iasă din iubirea aceasta?

— Nu-mi pasă, grăi el. Mă lepăd cu ea şi de mama, şi de tata, şi chiar de Dumnezeu.

— Eu nu mă lepăd, zise Persida hotărîtă, şi n-am să mă arunc cu ochii închişi în braţele nenorocirii!

— Pentru că nu mă iubeai cum te iubesc eu!

Persida se uită iar aspru-n ochii lui.

Îl iubea, dar nu-i spusese niciodată că-l iubeţe şi n-avea, în gîndul ei, de ce să -l iubească.

— Cine ţi-a spus, grăi dînsa, că te iubesc? Am slăbiciune pentru d-ta fiindcă te văd zbuciumîndu-te pentru nimic. Cum aş putea să iubesc pe un om fără de minte, de care trebuie să mă tem în toată clipa? Chiar acuma-mi spuseşi că te lepezi de mamă, de tată, ba chiar şi de Dumnezeu: ar trebui să fiu foarte proastă ca să cred că de mine n-ai să te lepezi!... D-ta nu eşti om; mi-e milă de d-ta!

El îi 1ăsă mîna.

— Te-nşeli, zise cu îndărătnicie; pot şi eu să mă stăpînesc dacă vreau, dar e o prostie să voiesc cînd ştiu că o singură viaţă am şi n-am în viaţa aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o cotitură, încît nu putea să-i vadă nimeni.

— Nu mă stăpînesc au acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, şi eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în braţe şi să fug cu d-ta. Puţin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine ştie dacă voi mai ajunge vreodată în viaţa mea să te apuc aşa ca acum! Tot nu fac nimic!

Persida se opri în loc şi rămase ca-nfiptă în pămînt. Intrase, parcă, în cuşca unui leu, dar nu se temea şi o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mînă şi-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scriitorul înainte, ea se opri cu mîinile în şolduri înaintea lui.

— Iată-mă, îi zise liniştită; vezi că nu mă tem de d-ta: vezi că nu-mi pasă de nimeni: poţi să mă iei, să mă duci şi să faci ce vrei cu mine. Haid'! ia-mă în braţe!

El stătea buiguit în faţa ei.

— Nu-i adevărat că d-ta te stăpîneşti, urmă ea liniştită; ştii că eu nu vreau şi nu cutezi să te apropii de mine. Ştii că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aş blestema viaţa mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, şi ştii că am să mă gîndesc totdeauna cu drag şi cu durere la d-ta dacă vei înţelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul şi mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnişoară?! grăi el muiat şi umilit.

— Să te porţi aşa ca să ne putem întîlni între oameni, ră spunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul, şi am mamă,

ale cărei zile nu trebuie să le amărăsc.

El tăcu; iară ea-l apucă de braţ şi porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnişoară, domnişoară! zise el într-un tîrziu, suspinînd din greu, aş putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată aşa cum zici d-ta.

— Ia noapte bună şi părăseşte-ne! îi răspunse ea cînd se apropiară de fete şi de Brădeanu.

Şi totuşi îi era foarte greu, şi cînd el s-a depărtat, se simţea foarte nenorocită şi stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decît dînsa.

"O viaţă, zicea dînsa în gîndul ei, una singură are omul, şi e nespusă durerea ce te cuprinde cînd îţi dai seama că o petreci şi pe aceasta chinuindu-te tu însuţi pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!"

XI
ALTĂ LUME

Luna intrată în al doilea pătrat se ridicase pînă în culmea acoperită cu pădure şi se ivea pe ici, pe colo printre copacii deşi; pe şesul de la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puţin începură şi în satul de la poalele dealului să latre cîinii stîrniţi de ea, şi noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumuseţea serii de toamnă.

Marta se uită de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mişca, urcînd la deal, o negreaţă, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Ştii că e frumos! grăi dînsa cam speriată. Persida a apucat cu neamţul ei alt drum.

Ea îşi iuţi pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, şi peste puţin ieşi apoi la iveală şi făptura cea înaltă a Persidei.

— Ştiam eu! grăi scriitorul. S-a dus cu el pînă la fete şi apoi i-a dat drumul.

Tot aşa dăduse cu socoteală şi Brădeanu cînd Naţl sosise cu Persida la dînşii.

Mai la deal, spre stînga, se înălţară fîşîind şi pocniră în văzduh, una după alta, trei rachete.

— Ce-i acolo? strigă Marta.

Brădeanu se opri şi se întoarse spre dînsa.

— E la vie la Corbu, răspunse el. Să trecem şi noi pe acolo.

Marta şi fetele îl ştiau pe dl Andrei Corbu, nobil de Cărpeniş care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai şi fusese închis în timpul revoluţiunii; ele însă nu-l cunoşteau.

— N-are a face! întîmpină Brădeanu. Îl cunosc eu şi vă încredinţez c-o să-i pară foarte bine dacă ne oprim la dînşii.

Pe Marta o ademenea gîndul că poate să facă cunoştinţă cu Corbuleştii.

Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălţară. Era multă lumină acolo sus în deal şi trebuia, aşa îşi închipuia dînsa, să fie şi multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

— E cam tîrziu, grăi dînsa, stînd la îndoială.

— Aş! De unde tîrziu!? zise scriitorul, scoţîndu-şi ceasornicul. Nu sunt încă nici zece, şi abia acum răsare luna. În timpul culesului nici pe la miezul nopţii nu e tîrziu.

— Nu-mi pasă! răspunse Persida şi se avîntă oarecum cu ochii închişi la deal, ademenită de gîndul c-o să stea pînă în zori de zi, petrecînd ca alţi oameni şi gata de a se lăsa să facă cine ce vrea cu dînsa.

Ieşind deci la locul larg din faţa cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleţ, din care se deschidea vedere largă spre şes, şi în faţă cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atîrnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de paşi, pîlpîia focul de viţă uscată, împrejurul căruia erau adunaţi culegătorii, bărbaţi, femei, copii, unii culcaţi, alţii stînd de vorbă.

La stînga, sub un mare şopron deschis din toate părţile, se afla bădania cea mare şi lîngă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub şopron, doi flăcăi învîrteau teascul, în vreme ce alţi doi cărau mustul scurs cu vadra la buţile

înşirate în dosul şopronului.

La masa din cerdac, în sfîrşit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vîrstă, Corbu el însuşi, şi doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Simion Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mîine cu oaspeţi.

"Aici nu prea avem ce să facem", voia să zică Persida, cînd Corbu, recunoscînd glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă şi coborî scările cerdacului, ca să poftească sus pe cei sosiţi, cărora nu le rămase decît să stea puţin.

Dnul Burdea, un om scurt şi lat în spate, aproape cocoşat, rău îmbrăcat, cu părul lung şi lăţos, cam spîn şi cu nasul turtit, nu se mişcase din loc după ce Corbu coborîse scările; cînd însă Persida se ivi în cerdac, el se uită la dînsa cu nişte ochi de dihor, care intrau parcă în carne şi străbăteau prin oase, încît Persida se opri speriată în loc.

În vreme ce apoi Corbu îşi făcea de lucru cu Marta şi cu fetele, pe care le rugă să vie iar mîine seară, fiindcă aşteaptă mulţi tineri din Arad, care toţi vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un păianjen, de Persida.

— Domnişoara Persida, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subţire şi oarecum sfîşietor.

— Da! răspunse ea.

— Ai fost la călugăriţele din Lipova şi ai stat la Arad?

— Da!

— Te ştiu, domnişoară, şi îmi pare bine că am ocaziunea să te cunosc.

— De unde, dacă îmi daţi voie? întrebă ea sfiicioasă.

El se uită rîzînd în faţa ei.

— De la Viena, ră spunse apoi. Persida dete mirată din umeri.

El ridică mîna stîngă, puse arătă torul ei pe buze şi se apropie oarecum tainic şi pitişde dînsa.

— Îţi mai aduci aminte, zise el încet, cînd vîntul a spart una din ferestrele de la mă n ăştire?

Persida rămase ca împietrită. Ştia acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dînsa şi îi venea să plîngă de necaz şi de ruşine.

Era lucru de nesuferit!

Tainele mari ale vieţii ei fuseseră date de gol: omul acesta le cunoştea şi putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă! Zadarnice erau toate silinţele ei: ea vedea în gîndul ei cum toată lumea vorbele despre dînsa, cum oamenii fac mult din nimic şi cum toţi îşi bat joc de dînsa. Se simţea ca pierdută, şi Naţl era în gîndul ei cel mai nemernic om din lume.

— Te înşeli... zise ea, dar nu putu să-şi urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarse acum spre dînsa, ca s-o poftească din nou şi mai stăruitor pe seara de mîine.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, cînd plecară mai departe, îl tîrî aşa-zicînd pe Burdea după dînsa şi potrivi lucrurile astfel ca să rămîie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întîia oară în viaţa ei, îi părea cel mai apropiat din toţi oamenii, şi aceasta se vedea din căutătura şi din purtările ei, încît Marta, pusă pe gînduri, dădea din cap şi nu se putu stăpîni să nu-i facă scriitorului semn cu cotul cînd Persida o porni înainte cu Burdea.

— De unde cunoşti d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie, răspunse Burdea, am stat la Timişoara cinci ani de zile în aceeaşi bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potoli. Înţelegea cum Naţl a putut să vorbească despre cele petrecute şi-l socotea foarte fericit. Stătuse şi ea ani de zile de-a rîndul pe aceeaşi bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele şi nu era nici una căreia ar fi putut să-i împărtăşească tainele vieţii sale.

— Eu, zise ea, nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut aşa, din întîmplare, de cîteva ori, dar n-am vorbit cu el decît în treacăt. Mi-e, pot să zic, tot aşa de necunoscut cum îmi eşti d-ta, şi nu ştiu ce-şi va fi închipuind despre mine.

— E un nebun, domnişoară, răspunse Burdea. Nenorocirea lui e că părinţii nu l-au lăsat la şcoală. Nu e făcut el pentru măcelărie, şi în loc de a-şi căuta de meserie, se reazemă pe averea părinţilor şi-şi petrece viaţa citind fel de fel de cărţi, care-l ameţesc. L-ai mai văzut de cînd s-a întors de la Viena?

Persida rămase cîtva timp dusă cu gîndul.

Naţl i se înfăţişa cu totul altfel de cum şi-l închipuise dînsa.

— L-am văzut, răspunse ea, acum e anul, la Arad, dar n-am vorbit decît foarte puțin cu dînsul. Mi s-a părut, urmă uitîndu-se cu coada ochiului la Burdea, nu știu cum, foarte prăpădit, un fel de om care petrece nopțile prin birturi, iar ziua doarme nedezbrăcat.

— Minunat! strigă Burdea rîzînd din toată inima cu glasul lui subțire. Ai dreptate!... Așa ne petreceam noi viața: ziua dormeam îmbrăcați, adică nedezbrăcați, cum zici d-ta, iară nopțile ne plimbam, ori stăteam prin cafenele dacă timpul era urît. Dar nici că se poate altfel, urmă el așezat. Ziua e urîtă, zgomotoasă, plină de întîmplări, care ne abat de la noi înșine: în amurgul serii începe viața să aibă farmec.

— Bine, grăi dînsa, dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odihnească și să-și întremeze puterile pentru munca zilei de mîine.

— Prostii! întîmpină el aprinzîndu-se. Nu se poate prostie mai mare decît să petreci dormind partea cea mai frumoasă a vieții. Uite acum ce liniște, ce răcoare, ce lumină tainică și blîndă: nu te simți ademenită să stai pînă în zori de zi? n-ar fi oare păcat să dormi?

Persida, crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, nu știa ce să răspundă, era însă tare în credința că el n-are dreptate.

— Mă simt, răspunse ea, ademenită, dară ar fi păcat să stau toată noaptea, fiindcă mîine n-aș fi bună de nimic.

— Prostie! strigă iar Burdea, care nu putea suferi păreri deosebite de ale lui și se simțea nenorocit dacă nu reușea să convingă și pe alții cum el era convins. Domnișoară, urmă el în ton dăscălesc, admiți d-ta că în om sunt două ființe, una trupească și alta sufletească?

— Așa cred.

— Crezi fiindcă ți s-a spus, ori te-ai gîndit asupra lucrului?

— Nu pot să-mi dau seama, răspunse ea cu sfială; nu mi-am pus încă întrebarea, dar simt că altfel n-aș putea să înțeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumit. Atît mi-e destul ca să văd că te-ai gîndit. Te rog acum să-mi spui: cine trebuie să stăpînească viața mea: trupul meu? ori sufletul meu?

— Fără îndoială că sufletul.

— Dar dacă el e mai slab decît trupul?

— Trebuie să vrei, răspunse ea strîmtorată.

— De! grăi el rîzînd, multe o fi voind omul, dar puține poate. Domnișoară, urmă iar dăscălește, dimineața, după o noapte bine dormită, trupul e întremat și tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se mistuiască, să aibă mulțumiri, și degeaba vei fi voind d-ta altfel, căci el te stăpînește și te poartă după pornirile lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul să se ridice deasupra, și noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă. Acum ne simțim mai ușori, mai fără de grijă, ca scăpați din o grea robie, și nopțile petrecem clipele de veselie, nopțile avem cele mai plăcute ceasuri din viața noastră. Și dacă e adevărat că ziua după o noapte nedormită suntem obosiți, cu atît mai bine, căci repaosul nu-l cere sufletul, ci trupul cel netrebnic. E ori nu așa?

Persida era învinsă, dar firea n-o ierta să se și dea învinsă. El nu putea să aibă dreptate, și chiar dac-ar fi avut, nu putea dînsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătnicie.

Burdea nu prea știa să facă deosebire între bărbat și femeie și ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

— Bine, domnișoară, grăi el stăpînindu-se, dar te faci de rîs...

— Nu mă fac, întîmpină ea zîmbind, fiindcă nu e cum zici d-ta. Cînd e bolnav ori obosit, omul e și sufletește mai slab și nu-și poate stăpîni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz dacă e vorba să-și poată face datoria, și mulțumirea cea mai mare a vieții este de a-ți fi făcut datoria!

— Ce datorie?! strigă Burdea, scos din țîțîni. O singură datorie are omul: să nu fie prost.

— Ia lasă, domnule, întîmpină dînsa nerăbdătoare; nopțile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beție, care ne face nepăsători față cu ziua de mîine și ne aruncă în desfrîu.

— Apoi tocmai aceasta e, domnișoară, răspunse el mai potolit. D-ta vorbești ca Hubăr, care viața lui toată se plînge de datoriile pe care nu și le face și-și petrece viața făcîndu-și mereu mustrări. Tocmai în beția aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

— Asta da! zise ea. Recunosc şi eu că noaptea poţi să cunoşti pe un om mai bine decît ziua, fiindcă noaptea firea lui cea adevărată iese mai nesfiit la iveală, şi bunătatea, dar şi răutatea lui.

Ea se cutremură în tot trupul cuprinsă de fiorii care o trecuseră cînd se văzuse singură. Simţea că nu vine bine să stea atîta timp singură cu acest om, pe care acum îl întîlnise întîia oară în viaţa ei, ştia că Marta, fetele şi mai ales Brădeanu îşi vor fi făcînd cele mai urîte închipuiri despre dînsa, şi totuşi nu putea să se despartă de dînsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dînsul, de vorbă, nu intrase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, şi se simţea ademenită de întregul lui fel de a fi.

— Noaptea, urmă ea, e ziua ispitirilor şi a păcatului. Eu mă tem de nopţile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aş fi gata să iau toată răspunderea: pentru nopţi nu cutez s-o primesc!

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, şedea moţăind pe un sac cu frunze la foc şi-şi aştepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele şi Marta, duse cu gîndul la ziua de mîine, se grăbiră, şi Persida rămase peste puţin cu Burdea şi cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stins, un mare vraf de jăratic, din care numai din cînd în cînd mai ieşea cîte o lumină de flacără albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece paşi, dormeau cîţiva culegători, în satul de la poalele dealului lătrau cîini şi începuseră cocoşii să cînte de miezul nopţii, mai la deal cînta o flaşnetă, din cînd în cînd se descărca cîte o puşcă, vîntul tomnatic fîşîia prin frunzişul aproape uscat, lilieci fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creştea mereu neastîmpărul de tinereţe.

Mara era de părerea lui Burdea, dar şi fata ei avea dreptate. Da! noaptea e, aşa zicea şi dînsa, mai plăcută: ea noaptea şi-a născut copiii. Dar ziua e şi ea binecuvîntată: ea ziua şi-a agonisit puţintică avere.

Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fost în cele din urmă biruită de somn, şi Persida iar a rămas singură cu Burdea. Ea nu mai putea să stea aşa singură cu el, se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă şi să scape de el. Burdea însă ţinea să mai stea, şi ei începură să se plimbe, vorbind pe şoptite prin faţa cramei.

— Carevasă zică, chiar astă-seară v-aţi întîlnit?

— Da, din întîmplare.

— Şi unde s-a dus el?

— Nu ştiu. Dau cu socoteală că la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

— Nu înţeleg. Cum se face că el nu te-a însoţit?

Persida se opri în loc. Îi era foarte greu de ceea ce făcuse şi parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să se ducă să-l caute şi să-l mîngîie.

— Doamne! zise ea. Eu mă tem de dînsul. E om pătimaş.

— Hm! pătimaş?! zise Burdea mai mult pentru dînsul şi rămase cîtva timp pus pe gînduri. Fără îndoială că e pătimaş, urmă apoi oprindu-se în loc şi uitîndu-se cu ochii lui de dihor la dînsa. Crezi d-ta că în adevăr numai din întîmplare v-aţi întîlnit?

Persida începu să se neliniştească. Era tîrziu după miezul nopţii, muma ei, obosită de munca zilei, adormise, şezînd pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia, parcă, să plece, şi ea nu ştia cum să scape de dînsul.

— Nici prin gînd nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan, răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezi? Nu ştia nici el c-o să vii acolo?

— Nu ştiu.

— Nu ştii. Dar ce crezi?

— Cred, răspunse ea cu îndărătnicie, că el a aflat că am să mă duc acolo şi a venit dinadins să mă vadă.

— Bun! zise el rîzînd în bătaie de joc. Şi d-ta, dac-ai fi ştiut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

— Dar ziceai că te temi de el!

Persida îşi ridică capul. Îi venea să-i întoarcă spatele.

— D-ta îţi vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimaş şi nesocotit, cum m-aşterne de un om beat, care nu-şi dă seama despre ceea ce face.

— Pare-mi-se, întîmpină el cu răutate, că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persida simţi cum sîngele-i năvăleşte spre cap.

— Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puţin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulțumire diavolească. Mîine seară am să-l duc şi pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca şi cînd aş şti că el n-are să fie acolo, răspunse ea înțepată.

— La revedere! grăi el luînd mîna ei. O să am mîine o mare plăcere! Domnişoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubeşte, s-o strîngă în brațe, s-o sărute, s-o dezmierde: aşa vrea firea, şi e nebun cine se pune împotriva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te laşi, ori te lasă. La revedere!

Persida rămase mută şi nemişcată, se uită lung în urma lui, apoi îşi acoperi fața cu amîndouă mîinile.

Se simțea ca şi cînd ar fi căzut, încît n-ar mai putea îndrăzni să iasă în fața lumii, şi începu să tremure cînd îşi dete seamă că nu-i rămîne decît să meargă mîine seară la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!

Şi ce adică ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fi putînd să i se întîmple? De ce ar fi avînd să se teamă?

"Da, zise ea, trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-şi rumpă o dată gîndul şi să mă lase în pace!"

Şi totuşi...

Era foarte hotărîtă fata Marei, dar era femeie, ştia că este iubită cum n-are să mai fie şi e greu afară din cale să fii femeie şi să te împaci cu gîndul că o să te urască bărbatul care te iubeşte, c-o să iubească, poate, pe alta...

Ea vedea în gîndul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om şi om, şi ce deosebire! Nu! cu Națl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfmțit şi-şi urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniştită. Se făcuse rece, şi vîntul bătea cu tărie în frunzişul tomnatic.

Persida ar fi voit să se ducă, să alerge, să se urce-n culme unde el descărcase puşca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închişi în voile altora.

Grozav de lungă, o viață întreagă, fusese noaptea aceasta, şi urcînd pe răzor la deal, sărmana copilă abia îşi mai aducea aminte cînd a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, şi parcă era pe cînd el se afla în culme.

Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, şezînd în căruță, şi nu o dată fusese biruită de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar şi acum, aşa chinuită, ca într-un culcuş moale. Răceala zorilor de zi şi vîntul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uită buimăcită împrejurul ei, apoi, dîndu-şi seamă că fiica ei rămăsese stînd de vorbă cu acel om, sări ca o leoaică în picioare şi se duse în cramă, unde aşternuse culcuş de fîn pentru Persida.

Nu era!

Nu intra, nu putea să intre în mintea ei gîndul că fata ei s-a dus cu omul acela.

Nu! asta nu era cu putință!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Oriunde, a bine nu era această rătăcire în cap de noapte.

Ieşind afară, ea se uita cu tot dinadinsul împrejur, zări, parcă, ceva ce se mişca deasupra viei şi porni cu pas lung şi tare călcat la deal.

— Ce e cu tine, fată? strigă ea după ce se mai apropie.

Persida se opri speriată-n loc şi aşteptă pe muma ei ca pe mîntuirea ei.

— Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet şi cu glas înecat.

— Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită. Eu nu mai stau: mă-ntorc la mănăstire.

— De ce?

— Nu întreba, grăi fata, că nu ştiu ce să-ți răspund. Mi-e frică şi mi-e urît să mai stau aici.

XII
DOUĂ PORUNCI

Nu poate, aşa zicea rînduiala breslelor, să intre în rîndul stăpînilor decît acela care, pe lîngă toate celelalte, a mai făcut şi doi ani de călătorie. Aşa e bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul

de toate zidurile şi a dat destule dovezi că e destoinic de a se povăţui însuşi pe sine, are s-ajungă omul stăpîn de capul său şi povăţuitor pentru alţii.

O ştia şi Hubăr aceasta şi ţinea ca feciorul lui să treacă şi el prin toate ispitirile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aştepte.

Lasă că atîta om avea şi ea pe lumea aceasta şi viaţa îi era numai o tînjire fără de dînsul, dar vedea cu ochii că i s-a stricat băiatul de cînd umblă răzleţ prin lume. Nu mai era ca mai nainte, parcă l-ai scos din cutie, îşi pierduse voia bună, petrecea nopţile numai el ştia pe unde, şi le făcea pe toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-şi risipească zilele vieţii lucrînd pentru alţii cînd putea să lucreze într-al său şi să-i fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi şi nu băga de seamă că mai lipsesc vreo şase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac şi tot ei le împlinesc, după cum le vine la socoteală, şi mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu, care rînduieşte ca copilul să-i vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorinţa ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nu-i şedea lui bine şi nu-l ierta firea să se umilească cerînd de la Bocioacă un lucru pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi buni la feciorul său. Nu-l mulţumea deloc, ba îi era adeseori ruşine că are asemenea fecior. Cu totul altfel şi-l dorea şi şi-l închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, cînd i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai vadă şi alţii. Timp de un an şi jumătate, cît a călătorit, n-a lucrat decît vreo opt luni; de aici înainte a umblat hoinar, trăind din banii pe care îi trimisese mumă-sa. Cum putea el să-şi dea măcelăria pe mîna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se mai frece prin lume, să-şi stîmpere valurile tinereţilor, ca să-şi vie în fire şi să se facă om aşezat.

Şi totuşi părintele e părinte! Era voinic băiatul şi deştept, fusese atîta timp chiar prea cuminte: poate că rămînînd acasă, între ai săi, iar se făcea cum a fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrînd-nevrînd, era mai prietenos decît mai nainte cu cojocarii, ba o rumpea pe romîneşte cînd se întîlnea cu Bocioacă, deşi Bocioacă ştia nemţeşte mai bine decît el romîneşte.

N-ar fi fost Bocioacă vrednic de starostie dacă n-ar fi înţeles unde bate gîndul neamţului şi n-ar fi ştiut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toţi beam terii şi putea, cînd voia, să facă mult bine, dar şi mult rău: de ce adică cojocarii din Lipova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gînduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

— Ţi-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rînd lui Hubăr. Voinic om şi bun băiat! Cînd îl scoatem stăpîn?

— Mai are încă vreo şase luni, răspunse Hubăr.

— Aş! Parcă-i mai ţine cineva socoteala? Rînduiala asta e făcută pentru hoinari fără de căpătîi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici ruşine n-o să ne facă, nici pîinea de la gură nu o să ne-o ia: punem pecetea cu inima liniştită.

— Nu! întîmpină Hubăr. Să-şi facă şi el rîndul, ca orişicare altul.

— Ţi-e uşor d-tale, grăi Bocioacă; bătrîna o duce însă greu de tot fără de dînsul. Am să vorbesc cu ai noştri, şi-l scoatem, vrei ori nu vrei, stăpîn, chiar acum, de vinul nou.

Aşa a rămas vorba, şi Bocioacă s-a şi înţeles cu Gherghiţă, care era cel mai colţos dintre cojocari, ca duminica viitoare, cînd aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba i-a mai şoptit şi Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos.

Bocioacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată şi vestit cîntăreţ de strană, care ştia să facă deosebire între oameni.

Joi seara, întorcîndu-se din plimbarea făcută pînă la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut şi cu cine ce-a vorbit.

— Ştii că e grozavă muiere Persida Marei, grăi dînsa. Cînd o vezi aşa, îţi vine să crezi că e sfîntă, nu alta; aleargă însă după bărbaţi de ţi-e greu s-o vezi.

Bocioacă îşi cunoştea nevasta şi nu prea punea mult temei pe vorbele ei. Era femeie şi-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decît bine. N-aveai ce să-i faci! Din firea lui nu poţi să scoţi pe nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ţinea, lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulţumire să te uiţi la ea cît

de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi şedea bine să iasă din mănăstire şi să vină la biserică, după ce lumea atîta timp zisese că şi-a vîndut Mara fata.

— Mie poţi să-mi spui ce-ţi trece prin minte, zise el aşezat, te rog însă ca-n faţa altora să n-o spui aceasta.

— Parcă sunt oarbă şi proastă ca să nu văd şi să nu înţeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cît de colo că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscînd, nu ştiu, dar sunt încurcaţi, nu-i mai poţi despărţi.

— Lasă-i să fie! ce-ţi pasă? grăi el şi trecu înainte. Fă ca şi cînd n-ai fi văzut şi n-ai fi înţeles nimic.

Nu credea Bocioacă. Îi părea peste putinţă ca gîndul unei fete ca Persida să nu se înalţe mai sus decît pînă la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel şi-o închipuia dînsul pe Persida.

Şi totuşi peste putinţă nu era lucrul: Naţl era băiat curăţel, voinic şi bine făcut, deştept şi umblat pe la şcoli, iar Hubăr era om bogat şi n-avea alt copil. Minune n-ar fi fost dacă fata Marei şi mai ales Mara s-ar fi oprit cu gîndul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvîrşire peste putinţă nu era lucru acesta.

Sîmbătă dimineaţa el află de la nevastă-sa c-a fost multă şi frumoasă lume la via lui Corbu, că Naţl a trecut şi el pe acolo, dar Persida nu venise şi ea. Se întorsese iar la mănă ştire.

Acum Bocioacă simţea că e parcă ceva la mijloc şi nu-şi mai ţinea locul. Om era şi el, şi nu-i ierta firea să stea nepăsător cînd te miri cu ce mari nevoi se luptă sărmana aceea de văduvă. Cine adică să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele cojocarilor şi totodată stăpînul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze şi să facă ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiazăzi el trecu aşa, ca din întîmplare, pe la via Marei.

Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei şi-i atîrna pe prăjinile întinse în cramă.

Era destul s-o vezi pentru ca să simţi că e frămîntată de ceva. Nu ştia, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărît aşa deodată să se întoarcă iar la călugăriţe; n-a mai stăruit ca Persida să-i spună. Bănuia însă că Naţl n-o lăsa nici acuma în pace, şi era mulţumită că-şi vede fata atît de hotărîtă şi de înţeleaptă.

Că i-o fi greu? Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă şi prin asta! Dacă e vorba, mai bine să piară decît să se facă de batjocura lumii!

Şi totuşi... din cînd în cînd ea se oprea în loc, cu capul ridicat, şi-şi sufleca mînecile.

Îi era parcă fiica ei suferă de o grea boală, pe care numai timpul şi firea cea trainică pot s-o lecuiască, încît nu-ţi rămîne decît să suferi şi să aştepţi. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să adepte: firea ei o mîna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adică? Fata ei să stea toată viaţa în mănă ştire, ca să scape de neamţul acela? Nu e alt chip de scăpare?! Nu poate ea să-l apuce pe neamţul acela de piept şi să-l înveţe minte? Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-şi pună la rînduială feciorul?!

Dar strugurii întinşi pe rogojină nu puteau să adepte, şi Mara iar se punea să-i lege perechi şi să-i atîrne pe prăjină.

— Bun lucru, grăi Bocioacă, şi spor! Dar cum? Aşa singură? Unde ţi-e fata cea harnică?

A ţinut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murăşului; acum însă, de cînd el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi şi ei stăpîn. Cu toate aceste, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea ră spuns.

— De! răspunse ea punîndu-şi hainele în rînduială, au şi ele de lucru acolo în mănăstire, şi nu putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, cînd i s-au îngrămădit toate pe cap.

Simţind că Mara nu vrea să intre în vorbă despre fata ei, Bocioacă o apucă mai pe departe.

— Mai ai mulţi atît de frumoşi? întrebă el arătînd la struguri.

— Sunt, răspunse Mara, s-au copt bine anul acesta, şi abia pe ici, pe colo e cîte-o boabă stricată. Apoi am mai cumpărat, aşa pe ales, şi de pe la vecini. O s-adun vro

două mii de perechi, şi dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte din iarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?

Nici asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă desluşit.

— Cam greu, grăi dînsa. Biată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteți, aşa se zice, în tovărăşie cu măcelarul, urmă Bocioacă, apăsînd vorbele.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fiindcă nu prea aveam bani ca să intru într-o neguțătorie atît de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-lui acum că am plătit rata fără ca să mă mai împrumut; ar fi voit ca eu să alerg, eu să port paguba dacă lucrurile nu ies bine, iar la cîştig să fie şi el părtaş.

— Ei! cam tot acolo vine! grăi Bocioacă în glumă. Mai ştii ce se poate-ntîmpla? d-ta ai fată şi el are fecior.

Mara se uită speriată la el, apoi se plecă iar spre rogojină, ca să ia struguri şi să-i lege cu tei.

Îi era grozav de greu şi nu ştia ce să-i răspundă.

Dacă vreun alt om i-ar fi zis aceste vorbe, ea l-ar fi ocărît de şi-ar fi adus aminte toată viața lui; Bocioacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, şi ea se bucura că dînsul se şi foloseşte de dreptul acesta şi n-o lasă singură la nevoie. O durea însă că poate chiar şi el să creadă aşa ceva. Şi totuşi ea nu putea să zică ba!

— Îmi pare foarte rău, grăi dînsa mîhnită, că mă socoteai atît de slabă de înger. Dumnezeu el singur ştie cum vrea să ne mîngîie şi cum să ne certe, şi voința lui are să se împlinească. Eu mi-am tras seama cu mine: dac-ar fi pe voia mea, mai bucuros i-aş suci gîtul ca unui pui de vrabie; dar nu mi se cuvine, deşi-i sunt mamă, s-o stăpînesc, fiindcă e mai cuminte decît mine.

— Carevasăzică, ea-l voieşte? întrebă Bocioacă cu îndoială.

Mara dete din cap.

— Nu! zise ea hotărîtă şi mîndră, deloc nu-l voieşte, dar umblă el după ea, şi nu ştii niciodată cînd îi vine femeii clipa de slăbiciune. Eu stau, săraca de mine, adăugă ea suspinînd, pe gînduri, mă tem şi mă tem şi nu ştiu ce să fac!

— Apoi nu-i aşa, grăi Bocioacă aşezat. Ai să ştii ce trebuie să faci. Tinerețile sunt năvalnice şi slabe şi trebuie să fie păzite şi ferite de ispitiri. Las' că-l mătur eu de aici. El n-are ce să caute la Lipova: ori se duce să-şi facă rîndul de călătorie, ori rămîne toată viața lui calfă proastă!

— Vai de mine! să nu faci lucrul acesta, strigă Mara, c-o să fie şi mai rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste şi am să-mi fac datoria. Era, urmă apoi mai mult aşa pentru dînsul, să închid un ochi fiindcă o vedeam strîmtorată pe muma lui; dar cînd e la mijloc şi altă poruncă mai tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar grija noastră e s-o găsească pe Persida măritată cînd se întoarce. Îi găsesc eu bărbat, zece la fiecare deget.

Nu dorea nici dînsa ca altfel să fie.

Duminică apoi, cînd oamenii de încredere ai breslei s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, cînd Gherghiță a adus vorba de băiatul lui Hubăr, el a zis numai:

— S-o lăsăm asta! Mai are vreme! Să se mai coacă.

Şi tot cam aşa se gîndea şi Națl el însuşi.

Nu mai avea el ce să căute aici.

Atunci noaptea, după ce s-a despărțit de Bsrsida, el a alergat pe dealuri, uşor, parcă n-ar fi avînd pă mîntui sub picioare. Îi venea să se ducă şi tot să se ducă, încît să i se piardă urma şi toată lumea să-l uite, numai ea singură să-şi aducă în toată clipa aminte că el a voit şi a putut, dar s-a stăpînit fiindcă atît de mult a iubit-o, încît s-a dus pribeag în lume, numai ca dînsa să poată trăinesupărată.

Atît simțea, atît ştia, atît îi era gîndul!

După grele şi îndelungate frămîntări, sufletul îi era ajuns, în sfîrşit, la o hotărîre, care-l înălța la o senină linişte, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decît gîndul că poate însuşi să se biruiască pe sine şi să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

De aceea ziua următoare, cînd a dat față cu Burdea, îi era ca şi cînd un demon ispititor i-ar fi ieşit în cale.

— Nu! strigă el scrîşnind din dinți. Lasă-mă în pace! Ştiu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Ai să te duci şi tu! răspunse Burdea rîzînd. Am văzut-o acum eu însumi cu

ochii mei, am vorbit cu ea şi ştiu că ai să te duci. Vine aşa deodată o clipă în care ţi-o aduci aminte parc-ai fi văzut-o aievea, şi atunci nu mai poţi. Sunt om şi eu, şi nu poţi nici tu să fii mai altfel decît mine, iară eu aşda tot ceea ce îmi este mai scump şi sfînt pe lume pentru o clipă în care aş putea să cred, nu să ştiu, ci să cred numai că o femeie ca dînsa mă iubeţe. Mă cutremur, îmi dau seama ce-nfricoşat fior trebuie să te cuprindă pe tine cînd îţi zici în gîndul tău: Şi tot mă iubeşte!

— Dar nu mă iubeşte! strigă Naţl. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

— Minţi! îi zise Burdea liniştit. Atît de bine ştii că te iubeşte, încît te minţi tu însuţi pe tine, numai ca să nu-mi mărturiseşti mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el rîzînd. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea şi ştiu că te iubeţe. Toţi care v-au văzut împreună ştiu şi ei, dacă au ochi, că vă iubiţi. Şi vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu ştiţi nimic, staţi la îndoială, nici nu credeţi măcar că vă iubiţi unul pe altul? Vezi, dînsa e mai cinstită decît tine: ştie şi nu se sfieşte să mărturisească! Dar de ce vă iubiţi? Asta nu se întreabă! Au în lumea aceasta toate lucrurile cîte un "pentru că": iubirea e din altă lume şi se iveşte din senin, fără ca să ştii de ce, se dă pe faţă, fără ca să ştii cum, şi te duce, fără ca să ştii unde. Ai să vii astă-seară cu mine, ai să mă rogi să te duc cu mine la via lui Corbu! Ai! Uite!! vine aşa deodată, cînd nici cu gîndul nu te gîndeşti.

— Simt şi eu, răspunse Naţl, că e un fel de soartă ne-ndurată la mijloc. Mi-e adeseori parcă stau la marginea unei prăpăstii şi ştiu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi, dar adîncimea mă ademenesc, capul mi-e ameţit şi sunt în toată clipa gata să închid ochii şi să mă arunc — fie ce-o fi! Nu e pentru mine femeia aceea; nu sunt eu pentru dînsa; e o nenorocire că ne-am văzut, şi singura noastră scăpare e să nu ne mai vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atîrnă! grăi Burdea rîzînd iar în bătaie de joc. V-aţi văzut pentru că trebuie să suferiţi şi vă veţi mai vedea cîtă vreme nu s-a împlinit măsura suferinţelor!

Naţl dete cu îndărătnicie din cap.

— Ar trebui, zise el cuprins de adîncă amără chine, pentru ca să poţi judeca, să ştii ce fel de om e tatăl meu şi ce fel de femeie e muma ei! Nu! urmă luîndu-şi avînt, însoţirea noastră n-ar putea să ducă decît la moarte de om: prea mult a suferit sărmana mea mumă, şi n-aş putea să văd ca încă mai mult să sufere. Uite! vine o clipă că nu mai ştii ce să faci, şi ai barda în mînă şi-i dai în cap cu ea. N-ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost el cum este, să părăsesc şcoala, şi aş fi azi om de dînsa.

— Eşti un nebun! îl întrerupse Burdea. Ce-ţi pasă?! Parcă însoţire omenească e ceea ce căutaţi voi? Parcă popa şi părinţii au să-şi mai vîre şi ei nasul în treburile voastre? Ai s-o prinzi odată într-un colţ, şi oameni sunteţi amîndoi.

Naţl se cutremură în tot trupul; îi venea să-l apuce de piept şi să-l scuture, încît să-i clănţănească oasele.

— Icoană sfîntă din altar! strigă el ridicînd mîna. Mai bine îmi rup carnea de pe oase decît ca să sfărîm idolul la care mă închin.

— Aşa ziceţi voi cu toţii pînă ce nu vă săturaţi de a vă închina, apoi luaţi icoana şi o terfeliţi pentru ca să scăpaţi, grăi Burdea, în vreme ce Naţl făcea mereu semn cu degetul că nu şi nu şi nu!

Seara, el, cu toate aceste, s-a dus la via lui Corbu, şi-i era parcă nu mai e om pe lume cînd a aflat că dînsa n-a venit, nici n-are să vie, că s-a întors iar în mănăstire.

— Mai zici şi acum că nu te iubeşte?! îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu în patru ca s-o scoţi din mănăstire.

Naţl nu-i răspunse nimic; un singur gînd îl stăpînea; să fie singur şi să meargă, s-alerge, să cutreiere văi şi dealuri.

Şi o vedea mereu pe mumă-sa stînd singură în măcelărie, şi inima-i sîngera, încît îi venea să răcnească tare, ca să răsune toate văile, şi să se cutremure tot ceea ce are viaţă şi simte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea şi nu putea!

Sărmana lui mumă! atît mai ră mînea în lume, atîta reazăm, atîta mîngîiere, şi lumea i se lumina cînd se gîndea că poate să îndulcească viaţa ei.

"Celelalte vin, îşi zise el, şi trec în cele din urmă, încît numai din cînd în cînd îţi mai aduci ca prin vis aminte de ele."

Zilele veneau însă şi treceau una după alta, şi nici o ştire bună de la Bocioacă.

Şi cum zilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastă-sa tot mai neliniştită.

Om trăit în lume, Hubăr ştia prea bine cum trebuie să fi venit lucrurile că Bocioacă nu mai vine, şi ar fi voit mai bucuros să fie pălmuit în faţa lumii decît să pată ruşinea de care se temea. Şi totuşi el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe cojocari: ei aveau dreptate; ei făceau numai ceea ce erau datori a face. Nevasta lui însă l-a pus să se umilească, iar fecioru-său l-a făcut de batjocura lumii.

— Ai vorbit tu cu Bocioacă, întrebă în cele din urmă Hubăroaia, ori mi-ai zis numai, ca să mă amăgeşti, că ai vorbit?

Hubăr se uită lung la dînsa.

— Ba în adevăr am făcut prostia aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puţin, cu amărăciune.

— Nu ştiu cum vei fi vorbit, dar văd că n-o să iasă nimic din toată treaba.

— Adică ce vrei să iasă?! grăi el. Tu vezi că de cîteva zile nu mai dă pe acasă: numai el ştie pe unde o fi umblînd şi cum şi-o fi petrecînd nopţile. Şi dacă vezi tu, nu sunt nici alţii orbi. Cum să scoată ei stăpîn pe un asemenea nemernic? Mare ruşine!

— Dacă îi eşti tată şi nu-i porţi de grijă! întîmpină dînsa necăjită. Le ştii toate, dar nu te-am văzut şi pe tine o dată să faci ca alţi părinţi, să-l iei de scurt şi să-l întorci în calea cea bună. N-a fost el aşa! Tu ştii prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca mine dacă...

— Tu să taci! o întrerupse el cu asprime. Tu şi numai tu l-ai stricat, îndopîndu-l cu bani! Nu aşa m-am făcut eu om; uite aşa cum oi fi, cu toate păcăţele mele, stau pe amîndouă picioarele, fiindcă n-am aşteptat ca alţii să îmi aştearnă culcuşul: trebuie să-l laşi şi pe el să se lupte cu nevoile vieţii. Cum l-ai făcut, aşa să-l ai: eu nu mai vreau să ştiu de el, nici să-l văd în ochi!

Nu mai voi Hubăr, dar tot tată îi era feciorului său şi nu mai avea astîmpăr, nu îşi mai găsea tihna obişnuită şi clocotea parcă ceva în sufletul lui; şi chiar nevrînd trecea mai des decît de obicei pe la măcelărie.

Duminică, în sfîrşit, ştiind că lumea se îngrămădeşte, Naţl era la locul lui şi cîntărea carne pentru o slujnică cînd tatăl său intră tăcut şi se aşeză pe un scaun din fund, lîngă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ai făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfîrşite. Nu sunase încă peste drum de intrare, dar lumea începuse să vie la biserică, şi Naţl luă măturişca şi începu să adune fărîmăturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coşul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de cîteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Naţl dete fărîmăturile în coş, apoi luă cîrpa şi începu să şteargă cuţitele unul cîte unul şi să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.

Naţl lăsă pe butuc barda pe care o ştergea şi se întoarse cu o cîrpă-n mînă şi rîzînd spre tatăl său.

— D-ta ştii foarte bine că te aud, răspunse el, dar nu-ţi răspund fiindcă nu pot să-ţi spun unde am fost şi ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Naţl şi se întoarse iar, ca să şteargă barda şi s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerţi pe un om care-şi mărturiseşte vinovăţia; Hubăr însă ţinea să-şi certe feciorul, şi nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! zise el cam tare, să nu mă iei în bătaie de joc, că de ţi-ar fi barba de un cot, tot îţi trag palme şi te dau afară. Aici eu sunt stăpîn!

Naţl aşeză barda ştearsă la locul ei şi se întoarse iar spre părinţii săi.

— Drepturile de părinte şi de stăpîn nu poate, zise el, nimeni să ţi le ia; dar te rog să nu te foloseşti de ele aici, fiindcă trec oameni şi ruşinea nu cade numai asupra mea!

— Ruşinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape şoptind.

— Tocmai fiindcă ţi-am făcut-o eu, nu mai adăuga şi d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să ştie lumea că ştiu ticăloşiile tale şi nu le trec.

— Tată, grăi Naţl aşezat. Ştiu ce te mîhneşte şi-ţi dau dreptate. Am să plec mîine dacă vrei, chiar astăzi, şi n-aş voi să ne despărţim certaţi.

— Eu vreau să ştii, răspunse tatăl său cu asprime, că n-ai ce să mai cauţi la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei, răspunse Naţl, întorcîndu-se iar la cuţitele lui. Nemţii beţivi, adăugă

apoi peste puțin pe romîneşte, se ceartă ca nişte orbeți. Da! urmă apoi iar pe nemțeşte, ei au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică şi se uită mînios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărtă fără ca să se mai uite-napoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleştată, rămînînd acum singură cu feciorul ei, începu să şteargă lacrimile ivite una cîte una în ochii ei, în vreme ce el îşi făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plîngînd, dar ştia că plînge ori are să plîngă şi-i era foarte greu să se întoarcă spre dînsa. După ce încuie dar uşa despre uliță, el se aşeză, tot cu spatele spre dînsa, pe scaunul de lîngă butuc şi rămase cu mîinile pe genunchi, cu ochii-nchişi, şi cu capul plecat în jos. Nu mai simțea, nu mai gîndea nimic: era istovit şi toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plîngă pe-năbuşite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcîndu-se spre ea. Nu plînge, că o să ai de aici înainte de ce să plîngi. Pe mine nu mă mai vezi! Nu plînge, că se-ntîmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu ştiu ce fac dacă mai dau ochii cu el!

Ea-şi şterse lacrimile, apoi se ridică şi se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat, zise ea, şi Dumnezeu ştie dacă nu e cineva care s-a vîrît la mijloc, ca să tulbure liniştea casei mele... ştie, urmă ea, cu asprime, şi nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Națl se uită cîtva timp tremurînd la ea, apoi îşi luă pălăria şi se depărtă, cuprins de simțămîntui că de aici înainte el stă singur în lume.

XIII
DATORII VECHI

Datoria să ți-o plăteşti la timp, căci are şi ea rostul ei şi nu stă, dac-o laşi nebăgată-n seamă, în amorțire, ci mişcă şi creşte de n-o mai poți stăpîni în cele din urmă.

Națl se temuse că n-are să fie bine dacă se va întîlni cu tatăl său şi a potrivit lucrurile anume aşa ca să nu rămîie singuri. Luînd apoi hotărîrea de a nu mai da ochi cu el, avea de gînd să ceară bani de călătorie de la muma sa şi să plece cît mai curînd. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu i-a căzut însă atît de greu, încît n-a mai putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpîni şi n-ar fi voit odată cu capul să-i zică vreo vorbă aspră.

El a crescut, aşa-zicînd, în brațele mumei sale şi nu intra în mintea lui gîndul că poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-i spuie şi ei. Inima îi da deci şi de astă dată brînci ca să-i spună tot. Ştia că dînsa-l va înțelege, se va muia şi-i va fi de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o ştia şi aceea că dînsa îi va spune bătranului tot, şi aceasta n-o voia.

Avea cuvinte de a se plînge de tatăl său. E însă în firea omului să treacă cu vederea păcatele părinților săi, şi nu o dată el îşi zicea: „Ți-e tată şi n-ai să-l judeci!" De aceea îşi făcea mustrări totdeauna cînd scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Şi nu e într-adevăr lucru mai dureros decît să nu poți avea o bună părere despre părinții tăi. Aceasta o simțea acum Națl în toată clipa.

Lasă că tatăl său era, în gîndul lui, vinovat de toate, dar el se mai şi temea ca nu cumva acesta, aflînd ceva, să facă, om îmbătrînit cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stîrnise în inima lui o adevărată duşmănie față cu tatăl său, şi adeseori îi venea să se ducă, să-l caute, să-l apuce, unde-l va fi găsind, şi apoi ce va voi Dumnezeu. Se simțea că nu s-ar mai putea stăpîni dacă ar mai vedea pe mumă-sa plîngînd ori dacă acesta i-ar mai zice vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochi nici cu mumă-sa. Îi era grozav de greu, dar nu mai putea.

Cu atît mai rău, căci prin asta lucrurile nu se împăcau, ci numai se amînau şi mai vîrtos se încurcau.

Fiindcă aşa cu mîna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Griner, neguță torul de piei, cu trei sute de florini. Ovreul nu numai că i-a dat bucuros, dar l-a mai şi rugat să-i spună cînd va mai avea trebuință: ştia el că plăteşte Hubăroaie, numai să nu afle Hubăr, ba plăteşte chiar Hubăr, numai să nu afle lumea.

Aşa au şi venit lucrurile.

Hubăroaia era nemîngîiată că feciorul ei a putut să supere atît de greu pe tatăl său, dar îi dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era mai cuminte aşa decît ca lucrurile să fi ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun nici de la ea, asta-i părea lucru firesc: ea nu l-ar fi lăsat să plece fără ştirea bărbatului ei. I-a mai şi mulţumit dar lui Griner cînd acesta a venit peste cîteva zile să-i spună în toată taina că i-a dat lui Naţl bani de drum.

Hubăr era parcă l-ar fi ciomăgit cineva cînd a aflat că feciorul său nu şi-a luat ziua bună de la mumă-sa. Ştia că ţine la dînsa, şi astfel dă dea cu socoteală că mare trebuia să fi fost mîhnirea lui ca să-i poată face ei o atît de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nimic mai tare decît durerea de părinte: nu zicea Hubăr nimic, nu se plîngea, dar era muiat, şi acum, cînd ar fi fost să-şi osîndească feciorul, îşi făcea el însuşi mustrări, fiindcă ţi-e parcă tot ale tale sunt şi păcăţele ieşite la iveală în copilul tău.

Îşi făcea Hubăr mustrări şi-şi dădea silinţa să mîngîie pe nevastă-sa.

În tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care i le grăise Naţl.

„Ţi-e uşor ţie, parcă-i zisese Bocioacă, dar e greu pentru nevasta ta."

Era aspră afară din cale mustrarea cuprinsă în aceste vorbe, şi încă mai aspru se simţea mustrat cînd îşi aducea aminte vorbele: „Ei au dreptate cînd ne iau în bătaie de joc!"

Îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toţi ştiau cum s-au petrecut lucrurile şi se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui, să mai ia şi asupra sa o parte din sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimţite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca şi cînd soţ şi soţie, după o lungă despărţire, s-ar fi însoţit din nou la o viaţă mai strînsă decît în tinereţe. N-o ştiau la început aceasta decît cele două servitoare şi calfele; vestea însă, şi cea rea, dar şi cea bună, trece din om în om, şi în curînd lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atîta timp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vreo trei săptămîni, în sfîrşit, Hubăroaie a primit mult aşteptata scrisoare, prin care feciorul ei vestea c-a sosit la Buda şi a fost pe la Hansler, unul dintre verii ei. Ei îi cerea iertare pentru c-a plecat aşa fără de veste şi s-a împrumutat de la Griner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plângă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine aşa! Să se zbuciume şi el, să-şi verse focul tinereţilor: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea să semene!

— Trebuie, zise ea amărîtă, să fie la mijloc vreo slăbiciune, vro femeie care l-a scos din minţi.

— Asta nu-mi vine să cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

— Va fi ştiind toată lumea, întîmpină Hubăroaie, dar nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu putinţă era şi lucrul acesta, şi mult ar fi dat dac-ar fi putut să afle adevărul.

N-avea însă de la cine să afle.

Trecuseră douăzeci şi şase de ani de cînd trăia la Lipova, şi abia acum simţea că tot străin a rămas între străini. Avea cunoscuţi, avea chiar prieteni, cu care juca cărţi şi care veneau bucuroşi la masa lui, dar nu era într-aceştia nici unul care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce ştie să şi-i facă; el însă era supărat pe toată lumea şi se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari şi îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere şi ar fi putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale ca Naţl să rămîie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urît să făgăduieşti şi să nu împlineai, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea ce făgăduise.

Nu! aceasta nici chiar nevestei sale n-ar fi putut să i-o spună.

Se încărcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida că n-are să se mărite.

Ştiind prea bine că muma ei doreşte s-o vadă cît mai curînd cu bărbat, ea, deşi abia împlinise optsprezece ani, se simţea fată bătrînă şi hotărîtă-n gîndul ei să se mărite după cel dintîi care o va peţi.

Din întîmplare acesta a fost Brădeanu.

Într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mă n ăştire şi a du s-o la dînsa acasă. Timp de vreo zece zile, cît a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, şi Bocioacă rîdea în el. În urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei: era lucru de sine înţeles că are să facă pregătirile de nuntă.

Deocamdată însă toate s-au schimbat: fără ca să-şi poată da seama de ce, Persida s-a întors iar la mănă ştire, unde maica Aegidia o aştepta cu braţele deschise.

O apucase ca atunci cînd Codreanu venise la mănă ştire, un fel de spaimă, şi nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se simţea destoinică a le purta.

Şi astfel s-a petrecut viaţa ei de aici înainte: trăia pe apucate, cînd ici, cînd colo, azi la casa mumei sale, mîine la a lui Bocioacă şi apoi iar la mănăstire, în o necurmată frămîntare.

Din cînd în cînd o cuprindea un simţămînt de deznădăjduire. Îl vedea parcă în faţa ei pe Burdea, care rîdea de zbuciumările ei şi-i spunea mereu că zadarnic se opinteşte; îl vedea pe Naţl umblînd răzleţ prin lume şi-i venea să plece pe urma lui, să-l caute şi să se ducă amîndoi, ca să li se piardă urma. Atunci se ducea în mănăstire şi iar se liniştea, iar lua hotărîrea de a nu face decît ceea ce doreşte muma ei, iar era stăpînă ea însăşipe sine.

Stăpînă ar fi şi rămas dacă lumea ar fi lăsat-o în pace. Bocioacă însă făcuse legătură cu Mara şi trebuia cu orice preţ s-o mărite mai nainte de a se fi întors feciorul lui Hubăr, şi dîndu-i zor, o alungă-n mănăstire.

Dar supărările omeneai trec şi ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr cînd s-a pomenit că Mara nu mai voieşte să facă tovărăşie cu el la pădurea din Cladova, şi-n supărărea lui luase hotărîrea de a se pune în înţelegere cu Liubicek, ca să-i facă Marei greutăţi. "Am să-i arăt — îşi zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt!" S-au şi înţeles ca aşa să facă, dar a trecut o zi, au trecut două, au trecut multe, şi în trecerea zilelor li s-a muiat şi supărărea şi în cele din urmă n-au mai făcut nimic. Le era parcă puţin le pasă...

Tot aşa trecuse supărărea şi cu Bocioacă. Cînd cu plecarea feciorului său, Hubăr era tare hotărît să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele şi nu le-a făcut nici unul, şi cu cît mai mult se apropia timpul în care feciorul lui trebuia să se întoarcă, cu atît mai bine îi părea că n-a făcut nimic. La urma urmelor, tot era mai bine aşa.

Bocioacă a uitat încetul cu încetul şi el făgăduinţa de a o mărita pe Persida şi puţin îi păsa în cele din urmă cînd şi cu cine are să se mărite fata Marei.

Chiar Persida s-a deprins încetul cu încetul cu viaţa ei fără de rost şi n-ar fi dorit nici ea decît s-o lase lumea-n pace.

Mara ea singură era mereu neastîmpărată, mereu cuprinsă de griji şi nu putea să doarmă nopţile liniştită, ca alte dăţi. Îi era parcă o mare şi nemaipomenită supărare o aşteaptă, şi nu ştie cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dădea şi lua bani, zilele avea mulţumiri, seara însă, după ce-şi făcea socotelile, o cuprindea o nespusă înduioşare. Îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele ostenelilor ei. Ce folos că adunase, cînd copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?!

Şi avea dreptate Mara.

Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, Persida nu ştia ce va să zică a avea ori a nu avea. În gîndul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, şi omul n-avea decît să-şi facă datoria, să ostenească şi să se roage pentru ca să le aibă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuinţă. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu ştie să preţuiască averile agonisite decît acela care cunoaşte nevoile vieţii.

Persida trebuia să le cunoască şi ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit şi agonisea averi.

De Paşti, Naţl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieşit la liman.

În zadar, nu era în el nimic mai tare decît slăbiciunea pentru muma lui, şi inima îi sălta cînd se gîndea cum are să se bucure cînd îl va vedea ieşit stăpîn de capul lui şi pus în fruntea gospodăriei.

Se şi bucura muma lui cu atît mai vîrtos cu cît nu se mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lipova a simţit Naţl că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta şi parcă nici n-ar

mai fi cu putinţă vreo supărare în ea, atît de bine se-nţelegeau cu toţii.

Mai erau însă la mijloc şi cîteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toţii.

După Paşti, Hubăr s-a dus iar la Bocioacă, starostele, dar de astă dată nu pe uşa din dos, ci pe poarta cea mare, ca omul care se simte în dreptul lui.

Boicioacă, tot cel vechi, se bucura că poate să-l mulţumească, şi încă în Duminica Tomii a şi adunat pe oamenii de încredere ai breslei.

Duminică-i duminică, iar sîmbătă după-amiazăzi Bocioacă a trimis pe Trică, mîna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere ai breslei, ca să le spună că au ca mîine după liturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trică nu mai avea nevoie să le-o spună.

Hubăr nu era orişicine, şi în timp de trei săptămîni, de cînd feciorul lui se întorsese, unii îşi dăduseră seama, iar alţii aflaseră din zvon că i s-au împlinit cei doi ani de călătorie şi că în curînd va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lipoveni.

După rînduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rîndul mă ieşirilor, trebuia să facă în faţa starostelui şi a oamenilor de încredere ai breslei tăietura de măiestru.

Însoţit de un zăvod şi ajutat numai de ucenic, el trebuia să ducă la tăiere un juncan de trei ani, frumos împodobit cu flori, cu panglici şi cu cîrpe, pe care, după tăiere, starostele şi oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-aminte.

După ce starostele se încredinţa că juncanul nu e ameţit cu spirt, ucenicul îi dădea lovitura în frunte, iar viitorul măiestru trebuia să-l înjunghie aşa, ca pînă ce numeri zece să nu se mai mişte, şi să-l jupoaie iute şi curat, apoi să-i scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglicile şi cîrpele să se păteze de sînge.

Urmează apoi preţuirea şi măcelărirea.

Viitorul măiestru trebuia, înainte de toate, să-şi dea părerea cît cîntăreşte carnea şi cît îndeosebi seul pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în şasesprezece feluri de cărnuri, fără ca să-şi păteze mîinile şi şorţul alb şi fără să lase fărîmături pe butuc.

Drept încheiere se făcea cîntărirea.

Cel dintîi starostele lua muşchiul din spinare şi măiestrul trebuia să-l cîntărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cît îi venea la socoteală, şi măiestrul avea să măsoare cu ochii şi să-i taie fiecăruia dintr-o singură bucată cît a cerut.

Nu-i vorbă, nu se nimerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai: o dată ea ieşea prea mică, şi atunci cumpără torul se plîngea c-a fost înşelat la cîntar; altă dată ea ieşea prea mare, şi toţi rîdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfîrşea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospeţia dată de noul măiestru, masă întinsă şi încărcată, la care se ştiau de mai înainte poftiţi toţi oamenii de casă, rude şi prieteni, fruntaşi şi tovarăşi de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau şi copiii pe uliţe şi pentru care se pregăteau toţi cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gîndea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ţinea la îngrăşare, iar Naţl făcea mereu junghieri şi cîntăriri de probă. Atît timp se plînsese că părinţii l-au făcut măcelar, iar acum se simţea oarecum mîndru de gîndul că n-a mai văzut încă Lipova măcelar care junghie, taie şi cîntăreşte ca dînsul.

Vedea parcă în faţa lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orişicine şi să intre pe poarta deschisă pentru toţi, şi mîna parcă-i tremura cînd se gîndea că ar putea să vie şi dînsa.

Doamne! Ce neînţeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

Luni de zile au trecut, şi el încetul cu încetul iar a ajuns la linişteа sufletească, încît ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea şi să treacă pe lîngă dînsa fără ca să se oprească. De trei săptămîni s-a întors şi nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-şi da silinţa să n-o vadă. Îi era totuna. Acum însă, cînd se gîndea că ar putea şi dînsa să fie printre ceilalţi, îl treceau un fel de fiori.

Şi avea omul dreptate.

El se afla la Lipova, iar dînsa trecuse încă înainte de Florii Murăşul şi se afla la Radna, şi e departe de la Lipova pînă la Radna; era, cu toate aceste, un fel de legătură de la casa Marei pînă la casa lui Hubăr, şi fiorul care-l trecea pe el pornise oarecum de la casa părinţilor săi, inima i se încleşta cu toate aceste de cîte ori se gîndea la el.

Acum dar, cînd a aflat că el s-a întors şi că e bine, voinic şi voios, ea se simţea uşurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atît de mult se temuse că din cauza ei, deşi fără de vina ei, omul acela îşi va pierde rostul, se va nenoroci şi va strica viaţa părinţilor săi, şi acum era scăpată de temerea aceasta.

Sîmbătă seara, cînd Trică i-a spus că mîine se va hotărî cînd Naţl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început să plîngă, a căzut în genunchi şi a mulţumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de uşurare şi de mulţumire sufletească, era cuprinsă cu desăvîrşire de simţă mîntui că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dînsul, că el e om în puterea cuvîntului, că are de ce să-l iubească. Ea singură ştia prin ce grea luptă sufletească a trecut el şi a trecut şi a ieşit întreg din ea.

Era o înspăimîntătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta şi lui.

O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-i vorbească, să-i spună ce simte, ce gîndeşte, să-i mulţumească.

Mintea i se oprea în loc cînd se gîndea că toţi vor putea să-l vadă, toţi vor putea să-i strîngă mîna, numai dînsa nu.

Şi totuşi, ce muRumire ar fi pentru el şi pentru ea dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea faţă-n faţă şi şi-ar strînge mîna!

Firea ei năvalnică ieşea din ce în ce tot mai mult la iveală, şi mereu vedea-n faţa ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.

"E o mişelie nemaipomenită, îşi zise ea în cele din urmă, să ai o singură viaţă şi să amărăşti în viaţa aceasta zilele altora, lipsindu-te şi pe tine de cele mai mari şi mai curate mulţumiri!"

Şi totuşi ea nu putea să -l vadă, nici mai ales să vorbească cu dînsul.

Îi venea să strige tare, ca să se audă pînă la Lipova. N-a strigat, dar e peste putinţă ca o dorire atît de fierbinte să nu pătrundă tainic la orişicare depărtare, şi pe cînd ea se zbătea pe ţărmul drept al Murăşului, dincolo, pe ţărmul stîng, el era cuprins de un neastîmpăr ivit ca din senin.

"Ce folos de mulţumirea pe care o am dacă nu e împărtăşită de cel mie mai iubit în lume? Durere nespusă e bucuria de tine singur simţită." I-a fost destul să-şi aducă aminte de ea, pentru ca să-i pară pustie şi fără farmec viaţa fără de dînsa.

Cîtă zbuciumare aşa numai în sec!

Nu mai încăpea, ce-i drept, nici o îndoială că are feciorul lui Hubăr să facă tăietura de măiestru. Starostele, oamenii de încredere, breslaşii toţi aşteptau cu oarecare nerăbdare priveliştea şi masa de ospeţie: ziua însă nu era hotărîtă, şi multe se mai puteau încă întîmpla pînă atunci.

Duminică după sfînta liturghie s-au adunat la casa starostelui unsprezece dintre oamenii de încredere ai breslei. Lucru nemaipomenit: nu lipseau decît trei din patrusprezece, iar unul din aceştia era Hubăr el însuşi.

După ce se aşezară cu toţii împrejurul mesei, Bocioacă, om al bunei rînduieli, se ridică în picioare şi puse cartea de călătorie a lui Hubăr în mijlocul mesei.

— Veţi fi ştiind, zise el sărbătoreşte, de ce ne-am adunat astăzi, şi nu mă îndoiesc că puţin o să stăm de sfat. Eu însă, după cum cere rînduiala, vă fac împărtăşire că unul dintre fruntaşii breslei noastre, măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărîm ziua pentru ca feciorul său Ignatie să facă tăietura de măiestru.

Toţi deteră zîmbind din cap, ba Oancea, măcelar şi el, nu se putu stăpîni şi strigă: "Vivat!"

— Lucrurile sunt, precum ştiţi, urmă starostele, în bună rînduială. Anii de ucenicie şi i-a făcut băiatul chiar în casa tatălui său, unde a stat apoi un an şi mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele acestea. Nu e dar nici o piedică la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-l trecem cu vederea. Cînd socotiţi să-i punem ziua?

Gherghiţă cel mărunţel se ridică.

— Pentru ca rînduiala să fie deplină, zise el iute şi cam bolborosit, şi pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo mustrare, să se citească, după obicei, şi cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat şi la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung şi subţire începu să schimbe la feţe.

Asta el însuşi şi-o făcuse.

Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiţă, ca să-l scoată pe Naţl măiestru, iar în urmă, după ce-şi schimbase gîndul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rînduială. El uitase supărărea lui de atunci, dar Gherghiţă, om prepuielnic, nu uitase vorba ce-i spuse. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate şi asta, grăi el şi începu să citească adeverinţele scrise de stăpîni în carte, şi cu cît mai mult citea, cu atît mai rău i se înnoda glasul.

Adeverinţele nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse cîte patru-cinci săptămîni la un stăpîn, şi apoi treceau cîte două şi chiar trei luni pînă ce intra la altul.

— Pare-mi-se, grăi Gherghiţă uitîndu-se pe sub sprîncene, că tot avem ce să -i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiţi un nod, iar Oancea nu se putu stăpîni:

— Ei, zise el, asta se întîmplă. Trece vremea pînă ce mergi dintr-un oraş în altul.

— Apoi, adăugă Bîrzău, avea băiatul din ce să trăiască.

Ceilalţi deteră din cap.

— Putem, gră i Bocioacă, să-l chemăm în faţa noastră şi să-i facem mustrare.

— Eu cred, întîmpină Gherghiţă, că nu e nevoie de asta. Băiatul e tînăr şi ne-nsurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aştepte.

Bocioacă înghiţi mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-i vorbă, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalţi erau de un gînd cu dînsul şi se uitau şi altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiţă. Nu-i vorbă, puţin i-ar fi păsut dacă Naţl va face acum ori mai tîrziu tăietura de măiestru; apucase însă odată să zică ceea ce a zis şi ţinea ca pe a lui să rămîie. Şi n-ar fi fost vrednic de starostie dacă n-ar fi ştiut să iasă şi din strîmtorarea aceasta.

Sfîntul Ilie e patronul cojocarilor, şi-n ziua de Sfîntul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul şi cu muzica la biserică, se adună la masă mare şi joacă pînă în zorile zilei următoare sub cortul de verdeaţă. Acesta e un lucru la care nimeni nu ţine mai mult decît Gherghiţă, şi Hubăr nu putea nici el decît să se simtă măgulit dacă feciorul lui ar avea să-şi facă tăietura de măiestru tocmai în ziua cînd breasla-şi ţine praznicul.

— Ştiţi ce? grăi Bocioacă voios, să ne facem o ziuă bună de Sfîntul Ilie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

— Amin! strigă Gherghiţă dînd cu pumnul în masă şi sărind în picioare.

Era lucru minunat, şi nu se putea mai minunat! Auzi d-ta! Neamţul să dea praznicul de Sfîntul Ilie!

— Amin! strigară şi ceilalţi, şi lucrul era hotărît atît de bine, încît Bocioacă el însuşi a plecat deodată cu ceilalţi, ca să se ducă la Hubăr şi să-l vestească, aşa cum ştia el, despre hotărîrea luată de fruntaşii breslei.

Hubăr şi mai ales Hubăroaie se aşteptaseră la o zi mai apropiată, ştiau însă să preţuiască cinstea ce li se făcea şi erau mulţumiţi de împărtăşirea pe care le-o făcuse Bocioacă.

Mulţumiţi ar fi rămas dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi gura lumii şi răutatea omenească.

Buna rînduială cere, ce-i drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul breslei să nu se mai vorbească. E însă foarte greu să ştii ceva şi să nu le spui şi celor mai de-aproape ai tăi, şi încă duminică după-prînz nu numai Marta, ci şi nevestele celorlalţi cojocari ştiau şi spuneau la toată lumea că erau p-aci-p-aci să-l amîne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoinar decît prin măcelării.

Luni, nu mai departe, i-a şoptit-o unul dintre oamenii răi de gură şi lui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit mai bucuros o palmă în faţa măcelăriei.

Carevasăzică, nu cinste, ci un fel de dar de milă i s-a făcut.

Şi aveau dreptate cojocarii: feciorul lui umblase în adevăr hoinar.

Deodată, fără de veste, ca din senin, s-a reivit în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, şi dacă atunci, cînd feciorul lui a plecat fără de veste de acasă, îşi făcea el însuşi mustrări, acum nu mai putea să-l ierte pentru ruşinea pe care i-a făcut-o.

Trebuia să se ră sufle, să-l mustre pe feciorul său, să-şi facă datoria de părinte.

Trebuia şi totuşi era mai bine dacă nu-şi fă cea datoria chiar acum, cînd feciorul său era foarte simţitor.

Puţin îi păsa, ce-i drept, lui Naţl de părerile ce-şi vor fi făcînd fruntaşii breslei şi lipovenii despre purtările lui în timpul celor doi ani de călătorie. El ştia, dar nu putea să spună nimănui cît de greu i-au fost acei doi ani şi ce mare lucru a făcut el în

curgerea lor. Inima i se umplea de cea mai neagră amără chine cînd îşi aducea aminte toate suferinţele prin care a trecut şi se gîndea că în zadar au fost toate: nu era bine ca tocmai tatăl său să-i mai aducă aminte de acei doi ani.

Duminică dimineaţa nu s-a mai putut stăpîni.

Ştia unde poate s-o vadă pe Persida şi ar fi fost cea mai mare nemernicie dacă s-ar fi lipsit el însuşi pe sine de mulţumirea de a o vedea. S-a dus dar la biserica romînească de la Lipova, şi după ce aici n-a găsit-o, a trecut la cea de la Radna.

Gîndul lui era s-o vadă aşa ca să nu fie văzut de dînsa. S-a şi strecurat printre oameni şi s-a oprit în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă atît de mare ca să poţi intra în ea fără ca să fii văzut de toţi, mai ales cînd eşti neamţ.

Dacă n-ar fi fost atît de zăpăcit, ar fi avut şi el atîta minte ca să înţeleagă că în clipa cînd intră în biserică, toţi se uită la el şi se întreabă: "Cum vine neamţul acesta aici? ce caută? ce vrea?"

Aşa a fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.

Intrînd de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde ştia că e locul femeilor, şi a ră mas uimit, pierdut, cu ochii ţintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Şi cum oare să nu rămîie uimit şi pierdut?!

Aşa n-o mai văzuse niciodată şi nici că şi-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era fata cea plină şi rotundă ca luna: slăbise, faţa îi era mai lungă, umerii obrajilor ieşeau la iveală, pieliţa obrajilor era mai albă, subţire şi oarecum întinsă, sprîncenele păreau mai lungi şi mai dese, iar ochii erau parcă mai mari şi plini de o tristeţe care se revărsa peste toată faţa ei.

Simţind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împrejur, ca omul care se-ntreabă: "Ce-am făcut? Ce mi s-a întîmplat?" şi ochii ei se întîlniră deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simţi cu inima şi închipui cu gîndul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rîndul cerul a fost posomorît, întunecat, acoperit de o ceaţă deasă, şi deodată, pe neaşteptate, fără ca să ştii cum, soarele străbate prin ceaţă şi-şi revarsă lumina plină asupra lumii, încît toate se înseninează şi tot ceea ce vieţuieşte tresare cuprins de o pornire veselă.

Aşa s-au luminat faţa ei şi faţa lui în clipa revederii şi aşa au tresărit înveseliţi ca din senin toţi cei adunaţi în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toţi şi un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai nainte de a-şi fi dat oamenii seama despre cele petrecute, Persida ră mase cuvioasă şi cu ochii ţintiţi spre pămînt la locul ei.

Era o atît de aspră mustrare în faţa ei, încît el îşi plecă ochii ruşinat şi porni spre strana din partea lui. Abia acum simţea că prea a luat-o oblu înainte şi că trebuia să le facă toate ca şi cînd ar fi venit aici ca să se întîlnească cu altcineva. Intrînd dar în strană, el dete mîna cu bătrînul Blăguţă, apoi — peste puţin — îi spuse pe şoptite că are o vorbă cu părintele Andrei. Iar după sfînta liturghie, cînd Bocioacă se sfătuia cu oamenii de încredere ai breslei, Naţl ştiricea de la părintele Andrei la cine ar putea să găsească aici la Radna viţei de tăiere.

Atît de bine le potrivise toate, încît pînă chiar şi Persida ea însăşi, întorcîndu-se acasă, stătea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dînsa la biserică.

Singur el ştia şi acum cît de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puţin din depărtare, şi întorcîndu-se spre Lipova, era şi el pătruns de simţă mîntui că ar fi o nemaipomenită mişelie să-şi calce pe inimă cînd atît de mult o dorea.

Ce-i pasă lui acum de hotărîrea breslei? Totuna îi era cînd şi cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru ştia: că e o grozavă nenorocire pentru dînsul de a fi fost născut din părinţii lui şi, lucru înspăimîntător, că el n-ar putea să fie fericit decît după ce ar fi murit tatăl lui şi muma ei.

Ah! ce urît gînd, ce nesuferit simţămînt, şi el nu mai putea scăpa de simţămîntul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă cînd tatăl său se întoarse cu faţa întunecată acasă.

— Ai văzut? grăi Hubăr rece şi aspru.

— Ce să fi văzut? întrebă Naţl, uitîndu-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de rîsul tuturora, răspunse tatăl său. Prin toate colţurile se vorbele c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei şi că numai de milă te-au amînat pînă la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Ruşine. Să-ţi crape obrazul!

Naţl se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-i tremure, încît abia se mai ţinea pe ele.

— Aşa e! zise el stăpînindu-se şi adunîndu-şi toate puterile. Ei au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, şi pot să gîndească ce vor. Eu ştiu de ce, dar nu pot să le spun şi lor, şi dacă le-aş spune, n-ar mai zice nimic, ci mi-ar plînge de milă. D-ta însă îmi eşti tată şi trebuie, dacă ai inimă de părinte, să simţi că trebuie să fie ceva la mijloc, şi să mă ierţi, să-mi ţii parte, să mă aperi, cel puţin în gîndul d-tale, iar nu să-mi mai faci şi mustrări, cînd eu însumi mă mărturisesc vinovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbim despre aceste. Orişice ar fi între noi, adause el muiat, să trăim în pace, fie chiar şi numai de dragul mamei, care d-tale îţi este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deştept ca să înţeleagă mustrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte şi destul de cumsecade pentru ca să se simtă atins de ea.

— Eu cred, zise el mirat, că-ţi mai sunt şi eu tată şi pot să ştiu ce este, dacă e ceva la mijloc.

Naţl rămase cuprins de tulburare în faţa lui. Ce putea el să-i zică? Cum, Doamne, putea să spună în cîteva cuvinte ceea ce-i zguduia toată firea?

— Eu, zise el oarecum îmbrîncit de gîndurile ce-l stăpîneau, eu, aşa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Carevasăzică, întîmpină Hubăr aprins, asta e la mijloc: ţi-e ruşine de meseria mea!

— Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu aşa trebuie să mă înţelegi.

Hubăr însă nu ţinu de întreruperea aceasta. Încă de mult simţise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie şi nu o dată se mustrase că nu l-a lăsat la şcoală. Se bucura deci că vorba a venit aşa, ca să se poată dezvinovăţi.

— Tatăl meu, urmă el dar, a fost şi el măcelar, tot măcelar a fost şi tatăl lui, măcelari au fost toţi din neamul nostru de cînd ne ştim: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat inimă pentru meseria părinţilor săi!

— Ia lasă, tată, răspunse feciorul, că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase şi-ţi mai place să stai de vorbă cu oamenii deştepţi decît să tai carne şi să sfărîmi oase pe butuc. Mama să trăiască!... şi merge şi măcelăria lui Hubăr.

În gîndul lui Naţl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decît a mustrare; Hubăr însă vedea în ele mustrările ce el însuşi atît de adeseori şi le făcuse, şi obrajii lui se umplură de sînge.

— Să nu te obrăzniceşti cu mine, strigă el ca ieşit din fire, încît ucenicul şi una dintre calfe ieşiră speriaţi din tocătoare, unde aveau de lucru, ţi-am spus o dată că-ţi trag palme, şi nu are nimeni să ţi le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci, îi răspunse feciorul rece, că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din buni-străbuni, înaintă hotărît spre el. Naţl ţinu în faţa sa cuţitul pe care-l avea încă în mînă.

— Te rog pe toţi sfinţii, nu te apropia! strigă el.

— Lasă cuţitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dînşii, ca să-i despartă.

Era prea tîrziu.

Simţind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuţitul departe de la dînsul.

— După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai batjocoreşti, zise el apoi şi îi dădu brînci, încît căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Aşa, cu capul gol şi cu mînecile sumese, cum era, el se depărtă cu paşi repezi şi ieşi din curte fără ca să se mai uite înapoi.

XIV
ROSTUL LUI BANDI

Sîmbetele după-amiazăzi sărăcimea, orbeţi, ologi, bătrîni nepu-tincioşi, copii fără de căpătîi se adunau venind unul cîte unul la portiţa mănăştirii şi aşteptau, certîndu-

se între dînşii, pînă după vecernie, cînd maica econoama ieşea, ca-n faţa lumii să le împartă milă, pîine, cîte o bucată de carne, cîte un săculeţ de cartofi, de fasole ori de mălai, cîte un braţ de lemne în timp de iarnă şi cîţiva creiţari, toate adunate de maicile cerşetoare de prin piaţă, de prin oraş şi de prin împrejurime.

Pentru ca binecuvîntările miluiţilor să nu se reverse numai asupra mănăştirii, maica econoama lua cu dînsa totdeauna pe cîteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de milă, şi multe daruri a împărţit Persida, mult a fost binecuvîntată de săracii al cărora glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mănă ştirea avea săracii ei, unii cărora li se dădea joia şi duminica, iar alţii care căpătau în toate zilele prînzul în mănăstire. Între aceştia din urmă era şi Reghina cu copilul ei, Bandi.

Cînd a venit la mănă ştire, Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la uşa bucătăriei. Ani de zile de-a rîndul le-a dat mîncarea şi niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o ştiau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă şi în toată firea. Cînd a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizată de o mînă şi de un picior, strîmbă de gură şi cam smintită, încît abia te mai puteai înţelege cu dînsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tată l lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu ştie, şi totuşi îşi iubea copilul atît de mult, încît îl ţinea, chiar şi băiat de şapte ani, în braţe şi nu voia niciodată să mănînce mai nainte de a se fi săturat el. "Eu mănînc ce rămîne!" zicea dînsa.

Cîteodată, aşa din senin, o apuca ceva de rămînea ca-nţepenită, cu ochii sticliţi, şi vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit şi a rătăcit zile şi nopţi prin pădurea de la Cladova şi cum n-a mai voit să moară cînd şi-a văzut copilul voinic şi frumuşel.

Şi în adevăr Bandi era băiat voinic şi destul de frumos la chip, dar fricos, liniştit şi atît de tăcut, încît rar ieşea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; şedea lipit de dînsa ori o ţinea de poale cînd ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandi era băiat de vreo opt ani cînd Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ţinea ca un căţel după maica Aegidia, care peste cîtva timp l-a dat ucenic la un cizmar.

Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut să rămîie la stăpîn şi a fugit, dar nu s-a mai întors la mănăstire, ci a rămas aşa răzleţ, trăind din mila oamenilor şi adăpostindu-se azi ici, mîine colo. Cînd vedea vreo călugăriţă, şi mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică şi se ascundea. Astfel la mănăstire i s-a pierdut încetul cu încetul urma şi nimeni nu se mai gîndea la el.

Abia acum, în Săptămîna Patimilor, întorcîndu-se de la Lipova, Persida l-a zărit stînd cu undiţa pe ţărmul Murăşului din jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de cînd nu l-a mai văzut şi băiatul crescuse în timpul acesta peste vîrsta lui, dar tot îl recunoscu după prima ochire şi îi trecu parcă un fel de săgeată prin inimă. Vedea pe Reghina slabă, numai piele şi oase, cu faţa galbenă, cu gura strîmbă, cu ochii sticliţi, şi iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la Cladova. Îi venea să fugă şi să nu se mai uite înapoi, îi era însă milă de sărmanul Bandi şi ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de cînd nu l-a mai văzut.

Bandi, văzînd că se uită mai întins la el, s-a speriat ca făcătorul-de-rele care se vede faţă în faţă cu urmăritorii lui, apoi recunoscînd-o, îşi adună undiţa, gata de a o lua la fugă.

Ea-i făcu semn să vie la dînsa, şi el se apropie umilit, fricos şi supus ca un cîine chemat de stăpanul său.

— Bine, Bandi, îi zise ea, dar tu ce faci?

— Prind peşte, ră spunse el.

— Dar unde ai umblat de atîta timp?

— Pe aici, pe la Lipova şi pe la Radna.

— Dar din ce ai trăit?

— Din ce am căpătat.

— Nu vrei tu să vii cu mine, la mama? îl întrebă ea înduioşată.

Era în faţa ei, în ochii ei şi mai ales în glasul ei atîta dragoste, încît faţa băiatului se lumină.

El dete din cap, era însă atît de mişcat, încît nu putu să-i răspundă şi mari stropi de lacrimi se iviră în ochii lui şi se strecurară peste obrajii lui bătuţi de soare şi de vînt.

— Nu plînge, Bandi, îi zise ea; de ce plîngi, că n-am să-ți fac nici un rău?
— Dar, răspunse el, ai cunoscut pe mama şi ai fost atît de bună cu ea.
Persida se cutremură.
Mergînd apoi spre casă, ea se încredință că băiatul, rămas singur din capul lui, se deschisese. Vorbăreț nu era nici acum, dar părea foarte cuminte şi răspunsurile lui erau bine gîndite, oarecum bătrîneşti.
Viața lui sufletească era însă tot cea de mai nainte, şi în curînd Persida a ajuns să se căiască de a nu-l fi lăsat să-şi prindă peştii înainte. Îi era oarecum frică de el. Alipirea către dînsa era la dînsul un fel de boală sufletească, şi ea nu mai putea să scape de privirea lui, care mereu îi reamintea ochii sticliți ai Reghinei.
Ducea, nu-i vorbă, codirile Marei în piață şi, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare şi se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persida, ca şi cînd s-ar fi temut că în lipsa lui i se va întîmpla ceva. Astfel dînsa nu mai putea să scape de ochii lui.
Duminica Tomii, dimineața, cînd a dat ochii cu dînsa, el era foarte neliniştit, iar după ce dînsa s-a întors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi ştiind şi simțind toate, întocmai ca dînsa.
Marți după-amiazăzi Mara s-a întors acasă înainte de vreme şi cu fața oarecum sperioasă.
Hubăr, aşa ziceau toți, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap şi era să -l înjunghie cu un cuțit mare dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-l scape.
N-o privea lucrul acesta, şi totuşi ea tremura cuprinsă de simțămîntul că o mare nenorocire i s-a întîmplat, şi a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alții cele petrecute.
Persida o ascultă rîzînd cu ironie.
— Minciuni! zise ea. Minciuni neruşinate! strigf mai tare. Nu e Hubărnațl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-i adevărat! Nu crede!
Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuie să fi fost la mijloc, şi începu şi ea să tremure.
Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivi în pragul casei.
— Am să mă duc, urmă ea cuprinsă de o pornire covîrşitoare, şi să aflu adevărul de la oameni care nu mint. Maica Aegidia trebuie să ştie.
— Dar ce te priveşte pe tine?! întîmpină Mara, cuprinsă de grijă.
Persida se opri în fața ei şi se uită lung la ea.
— Dă-ți, te rog, seama, îi zise apoi, ce-ar trebui să simtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta şi eram să sar cu cuțitul asupra d-tale. Ori nu este adevărat, şi atunci trebuie să-ți scoți cît mai curînd gîndul acesta din cap, ori e adevărat, urmă ea îngrozită, şi atunci sunt şi eu vinovată!
— De ce să fii tu vinovată?! strigă Mara ca scoasă din fire.
— Pentru că niciodată nu şi-ar fi pierdut rostul dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!
Mara se cruci de trei ori, una după alta.
— Sfîntă Mărie, Maică Preacurată! strigă Mara. Ajută-ne, că eşti milostivă. Nu mai sunt oare şi alte femei pe lume?! Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are minte, nu are! De ce nu şi-au ieşit şi alții din fire?!
— Pentru că numai pe el l-am ademenit! îi răspunse Persida deznădăjduită şi-şi luă mantela ca să plece, însoțită de Bandi.
Marei îi venea să i se pună în cale şi să strige că numai peste trupul ei poate să iasă din casă. Dar de ce s-o oprească?!
— Haid'! zise, lasă, c-o să Ai scoată maica econoama prostiile acestea din cap.
Persida dete cu îndărătnicie din cap şi plecă cu pas iute şi apăsat.
Nu! nimeni nu putea să scoată din inima ei simțămîntul că a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clipa în care ea s-a născut.
Pe drum spre pod inima i se bătea din ce în ce mai tare. Din ce în ce tot mai mult o cuprindea simțămîntul că acum, acum se hotărăşte viața ei, şi iar îi era parcă se află la marginea unei prăpăstii şi nu se mai poate ținea, trebuie neapărat să-şi ia avînt spre adîncime, iar vedea în fața ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.
Sosită pe celălalt țărmure, în apropierea mănăştirii, ea se întoarse spre Bandi care alerga după dînsa. Plecase cu el de acasă, şi totuşi acum îi era ca şi căzut din cer.
— Îl cunoşti tu, întrebă ea, pe feciorul măcelarului Hubăr?

— Pe Hubărnaţl, care a bătut pe tatăl fiindcă a fost rău cu mumă-sa? grăi el cu ochii plini de văpaie.

— De unde ştii tu? întrebă dînsa, cuprinsă de fiori.

— Ştiu, răspunse el. Am văzut-o plîngînd şi ştie lumea. Acum Hubărnaţl s-a întors acasă şi l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

Era parcă vorbeşte într-aiurea băiatul şi Persida nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— Îl cunoşti dar pe Naţl? urmă ea, schimbînd vorba.

Bandi dete din cap.

— Poţi tu să te duci să-l cauţi, orişiunde ar fi, şi să-i spui să mă aştepte azi, cînd mă întorc de la mănăstire, în dosul Sărăriei?

Bandi dete din cap.

— Dar să nu spui nimănui nimic şi să mă aştepţi şi tu acolo. Bandi dete din cap.

— Du-te, Bandi, şi umblă iute! zise ea, apoi îşi urmă cu inima încleştată drumul spre mănă ştire, iar Bandi porni zăpăcit ca omul grăbit care nu ştie încotro să apuce.

Nici nu era lucru uşor să-l gă sească pe Naţl.

Ieşind atunci, după nenorocita ceartă cu tatăl său, din curte, Naţl a stat şi el zăpăcit.

Văzîndu-l, trecătorii s-au oprit din drum, şi lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în faţa casei. El nu mai putea să stea pe gînduri: trebuia să scape de privirile scrutătoare şi, fără de a se mai gîndi, plecă spre casa lui Oancea, care fusese calfă la dînşii pe cînd el era ucenic şi ţinea la el şi la mumă-sa.

Aici a stat pînă pe-nserate, cînd s-a dus la Griner, ca să se împrumute cu cîteva sute de florini şi apoi să plece şi să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puţin în urmă Oancea a plecat şi el la Hubăroaie.

Nu intra în mintea lui gîndul ca Naţl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îi spunea Naţl că el cu tatăl său nu se mai poate împăca şi că mare nenorocire s-ar întîmpla dacă ei s-ar mai întîlni: Oancea ţinea să-i împace, ori s-o facă pe Hubăroaie să-şi părăsească bărbatul, care atît de mult îi amărîse viaţa.

Şi Naţl avea dreptate.

Lovindu-se în căderea lui de masa tocilei, Hubăr se rănise la cap şi zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana; bolnavul însă, rău cătrănit, era cuprins de fierbinţeli şi stăruia cu îndărătnicie ca feciorul său să fie fără de întîrziere arestat şi tras în judecată pentru că a ridicat cuţitul ca să-l omoare.

Hubăroaie plîngea şi nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Îi venea să intre în pămînt de ruşine şi era în gîndul ei hotărîtă să vîndă casă şi măcelărie, şi vie, şi pămînturi, şi prunişti, tot ceea ce a agonisit, şi să se ducă undeva unde nimeni n-o ştie. Şi iar stătea la îndoială, îi părea peste putinţă ca Naţl, copilul ei cel duios şi atît de blînd, să fi făcut ceea ce toţi spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El ştia adevăratul adevăr şi inima ei de mamă simţea că numai aşa cum spune el s-au putut petrece lucrurile.

— Da! zise ea cu faţa înseninată, Naţl n-a putut să ridice cuţitul asupra tatălui său; el nu putea să nu arunce cuţitul cînd a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul; du-te, Oance, te rog, du-te şi le spune că au minţit, ca lumea să ştie adevărul!

Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dădea dreptate şi-l plîngea; cînd însă Oancea aduse vorba la împăcăciune, ea dete adînc mîhnită din cap.

— Nu, zise ea, o minune ar trebui să se întîmple pentru ca tatăl său să-l poată ierta: s-ar învinovăţi însuşi pe sine şi asta nu-i în stare să o facă.

— Atunci lasă-l în ştirea Domnului, grăi Oancea. Destul te-ai chinuit, şi tot îţi este feciorul mai mult decît el!

Hubăroaie se uită mirată la el.

Nu-i venise niciodată gîndul acesta, şi îi părea peste putinţă ca cineva să -l aibă.

— Asta, zise ea, e o nebunie. El este bărbatul meu!

Mirbele acele erau grăite cu atîta lepădare de sine, cu atîta umilinţă creştinească, încît Oancea ră mase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mîngîie, urmă ea peste puţin, îi va împăca şi pe ei.

Ştiuse Naţl că aşa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrimi cînd Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marți seara, cînd Persida stătea cu Bandi în capul podului, Națl şedea cu capul rezemat în pumni şi frămîntat de grele zbuciumări sufleteşti în fața lui Oancea.

Luase cinci sute de florini de la Griner şi era hotărît ca, îndată după Inserare, să plece la Arad şi de acolo la Viena.

Era hotărît şi nu putea să plece.

Încercase în mai multe rînduri să scrie şi nu era în stare să înşire zece vorbe. Atît îi păreau de seci, atît de minciunoase vorbele puse pe hîrtie, încît a rupt în cele din urmă hîrtia, cuprins de gîndul că puțin îi pasă dacă ea nu simte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance, grăi el în cele din urmă cu glasul înecat, aşmai avea să te rog ceva, dar să nu spui nimănui în lumea aceasta. M-ai înțeles? Nimănui în lume!

— Mă ştii, răspunse Oancea, ca şi cînd ai spune unui mort.

— Tu cunoşti pe fata Marei? întrebă Națl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mirat.

Auzise, ce-i drept, şi el ceva, dar era de mult de atunci şi o uitase.

— Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Națl.

— Niciodată!

— Nu face nimic. Te rog să cauți a te întîlni cu ea, ca din întîm plare, m-ai înțeles? — ca din întîmplare, ca nici ea, nici alții să nu bănuiască că eu te-am trimis, şi să-i spui cum s-au petrecut lucrurile.

Oancea ştia că Națl e hotărît să plece peste cîteva ceasuri; el însă nu credea că va pleca, ba chibzuia fel de fel de chipuri de a-l opri. Ar fi putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpîni şi fără de veste îi scăpară vorbele:

— De ce să-i spun?

— Nu mă întreba de ce, grăi Națl, fiindcă nu pot să-ți spun şi nici tu n-ai fi în stare să mă înțelegi. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şi mi-ar fi foarte greu dacă şi dînsa ar crede c-am sărit cu cuțitul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deşi numai cu mare nevoie se putea stăpîni, şi astfel rămaseră iar tăcuți, fiecare cu gîndurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandi alerga din băiat în băiat şi dăduse de urma căutată cu atîta neastîmpăr.

— Carevasă zică, o să mi-o faci şi asta? întrebă Națl în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspunse Oancea cînd capul lui Bandi se ivi în uşa crăpată şi doi ochi căprui se îndreptară țintă spre Națl.

Națl tresări, cuprins de un fel de spaimă, şi se ridică în picioare. Îi era, cum s-a uitat aşa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său şi fără de voie se dete un pas înapoi. Uitîndu-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care nu-şi mai aducea aminte, el făcu iar un pas înainte şi întrebă:

— Ce e?

— Să vii cu mine, răspunse bă iatul.

— Unde?

— Vino numai, că vei vedea, grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putință, şi totuşi Națl ştia unde se duce, cine-l cheamă şi nu mai era în stare să-şi dea seama despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-şi ia osînda de moarte.

Şi mult a trebuit să stea cuprins de zbuciumări sufleteşti în dosul Sărăriei, ştiind acum pe cine aşteaptă şi aşteptînd în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, şi Persida, cea altfel atît de chibzuită, n-avea timp să-şi dea seama despre ceea ce voieşte, să-şi croiască un plan şi să-şi adune puterile. Stăpînită numai de gîndul că toate sunt minciuni şi că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijați după dînsa, iar sora care îi deschisese uşa rămase cuprinsă de spaimă cînd a dat cu ochii de ea.

Maica Aegidia se afla singură în chilia ei.

— Ce e? ce s-a întîmplat? strigă ea speriată de fața Persidei şi de mişcările ei.

Persida se opri în fața ei, înaltă, plină de putere, dar tremurînd din ce în ce mai tare.

Nu ştia ce să-i răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uita în ochii maichii Aegidia şi nu putea decît să spună adevărul. Adeseori a simțit acum în timpul din urmă că-l iubeşte, niciodată însă simță mîntui acesta n-a cuprins-o cu putere atît de covîrşitoare ca acum, sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei.

Ea-şi acoperi faţa cu amîndouă mîinile şi se lăsă în genunchi la picioarele maichii.

Maica Aegidia se plecă adînc înduioşată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghi, se îndreptă şi rămase rece şi cu faţa aspră.

— Ah! ce urîtă nenorocire, grăi dînsa încet şi gemînd. Carevasăzică, e adevărat? Tu, Persida, tu, fata mea, ai putut să te uiţi cu ochii doritori la acel om despuiat de toată simţirea bună!

— Nu-i adevărat! strigă Persida ridicînd ochii spre dînsa. Nu se poate! Şi dacă el a ridicat mîna asupra tatălui său, mă omor cu zile, mă îngrop de vie. Nu crede, maică! Sunt minciuni grăite de guri pizmătăreţe şiră u voitoare!

— Nu te înşela, fata mea, tu însăţi pe tine, întîmpină călugăriţa. Hubăr zace greu rănit la cap, şi el n-a putut să se rănească însuşi pe sine. Orişicum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar şi dacă-ar fi minţit tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-şi învinovăţească, fie chiar şi pe nedrept, feciorul, şi tu, copilă nevinovată, trebuie să fugi şi să te depărtezi cu gîndul de această familie atît de greu certată. Dumnezeu cel atoateştiutor nu pedepsele fără de vină, şi greu afară din cale trebuie să fie păcatul pe care au să-l spăşească ei; nu te face şi tu părtaşă la această spăşire apropiindu-te cu inima şi cu gîndul de aceia pe care Dumnezeu i-a depărtat de la sine. Închide-ţi ochii, ca să nu-i vezi, depărtează-ţi gîndul, stăpîneşte-ţi inima!

Persida rămase timp îndelungat nemişcată şi cu ochii ţintă la fereastra din care prima dată în viaţa ei îl văzuse.

— Nu pot şi nu pot! grăi dînsa în cele din urmă încet şi ca aiurind prin vis. E un blestem pe capul meu şi-mi e adeseori ca şi cînd chiar mai nainte de a mă fi născut aş fi fost osîndită să sufăr împreună cu dînsul. Maică! urmă apoi ridicîndu-se în picioare şi înşirînd vorbele cu vioiciune. Mi-e, cînd îmi dau seama, nesuferit acel om pătimaşşi pornit mereu spre viaţă fără frîu şi ştiu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbim unul de altul. Îndată însă ce-l ştiu suferind, mă simt dusă de o putere covîrşitoare spre dînsul. Ce să fac, maică?! Cum să scap de ispitire?

— Du-te, fata mea, răspunse maica înduioşată, închide-te, cînd te cuprind asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, ridică-te cu inima şi cu gîndul spre Dumnezeu, roagă-te şi mereu te roagă, căci nimic nu poate covîrşi puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persida încetul cu încetul se potoli şi o linişte senină se revărsă în cele din urmă peste faţa ei.

— Sărmana mea mamă! grăi dînsa în cele din urmă. Mult s-a temut dînsa... şi atît de adeseori mă cuprinde simţămîntui că repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aş putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dînsa şi, cu ochii muiaţi în lacrimi, îi apucă cu amîndouă mîinile capul şi o sărută pe frunte.

— Acesta să fie, zise dînsa, cel din urmă al tău gînd de scăpare, şi atunci cînd nu Ai va mai rămîne nimic, să-ţi aduci aminte că sfînta noastră biserică primeşte în sînul ei pe toţi cei ce caută mîngîiere şi adăpost.

Persida îi sărută în mai multe rînduri mîna, apoi se depărtă cu pas uşor şi astîmpărat.

Se Inserase cînd ea începu a trece podul, o seară liniştită şi călduroasă. Apa Murăşului, liniştită şi ea, se revărsa oarecum pe furişate şi numai pe la pontoane pleoşcăia abia simţit. Din cînd în cînd se arunca pe ici, pe colo cîte o mreană peste luciul ei şi cădea iar pleoşcăind în valuri. Liliecii ieşiţi de la Sărărie fluturau mereu pe deasupra podului, iar dincolo, peste Murăş cînta o privighetoare.

Bandi nu se vedea nicăieri.

Persida se opri neliniştită.

Nu mai încape îndoială că băiatul a găsit pe Naţl şi că amîndoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată din greu; îi era parcă o-neacă ceva şi nu mai găseşte aer.

— Nu se poate! şopti ea. N-aşfi vrednică de lumina zilei dacă l-aş părăsi şi eu cînd toţi îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! are maica Aegidia dreptate, mai bine ar fi pentru mine să fug de el, dar nu m-aş ierta, urmă ea luîndu-şi avînt, niciodată nu m-aş ierta şi viaţa întreagă mi-ar fi o necurmată mustrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse şi o luă cu paşi mari, hotărîţi şi iute călcaţi spre Sărărie.

Naţl, care aştepta chinuit de îndoieli, tresări cînd o zări în depărtare, apoi rămase ca înfipt în pămînt, iară Bandi făcu înviorat cîţiva paşi, arătînd spre ea.

— Ce e, Ignatius? grăi dînsa? Ce s-a întîmplat? Cum a căzut o atît de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel "Ignatius" pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul cu care vorbise ea, în întreaga ei fire atîta căldură, atîta inimă deschisă, o atît de curată iubire, încît el rămase cuprins de uimire şi uitîndu-se la ea ca la o ivire mai presus de fire.

— Tu nu ai ridicat cuţitul asupra tatălui tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el uşurat. Îl aveam din întîmplare în mînă şi l-am aruncat cînd el s-a apropiat de mine.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

— Nu ştiu! răspunse el strîmtorat. A voit să mă pălmuiască şi eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împiedicat de tocila care se afla în dosul lui şi s-a lovit cu capul de piatră!

Persida-şi acoperi faţa cu mîinile şi tot vedea parcă în faţa ei sîngele ţîşnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînţeleasă, ea făcu un pas spre el ca şi cînd ar voi să-i scoată ochii cu ghearele. Nemernicule! şopti cu patimă. Obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat dacă, fie chiar şi pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare palmele? Trebuie să-i fi zis ceva, ca să-l scoţi din răbdare, şi pă catul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare ca să fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău, răspunse el tare şi fără de şovăire, şi mă căiesc.

Persida era învinsă şi muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în faţa ei, blînd, duios, purtat de cele mai bune porniri.

— Cîtă durere mie şi ţie şi sărmanei tale mume şi cîtă mulţumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuinţă, urmă ea înduioşată. Tu să te duci să-i ceri iertare, să i-o ceri mereu pînă ce nu ţi-o dă...

— Ştiu că în zadar mă voi umili, grăi dînsul întristat, dar din iubire către mama şi către tine am s-o fac şi asta!

— Are să se moaie, zise dînsa înviorată. Maica Aegidia şi părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredinţaţi că eşti năpăstuit!

El se uită lung la ea, mai întîi cu un fel de mirare, apoi cu milă şi rîzînd în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grăi el încet. Curat şi pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, tulburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viaţă decît furtună şi zbuciumări. Nu te amăgi însăţi pe tine, urmă el mai tare, şi nu mă ispiti pe mine. Se poate că tatăl meu se va muia ori va face, pentru ochii lumii, ca şi cînd s-ar fi muiat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putinţă este. Mie însă tot nu mi-ar fi dată pacea, căci sunt certat însumi cu mine, şi-n toată clipa ar trebui să mă tem că-mi voi pierde iar sărita, şi grozavă nenorocire mi se poate întîmpla. E înspăimîntător gîndul că nu poţi să trăieşti în pace cu părintele tău, dar mă stăpanele gîndul acesta şi mi-e adeseori parcă nu mai sunt în toată firea. Un demon nevăzut mă urmăreşte şi-mi reamintesc mereu suferinţele pe care muma mea şi eu le-am avut şi le vom avea pe urma lui: mă înspăimînt cînd mă gîndesc la el, tremur cînd îl văd şi-mi vine să fug cu ochii închişi cînd ajung a fi singur cu dînsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mi mai sta în cale; lasă-mă să mă duc gonit de soarta mea şi fugi de mine şi nu te mai uita-napoi şi-nchide ochii, ca să nu mă mai vezi, şi alungă-mă din gîndul tău. Tu eşti prea bună pentru mine, strigă el deznădăjduit, şi sufletul tău cel curat se spurcă însuşi pe sine prin gîndul de mine! Fugi!

Uitîndu-se cu ochii mari şi înduioşaţi la dînsul, Persida prindea una cîte una vorbele de pe buzele lui, şi cu cît mai mare era deznădăjduirea lui, cu atît mai senină se făcea faţa ei.

— Nu! grăi dînsa în cele din urmă cu liniştită hotărîre. N-am să mă înspăimînt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise şi-i apucă mîna şi se alipi de el şi-şi trecu gingaşbraţul peste gîtul lui. Ah! urmă apoi ca dusă-n altă lume, ce ademenitor e gîndul că am să te scot din întunericul în care ai căzut, să-ţi luminez viaţa, să te văd... iarăşi voios ca odinioară. Am eu, eu am să te scot, să te luminez, să te văd. Uită-te la mine şi rîde cum ai rîs atunci cînd ne-am întîlnit pe pod, Igna-tius! uită-te! adause privind cu nebiriută stăruinţă în ochii lui.

El se uita rîzînd cu ochii scăldaţi în lacrimi în ochii ei plini de văpaie.

Plecîndu-se apoi puţin, el atinse încet şi sfios cu buzele tîmpla ei, o sărută şi o depărtă încet de la dînsul aruncînd o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dînşii.

Persida tresări ca deşteptată din somn.

— Mîine, tot aici, tot pe timpul acesta, zise ea, apoi se depărtă cu pas grăbit, făcîndu-i bă latului semn să vie cu dînsa.

XV
ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea trei copii, doi băieți mai mici şi o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adică fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vîrsta de cincisprezece, se simțea încă femeie de tot tînără şi era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri şi uşoară, aşa se zice, şi de inimă, şi de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era uşoară. Avînd bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să vie de-a gata şi n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieții. Se bucura dar de ziua de astă zi, adepta cu părere de bine pe cea de mîine şi căuta totdeauna şi în toate împrejurările numai ceea ce îi făcea plăcere: celelalte erau în grija bărbatului.

E deci lucru firesc că dînsa, femeie adevărată, o singură grijă sta-tornică şi neadormită avea: să-şi păzească bărbatul. Ținea să intre în voile lui şi să-i placă, ținea însă mai ales să-l ferească de ispitiri. De aceea se simțea mai bine între bărbați decît între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau şi lua drept duşmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică, durdulie şi blajină se făcea într-însa leu-paraleu cînd bărbatul ei îşi dădea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar silințele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-i părea prea aşezată Persida, prea sfătoasă, prea înfumurată şi bătrînicioasă, dar ea nu putea să-nțeleagă ce adică le place bărbaților în acel muieroi, cum îi zicea dînsa, şi simțea o mulțumire diavolească dacă putea să-i găsească Persidei vrun cusur şi s-o grăiască de rău.

Atît i-a trebuit apoi lui Bocioacă pentru ca să nu-şi mai dea silința de-a mărita pe fata Marei. Om cu slăbiciuni, el se simțea măgulit cînd vedea că nevasta lui le place şi altora, şi era mîngîiat în suflet cînd simțea că dînsa nu lasă pe alte femei să se apropie de dînsul; ținea însă mai presus de toate să n-o mîhnească şi nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era ei nesuferit.

Ştia Bocioacă prea bine că i se face Persidei o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobişnuită bunătate față cu Trică, fratele ei. Trică era omul lui de încredere, mîna lui cea dreaptă, al doilea stăpîn la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decît feciorul ori ginerele lui. Lasă că Trică era vrednic de toată încrederea, sprinten, isteț şi gata la orişice, dar cînd era vorba de dînsul, era şi Marta de un gînd cu bărbatul ei.

Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeii care e mumă şi are fată. E broască mititică fata, încît abia poate să alerge de ici pînă colo, şi muma începe a se îngriji ca nu cumva să rămîie fată bătrînă şi chibzuieşte cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste trei-patru ani putea s-o mărite. Era hotărît în gîndul ei că un bărbat mai bun decît Trică n-ar putea să-i găsească. Era ca făcut anume pentru fata ei, voinic, deştept şi harnic, plin de inimă şi supus, tocmai potrivit la vîrstă, bărbat mai bun decît Bocioacă şi minunat ginere în casă.

Atît era de înfiptă Marta în gîndul acesta, încît ea nu băga de seamă că Trică nu se simțea deloc şi era cel mai nespălat şi mai nepieptănat, cel mai soios dintre calfe şi că foarte uşor s-ar putea întîmpla ca Sultana, fată curățică, să aleagă mai tîrziu, după ce i se vor fi deschis ochii, vreun alt flăcău, mai potrivit cu dînsa. Chiar acum ea-l socotea mai puțin decît celelalte calfe şi-l lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-i poruncească orişicine.

Mai puțin încă decît ei îi trecea lui Trică prin minte gîndul că are vreodată în viața lui să-şi bată capul cu Sultana, ținea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă şi a nevestei lui, şi-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ți spună dacă e oacheşă fata ori bă lană, ci ar fi zis numai, aşa, pe nimerite, că e mai mult oacheşă şi cu ochii albaştri, fiindcă aşa era şi muma ei.

Pe muma ei o ştia Trică foarte bine. Şi cum, Doamne, să n-o ştie, cînd îi era stăpînă atît de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coşori

vreun sac în pod, să coboare vreo pu-tină în pivniță ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, şi tot pe el îl lua cu dînsa şi cînd avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu simțea Trică deloc că, ajuns calfă în toată firea, nu-i prea şade bine să fie mereu în coada stăpînei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile şi se uita şi-n ochii, şi-n gura ei, încît ar fi fost, de dragul ei, în stare să se pună-n harță pînă chiar şi cu soră-sa. Ba s-a şi pus, fără ca să-şi dea seama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida: lui îi era însă destul şi atît ca să ştie că stăpînă-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpînă-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea şi el că Persida e, în adevăr, prea sfătoasă şi prea încăpățînată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roşii ca bujorul.

— Nu, zise el, ea s-a ferit de dînsul, dar el umbla după dînsa. Asta n-o ştiuse Marta.

— Unde? întrebă Marta.

Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu ră spundă cînd stăpînă-sa-l întrebase.

— De mult acum, ră spunse el cu anevoie, cînd ne aflam la Arad.

— Aşa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nțeleagă cele petrecute toamna trecută.

Şi multe poate să înțeleagă femeia deşteaptă cînd începe să înțeleagă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nimerit la mijloc şi Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume şi mai ales pentru Hubăroaie şi pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară şi-n apă, şi-n foc.

El avea însă păcatul că nu ştia să se stăpînească. Stînd la lucru ori mergînd în căile lui, el vorbea singur, adeseori atît de tare, încît oamenii se uitau dînd din cap după el, iar nopțile bolborosea întruna prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Națl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandi şi ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-şi dea cu socoteală că Bandi numai de la Persida putea să vie. Națl s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă şi n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama şi popa cel nemțesc umblau cu capete să-l împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată. Se vedea cît de colo mîna Persidei.

Pe-nserate Națl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar şi numai nevestei sale, ceva, nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbeşte omul cînd vrea să se uşureze. Nu-i vorbă, tot acolo venea, fiindcă nici aşa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se, i-a zis el nevestei, dar nu ştiu, ba nici nu cred.

Nevastă-sa însă ştia hotărît şi credea neîndoios că serile Națl se duce să se întîlnească cu Persida, şi cînd o nevastă ştie şi crede ceva, puțin mai trece pînă ce ştiu şi vecinele.

— Aha! zise Marta, cînd vorba ajunse pînă la dînsa. Şi: Ce ți-e femeia?!

Parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerită. Zicea, fără îndoială, că nu crede şi era foarte supărată că alții cred; trebuia deci să-i spună şi lui Trică o vorbă, ca să ştie băiatul şi să-i spună mamei cam ce fel vorbeşte lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întîlneşte cu Națl, ci pentru că-i era ruşine de stăpînă-sa.

Nu! Era peste putință! Națl a fost totdeauna şi era, mai ales acum, în gîndul lui, cel mai nemernic om, şi nu putea să se uite Persida decît cu groază la un asemenea om.

El, cu toate aceste, se temea, şi cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai vie îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din minți pe Persida, s-o ademenească, s-o înşele, s-o prostească.

Şi nu-i făcea bine lui Trică să se gîndească la asemenea lucruri. Era tocmai la vîrsta cînd e mai nebunatic flăcăul şi, gîndindu-se aşa, el vedea mereu în fața lui pe stăpînă-sa şi se înspăimînta... Ce-ar zice ea dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din

urmă, destul de slabă ca să intre în voile neamţului?! Grozavă ruşine!

El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel mai firesc era să se ducă şi să-i spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în mănă ştire, ori s-o păzească într-alt fel mai bine. Aşa şi era hotărît să facă. N-a putut însă. Cînd era să se ducă, îi venea greu, îi era ruşine.

"Am, îşi zise el, să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, şi să-i spun, cum i-am mai spus, că are să fie rău dacă nu se fereşte de neamţul acela."

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Simţea acum, ceea ce atunci încă nu putea să simtă, că degeaba-ţi dai silinţa să păzeşti pe un om cînd el însuşi nu se păzeşte. Ce ar fi făcut adică el dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpînă-sa, să nu se mai apropie de dînsa, să nu mai vadă braţele ei şi carnea cea moale de pe gîtul ei?! S-ar fi supărat foc şi tot ar fi făcut cum îl trage inima. Ştia şi el însuşi şi nu mai era nevoie să -i mai spună şi alţii că e primejdios lucrul acesta şi se ferea de el: tot aşa ştia şi Persida că trebuie să se ferească de neamţul.

Mai bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpînă-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

Trebuia să facă ceva, să arate că e om şi el.

Trebuia, dar nu ştia ce, iar omul se supără cînd nu ştie ce să facă, şi supărărea te pune în cele din urmă la cale.

Frămîntîndu-se aşa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Naţl, care atît de mult îl supăra.

Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, şi sîngele i s-a oprit în vine cînd a văzut că în adevăr Naţl iese, pleacă şi se duce undeva aşa singur.

S-a luat după el, aşa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie cînd vor putea să fie singuri şi să-l ia de scurt. Pe cînd însă Naţl îşi căuta de drum liniştit, ca omul care ştie unde se duce, Trică era galben la faţă şi la fiecare pas se înfigea tot mai tare în gîndul că are să-l apuce pe neamţ şi să-i sucească gîtul.

În dosul Sărăriei, cînd el se apropie, Naţl se opri tulburat în loc. Nu ştia ce să -i facă şi cum să se poarte. Vedea desluşit că Trică a aflat ceva, şi singurul lui gînd era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

Trică nu prea ştia nici el cum are să -nceapă.

Au stat dar cîtva timp uitîndu-se unul la altul, şi cum se uitau aşa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l ştiuse el. Era-n ochii lui Naţl, împrejurul buzelor lui, în trăsăturile feţei lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muia.

De! pe om n-ai să-l judeci mai-nainte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uite, grăi Trică în cele din urmă, tu umbli, aşa se zice, după soră-mea!

— Dar de ce să te mint? răspunse Naţl aşezat. Nu mai eşti copil acum şi vei înţelege că n-am încotro. Am umblat, urmă apoi plecînd spre Murăş şi mi-e dragă şi acum, mai dragă decît orişicui în lumea aceasta, chiar şi decît ţie: mai departe însă nu e nimic... nu e, adăugă îndurerat, şi n-are să fie. Ea nu-i femeie ca altele, iară eu m-aş omorî mai bucuros decît să-ncerc a-i face vreun rău. Lasă-i pe oameni să vorbească: sunt răi şi nici nu ştiu ce zic!

Mirbele aceste erau grăite cu o linişte atît de tînguioasă, încît Trică, îndurerat şi el, nu-şi mai dădea seama că lucrurile au ieşit cu totul altfel de cum şi le închipuise şi el ar fi voit să-l mîngîie.

— Dar acum, îi zise, unde ai plecat? unde te duci?

Naţl se uită cu coada ochiului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ivit Bandi, care venea totdeauna înaintea Persidei. Gîndul lui era că băiatul, văzîndu-l cu cineva, va vesti pe Persida, ca să mai aştepte. Tocmai de aceea nu voia să se depărteze prea tare, fiindcă se temea că Bandi nu-i va mai vedea. Se opri dar strîmtorat pe ţărmul rîului. Îi era greu să mintă şi tot trebuia să facă ceva ca să-l depărteze pe Trică.

— Mă duc, îi răspunse, să mai ră suflu cel puţin acum seara, cînd oamenii nu mă văd şi copiii nu arată cu degetul după mine. Tu du-te acasă şi nu-ţi mai bate capul cu lucruri în care tu nu poţi să schimbi nimic!

Grăind aceste vorbe, el porni de-a lungul ţărmurelui la deal.

— Uite, grăi Trică mergînd după el, să nu te superi: n-ar fi oare mai bine să pleci pe un an, doi de aici?

Naţl se opri şi se uită lung la el.

Era singurul om care-l sfătuia să plece, şi îi dădea sfatul acesta fără de nici un gînd ascuns.

— Uite, îi zise şi el, aşa zic şi eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poţi dacă vrei?!

Naţl se uită iar înapoi şi parcă -l cuprindeau ameţelile. La colţul Sărăriei se ivise Bandi, care venea spre dînşii, şi cîţiva paşi în urma lui stă tea Persida, înaltă şi nemişcată. Nu mai era chip să scape de Trică, şi urît lucru ar fi fost dacă el se întîlnea cu soră-sa aici fără ca să fi fost de mai-nainte pregătit pentru aceasta. Trebuia să-i vorbească deschis.

El îşi adună toate puterile.

— Trică, gră i apoi apucîndu-i mîna, tu cunoşti pe soră -ta şi ţii la ea: ce ai zice tu dacă cineva ţi-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trică zăpăcit.

— Zice, răspunse Naţl aşezat, că vine, dacă plec, şi ea după mine. Trică rămase nemişcat. Îi era parcă tot sîngele i se răcise în vine. O cunoştea pe soră-sa, îi cunoştea firea şi le ştia, parcă, toate.

— Carevasăzică, e adevărat, grăi el, că voi vă întîlniţi!?

— În toate serile, răspunse Naţl.

Trică se cutremură, ră suflă o dată din greu şi sîngele i se puse iar în mişcare. Era lucru grozav!

— Tu singur cu ea toate serile aici! şopti el cu glas înăbuşit de patimă.

— Nu, rfspunse Naţl, singuri nu! Ferit-a Dumnezeu. Dacă singuri am fi fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandi, care nu ne lăsa din ochi şi tresărea mereu...

— Adică mai ştie cineva şi mîine are să ştie toată lumea! Ştii tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora, că ai nenorocit-o pe toată viaţa? urmă apoi cu glas înăbuşit şi puse mîna în pieptul lui Naţl.

Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorbă, dar cu Naţl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-şi dă seama despre ceea ce face, şi Trică îşi închipuia că neamţul are să rămîie, ca tot omul vinovat, cuprins de spaimă şi pe jumătate leşinat.

Naţl se înţepeni însă ca stîlpul bătut în pămînt, încît Trică rămase ruşinat. Tocmai ruşinea aceasta îl îndărătnici apoi şi, cuprins de un fel de turbare, el lovi pe Naţl cu pumnul în faţă, încît sîngele îi porni şi pe nas, şi din gură.

Naţl se dete ameţit un pas îndărăt, apoi apucă pe Trică de amîn-două mîinile şi-l ţinu departe de sine.

— Ah! zise el cuprins de adîncă amărăchine, ce blestem pe capul meu ca toţi să se lege de mine şi să-mi ispitească puterea?! Vino-ţi în fire, omule, că om sunt şi eu şi aşputea să-mi pierd sărita.

Bandi, care se apropiase şi-i recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iar Persida, văzîndu-i încăieraţi, porni în paşi mari spre dînşii.

— Lovele-mă cît vrei, urmă Naţl, că eu tot nu vreau să mă bat cu tine, dar vino-ţi în fire şi înţelege că n-ai să mă loveai, ci să mă ajuţi.

Trică se opintea să-şi scoată mîinile, era însă ţinut ca-n verigă de oţel.

— Eşti tu mai tare decît mine, răcni el în cele din urmă, dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăş fie chiar şi dac-aş cădea şi eu cu tine!

— Prostule! răspunse Naţl rîzînd cu îndîrjire. Cu ce te-ai alege? Aş ieşi iar înot, ba te-aş mai scoate şi pe tine.

Trică-l muşcă de mînă.

Atins de o durere sfîşietoare, Naţl îl scăpă din mîini, dar îi dete în acelaşi timp brînci, de-l aruncă departe de la sine.

— Ce e aici?! strigă Persida şi sări să-i dea ajutor lui Trică, pe care abia-l putu ridica. Călăule! zise apoi mergînd spre Naţl; deodată însă ea se opri şi, văzîndu-l plin de sînge, se dete îngrozită înapoi.

Era cu totul altă femeie.

În timpul celor din urmă nouă zile, de cînd se întîlneau toate serile cu Naţl, ea căzuse încetul cu încetul şi pierduse gîndul bun pe care însăşi îl avea despre sine şi despre lume. Se simţea nemernică şi gata pentru orişice faptă ruşinoasă, iar acum, în clipa aceasta, uitîndu-se la fratele ei, se vedea pe sine însăşi umblînd copilă desculţă printre picioarele oamenilor din piaţă, ră sturnînd mese şi încăierîndu-se cu copiii.

Fata Marei ieşind iar la iveală în faţa sîngelui, ea era gata să se arunce orbiş şi să

dea, să zgîrie şi să muşte fără ca să mai întrebe pe cine şi de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să şteargă reamintirile copilăriei.

— Ce a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntați,

— Orişice a fost, numai tu eşti de vină, şi orişice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii! îi ră spunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreț față de soră-sa. Numai tu, care nu laşi pe omul acesta în pace şi înşeli pe binevoitorii tăi, înşeli pe muma ta, m-ai înşelat pe mine, ca să-l poți scoate pe el din minți! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

Aşa era, şi Persida cea alte dăți atît de mîndră stătea nemişcată, umilită, cu capul plecat în fața lui.

Națl însă făcu cîțiva paşi rar călcați spre Trică.

— Măsoară-ți, te rog, vorbele, îi zise el stăpînindu-se, că pe mine poți să mă loveai fără să mă scoți din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămîi strivit la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu că stric viața celor ce binele mi-l vor!

— Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba asta?! zise Trică, cuprins de simță mîntui că puțin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de ruşine.

— Liniştiți-vă, că o să scăpați voi toți de mine, grăi Persida, cuprinsă de o durere atoatecovîrşitoare. Eînspăimîntător gîndul vieții petrecute în lumea aceasta, şi fiecare clipă de mulțumire e numai un repaos trecător după un lung şir de grele suferințe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am că zut din clipa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, şi cînd țip, cînd răcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-şi dau seama că tot ca mine suferă şi ei şi nu împătăşesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreț de mine. Ştiu, urmă ea cu vioiciune, că o nenorocire e pentru noi amîndoi că ne-am văzut şi ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceață cînd privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntați, şi mă cutremur cînd mîna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voi-esc, nici nu voința lui mă siluieşte, ci o soartă neînduplecată ne ține sub stăpînirea ei, şi nu putem altfel decît cum putem. Îmi arde pă mîntui sub picioare cînd stau, astfel pe ascuns venită, cu dînsul, şi totuşi viață pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dînsul: de aici înainte totul e zbuciumare, nelinişte mistuitoare, dorință fierbinte. Nemaiputînd să port ruşinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rfmîne decît să fug din lume, fie în mormînt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osîndi, ci mîngîie pe mama noastră cea bună şi plîngi şi tu dimpreună cu noi! Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să stea țeapăn.

— N-am zis nici eu, grăi el plîngînd cu lacrimi mari, că tu eşti rea, Persido. Eşti suflet bun şi plin de duioşie! Mi-e greu însă cînd te văd unde ai ajuns şi-mi vine să turb şi-aş fi în stare să fac moarte de om! Uite, urmă el ridicînd mîna spre cap, aici mi se face, parcă, un nod cînd mă gîndesc că nu te mai pot gîndi cum te ştiam pînă acum. Voi trebuie să vă luați, adăugă el tare şi hotărît.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida, oarecum obosită de gîndul acesta, care atît de mult o frămîntase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-şi dea niciodată învoirea, dar chiar şi dacă s-ar putea, nu e binecuvîntată de Dumnezeu că snicia făcută peste voința părinților.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dînşii dacă altfel nu puteți trăi! Eu nu ştiu, nu înțeleg...

— Las-o, îl întrerupse Națl, că n-o îndupleci, ci o faci numai să-şi iasă din fire.

Şi în adevăr Persida se dete ca speriată înapoi.

— Nu mă ispitiți, şopti ea încet, că sunt slabă şi Dumnezeu vede şi ceartă! Nu! urmă apoi, mai presus de muma mea e numai Dumnezeu şi numai lui mă pot da fără de voința ei!

Grăind aceste vorbe, ea se depărtă, ca dusă de o hotărîre nestrămutată, cu paşi mari şi cu capul ridicat, ca odinioară.

— Persido! strigă Trică şi porni după dînsa.

Națl îi puse mîna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărîta, îi zise, aşa face de cîteva zile. Şi-a pierdut somnul, se zbuciumă stînd, peste zi, aşa singură, nu are cui să-şi împărtăşească gîndurile, zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea şi e adeseori ca ieşită din fire; iar se potoleşte însă dac-o laşi de capul ei.

Trică se opri: el însă nu putea să se uite în fața lui Națl. Ochii lui se opriseră la sîngele scurs pe haine şi la mîna care începuse a se umfla; îi venea să intre în pămînt de ruşine; nu mai înțelegea cum a putut să fie atît de pripit; îi era milă şi ar fi voit să ceară iertare.

— Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Aşa, ori aşa! răspunse el, apoi plecă cu paşi mari după Persida, care se depărtase cu Bandi pînă spre colțul Sărăriei.

Alergînd însă, el îşi scurta paşii.

Îi era parcă stăpîna lui le ştia toate şi se uită cu mirare la el.

"Dar ce-mi pasă mie?! Ce am eu să mă amestec în treburile aceste?!" grăi în cele din urmă şi apucă alt drum, spre Lipova, în vreme ce Națl se întorcea spre Murăş ca să se spele de sînge şi să-şi lege mîna.

"Ce-mi pasă?!" zicea Trică, şi nici că i-ar fi păsut, poate, dacă n-ar fi fost feciorul Marei, care nu ştia să fie nepăsătoare. I se răscolea însă toată firea cînd se gîndea la starea în care se afla soră-sa.

Femeie năvalnică, ea putea într-o clipă de amără chine să-şi curme şirul zilelor; femeie îndărătnică şi crescută de călugărițe, ea putea să se lepede de legea ei şi să se înfunde în vreo mănăstire. Sărmana ei mamă! Ce-a păcătuit ea ca să-i cadă toate aceste pe cap?!

"Şi adică de ce n-ar putea să trăiască ei şi aşa, necununați?! zise el. Dacă se iubesc, e voința lui Dumnezeu, şi puțin le pasă pe lume şi de popi! Tot e mai bine aşa!"

Da! însă cu Persida nu puteai să vorbeai liniştit; ea era ca smintită.

Deodată el se opri, cuprins de un gînd cu totul nou.

Sîn-Miclăuşul nu era departe; mergînd bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în altre trei ceasuri se întorcea, şi dimineața era în patul lui, la Lipova, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

Minunat lucru! Şi popa, şi preoteasa de la Sîn-Miclăuş erau prieteni Persidei: de ce adică popa să n-o cunune pe Persida, aşa, fără de ştirea nimănui?

Atît era gîndul acesta de nou, de plin de farmec, atît de ademenitor, încît feciorul Marei se îmbătase de el şi, ca dus de o tainică putere, se puse pe drum şi o luă spre Sîn-Miclăuş fără ca să se mai uite înapoi.

Cuprins de simță mîntui că face un lucru mare şi bun, Trică trecea uşor prin întunericul nopții, încît picioarele lui nici nu atingeau, parcă, pă mîn tul.

Mai era încă mult pînă la miezul nopții cînd el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat din somn, popa abia îşi mai putea aduce aminte de el.

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunoscu, în sfîrşit, şi-l primi în casă.

— Erău cu soră-mea Persida, răspunse Trică, şi am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întîmplat? întrebă iar popa, cuprins de îngrijire.

— Îți mai aduci aminte de neamțul care a venit atunci, la nuntă, şi a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gîndi puțin.

— Da, da, îmi aduc aminte, răspunse el. Un om cam bălan, cam plăpînd, pare-mi-se măcelar.

— Aşa e, urmă Trică. Uite! Încă de atunci şi chiar de mai nainte Persida a prins slăbiciune pentru el şi el nu se lasă de dînsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, e rău cu Persida: zice că ori se omoară, ori se papistăşeşte şi se face călugăriță nemțească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-i spui aşa, pe apucate, ceea ce numai cu anevoie şi încetul cu încetul se poate înțelege şi să-l faci să simtă o durere despre care mai nainte nu ştia nimic. Părinitelui îi venea să rîdă de grija lui Trică.

Era însă în cele zise de Trică şi un lucru pe care-l înțelegea popa.

El cunoştea pe Persida şi ştia că dînsa şi în gîndire şi în simțire e foarte papistăşită şi că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să cîştige învoirea bă Iranului.

— Îi cunun, grăi popa, îi cunun eu!

— Şi dacă-i cununi, sunt bine cununați? întrebă Trică.

Popa-şi ridică capul.

— Cununia, grăiel stăpînit de simțămîntui preoției sale, e o taină, şi eu, preot odată, am darul de a-i lega pe toată viața. Cînd bărbatul şi femeia se întîlnesc în căile vieții şi vor cu tot dinadinsul să se însoțească, Dumnezeu le este tainic povățuitor, şi să fie ei cretini adevărați, fie schismatici, fie păgîni, fii ai lui Dumnezeu sunt şi

Dumnezeu îi împreunează prin binecuvîntarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, cîtă vreme voința lor e nestrămutată. Oamenii pot să-i despartă prin siluire, dar în fața lui Dumnezeu un trup sunt şi un suflet. M-ai înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit şi ar fi voit să-i sărute mîna.

— Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată, grăi Trică strîmtorat, dar o să tacă şi o să -i treacă în cele din urmă.

— Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

— Nu ştiu, răspunse Trică de tot strîmtorat. E om rău şi încăpățanat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au şi bătut.

Popa rămase gînditor.

— De! e lucru greu. Trebuie să ştii că e pusă o pedeapsă grea, pînă la 20 ani de temniță, pe capul preotului care cunună cînd sunt piedici la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuți.

— Ce zici? întrebă Trică în cele din urmă.

— Să mai vedem, răspunse popa, să ne mai gîndim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă şi copii.

Aşa au rămas lucrurile.

Plecînd, înspre miezul nopții, înapoi, Trică era obosit sufletele. Îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-şi bage el capul în primejdie?

Şi totuşi mai era încă un popă care a ținut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-şi pună capul în primejdie.

Are însă şi el nevastă şi copii.

XVI
GREUL VIEȚII

Mara nu mai avea astîmpăr.

În luna mai oamenii n-au de lucru nici în cîmp, nici la vii, şi ziua de lucru e mai ieftină decît alte dăți: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stînjenii tăiați peste iarnă, să-i încarce pe plutele sosite după sărbătorile Pagilor şi să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, şi la Sărărie, ca să cumpere plute şi să se învoiască cu plutaşii, şi din jos de pod, ca să încarce stînjenii şi să-i pornească la vale. Alerga biata femeie greoaie de-ți părea uşurică, şi unde n-o căutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo, şi iar dincolo, şi pretutindenea răsuna glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oamenii treabă nu se face.

"Procletă muiere!" ziceau oamenii uitîndu-se după dînsa, dar intrau în voile ei, puneau mîna şi lucrurile mergeau strună.

Cui i-ar fi trecut prin minte gîndul că ea nici că-şi mai dă dea seama despre ceea ce face?!

Aiurea era inima şi mintea, aiurea tot sufletul ei cel veşnic treaz.

Nu ştia Mara nimic, dar era mamă şi simțea că se petrece ceva grozav în casa ei, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, şi pă mîntui îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strînsă şi adeseori puterile o părăseau, încît o cuprindeau amețelile.

Sfinte Doamne! cît a alergat şi a ostenit, cît s-a zbuciumat, cît s-a pierdut ea însăşi pe sine în gînduri despre viitor, şi toate erau zadarnice: de ce atît de mult s-a temut nu putea să scape! Cînd gîndul acesta o stăpînea, îi venea să se trîntească la pămînt şi să stea aşa nepăsătoare, amorțită, fără de simțiri.

Dimpreună cu iubirea, însă, Dumnezeu i-a dat omului şi credința, şi nădejdea, şi nimic nu putea să covîrşească iubirea Marei către copiii ei, nimic dar nici credința ei în soarta lor cea bună, şi atunci cînd temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei şi simță mîntui că Dumnezeu, care toate le vede, are să-i treacă prin toate încercările şi să -i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viață în trupul ei cel greu trăit, şi ea nu putea să trăiască fără de gîndul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sîngera cînd vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dînsa şi se-ntîlnesc în taină, vorbesc pe şoptite, se-nțeleg din

ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsit cu vederea, iar spăşirea tot pe dînsa o durea mai tare decît pe dînşii.

Alergînd dar în treburile ei, ea se ruga în gîndul ei mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neştiutoare?!

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sîn-Miclăuş, întorcîndu-se pe-nserate acasă, Mara şi-a gă sit fata cu totul schimbată: era liniştită, aproape voioasă, ca omul care, după multe frămîntări sufleteşti, a învins, în sfîrşit, să se hotărască într-un fel şi să pornească cu gîndul în o singură direcţiune.

Mara se linişti şi ea: orişicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărîrea decît neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ţinea să ştie ce s-a petrecut în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ţinea însă Persida să mai facă o încercare şi era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă, zise ea, eu nu mai pot s-o duc aşa.

Mara se uită lung şi cu drag la ea. O înţelegea deplin şi parcă se despărţea pe toată viaţa de dînsa.

— Ai mai zis tu că nu mai poţi, şi tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cît poate suferi, cînd vrea. Trebuie să poţi!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voinţă în mine.

— Tu fă ce ştii, mergi cum te mînă inima şi cum te povăţuieşte mintea ta, întîmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ţi dau. Tu ştii mai bine cum te simţi şi cum te mînă gîndul; orişice ţi-aş zice eu, tu tot nu faci decît ceea ce tu însăţi eşti pornită a face. De ce să-mi mai dau silinţa de a te opri, cînd ştiu c-ai fi mîh-nită cînd ai vedea că nu mă poţi asculta? De ce să intru în voile tale cînd simt că bine n-au să iasă lucrurile? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ţi-e ursita şi cum vrea Dumnezeu, care ştie mai bine unde are să te scoată şi cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă şi greoaie şi ieşi din casă.

Persida, rămasă singură, începu să plîngă cu lacrimi line ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în faţa ei, dară soarta nu putea să şi-o schimbe şi nu-i rămînea decît să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea şi să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură şi ea, nici nu plîngea, nici nu era mîhnită. Nu putea să intre în mintea ei gîndul că Persida se va arunca orbişîn valurile vieţii.

"Orişicum ar fi ispitită, orişicare i-ar fi hotărîrile, îşi zicea muma, ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine ştie că eu nu voiesc, ci va sta pe gînduri şi se va zbuciuma pînă ce-i va trece."

De aceea a ieşit din casă şi era hotărîtă să nu mai vorbească cu dînsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăşi din sine.

Se înşela însă Mara. Nu e pentru tinereţe nimic mai ademenitor decît gîndul unei vieţi noi şi încă necunoscute. Gîndindu-se la viaţa aceasta, ea se simţea atrasă de suferinţele pe care le vedea în faţa ei, şi în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încît maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai nainte îi părea sfînt, acum era o prostie pentru dînsa: hotărîtă odată într-un fel, ea nu mai putea să-şi schimbe hotărîrea, îşi schimbase deci vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gîndise Mara; ea vedea în faţa ei numai pe Persida cea înţeleaptă şi mîndră; ea s-a culcat dar liniştită, dimineaţa zilei următoare liniştită s-a sculat şi a ieşit în treburile ei, ba nu şi-a pierdut liniştea nici seara, cînd n-a găsit pe Persida acasă.

Nu era încuiată nici portiţa, nici uşa casei: ăsta era, aşa dădea Mara cu socoteală, un semn că Persida se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clipele treceau însă, şi ea nu se mai întorcea.

Muma începu să stea la îndoială şi să se uite prin casă.

Hainele Persidei nu erau, nu erau nicăieri!

Era peste putinţă, dar hainele ei nu mai erau aci.

O vedea acum desculţă, nespă lată şi nepieptănată, umblînd printre picioarele oamenilor din piaţă, răsturnînd mese şi bătîndu-se cu copiii vecinilor; o vedea cu

fratele ei în luntriță, dusă de valurile iuți ale Murăşului umflat: era fata ei cea îndărătnică şi pornită spre nebunii; zadarnice au fost toate, căci tot fata ei a rămas!

Da! da, fata ei era în stare să fugă, dacă aşa o poartă pe ea firea, să fugă cu cel mai nemernic om.

Bandi nu era nici el nicăieri.

Mara stete o clipă nehotărîtă şi parcă-i venea să rîdă.

O clipă însă numai. Clipa următoare sîngele îi nă văli în obraji, de ruşine şi de mînie, că copiii ei au putut s-o înşele.

Ea-şi aruncă -n cap cîrpa, încuie uşa casei şi plecă cu paşi întinşi spre Lipova, ca să dea ochi cu Trică.

Sosită la casa lui Bocioacă, ea nu intră, ci aşteptă pînă ce zări pe unul dintre ucenici, prin care-l chemă pe Trică la dînsa.

— Unde e Persida? întrebă ea ră stită.

Trică ştia că i se va pune întrebarea aceasta şi-şi chibzuise de mai nainte răspunsul.

— S-a dus, îi ră spunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să ți-o spun, grăi Trică rece şi hotărît; să mă tai în bucăți, şi tot nu pot să ți-o spun.

Mara se uită lung la el şi începu să rîdă.

Tot n-avea nimeni copii ca dînsa: dacă şi-au pus ei odată ceva în cap, nu-i mai scoate nimeni din ale lor.

— Carevasăzică, nu v-ați temut voi de mînia lui Dumnezeu, grăi dînsa amărîtă; mi-ați făcut ruşinea aceasta! m-ați înşelat pe mine! mi-ați stricat toată viața!

Nemaiştiind ce să zică şi ce să facă şi temîndu-se ca nu cumva să-şi piardă în amărăciunea ei sărită şi să-i blesteme, ea se întoarse şi plecă spre pod.

— Mamă! grăi Trică plecînd după dînsa, mamă, stai, linişteşte-te, ca să vorbim ca oamenii cuminte! Uite! n-ai decît să vrei pentru ca să mergem după dînşii. Am găsit popă, care-i cunună, dacă-ți dai şi d-ta învoirea. Pleacă-te şi scap-o pe biata noastră Persida: n-o lăsa să se ducă-n lume cu ruşinea în cap, că e ruşine şi pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el şi dete cu îndărătnicie din cap.

— Nu, zise ea, mişelia aceasta n-am s-o fac cînd văd bine că o să se sature foarte în curînd de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cît rău s-a dus, cu atît mai curînd are să-şi vie în fire şi cu atît mai căită se va întoarce. Ruşinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viața mea tot e stricată: n-am eu să fac păcat din nenorocire!

Ea-şi urmă drumul spre casă mai potolită şi oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata ei tot copilul ei ră mînea, şi inima ei de mumă nu putea s-o urgisească.

Erau duse, pierdute pentru totdeauna gîndurile frumoase pe care şi le făcuse despre viața fiicei sale, asupra căreia priviseră toți cu mirare; auzea, parcă, gurile rele şi vedea privirile disprețuitoare ale celor pizmătareți; resimțea suferințele de tot felul care o aşteptau pe nenorocita ei fiică; era, cu toate acestea, împăcată şi din ce în ce mai înfiptă în gîndul că altfel nu se putea, că aşa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mîndră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decît ca femeia să se dea întreagă bărbatului pe care-l iubeşte şi să ieie asupra ei, cu ochii închişi, sarcina vieții grele.

Nu-i vorbă, plîngea Mara, mereu plîngea, atît acasă, cînd se afla singură, cît şi umblînd în treburile ei, cînd scăpa de privirile altora, plîngea şi umbla răzleață prin lumea acum pustie, dar ea-şi ştergea lacrimile şi nu se plîngea, nu-şi învinovățea fata şi nu se mînia, nici nu se tulbura măcar cînd trecătorii se uitau cu milă după dînsa ori vreun nesocotit o întreba unde-i este fata.

— Nu ştiu, răspundea şi cu asta îi tăia vorba.

După vreo patru săptămîni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena şi o roagă de mii de ori s-o ierte şi să nu-i poarte gînd rău.

— Să-i scrii, zise Mara ştergîndu-şi lacrimile, că n-o învinovățesc, ci o plîng şi mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui şi să-i deie tărie; să-i scrii că n-are să-i pese de gura lumii şi c-o aştept să vie cînd îi va fi prea greu; să-i scrii, urmă înecată de lacrimi, că tot mumă îi sunt şi că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dînsa atîta durere ca mine.

Aşa i-a şi scris Trică, şi rău i-a făcut.

Mult s-a zbuciumat Persida pînă ce s-a hotărît într-un fel; tocmai de aceea, însă,

hotărîtă odată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmetici, și atîta dulceață era în sufletul ei, încît nu-i intra în minte gîndul că va putea în viața ei vrodată să-i pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zicea dînsa uitîndu-se cu inima deschisă la Națl, orișice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc aminte de viața mea de acum, pentru ca să nu mă plîng.

Pe drum pînă la Viena și în Viena, orașul cel mare și zgomotos, ea nu vedea decît pe Națl, care nu mai știa ce să-i facă. Totdeauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprins și de simță mîntui că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dînsa i-o adusese, și în toată clipa-și dădea silința să-i arate că înțelege și cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-și deie nici o silință: Persidei îi era destul să-l vadă mereu voios și să-și aducă aminte în ce stare l-a găsit pentru că să simtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, i-a luminat viața și să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat, și nimeni, afară de dînsa, nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Națl se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini. Gîndul lui era să intre în tovărășie cu vreunul dintre măcelarii mai tineri și mai săraci. Deocamdată și-au închiriat o locuință cu două încăperi, și-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuință pentru mobilarea acestei locuințe, și Persida avea toate bucuriile stăpînei de casă care e ferită de grijile zilei de mîine. Ieșeau în fiecare zi să vadă frumusețile orașului și mai ales bisericile cele mari, în care Persida se simțea atît de bine, mîncau la birt, iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai nainte numai din auzite îl știuse. Și nicăieri Persida nu putea să treacă nebăgată-n seamă. În casa cea mare unde-și aveau locuința în curînd toți o știau pe Frîu Huber, femeia tînără, înaltă și cam slăbită, cu deosebire frumoasă și totdeauna așezată și plină de o plăcută cuviință. Pe uliță, prin grădini, prin localuri publice Națl își purta capul sus, înălțat în gîndul lui cînd vedea cum toți se uită la nevasta lui. Umblînd așa fără de nici o treabă, Persida se oprea cînd întîlnea în calea ei vreo măcelărie, și nimic în orașul cel mare și frumos nu-i plăcea atît de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecă lorilor. Inima îi rîdea cînd se gîndea că-l va vedea în curînd pe soțul ei, cu șorț curat, în dosul butucului, ca odinioară în fața mănăstirii și că nu va mai mînca la birt, ci-și va găti ea însăși într-o bucătărie curată ca cea de la călugărițe. Îl mîna deci mereu înainte pe Națl, și săptămîna a doua ei au și intrat în vorbă cu doi măcelari, amîndoi încă necăsătoriți, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o pozițiune foarte bună, unde se făcea vînzare de 100—150 florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale cînd a sosit scrisoarea lui Trică.

Citind scrisoarea, Persida nu-și putu stăpîni lacrimile. Dar de ce să și le stăpînească? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima știre de la fratele ei și de la muma ei, și era atîta dragoste în scrisoare! De ce să-și stăpînească lacrimile cînd Națl era și el înduioșat?

— Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persida după ce sfîrși scrisoarea și o puse pe masă.

Națl tăcu. Îi venea parcă și lui să plîngă. Lasă că avea și el mamă, care era nu numai dragă și bună, ci totodată și nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dînsul, și, cu toate acestea, era o grea lovitură pentru dînsul.

Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele cîteva vorbe și el tremura în tot timpul cînd își d ădea seama că Mara avea dreptate și nu putea să vorbească decît cum trebuia să gîndească.

Persida și Națl vorbeau totdeauna nemțește. Așa o porniseră de la început și Persida ținea ca așa să și rămîie.

— Grozav o să-ți fiu eu ție odată de urît, îi zise el acum în romînele.

Persida se uită lung la el. Înțelegea gîndurile lui; simțise și ea durerea de care era cuprins el.

— Nu fi prost, îi zise ea tot în romînește. Mama vorbește după cum vede ea lucrurile, și o să vie și timpul cînd le va vedea altfel. Tu știi prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipă de avînt ușuratic, ci după multă zbuciumare, după multă chibzuire, după ce m-am întărit cu desăvîrșire în gîndul că așa și numai așa pot să fac: nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să șovăi; orișice s-ar întîmpla, tu îmi ești mai presus de toți.

— Ei! o să treacă și asta! zise el. Dacă muma ta se pune între tine și mine, o să te

saturi în cele din urmă de mine.

— Nu! îi răspunse ea ridicînd degetul. Asta puteai s-o zici mai nainte de a-ți fi fost nevastă; acum însă tu-mi ești toate și pentru tine pe toți am să-i părăsesc. Îmi voi da toată silința să-ți cîștig și inima mamei mele, dar dacă nu voi putea, îmi voi face datoria; de tine nu mă lepăd niciodată, nici chiar dacă tu te-ai lepăda de mine. Lasă-o, te rog, pe mama: eu o cunosc mai bine decît tine și-ți spun eu că n-avem decît să fim fericiți pentru ca ea să te iubească ca pe copilul ei, și e destul să ne știe ajunși în grea strîmtoare ca să ne sară într-ajutor. E mîhnită astăzi, dar o să-i treacă mîhnirea. Noi să fim oameni cumsecade, și toate vor ieși bine.

Națl nu mai avea ce să zică. Simțea și el că de la dînsul atîrnă toate și se îmbărbăta însuși pe sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de rușine pe cei ce-l socoteau om slab.

Încă în ziua aceea el s-a învoit cu Ladmann și cu Gubacek, care era maistru și avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dînșii să pună acum cîte cinci sute și peste trei luni, la 1 septembrie, alte cinci sute de florini, iar din cîștig Gubacek să ia 40 și ceilalți doi cîte 30 la sută.

La 1 iunie ei au închiriat măcelăria și, oameni tineri toți trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Națl și Gubacek tăiau carne în măcelărie, iar Ladmann cumpăra vitele, lucra la tăietorie șile aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile și ținea rînduiala casei.

Deoarece la măcelărie nu era și locuință, au luat în apropiere o locuință mai încăpătoare, și era împlinită și dorința Persidei.

Diminețile ea punea servitoarea să facă rînduială în iatacurile celor doi tovarăși, în vreme ce ea însăși făcea rînduială în locuința ei, apoi se duceau împreună în piață, ca să cumpere cele de trebuință pentru prînz.

După ce se întorcea din piață, Persida punea la foc, apoi, lăsînd servitoarea în bucătărie, mai ștergea o dată praful și iar se-ntorcea la mașina de bucate, iar de prînz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase și bine alese.

După prînz Persida-și făcea însemnările în condica de socoteli, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul pînă pe-nserate, cînd Națl se întorcea, ca s-o scoată la plimbare și să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptările, iar în casă era pace și bună înțelegere.

În inima lui Națl a rămas însă simțămîmtul că s-a pus cineva între el și Persida, că Persida ține prea mult la muma ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o piardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dînsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-i drept, să-l potolească; de cîte ori însă el o da pe romînește, ea se neliniștea, se simțea adînc jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atît de senină ca mai nainte, și nu o dată cînd se afla singură ochii i se umpleau de lacrimi.

N-avea de ce să plîngă, dar se ivea în sufletul ei un fel de presimțire că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adîncă e durerea ce mă cuprinde cînd te văd așa, îi zise ea într-una din zile, te-ai stăpîni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din chiar senin.

— Cum să mă stăpînesc? răspunse el, uitîndu-se lung la ea. Cînd mă uit, cînd mă gîndesc la tine, mi-e ca și cînd ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă părăsești.

— Cum să te părăsesc? grăi dînsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfînt jurămînt? Nu am oare față de tine cele mai grele datorii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratică? Nu vezi tu cît dispreț e în aceste temeri lipsite de orișice temei?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Ești femeie frumoasă, deșteaptă și plină de nuri; și cîți dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai și mai decît mine? Ceea ce mi-ai făcut mie ai putea să-i faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai fă cut mamei tale, ai putea să-mi faci și mie de dragul vreunui mai norocos.

Persida se simțea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Așa era cum zicea el; așa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dînsa o să vîrșise. Apăcătuit, și nu-i rămînea decît să-și ispă șească pă catul.

Ea stătea albă la față și răcită în tot trupul înaintea lui și nu putea să zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O cuprinsese deodată simță mîntui că e peste putință

ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atît de nemilos, şi ar fi voit să plece fără de întîrziere şi să se ducă -n lume.

Mirbele din scrisoarea lui Trică îi ră sunau în urechi, şi ea vedea parcă pe muma ei chemînd-o la sine.

Dar trebuia să stea: mai bine moartă!

— O să vezi tu odată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături şi încuie uşa în urma ei.

Naţl stete cîtva timp zăpăcit, apoi puse mîna ca să deschidă uşa.

— De ce ai încuiat uşa? întrebă el neliniştit.

— Miiesc să fiu singură, îi ră spunse ea.

— Descuie-o, c-o sparg! strigă el stăruitor.

Persida rămase nemişcată în mijlocul odăii.

— Descuie! strigă el iar.

Ea nu se mişcă.

El apucă clanţa cu mîna dreaptă şi se opinti să împingă uşa, apoi, cînd văzu că uşa stă ţeapănă, puse umărul, împinse o dată cu toată puterea lui şi uşa se deschise, crîcnind de răsună toată casa.

Persida stătea şi acum în mijlocul odăii, ţeapănă, îngrozită şi dispreţuită de dînsul.

— Bine, îi zise ea, eşti tu în toată firea?!

— Nu sunt, ră spunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri, ci din clipa în care te-am văzut pe tine mi-am ieşit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieţii, m-am făcut om nesuferit şi pentru mine, şi pentru alţii. Sunt un nemernic care nu mai ştie ce face: fac ce nu vreau şi nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putinţă să nu te cuprindă în cele din urmă scîrba de mine?! Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemi ceasul în care m-ai văzut!

Ea dete din cap.

— Nu, zise apoi înduioşată, n-am niciodată să fac aşa. Orişice s-ar întîmpla, tu eşti soţul meu, şi dac-ai fugi tu de mine, eu aşalerga, ţi-o spun din nou, cu toată inima, după tine, dacă te-ai ascunde, te-aş căuta, dacă m-ai blestema, eu mi-aş da silinţa şi aş ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ţi vii în fire şi să binecuvîntezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire cînd te văd astfel acum, dar am să le port toate cu răbdare, numai să nu dai în mine, să nu mă baţi, Naţl, căci asta nu mă simt destul de tare să o rabd.

El se uită lung la dînsa, apoi ochii i se umplură de lacrimi şi, ruşinat de slăbiciunea sa, se întoarse, îşi luă pălăria şi se depărtă.

Rămasă singură, Persida se uită cîtva timp la zăvorul ieşit din cuie, apoi îşi acoperi faţa cu amîndouă mîinile. Ah! ce ruşine! Era peste putinţă ca servitoarea să nu fi înţeles cum s-au întîmplat lucrurile şi să nu le spună celorlalţi chiriaşi ce s-a întîmplat, cînd toţi au auzit crîcnitura uşii... Dar ea n-avea timp să stea ca să dreagă uşa, mai ales să plîngă nu: se apropia timpul prînzului şi trebuia să alerge ca să vadă de rîndul mesei.

Era în gîndul ei lucru de sine înţeles că Naţl s-a dus şi el la măcelărie, de unde nici n-ar fi trebuit să plece fără de vreme. Cu atît mai greu a fost atinsă cînd Gubacek, întorcîndu-se singur şi cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Naţl.

Îi venea să plece fără întîrziere ca să-l caute; dar unde putea să-l găsească în oraşul cel mare şi zgomotos?! Îi venea să meargă la poliţie, dar nu putea. Nu-i rămînea decît să-şi înăbuşe neliniştea, să se prefacă voioasă şi să spună un neadevăr — că soţul ei a primit de acasă o scrisoare şi a trebuit să se ducă în grabă ca să caute pe un prieten.

După ce a venit şi cellalt tovarăş s-au aşezat la masă ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, iar după masă Persida a făcut rînduială în casă şi în bucătărie şi abia tîrziu după-amiază a ajuns să rămîie singură şi să-şi dea seama despre starea deznădăjduită în care se afla.

Nu e în viaţa că snică lucru mai urît decît ca unul din soţi să plece fără ca să-i spună celuilalt unde se duce; iar Naţl plecase supărat, cu ochii plini de lacrimi, în urma unei certe venite ca din senin, şi o lăsase pe dînsa singură în mijlocul acestei lumi străine, unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-şi împărtăşească durerile şi să ceară sprijin.

Nu! Era peste putinţă ca ea să mai trăiască aşa: aici, în lumea aceasta, singură cu dînsul ea nu mai putea trăi.

Cam acelaşi simţămînt îl făcuse şi pe Naţl să plece.

Prea erau singuri el şi ea, şi el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De cîte ori şi-a adus însă aminte de el, îl vedea parcă rîzînd în bătaie de joc şi nu-i mai venea să-l caute. Acum nu s-a mai putut stăpîni. Deşi simţea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi, după ce i-a aflat adresa, l-a căutat acasă şi pe la cafenelele unde umblau studenţii.

Astfel a colindat toată după-amiazăzi, cu gîndul acasă, cu inima încleştată, cuprins mereu de simţă mîntui că rău face de nu se întoarce la soţia lui.

Tîrziu după-amiazăzi, cînd a dat de el, era obosit trupeşte şi istovit sufletele, îi părea rău că l-a căutat şi l-a găsit şi n-a schimbat decît puţine vorbe cu el.

— Cum?! întrebă Burdea uitîndu-se ţintă la el cu ochii ageri, Persida a venit cu tine?

— Îţi spun: suntem amîndoi de trei luni de zile aici, răspunse Naţl strîmtorat.

Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să înţeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la via lui Corbu a putut să vie la Viena.

— Bine, sunteţi cununaţi? întrebă el cu îndoială.

— Ce-ţi pasă?! răspunse Naţl. Suntem soţ şi soţie.

— Pot s-o văd şi eu? întrebă iar Burdea, gata de plecare.

Naţl rămase cîtva timp strîmtorat. Nu, mai ales acum nu ar fi voit să-l ducă pe Burdea la Persida.

— Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac şi alte drumuri, dar am să te caut mîine ori poimîine, zise el, apoi îi întinse mîna şi plecă fără să se mai uite înapoi.

Îl căutase ca să-i vorbească şi nu i-a vorbit nimic; umblase după el şi acum era muncit de gîndul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă muiat şi umilit, el a găsit pe Persida şezînd liniştită la fereastră, cu lucrul ei de mînă. La intrarea lui ea şi-a ridicat capul şi s-a uitat la el înveselită, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-şi aruncă pălăria şi se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul şi se uită aşezată la el.

— Nu mai încape nici o îndoială că eşti, zise ea cu blîndeţe, şi e un semn bun c-o recunoşti şi tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoşti, ci trebuie să-ţi mai şi dai silinţa de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsiunile momentane, fie împins de alţii, şi face lucruri de care îi pare rău în urmă: e dar destul să voieşti pentru ca să nu fii nemernic.

— Dacă n-am tărie de voinţă?! întîmpină el mîhnit.

— Ai destulă, zise dînsa, dar eşti rău deprins. Tu vezi acum cît de rău e ceea ce ai făcut, cît de mult m-ai mîhnit pe mine şi cum te-ai muncit tu însuţi. Trage cuvenita învăţătură din această experienţă şi fă-ţi regula de viaţă: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărărea, orişicît de mare ar fi ea, n-are nici să iasă din casă, nici să treacă de azi pe mîine. Dă-ţi seama, urmă ea după o pauză, cum te-ai fi simţit şi ce-ai fi făcut dacă eu aşfi fost tot atît de slabă ca tine şi aş fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găseşti acasă. Mi-a venit şi mie să plec, dar ştiam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac şi m-am stăpînit. Stăpîneşte-te, că eşti bărbat.

El se uită lung şi cu ochii împăienjeniţi la dînsa. Atîta bunătate, atîta blîndeţe, atîta înţelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încît ea îi părea o fiinţă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie şi la care numai cu sfială îşi ridica ochii.

— Ţi-e uşor ţie să-mi spui ce trebuie să fac, zise el, dar mi-e greu mie că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uită cu drag la el. Căit şi umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pămînt. Dînsa puse deci lucrul la o parte, se ridică şi se duse la dînsul, ca să-l mîngîie şi să-i sărute fruntea.

— Ai să fii şi tu ca mine, îi zise apoi. Ştiu că ai, de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mîna, şi timp îndelungat ei steteră tăcuţi şi fericiţi.

— Ei, spune-mi acum, grăi dînsa în cele din urmă glumind, unde ai fost şi ce prostii ai făcut?

— La dracu am fost, răspunse el mînios. M-am întîlnit cu Burdea.

Persida, atinsă neplăcut, tresări şi se depărtă puţin de el.

— I-ai spus? întrebă ea îngrijorată.

— Nu! zise el. I-am spus numai că eşti şi tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atît. Se temea de ochii scrutători ai acelui om, de gura lui cea rea şi îi era nesuferit gîndul că mai curînd ori mai tîrziu ar putea să se întîlnească cu el.

Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit.

Burdea a aşteptat o zi, două ca Naţl să vie să-l ia; văzînd apoi că Naţl nu vine, s-a pus să-l caute.

Era după-prînz şi Persida şedea, ca de obicei, cu lucrul de mînă la fereastră, cînd servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numeşte Burdea, doreşte s-o vadă.

— Să-i spui că nu sunt acasă, grăi Persida strîmtorată.

— I-am spus, zise servitoarea, că eşti acasă.

— Atunci să mergi cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, cînd uşa se deschise şi Burdea se ivi în pragul ei.

— Eu te văd rumenă şi voinică şi foarte bine gătită, zise el zîmbind cu răutate, şi-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roşi, nu însă de ruşine, ci de mînie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept şi să-l dea pe scări.

— Şi mie mi-ar fi părut bine, zise ea înţepată, dacă ai fi venit cu Naţl.

— De ce, mă rog? Nu cumva te temi să stai singură cu un cavaler ca mine?!

Persida îşi adună puterile.

Vedea că nu e chip să scape de dînsul. Sunt în lume o mulţime de lucruri pe care oameni ca Burdea nu sunt în stare să le înţeleagă, şi el era neruşinat fără ca să-şi dea seama că este. Nu-i rămînea deci decît să-l ia cum era şi să vorbească cu el în felul lui.

Servitoarea, deşi nu înţelegea ceea ce dînşii vorbeau, vedea că stăpîna ei e strîmtorată, vedea zîmbetul batjocoritor în faţa lui Burdea şi numai cu anevoie îşi mai stăpînea rîsul. Persida îi făcu semn să iasă.

— Pofteşte să şezi, îi zise apoi lui Burdea. Ştiu că ai venit ca să ai mulţumirea de a-ţi bate joc de mine. Poţi s-o faci!

— Nu, răspunse el. Mulţumirea mea e, din contra, că ai intrat în vederile mele şi ai făcut, ca orişicare om cuminte, precum te trăgea inima.

— Aşa e, gră i dînsa dezgheţată; legea supremă sunt pornirile propriei noastre inimi. E nebun acela care le înăbuşă, tiran, care le stăpîneşte şi se martirizează el însuşi pe sine. Mi-a plăcut Hubăr şi am fugit cu el aici, unde nimeni nu ne cunoaşte şi toţi cred că suntem după lege soţ şi soţie. Acasă s-ar fi uitat chiorîş la noi. De aceea nu-mi pare bine că te-am întîlnit aici pe d-ta, care o să spui la toată lumea că nu sunt soţia legiuită a lui Hubăr.

— Ce Ai pasă?! îi răspunse el convins. Îţi place, te simţi fericită: de ce să mai minţi lumea?! Las-o să se încredinţeze că numai aşa poate omul să se fericească. Cînd ţi se va urî de el, eşti frumoasă şi n-ai decît să alegi pe vreun altul.

Persidei îi venea să plîngă. Îi era ca şi cînd ar fi căzut la pămînt şi el ar călca-o în picioare.

— Da, zise ea rîzînd a plînge, aşa am să fac, fără îndoială aşa. Deocamdată însă tot mai ţin la Hubăr... şi mă vei ierta dacă te rog să plecăm, căci avem să facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea şi, ca şi cînd ar fi singură în casă, ea luă o cutie de pălării de pe unul din dulapuri, îşi puse pălăria în cap şi ieşiră amîndoi.

"Nu, îşi zise dînsa coborînd scările, aici nu mai rămîn, nu mai pot rămînea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o inimă apropiată de mine."

Lumea se învîrtea parcă împrejurul ei şi zgomotul marelui oraş o-năbuşea.

Apropiindu-se de Naţl, ea a început, cu toate acestea, să zîmbească; n-o ierta firea să-l mai supere şi pe el dîndu-şi pe faţă supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea, şi pe la zece ceasuri, cînd s-au întors acasă, Persida nu mai avea simţă mîntui că e nesuferită viaţa la Viena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viaţa ei ore atît de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deştept şi ştia multă carte, vorbea frumos şi-şi susţinea părerile cu multă căldură. Şi abia acum, stînd de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe faţă şi Naţl. Nu, Persida nu-şi închipuise că soţul ei e atît de deştept, nu, mai ales că ştia atît de multe. Un om ei cu totul nou ieşise într-însul la iveală şi ceea ce

o atingea cu deosebire plăcut era căldura şi chibzuiala cu care el susținea părerile atît de deosebite de ale lui Burdea. Ştia acum de ce îl iubeşte cu tot dinadinsul; numai în culcuşul ei, mai nainte de a adormi, a început să-şi dea seama despre contrazicerea care era între părerile lui Naţl şi faptele lui şi să se întrebe cum se face că un om care vede lucrurile atît de bine să aibă o viață atît de neorînduită ca a lui.

A adormit fără ca să se dumerească, iar ziua următoare s-a deşteptat din somn cu simță mîntui ei predomnitor în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toți cei ce o ştiau şi pe care dînsa îi ştia din copilăria ei. A venit aici ca să scape de mustrările lor, iar acum îi era mai grea nepă sarea străinilor decît mustrarea ce-ar fi aşteptat-o acasă, şi ivită odată în inimă dorința de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gîndul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-i vorbească lui Naţl despre aceasta. Lasă că-i era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate aşteptările bine, dar el se înstrăina din zi în zi tot mai mult de dînsa, şi ea nu mai putea să-i vorbească tot atît de deschis şi fără de sfială ca mai nainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gînduri, nu mai venea la ora obişnuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu de mult o temea fără de nici un cuvînt, umbla acum parcă dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine, îi zise ea, în sfîrşit, cînd el se întorsese după miezul nopții acasă, ce e cu tine?

El se uită lung la dînsa.

— Mi s-a urît, răspunse apoi, de viața aceasta: eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dînsa înviorată.

— Nu se poate! strigă el cuprins de mînie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uita chiorîş la tine, fie el chiar şi tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturora că-mi eşti soție legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă şi cu mîinile încleştate spre el.

— Te rog... te rog, grăi dînsa, mi-ai jurat că asta n-o s-o faci: sufăr mai bucuros disprețul lumii decît ca să arunc în primejdie pe un om care ne-a făcut cel mai mare bine în viața noastră. Ce ne pasă nouă de oameni dacă ne ştim curați în fața lui Dumnezeu?! Să rămînem aici!

XVII
BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nimic peste iubirea de mamă!

"Şi adică ce e?! işi zicea Mara în cele din urmă. Parcă ea nu tot aceeaşi rămîne?! Cîte femei trăiesc în căsnicie fericită fără ca să fie cununate?! Cîte se fericesc după ce au făcut un pas greşit?!"

"Mai bine moartă!" zicea odinioară, iar acum se simțea mîngîiată cînd îşi dădea seama că fata ei nu e cununată cu neamțul. Ştia că nu poate să trăiască răzleață; a putut să se ducă, dar nu putea să rămîie, şi o aştepta în toate zilele să se întoarcă. De un singur lucru se mai temea şi se ruga în toate zilele lui Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, singurul care ar fi putut s-o lege pe Persida pentru toată viața de Naţl. O treceau un fel de fiori de moarte cînd se gîndea, lucru foarte firesc, că Persida ar putea să se întoarcă mumă acasă; aici mintea i se oprea în loc; nu mai ştia cum s-ar simți, ce ar zice şi ce ar face atunci.

De aceea sîngele i se opri în vine cînd, patru zile înainte de Sf. Petru, Trică veni să-i spună, luînd-o mai pe departe, că Persida s-a întors de la Viena.

Cum i-ar fi venit, Doamne, să se bucure, şi nu îndrăznea. O aşteptase singură şi nu se îndoia că-l va părăsi pe neamțul care i-a stricat toată viața; iar ea venise tot cu dînsul, ba zicea că n-are niciodată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu inima îndoită.

Trică se uită în ochii mumei sale şi înțelese întrebarea.

— Nu ştiu, răspunse el, nu cred, nu mi se pare.

— Şi chiar dac-ar fi una ca asta, ba mai ales atunci, grăi Mara luîndu-şi inima în dinți, să-i spui că nu vreau să ştiu că mi-e fată cîtă vreme trăieşte cu dînsul: ori eu, ori el!

Persida era greu lovită. Nu, mai aspru nu putea să fie pedepsită; dar aşa trebuia să fie, pedeapsa era dreaptă şi ea se simţea înălţată de gîndul că muma ei este o femeie care nu vrea să-şi ierte fata, pe care o ştie trăind în căsnicie nebinecuvîntată.

Seara ea plîngea pe înfundate în culcuşul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în faţa lumii, prea căzută în gîndul semenilor săi, şi fire de om avea, de om care, orişicît de fericit ar fi, se simte nenorocit cînd semenii lui îl preţuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dînsa să spună?! de ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atît de mult o apăsa?!

Gîndul acesta o fră manta atît de mult, încît la Viena s-a dus fără de ştirea soţului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi, o întrebă avocatul, muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu ştirea şi învoirea ei?

— Nu cred, i-a ră spuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebase iar avocatul.

— Eu cred că da! grăi dînsa.

— Aşteaptă dar pînă atunci, a zis apoi avocatul, căci de voinţa tatălui, care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ţine seama.

Aştepta deci Persida cu însetare şi se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

"Nu mă plîng, Doamne, şopti ea şi acum, suspinînd din adîncul inimii. Tu ştii mai bine cum ai să-mi croieli viaţa şi mi-l vei dărui cînd tu însuţi vei binevoi a-mi lumina şi lămuri viaţa. Al tău are să fie; ţie am să ţi-l închin: în frica ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne, şi binecuvîntează că snicia noastră!"

Iar pe cînd ea se zbătea astfel, el dormea pierdut în somn adînc.

Mai norocos decît dînsa, el se întîlnise pe Inserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă şi slabă.

Stăpînită cu desăvîrşire de dorinţa de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida, care i-a tulburat minţile şi l-a făcut să intre în vrajbă cu părinţii săi.

— Erai cu totul alt fel de om, aşa zice tatăl tău, grăi dînsa, mai înainte de a te încurca cu Persida, şi numai ea te-a făcut să-ţi pierzi rostul vieţii.

Aşa îşi zisese şi Naţl de nenumărate ori şi din zi în zi tot mai mult era stăpînit de gîndul că Persida e o grea sarcină pentru dînsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fi fost o prea mare mişelie. Dacă însă ea ar fi voit să-l părăsească, el n-ar mai fi făcut nimic ca s-o oprească, ba acum, cînd mumă-sa şi Oancea îl strîmtorau, el era ispitit de gîndul de a se purta cu ea astfel ca dînsa să fie în cele din urmă nevoită a-l părăsi.

— Uite! grăi Oancea, să-i dai ceva ca să aibă din ce trăi.

— Nu primeşte, zise Naţl, dînd din cap.

— Luaţi, cum ziceai, urmă Oancea, cîrciuma de la Sărărie şi las-o în cele din urmă pe ea singură la cîrciumă.

Naţl stătea pe gînduri.

Îi era ruşine să zică da, dar nici ba nu-i venea să zică. Îi trebuiau bani, şi mumă-sa nu i-ar fi dat dacă el ar fi zis ba.

Seara, cînd s-a întors la Persida, el era îngîndurat şi scurt la vorbă. I-a spus, ce-i drept, că s-a întîlnit cu mumă-sa şi că are să primească bani ca să ia în arendă cîrciuma; în alte amănunte însă el n-a intrat, şi nici Persida, pierdută în alte gînduri, n-a mai stăruit asupra lucrului. Îi era destul să ştie că treaba e ca pusă la cale şi se simţea uşurată.

Cîrciuma de la Sărărie era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutaşii şi oamenii care veneau după sare şi pe timp de tîrg lumea se îndesuia într-însa, dar era la ea şi un birt pentru lumea mai bună şi trei odăi pentru trecătorii ce voiau să mîie. Aici puteau, dacă erau oameni harnici şi cu rînduială, nu numai să trăiască bine, dar să-şi mai şi facă avere frumoasă.

Gîndul c-ar fi o ruşine să se facă crîşmăreasă nu-i trecea Persidei prin minte: alăturea cu soţul ei, orişice muncă îi părea cinstită. Singura ei grijă era ca nu cumva el să n-aibă destulă inimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu uşurinţă şi să risipească mai mult decît adună.

Cam aşa s-au şi croit lucrurile chiar de la început.

Cel ce vrea să deschidă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea şi să-şi facă pretutindenea prieteni. Îndată dar ce s-a hotărît lucrul cu cîrciuma de la Sărărie, Naţl s-a pus să-şi caute prietenii vechi şi să-şi facă alţii noi. După ce au deschis apoi

cîrciuma, fiecare din aceştia venea cu cîte alţi doi-trei, şi Persida era mulţumită cînd vedea birtul plin de prieteni de-ai soţului său. Ca să-i îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le aşternea masă curată şi gătea cele mai bune mîncări pentru dînşii. I-a şi îndulcit, încît peste cîteva săptămîni era mereu îndesuială în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mîncări nu numai gustoase, ci totodată şi ieftine, şi beamterimea toată se obişnuise foarte de curînd să prînzească şi să cineze la Sărărie.

Era apoi lucru de sine înţeles că Naţl stătea cu prietenii lui, pe care nu putea să-i lase singuri, şi toată osteneala, toată grija rămînea în sarcina Persidei. Aşa trebuia să fie acum la început, şi Persida se bucura că soţul ei ştie atît de bine să facă pe stă panul casei. Străinului care intra în birt nici prin minte nu putea să-i treacă că Naţl nu e şi el tot oaspe, ca ceilalţi; el vedea numai pe Persida, care le ştia pe toate, se învîrtea ca prîsnelul, era pretutindenea, avea pentru fiecare un deosebit zîmbet şi le făcea toate iute şi bine. Şi tot cam aşa vedeau lucrurile şi prietenii lui Naţl. Cel mai de căpetenie lucru, sufletul care toate le cîrmuia, centrul împrejurul căruia toate se învîrteau era, la urma urmelor, şi pentru dînşii, birtăşiţa cea frumoasă şi sprintenă şi harnică, care atît de bine se pricepea la toate, iar Naţl era numai bărbatul nevestei sale, care ar fi putut, dacă e vorba, şi să nu-i fie nevastă.

Baarte curînd dar toată lumea, cînd era vorba de cîrciuma de la Sărărie, zicea numai "la Persida".

Chiar şi Naţl el însuşi nu se mai simţea ca la el acasă şi stătea ca-n gazdă 'la Persida".

Dimineţile stătea, după ce se deştepta din somn, pînă tîrziu în culcuşul lui şi nu se scula decît pe timpul cînd ştia că lumea începe să vie. Nici n-ar fi avut ce să facă, cînd Persida le făcea toate atît de bine şi se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zi stătea apoi cu oaspeţii şi mai ieşea, mai ales fără de nici o treabă, prin oraş, iară serile petrecea cu prietenii adeseori pînă tîrziu după miezul nopţii. Şi fiindcă aşa, fără de nici o treabă, oamenii nu pot să stea, el se dăduse, de dragul prietenilor săi, la jocul de cărţi.

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decît jocul de cărţi; dar n-avea încotro; acum aşa trebuia să fie: în vreme ce dînsa alerga în treburile cîrciumii, el trebuia să intre în voile oaspeţilor.

Abia mai tîrziu, spre toamnă, a început ca să stea pe gînduri.

Era lucru hotărît încă de la Viena că socotelile Persida are să le poarte. Le şi purta, întocmai ca mama ei, şi dac-ar fi stat pînă în zori de zi, tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-şi fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut să doarmă liniştită dacă nu s-ar fi încredinţat mai înainte de a se culca că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de cîştig; a avut însă zile în care a pierdut mult din cîştigul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Neguţătorie fără de pagubă nu se poate; înţelegea dar şi Persida că trebuie să fie şi cîte un om care mănîncă şi bea fără ca să plătească. Trebuia Naţl să-şi cinstească prietenii, şi Persida s-ar fi simţit greu jignită dacă vreunul dintre dînşii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ţinea însă socoteală şi despre ceea ce beau şi mănîncă prietenii, şi din zi în zi socoteala era tot mai încărcată.

Cînd cîştiga în jocul de cărţi, Naţl era voios, iară Persida se simţea jignită de gîndul că el ia în cărţi banii de la oamenii veniţi la casa lui.

Îi făcea deci semn să cinstească pentru ca să arate că nu rîvneşte la cîştig.

El cinstea şi masa se umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Cînd pierdea, Naţl era nerăbdător, şi Persida îi făcea semn să cinstească, pentru ca să arate că puţin îi pasă dacă cîştigă ori pierde, că nu joacă decît spre a le face altora o plăcere.

Aşa ori aşa, socoteala se încărca şi Persida tremura cînd vedea cărţile de joc.

Mai era apoi şi o altă socoteală care o nelinişte pe Persida.

Îi mersese vestea lui Naţl că dă şi pe datorie, şi atît le trebuia oamenilor, ca să se îmbulzească. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci totodată şi numărul datornicilor, de la care numai cu cleştele mari ai fi putut să scoţi banii. Iară Naţl nu era omul care ştie să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deşi dar cîrciuma mergea foarte bine, cîştigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atît de mult se trecea pe aşteptare.

Aşa nu puteau lucrurile să meargă înainte, şi nu trecea nici o seară fără ca

Persida să-şi pună de gînd că are să vorbească cu Naţl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormit şi posac, dar stătea totdeauna cu alţii, încît treceau adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să mai poată schimba trei vorbe cu dînsul.

După Sfînta Maria, Persida s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fi voit să vadă numai oameni fericiţi împrejurul ei, ar fi fost în stare să-l poarte pe soţul ei ca pe un copil în braţe, miluia cu mînă largă pe săraci şi masa prietenilor lui Naţl era totdeauna plină.

Simţea la început şi ştia foarte hotărît în urmă că Dumnezeu s-a Indurat de dînsa şi a ascultat rugăciunile ei fierbinţi, că în curînd viaţa ei se va lumina şi lămuri, că muma ei va veni la dînsa.

Se simţea nespus de fericită, totuşi, adeseori serile, cînd ea îşi fă cea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărţi, o cuprindeau temeri grele, îşi punea de gînd să-l strîngă pe Naţl, ca să nu mai risipească cîştigul, care de aici înainte nu mai era numai al lor, şi ca din senin îşi aduse aminte de Bandi, a căruia urmă se pierduse, şi de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dînsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ţinea la dînsa ca el şi putea să-i fie la cîrciumă de un folos de nepreţuit.

Şi trebuia să vorbească, în sfîrşit, cu Naţl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dînsa.

Simţise şi el că Persida e mai voioasă şi îşi dăduse seama ce anume a deschis atît de mult inima ei, şi un fior de bucurie l-a străbătut şi pe dînsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curînd el şi-a dat seama despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se simţea legat prin nimic şi fă cea tot ceea ce îi plă cea lui, el vedea în norocul ce-l adepta o grea nenorocire, prin care ajungea să fie legat de mîini şi de picioare pe toată viaţa.

Nu! Atît de mult se obişnuise cu traiul fără de griji, atît de mult se deprinsese cu gîndul că n-are el să-şi petreacă viaţa cu Persida, încît nu mai putea să încapă în mintea lui gîndul că el are să fie părinte.

— Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător cînd Persida îl chemă peste zi la o parte şi-l rugă ca deseară să potrivească lucrurile astfel încît să poată sta un ceas de vorbă cu dînsa.

— Am să-ţi spun multe, fiindcă au trecut luni de zile de cînd n-am vorbit cu tine, zise ea amărîtă, şi trebuie să ne înţelegem în toată liniştea.

— Nu pot să-i las pe oameni singuri, întîmpină el îndărătnic, apoi se depărtă.

Persida stete cîtva timp tulburată, apoi grăbi şi ea în treburi. O mîhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mîhnită şi orişicum ar fi vorbit el, dînsa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decît de obicei în iatacul lor. Era peste putinţă să nu vie: aşa îl ştia dînsa; aşa zicea inima ei.

Ea-l ştia însă precum era odată, la Viena, mai nainte de a se fi întîlnit cu Burdea şi mai ales mai nainte de a fi stat toate serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-şi dea seama despre schimbările petrecute în sufletul lui, şi s-ar fi înspăimîntat dacă şi-ar fi dat seama. Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gîndit şi răzgîndit, Naţl a luat hotărîrea de a se duce, şi pe-nserate, cînd a venit Oancea, i-a spus că n-are să stea decît pînă la zece.

— M-a poftit domnia-ei, adăugă el apăsat, pe astă-seară, ca să mă ia de scurt. Şi am să mă şi duc! adăugă apoi încă mai apăsat. Tot n-o s-o ducem noi mult, şi e bine s-o ştie aceasta cît mai curînd.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zîmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul şi vedea că Naţl fierbe şi se frămîntă în el, ar vrea şi-l împinge firea, stă ca pe spini şi nu se poate urni din loc.

— Mai împarţi de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

— Da! răspunse Naţl cu jumătate de gură şi împărţi înainte şi jucă mai departe.

Iar după ce trecuseră cele trei rînduri, el tot mai împărţi cărţile.

— Nu te duci? întrebă Oancea.

— Mai aşteaptă ea, răpunse Naţl, poate să mai aştepte.

Aşi aşteptat Persida, stînd aşa singură în iatac şi gîndindu-se la toate cîte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schimbe în lumea aceasta!

Odinioară s-ar fi simţit adînc jignită, greu umilită şi ar fi plîns lacrimi de amără

chine dacă cineva, şi mai ales el, ar fi lăsat-o să adepte; acum şedea liniştită şi, ca să nu stea degeaba, şi-a scos din dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută şi ar fi stat, dacă e vorba, pînă-n zori de zi. Îi era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fi putut să-i strice voia bună şi nu s-ar fi lăsat să fie tulburată în lucrarea ei decît dacă ar fi aflat, poate, că-i arde casa în cap. Şi totuşi lucrul nu mergea ca mai-nainte; era alta mîna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se pierduse încetul cu încetul înfăţişarea ei aleasă şi gingaşă; ridicînd ciuberele de apă şi oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai ţeapănă, dar totdeodată şi mai noduroasă oarecum, ca copacul încă tînăr, dar mult bătut de vînturi. Astfel, nici mişcările ei nu mai erau cele de mai nainte; călca mai iute, mai lat şi mai apăsat, prindea cu mîna întreagă cînd lua ceva şi se-nvîrtea în călcîie cînd se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ţinea şi acum dreaptă ca un grenadier.

Şi omul e cum îl vezi dacă te uiţi bine la el.

Trăind mereu cu slugi proaste şi cu lume adunată în cîrciumă, ea pierduse încetul cu încetul şi gingăşia sufletului. Nu se mai ruşina cînd auzea vorbe proaste, nu se simţea jignită cînd i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea şi vorbea iute, scurt şi aspru, ba era în stare să tragă şi palme ori să dea brînci cînd vorba era să facă linişte şi bună rînduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăşi pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprinsă de spaimă şi ar fi strigat: "Ah! tare am căzut, Doamne!"

Nu putea însă să se vadă decît cu ochii ei de acum, şi aşa cum era se simţea mai bine decît odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieţii.

Schimbarea o vedea numai cînd se uita în oglindă: obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreţi, pieliţa cea albă-rumenită era galbenă şi oarecum întinsă, iară ochii ieşeau mari din cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută; dar floarea se ofilise şi începea a-şi scutura foile.

Puţin îi păsa şi de asta: sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea.

Pierdută în lucrul ei de mînă, ea nu numai că nu s-a mîhnit, dar şi uitase că îl aşteaptă pe Naţl, şi abia după unsprezece ceasuri, cînd somnul a început să-i biruiască trupul obosit, a început şi ea să se neliniştească. Acum însă nu mai putea să se ţie; e mare stăpîn somnul cîtă vreme omul e în putere, şi Persida nu l-a mai aşteptat pe soţul ei.

— Vorba era să mă aştepţi ca să-mi spui ceva, grăi Naţl dimineaţa, pe cînd Persida se gătea ca să iasă la lucru.

— Aşa era vorba, răspunse ea; te-am şi aşteptat, dar se apropia miezul nopţii fără ca să vii şi oamenii cu mintea întreagă nu se înţeleg pe la miezul nopţii, cînd ţi-e mai mult să dormi decît să stai de vorbă.

Ea le zicea aceste fără pic de supărare, şi Naţl, care atît de mult se frămîntase în el, se simţeajignit că dînsa nu s-a supărat.

— Ei! spune-mi acum ce ai pe suflet, căci văd că nu mai ţi-e să dormi! zise el înţepat.

Persida rămase cîtva timp pe gînduri. Grabă mare n-avea şi ar mai fi putut să stea, aşa gătindu-se, vreo jumătate de ceas cu dînsul.

— De ce nu?! grăi dînsa. Dar să vorbim liniştiţi, ca oameni cu minte.

— Ca oameni cu minte, zise el. Mai ales tu nici nu poţi să vorbeşti altfel. Care-i porunca?

— Nu mă lua aşa, căci din ale mele nu poţi să mă scoţi, grăi dînsa aşezată. Tu ştii că mie îmi place rînduiala bună la toate, şi dacă am găsit odată că ceva e bine, nu mă abat de la hotărîrea mea. Sunt mai întîi două lucruri asupra cărora trebuie neapărat să ne înţelegem.

— Cel dintîi e să nu mai stau la joc de cărţi, o întrerupse el, ridicîndu-se puţin în culcuşul lui.

— Nu, zise ea, acesta e al treilea. Cel dintîi e să-ţi faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănîncă şi beau în cinste. Eu am făcut-o şi e foarte mult.

— Şi ce vrei adică? să-i pun să plătească? întrebă el supărat.

— Vreau numai să ne înţelegem amîndoi şi să chibzuim ce e de făcut ca să stai mai puţin cu dînşii şi să începem a strînge banii de la datornici.

Naţl se dete jos din pat şi începu să se îmbrace şi el.

— Ai, la urma urmelor, toată dreptatea, grăi el printre dinţi. Aici tu eşti stăpînă.

Eu nu sunt decît a cincea roată la car. N-ai însă decît să te scapi de mine dacă eu cu prietenii mei îți suntem o sarcină prea grea.

Persida se uită lung şi rîzînd la el.

— Tu vorbeşti aşa şi crezi că faci vreun lucru mare. Ia spune drept, zise ea cu inima deschisă, nu ți-e ție ruşine cînd te gîndeai că cîrciuma ar merge fără de tine tot atît de bine ca şi cu tine, dacă nu chiar mai bine?

— Pe mine nu m-a făcut Dumnezeu ca să fiu cîrciumar, răspun-se el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece eşti cîrciumar, întîmpină ea. Nu, Națl, nu am să mă scap de tine, ci să te iau mai de scurt. Tu eşti om harnic, vrednic la toate şi bine pornit; vinovată sunt numai eu, care am luat toată sarcina asupra mea şi prea te-am lăsat în voile tale. Asta nu mai poate să rămîie aşa. Gîndeşte-te că nu mai suntem noi singuri stăpîni pe avutul nostru; mîine ori poimîine Dumnezeu ar putea să ne dăruiască vreun copil.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de aşa ceva, căci sunt destui nenorociți în lumea aceasta, grăi Națl cu fața întunecată.

Persida se cutremură, se uită speriată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun din apropiere; tot sîngele i se tulburase, vederea i se împăienjenea, îi venea să leşine.

Deşi vedea că e pus de cineva la cale, nu se aşteptase la o vorbă atît de grea, şi lovitura era pentru dînsa cu atît mai strivitoare cu cît venea ca din senin.

— Ştiu că nu grăieşti din inimă, zise ea după ce-şi mai veni în fire; mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Lui Națl îi părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă virtute ca să o mărturisească aceasta; era şi se simțea vinovat, dar tocmai simță mîntui acesta îl făcea mai îndîrjit.

— Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie.

— Minți! strigă ea, sărind în picioare. Tu ştii tot atît de bine ca mine că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiți să lăsăm lumea să creadă că nu suntem soț şi soție după lege şi căsnicia noastră ar fi mai fericită.

— Aş! întîmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar rîde şi curcile de mine dac-aş spune că sunt cununat cu tine. Auzi cununie?!... noaptea, prin ascuns, ca să nu afle nimeni! Minciuni popeşti, ca să mă prostească pe mine şi să te încarce în spinarea mea!

Persida stătea cu răsuflarea oprită în fața lui. Îi părea că visează; auzea şi nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, şi sîngele îi năvăli spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dînsa s-a purtat atît de rău cu el, era ca un sfînt în gîndul ei.

— Nu te temi tu, zise ea, că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ți-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci de tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

— Veneai tu şi fără de boscoanele lui, întîmpină Națl. Ştii tu prea bine ce căutai şi de ce te-ai legat de mine. Cine ştie ce va fi fost între voi mai nainte?!

Persida nu se mai putea stăpîni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfînt şi-i venea să se repeadă asupra lui, să-l scuipe-n față, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-şi dea seama de ceea ce face, ea înaintă spre el şi-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă şi neclintită în fața lui.

El se ridică zăpăcit în picioare.

Nu-şi mai aducea aminte de cînd n-a îndrăznit nimeni să-i tragă palme lui, iar acum o femeie îl pălmuise. Nu ştia ce să facă: îi era greu s-o atingă şi nu putea s-o ierte.

— Ți-ai ieşit din fire?! zise el. Nu te temi că te strivesc ca pe un pui de pasăre?!

— La asemenea vorbe, răspunse ea, numai asemenea răspuns se cuvine; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ți-l dau. Nu suntem noi din cei ce ştiu de frică: poți să mă omori, dar nu să mă umileai!

El îi dete brînci, ca s-o depărteze de la sine. Ea se repezi din nou asupra lui şi-i trase încă o palmă. Cuprins acum de mînie oarbă, el încleştă mîna stîngă în părul ei bogat şi începu s-o lovească cu pumnul, aşa, pe nimerite, în spate, peste umeri, în față, cum dă omul care nu mai ştie ce face, iară dînsa se zvîrcolea ca să-l lovească şi ea ori să-l apuce cu dinții, dar un singur geamăt de durere nu scotea.

Înspăimîntat apoi de fapta sa şi temîndu-se ca nu cumva să se întețească şi s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieşi repede din casă şi încuie uşa în urma sa.

Persida, înfierbîntată, cu obrajii aprinşi şi cu părul vîlvoi, stete puţin zăpăcită, apoi se repezi după dînsul. Îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă uşa, numai să ajungă la el, ca să-i arate că nici nu s-a muiat, nici nu se teme de dînsul.

Ea puse mîna pe uşă şi o zgudui de răsună toată casă.

— Vino-ţi în fire, îi zise el, şi nu ne face de ruşinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potoli şi începu să-şi rînduiască părul şi hainele de pe trup.

Abia acum îşi dete seama despre cele petrecute şi o amără chine ei pînă acum necunoscută îi cuprinse sulfetul.

Stăm noi oamenii în căile vieţii adeseori cuprinşi de îndoială în loc şi nu putem să ne dumerim dacă ceea ce înşine facem ori păţim e lucru aievea petrecut ori numai un vis deşert şi fără de fiinţă adevărată, o închipuire a sufletului nostru, el singur cu fiinţă de-a pururea neîndoioasă.

Aşa stătea Persida acum.

I se pareă visează un vis urît afară din cale şi nu se poate deştepta.

Vedea în gîndul ei pe maica Aegidia şi, uitîndu-se în faţa ei aspră, ea se simţea cum odinioară fusese şi nu mai putea să se înţeleagă însăşipe sine.

C-a fost bătută de dînsul, aceasta i se părea lucru firesc; i se oprea însă mintea în loc cînd se gîndea c-a fost ea însă şi în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoţească cu un om care a dezbrăcat-o de firea ei.

"Ah!... ce-am ajuns, Doamne!" suspină ea şi-şi acoperi faţa cu amîndouă mîinile.

Nu! nu îi era iertat să trăiască în nişte împrejurări în care se înjoseşte ea însăşi pe sine.

Trecuseră luni de zile de cînd s-a întors la Lipova şi în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegidia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai nainte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu să dea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orişice simţămînt de iubire ori de recunoştinţă: trăia numai cu el, pentru el şi pierdută în purtarea de grijă pentru dînsul. Era ca fermecată şi nu mai vedea în lumea aceasta decît cîrciumă şi birt, slugi proaste, oameni ameţiţi de băutură şi în mijlocul tuturora pe soţul ei jucînd cărţi cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înţelegea cum au fost acestea cu putinţă.

Persida căuta în sufletul ei simţămintele care au împins-o spre dînsul şi nu-şi mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-şi lege viaţa de a lui.

"De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? ce am căutat?! unde voiam să ajung?!"

Cheia intră pe dinafară în zăvor şi se învîrti o dată, apoi iar.

Persida tresări ca speriată din somn şi rămase apoi neclintită în mijlocul iatacului, gata de a întîmpina pe soţul ei.

Trecu însă cîtva timp şi uşa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dînsa să poată ieşi cînd va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căinţă!

"Ah! Doamne! zise ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!"

Îl scosese din averea părinţilor lui, îl despărţise de muma lui, stricase tot rostul vieţii lui şi voia acum să -l mai desfacă şi de prietenii lui.

Ce viaţă i-a fă cut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de lacrimi.

"Nu! zise ea adînc pătrunsă, fără de binecuvîntarea părinţilor nu e cu putinţă fericirea casnică!"

El avea dreptate: minciună, o mişelească înşelătorie a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea să zică ba, fiindcă ea a voit.

"Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le ştie, ci pentru lume şi-n faţa lumii, strigă ea dispreţuită de sine, şi eu nu soţia lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închişi!"

Cuprinsă apoi de fiori spasmodici, ea începu să tremure şi-şi acoperi faţa cu mîinile: vedea în faţa ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simţea singură, ci avea să răspundă şi pentru o viaţă încă neîncepută.

Iar femeia, cînd nu mai ştie ce să facă, începe să plîngă şi plînge mereu pînă ce nu

se luminează.

"Ah! sărmana mea mamă!" suspină ea în cele din urmă mai uşurată şi începu să-şi adune lucrurile şi să se gătească de plecare.

Era hotărît şi-n gîndul, şi-n inima ei că nu poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute şi nu gă şea decît înjosire.

Uşa se deschise încet, şi Talia, slujnica, se ivi sfiicioasă în prag.

— Porcii, zise ea, sunt flămînzi şi n-avem tărîțe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupînul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupînul nu-i acasă, s-a dus de-acasă, întîmpină slujnica.

— N-aveți decît să aşteptați pînă ce se întoarce.

Talia ar mai fi voit să zică ceva; văzînd însă că stăpînei sale nu i-e a sta de vorbă, ea se retrase şi închise iar uşa.

Persida rămase pe gînduri.

Cine putea să ştie unde se va fi dus şi cînd se va fi întorcînd el?!

Ea nu putea să lase porcii flămînzi, nu putea să lase cîrciuma şi birtul şi întreaga gospodărie în voia slugilor, trebuia să mai stea pînă ce se va fi întors el.

"Ah, ce om! zise ea. Jaf are să fie! Praf şi cenuşă au să se facă toate după ce voi fi plecat eu!"

Aruncîndu-şi apoi o cîrpă-n cap, ea ieşi ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împrejurimile ochiului stîng îi erau roşite, aproape sîngerate, şi puțin i-ar fi păsat dac-ar fi băgat de seamă; putea lumea să ştie de ce dînsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-i trecea Persidei prin gînd: că el s-a dus cu hotărîrea de a nu se mai întoarce.

O ştia aceasta Talia, căreia el i-o spusese, o ştiau peste puțin toate slugile, o ştia în cele din urmă întreaga Lipovă, singură Persida alerga ca şi cînd nimic nu s-ar fi petrecut, îl adepta să se întoarcă şi abia tîrziu după-amiazăzi a început să se neliniştească.

"Fie ce-o fi, eu tot eu rămîn!" zise ea ridicîndu-şi ca odinioară capul şi simțindu-se mai tare decît orişicînd.

Şi era în adevăr tare Persida; mai tare însă decît dînsa era altă ceva.

Pe-nserate, o apuca din cînd în cînd cu frig, i se tăiau picioarele, îi venea să leşine: ea se ținea, se opintea să-şi biruiască firea, dar era din ce în ce mai istovită.

— Talio, grăi dînsa în cele din urmă, grăbită şi cuprinsă de spaimă, vino cu mine-n casă, vino, că mor!... Vino, Talio, vino şi mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai simt!

XVIII
BLESTEMUL CASEI

Se deprinde omul cu toate, şi Mara se deprinsese şi ea a nu-şi vedea fata, care era numai aci peste Murăş. Şedea în toate zilele casa în care o ştia adăpostită şi afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva, ce face şi cum îi merge. Aşa trebuia să fie şi altfel nu se putea. Se înfipsese în mintea Marei gîndul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamț, şi cu cît mai singură o lăsa, cu atît mai curînd ajungea să-l părăsească. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dînsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzîn-du-se singură, să-şi vie în fire.

Creştea inima Marei cînd afla că Persida e harnică, strîngătoare şi totdeauna la locul ei, şi mai vîrtos credea cînd i se spunea că neamțul mănîncă şi bea, pierde zilele şi petrece nopțile în joc de cărți; aşa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dînsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atît de uşor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. Îl mai avea însă şi pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, şi înalt, şi pieptos, şi lat în umeri, şi era sprinten, şi harnic, şi îndemînatic, şi cuminte ca o fată mare. Nu trecea în fața lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iar Bocioacă şi nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani: li se vedea gîndul cît de colo. Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ținea Mara seama: că feciorul ei era o matahală nespălată şi nepieptănată, de care fetele se speriau. Puțin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea

pe omul verde, voinic, cu bună rînduială şi totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară şi-n foc, şi-n apă, să-şi dea chiar sufletul pentru ea. Ţii la un cîine pe care ţi-l ştii credincios: cum să nu fi ţinut la omul pe care-l ştia gata de a face orişice pentru dînsa?! Îi era parcă ar trebui să i se întîmple o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dînsa, şi de aceea îl ţinea mereu pe lîngă sine, se uita-n ochii lui cînd voia să facă ceva şi era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-şi calce pe inimă. Mare lucru e să găseşti un om în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă şi să ştii că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa şi stătea mereu treaz ca nu cumva fie stăpanul, fie mai ales stăpînă-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, şi nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea şi Bocioacă; nevasta lui însă îl lua şi acum tot drept băietan, mai mult copil decît om făcut, şi-ar fi fost în stare să-l pună să-i toarne apă cînd se spă la pe cap. Ba ea se simţea oarecum răsfăţată cînd ochii lui cruzi se opreau ca pierduţi asupra braţelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliţi în carne moale şi căutau cu un fel de frică părţile mai ascunse ale nurilor ei. De ce adică i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovaţi n-ar fi putut să se încînte de ele? Dacă-i place bogatului să-şi desfăşure comorile, e firească şi pornirea femeii de a-şi arăta nurii, mai ales cînd n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trică era ca steanul de piatră şi nici ars în foc, nici tăiat cu ferăstrăul n-ar fi spus nimănui ce se petrece în sufletul lui.

Prea se simţea bine pentru ca să nu rămîie el singur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara şedea singură-n casă, pe-ntuneric. De ce să mai strice lumînarea, cînd n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gîndurile i se înşirau mai limpede aşa pe nevăzute? Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfîrşit, a părăsit-o! O aflase aceasta şi nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-l scuipe în faţă, să -i scoată ochii, să-i smulgă părul din cap, să-i rupă hainele de pe trup! Nu! asta nu putea să rămîie aşa!

Nu-i vorbă, lucrurile veniseră cam după cum şi le închipuise ea; n-ar fi crezut însă c-o să-i cadă atît de greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se simţea împinsă a se duce să -şi vadă fiica.

Afară, în tindă, se ivi un zgomot: intrase cineva şi căuta pipăind uşa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare şi deschise uşa.

Nu putea să vadă nimic.

— Cine e? ce vrei? întrebă ea.

— Să vii, răspunse Talia gîfîind, că e foarte rău. Am lăsat-o cu moaşa şi alerg după doctor!

— Cu moaşa! strigă Mara ca ieşită din fire şi se porni ca alungată de iele şi fără ca să mai închidă uşile în urma ei. Cu moaşa?! zise iar peste puţin. Dar eu nu ştiam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu ştiam nici noi, grăi Talia alergînd după dînsa. O ştii cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

— Aşa mă pedepsele Dumnezeu pentru că am fost cîinoasă, urmă Mara şi alergă mai departe, făcîndu-şi mereu cruce şi rugînd mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă şi să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se opri: îi era parcă ar vrea să se despice în două. Singură nu putea să meargă; trebuia să-l ia şi pe Trică cu dînsa. Trebuia, şi-i era atît de greu să se abată din drum, iar Talia îşi urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrîşni puţin din dinţi şi ridică pumnul, apoi o luă cu paşi încă mai grăbiţi spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana şi o slujnică erau adunaţi în curte, la cazanul în care fierbea cu clocote lictarul de prune, cînd Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pămînt.

— Ce e? întrebă Trică speriat.

— Să vii cu mine, grăi Mara grăbită. Neamţul a stîlcit pe Persida în bătăi. E rău, foarte rău. Moaşa e la dînsa, şi Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămîie aşa!

Trică rămase ca înfipt în pămînt.

Ştia şi el că Persida nu are trai bun cu soţul ei şi nu o dată îşi făcuse amarnice mustrări pentru c-a alergat pe la Sîn-Miclăuş şi pe la Buteni ca să-i lege pe toată viaţa. încetul cu încetul însă se deprinsese cu gîndul că aşa le era soarta şi că mai rău ar fi fost dacă ei n-ar fi cununaţi. Văzînd acum pe mumă-sa tulburată şi aflînd că soră-sa e rău, se tulbură şi el şi-şi desumecă mînecile de la cămaşă, ceea ce era obişnuit să facă totdeauna cînd pleca undeva.

Marta se uită lung la el.

Aşa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl ştia om de fire năvalnică, şi în starea în care se afla ar fi putut să se avînte în vreo primejdie.

— Dacă e moaşa la dînsa şi mai vine şi doctorul, zise ea, eu nu ştiu ce ajutor ar mai putea să -i dea Trică.

— Să-i arate că e frate, grăi Mara.

— Asta o ştie dînsa, întîmpină Marta.

Iară Trică tăcea şi sta nemişcat.

— Carevasăzică, nu vii?! îl întrebă Mara cu stăruinţă.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uită lung şi aspru la dînsul, apoi la Marta: le înţelegea toate şi era cuprinsă de simţă mîntui că nu mai are nici băiat.

— Ei bine! Sunt eu şi singură destul om! grăi dînsa, apoi le întoarse spatele şi se duse ca vîrtejul peste cîmpul întins.

Persida ştia că mama ei ar veni la dînsa dacă ar şti, dar n-o aştepta. Se gîndise în mai multe rînduri să trimită pe Talia la dînsa, îndată însă ce se simţea mai bine, ea îşi schimba gîndul. "Nu e nimic, îşi zicea; are să treacă şi asta; de ce s-o mai tulbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o, eu singură s-o şi port!" Cînd însă îi era din nou greu, cînd o cuprindea simţă mîntui că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: "Ah, săracă mama mea!" Aşa i-a venit moaşei gîndul să trimită pe Talia şi la Mara.

Era bun gîndul acesta, nu însă acum, cînd Persida avea trebuinţă de cea mai deplină linişte, iar în linişte şi cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atîta timp de cînd Mara nu şi-a văzut fata şi erau atît de triste împrejurările în care o revedea. A dat însă Dumnezeu ca Trică tocmai acum să-şi dea pe faţă slăbiciunea, şi Mara, mergînd spre cîrciuma de la Sărărie, era atît de supărată pe Trică, încît îşi uitase supărărea de mai înainte. Depărtîndu-se cu inima de la Trică, toată dragostea pe care o avuse mai nainte pentru dînsul se revărsă deodată asupra Persidei. Ar fi stat ori nu mai nainte vreodată pe gînduri, acum era pătrunsă cu desă vîrşire de simţă mîntui că Persida nu e vinovată de nimic.

"Eu am fost mamă rea, femeie cu inimă cîinoasă!" îşi zicea ea bătîndu-se cu pumnii în cap.

Atît era de căită şi muiată, încît, ajunsă la cîrciumă, unde alergase cu atîta grăbire, se opri în loc şi nu îndrăznea să intre la fata ei.

Ea trimise pe o fetişcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moaşă, iar după ce moaşa ieşi, o întrebă dacă Persida ştie ori nu că ea vine.

— S-o iei de departe şi să-i spui că sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezi că n-ar fi bine să intru, eu stau şi afară.

Şi era gata Mara să stea toată noaptea la uşă. Vorba e numai că n-avea nevoie.

— Uite, îi zise moaşa Persidei, care ză cea într-un fel de amorţeală, ar fi, poate, bine să trimit pe cineva la mama d-tale, ca să vină şi ea.

Persida îşi deschise ochii şi-i ridică spre ea.

— De ce s-o mai mîhnim?... răspunse ea. I-ar fi foarte greu. Mai bine să nu afle nimic decît după ce vor fi trecut toate.

— Ea ştie, răspunse moaşa, a aflat de la nu ştiu cine; crede însă că te-ai supăra dacă ar veni.

— Nu-i adevărat! grăi Persida, ridicîndu-se puţin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea ştie că nu sunt eu vrednică să vie dînsa la mine.

— Uite, e aici, zise moaşa; să intre?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persida şi-şi ascunse capul în perine.

Aşa a găsit-o Mara cînd a intrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet şi se plecă asupra ei, ca să-i potrivească perinele la căpătîi şi să-i mîngîie fruntea, atingînd-o cu vîrfurile degetelor. Nu e nimic, adăugă ea; fii liniştită,

draga mamii.

Persida, fără ca să ridice ochii la dînsa, îi apucă mîna, o duse la buze, o sărută în mai multe rînduri, şi astfel steteră cîtva timp tăcînd amîndouă.

— Dumnezeu e bun, şopti în cele din urmă Persida, şi a voit să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întîmplat aşa. Te rog, mamă, urmă apoi peste puţin, să cauţi pe Bandi. E nenorocit, sărmanul, n-are pe nimeni în lume şi mi-a fost credincios; să-i dai, dac-ar fi să nu mă mai scol, tot ceea ce rămîne de mine.

— Ei, ră spunse Mara, nu moare omul atît de uşor; abia de aici înainte ai să trăieşti şi tu. Mulţumeşte lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ţi-a făcut atîta rău.

Persida se întoarse puţin în culcuşul ei şi ridică ochii spre dînsa.

— Nu-l osîndi, mamă, grăi dînsa, că e nenorocit şi el, mai nenorocit decît mine.

Mara se dete puţin înapoi. Îi venea să plece.

— Carevasăzică, şi acum tot vorba cea de odinioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vinovată!

Persida se întoarse mai mult spre muma ei şi se ridică puţin.

— Eu, mamă, şi sîngele tău, grăi dînsa. Niciodată el n-ar fi ridicat mîna asupra mea dacă nu l-aş fi lovit eu mai nainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, şi mi-ar fi mie ruşine dacă el...

Uşa se deschise încet, şi, sfiicios, Naţl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrîn mărunţel, cu favorite cărunte, să intre în casă.

Persida se lăsă iar în culcuşul ei, iară Mara se ridică şi rămase-n faţa patului, stînd dreaptă, ţeapănă şi cu ochii ţintă la ginerele ei, care, zărind-o, se dete, cu capul plecat şi cu faţa galbenă, un pas înapoi.

Aşa rămaseră ei tot timpul în care doctorul vorbi încet cu moaşa, ca să se dumerească asupra stării în care se afla Persida. Cînd doctorul se apropie apoi de pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte, cam spre uşă, iară Naţl înaintă umilit spre dînsa, îi luă mîna şi i-o sărută de două ori, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atît de iute, şi-n faţa lui Naţl, în mişcările lui, în toată înfăţişarea lui era atîta căinţă şi atîta umilire, încît Mara se simţea cu desăvîrşire muiată şi abia după cîtva timp se dezmetici şi se dete un pas înapoi.

— De!... grăi doctorul, eu puţin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai aşteptăm, ca natura să-şi facă lucrarea. Dacă s-ar întîmpla ca să se piardă prea mult sînge şi să leşine, să mă chemi, urmă el întorcîndu-se spre moaşă. Pe cît pot să judec, îi zise apoi lui Naţl, copilul e pierdut, dar mai departe toate au să se sfîrşească bine, numai linişte să-i lăsaţi, înainte de toate linişte! Am să mai trec pe aici înainte de miezul nopţii.

Grăind acestea, el se depărtă, iar Naţl îl însoţipînă afară.

Mara nu mai ştia ce să facă. Era-n ea ceva ce o împingea să meargă după el, să-l apuce, să-i zică trei vorbe acolo unde Persida nu putea să le audă; firea ei cea slabă n-o ierta însă să se depărteze de la patul Persidei, iar în faţa Persidei nu putea să-i zică nimic, trebuia să le primească toate, să le sufere toate, ca să n-o tulbure pe dînsa.

"Ah! Doamne! îşi zicea ea cătrănită. Ţine şi acum la el, ţine mai mult decît la orişicine! Ăsta e blestemul casei mele: ţin amîndoi copiii mai mult la străini decît la mine şi la ai lor. Prea li-e slabă inima!"

Cînd îl văzu pe Naţl întorcîndu-se, ea nu-şi mai putu stăpîni firea: înaintă spre el şi-i zise încet şi aspru:

— N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca să fie linişte!

Naţl se opri.

— Eu rămîn aici afară, la uşă, răspunse el, dar nu pot să plec.

— Nu e linişte-n casa aceasta cîtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, ridicînd amîndouă miinile. Te-ai dus odată: dus să fii!

Persida se ridică cuprinsă de spaimă din culcuşul ei, iar moaşa alergă la Mara s-o liniştească.

— Nu pot să mă duc, grăi Naţl aşezat şi hotărît. Cînd m-am dus, o ştiam sănătoasă şi vrednică, şi m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut şi nici un bine nu poate să-i facă; în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate să-şi părăsească soţia.

— Îi mulţumesc lui Dumnezeu c-o scap şi aşa din ghearele tale! strigă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ţie soţie?! Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut din ea!

— Rabdă, Naţl dragă, strigă Persida, rabdă-le toate de la mama, că mi-e mamă şi e bună mama. Da, mamă, mi-e bărbat şi-i sunt soţie, după lege, în faţa lui Dumnezeu,

ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

Mara-şi puse mîinile în cap: îi venea să-şi smulgă perii din cap, să-şi rupă hainele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nici o nevoie trebuinţă de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri şi rămase cu ochii sticloşi, ca ieşită din fire.

— Vai de mine! vai de mine! Uşile casei au rămas deschise şi tainiţa din perete nu-i acoperită! strigă ea şi ieşi ca dusă de frica morţii.

Şi cum, Doamne, să nu fugă, cînd atît îi mai rămăsese şi ei?!

XIX
VERBONCUL

Mari lucruri se pregăteau în lume.

Feciorii duşi la cătănie pe la Mantua, Verona şi ţeneţia scriau de acolo că s-a ivit un oarecare Garibaldi, mare general, care umblă să-i adune pe italieni sub arme şi să-i ridice asupra împărîtului; iară ungurii şopteau între dînşii şi se lăudau prin ascuns că Kossuth al lor stă în legătură cu Garibaldi şi are şi el să se întoarcă la primăvară, ca să alunge cătanele împărăteşti, să-i scoată pe beamteri din ţară şi să facă iar vreme ungurească, cum era pe timpul rezistenţei.

La masa cea mare din birtul de la Sărărie, unde beamterii puneau lumea la cale, era, ce-i drept, lucru hotărît că Garibaldi are, cu toţi ai lui, să pată mare ruşine. Erau însă şi acolo oameni care, mai ales prin apropierea Murăşului, nu bucuros umblau serile singuri. Venise adică şi ştirea că italienii au început să arunce beamteri în mare, în lacul Guarda, în rîul Adige, şi mare minune n-ar fi fost dacă ungurii s-ar fi luat şi ei după italieni.

Pe la Lipova nu prea erau, ce-i drept, mulţi unguri, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporiseră făcătorii de rele, încît nu trecea zi fără ca să se întîmple ceva pe drumurile ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!

Se uita Persida, biata, şi de cîte trei ori la fiecare necunoscut ce-i intra în cîrciumă, ba nici de cunoscuţi nu se apropia decît cu sfială. Atît de mult se învrăjbiseră oamenii între dînşii, încît nu mai ştiai în cine poţi şi în cine nu poţi să ai încredere, şi Naţl îşi făcea cu gura lui slobodă prea mulţi duşmani.

Dar nu se mai plîngea Persida de dînsul.

Scos, sărman de el, din ale lui, despărţit de mamă-sa, la care ţinea din zi în zi mai mult, şi învrăjbit cu tată-său, care se uita în altă parte cînd se întîmpla să-l întîlnească, el trăia şi nu trăia. Singur gîndul că asta nu poate să meargă tot aşa mai ţinea caldă inima în el. Adepta însă, mereu adepta, ca vreo întîmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărîre. Odată s-a hotărît şi el, atunci cînd a părăsit pe Persida; foarte în curînd însă s-a încredinţat că fără de Persida nu poate să trăiască. Îi fusese dragă odinioară; acum însă, văzînd-o iar voinică şi plină la faţă, harnică şi mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, şi adeseori îşi zicea cu lacrimile în ochi: "Doamne, cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaşte-o!"

Persida, văzîndu-l mereu posomorît şi nerăbdător, supărat pînă chiar şi de bunăvoinţa ei, ba adeseori chiar răstit, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnă vicios. Singurul ei gînd era să-i facă viaţa mai suferită, şi orişice ar fi făcut el, ea era mulţumită dacă-l vedea mai voios.

Nopţile se deştepta în mai multe rînduri din somn, ca să vadă dacă somnul lui e ori nu liniştit. Dimineţile el se scula tîrziu şi cu anevoie, lua papucii în picioare şi scurteica cu blană în spinare şi era în stare să rămîie toată ziua nespălat şi nepieptănat. Persida îi peria deci hainele, îi curăţa ghetele şi-l ajuta ca pe un copil să se îmbrace. Faţa lui nu se lumina însă decît seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie cînd vorba venea la război şi la Radetzky, generalul împărătesc, care ştia să-i ţină de scurt pe italieni şi putea, la nevoie, să-i înveţe minte şi pe unguri. Cînd vorba era despre aceasta, i se ră scolea toată firea, i se încordau toate puterile şi iar se simţea om deplin, căci tare îi erau nesuferiţi ungurii, care ocărau mereu pe nemţi. Persida nu se supăra deci dacă el pleca serile, ca să însoţească pe vreunul dintre beamterii mai fricoşi, şi încurcîndu-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai tîrziu după miezul nopţii. Ştia că aceste cîteva ceasuri petrecute cu

nemții sunt viața lui, şi se bucura că mai trăieşte şi el; iar acasă nu mai stătea singură, ci cu Bandi, care se fă cuse bă iat voinic şi inimos.

Sărmanul Bandi.

Era ungur şi el, singurul ungur pe care Națl putea să-l sufere, şi avea de ce.

Într-una din zile, Vlaicu, unul din cărăuşii care trăgeau des la cîrciumă, ceruse de la Națl o roată cu împrumutare, pînă ce rotarul va fi dres pe a lui, care se stricase.

— Bine, omule, îi zise Națl peste vreo săptămînă, cînd dete iar ochii cu el, dar roata cînd mi-o aduci?!

— Oho! răspunse Vlaicu, am adus-o demult şi am dat-o în primire fratelui d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Națl.

— Băiatul, Bandi, grăi Vlaicu. Tare seamănă cu d-ta; nu ți-e frate?

Națl era atît de tulburat, încît nu-i mai răspunse nimic.

Aşa era!

Îl vedea pe Bandi ca-n aievea în fața sa. Nu o dată îi păruse şi lui că seamănă acum, după ce a mai crescut băiatul, cu cineva, dar nu putuse să -şi dea seama cu cine anume. Acum era dumerit.

— Nu, zise el speriat de gîndul ce se ivise în mintea lui, cu mine nu seamănă. O fi semănînd cu tata.

Era urît gîndul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolise deodată sufletul şi-şi aducea acum aminte şi de Reghina. O ştia din copilăria lui; o vedea şi pe dînsa ca-n aievea cum fusese atunci cînd venea cu coşul după carne şi stătea voioasă şi rîzînd în uşa măcelăriei.

Aşa era!

Era viu afară din cale, dar încă nehotărît simță mîntui pe care-l stîrnise gîndul acesta în sufletul lui. Ceea ce ştia era numai c-ar fi voit să nu ştie, să scape, să nu-l mai vadă în ochi pe Bandi, să uite că l-a văzut în viața lui.

Prea îi era milă, şi nu voia să-i fie, căci mila te leagă, te supune, te robeşte.

Lumea toată luase parcă deodată altă față, şi toate lucrurile ieşeau altfel în ea la iveală.

Vlaicu se dusese de mult în căile lui, şi Națl stătea tot uimit în loc, neştiind încotro are să apuce.

"Sărac de tine, tată!" zise el în cele din urmă, înduioşat şi plin de căință.

Era peste putință ca el să nu fi ştiut toate, şi fiul era cuprins de fiori reci cînd îşi închipuia suferințele prin care a trecut tatăl său văzînd pe acea femeie atît de nenorocită şi ştiindu-şi copilul de pripas.

"Şi toate pentru mine şi pentru mama mea, zise el; toate pentru liniştea casei sale, toate din simțămîntui de datorie; înspăimîntătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune! nemiloasă lege de viețuire!"

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orişice alta ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Aşa trebuia să facă, şi fiindcă aşa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru şi de a cere mult de la alții.

Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în fața tată lui să u, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat mîinile şi i-ar fi cerut iertare. Simțămintele însă, întocmai ca gîndurile, vin şi trec prin suflet, şi peste puțin, cînd a dat cu ochii de Bandi, Națl a scăpat vorbele:

"Dar el ce-a păcătuit, sărmanul?!"

Era în sufletul lui o luptă grea, şi dacă în clipa aceasta Bandi îi părea o jertfă adusă bunei rînduieli, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă viețuitoare!

De ce s-a mai născut şi el pe lumea aceasta?! De ce trebuia să se nască, să rămîie în viață şi să treacă prin toate suferințele?! De ce ne mai naştem, la urma urmelor, cu toții?!

Frămîntat de aceste şi de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gîndul că viața nu e decît o pedeapsă, pe care nu-ți rămîne decît s-o porți aşa cum ți s-a croit, că vinovat e orişicine care trăieşte şi că, suferind, spăşeşti, te curăți de păcat şi te înalți tu însuți prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atîte rînduri, dar el nu era în stare s-o înțeleagă; acum o înțelegea şi Persida i se părea născută anume pentru ca să-l despartă de părinții lui, să-l despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa să sufere el şi ai lui. Vedea o legătură tainică în toate, şi mintea i se oprea în loc cînd se gîndea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe față gîndurile ce-l frămîntau.

Era însă peste putință ca Persida să nu simtă că soțul ei e frămîntat de vii stări

sufleteşti. Era obosit şi muiat, vorbea mai încet şi glasul îi era mai puţin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

— Ce ai tu? îl întrebă ea tîrziu după-amiazăzi, cînd stăteau, ca de obicei, singuri şi fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau aşa pe gînduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viaţă nu e pentru un om de pripas ca dînsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înţeleagă cum a ajuns el, aşa deodată, la gîndul acesta şi nu ştia ce să-i ră spundă.

— Ştii tu, urmă el peste puţin, că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime şi pe Trică al vostru îl iau fără doar şi poate.

Persida se cutremură, răcită pînă în măduva oaselor.

Nu-l văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dînsa: erau supăraţi unul pe altul, şi nici Naţl nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră şi frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luaţi la oaste ră mîneau zece ani în linie şi încă doi ani în rezervă, erau duşi în ţări străine şi depărtate, li se schimba tot rostul vieţii. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gîndul că fratele ei are şi el să fie luat la oaste?

În nenumărate rînduri, stînd aşa singură şi gîndindu-se la viaţa ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l ştia băiat aşezat, harnic şi cu rost făcut, şi dacă nu mai era mereu mîhnită ca mai nainte, voia bună i-o dădea gîndul că are mama ei destulă mîngîiere prin Trică. Era peste putinţă ca ea să piardă şi mîngîierea aceasta!

— Ar fi lucru grozav! zise ea uitîndu-se lung la Naţl, mirată că el a ajuns, aşa deodată, să vorbească despre Trică.

— Eu cred, grăi Naţl, că mă-ta are bani şi ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două mii şi ceva; acum însă ar putea şi cu mai puţin să-şi găsească om în loc.

Persida dete zîmbind cu amărăciune din cap.

— E peste putinţă! întîmpină ea. O fi avînd mama, fără îndoială, bani, dar ea nu dă: nu-mi pot închipui pe mama scoţînd deodată atîţia bani.

Şi totuşi trebuia să dea, trebuia să-i spună cineva că are neapărat să dea. Îi venea să se îmbrace fără de întîrziere, să treacă Murăşul şi să se ducă la mama ei, ca s-o roage cu lacrimi, dar nu putea.

— Uite, zise el, să dai şi tu ceva, ca să se îndemne ea.

Persida iar se uită mirată la el.

— Ce putem să dăm noi?! grăi dînsa sfiicioasă. Abia am prins să adunăm.

— Dai cît ai, zise el, căci pentru liniştea ta dai şi iar o să aduni. Îţi spun eu, are să dea şi mă-ta: orişicît de zgîrcită ar fi, ea ţine la voi.

Persida nu-şi mai putea veni în fire. Se uita mereu la soţul ei şi nu-i venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbele aşa. Era schimbată ca prin minune toată viaţa ei: nu putea să-şi dea seama cum şi prin ce, dar nici nu îndăznea să cerceteze.

— Ştii ce? grăi dînsa, luînd în cele din urmă o hotărîre. Am să mă duc la Bocioacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Îi era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soţul ei vorbise bine despre mama ei şi despre fratele ei, ea nu se mai sfia, nu se mai simţea, ca mai nainte, scoasă din lume, alungată din rîndul oamenilor cumsecade, şi putea să stea fără de ruşine cu capul ridicat în faţa Martei.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat şi s-a dus, lăsînd, întîia dată de cînd se afla la Lipova, cîrciuma în grija lui Naţl. Atît era de pornită, atît de avîntată, încît, abia sosită la casa lui Bocioacă, ea s-a oprit în loc, ca să-şi dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocioacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iar nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, cînd Simina, slujnica, veni să spună că Persida doreşte să vorbească cu Bocioacă.

— Şi-a zis să spun, adăugă ea, că pentru binele lui Trică.

Lui Bocioacă ar fi avut să le spună aceste; în casa lui Bocioacă însă slugile nu erau ale stăpanului, ci ale stăpînei, şi Simina n-ar fi cutezat, Doamne fereşte, să-i spună stăpînului ceva mai ales de faţă cu stăpîna. Era treaba stăpînei ce are şi ce n-are să afle stă panul.

Iar femeia tot femeie.

Cînd află că Persida e aici şi voieşte să vorbească cu Bocioacă despre Trică, Marta

tresări şi se făcu albă ca varul.

Persida la casa ei?! Chiar acum după ce Trică de atît timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dînsa? Ce avea să-i spună lui Bocioacă despre Trică?

"Una singură poate să fie, îşi zise cu inima încleştată; dar am eu să vorbesc cu dînsa!"

Bocioacă-şi croia cojoacele mai departe cînd ea s-a ridicat şi a ieşit; Trică însă s-a dus cu ochii după dînsa; el simţea că e ceva deosebit afară şi aflase din căutătura ei că e vorba de dînsul.

Persida-l adepta pe Bocioacă şi rămase cam tulburată cînd se pomeni în faţa Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-şi pierd uşor sărita, iar acum, după ce atît de mult se zolise cu fel de fel de oameni, simţi numaidecît că Marta e foarte strîmtorată.

— Nu te vei fi aşteptat, grăi dînsa zîmbind, să-ţi vin aşa deodată în casă.

Marta stătea tulburată în faţa ei: nu ştia cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

— Mă mir şi eu, ră spunse ea. Dîndu-şi apoi seama c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închipuiesc ce vei fi avînd să-i spui bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare şi grabnic.

— E, poate, mai bine dacă-ţi spun, grăi Persida, apoi se opri.

Nu ştia, să-i zică d-ta, ori tu, ca odinioară.

— Da, urmă peste puţin, cu inima deschisă, e mai bine să-ţi spun ţie, ca să vorbeai tu cu el. Noi, femeile, ne înţelegem mai uşor şi de tine ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-şi dea seama despre ce e vorba, se mai linişti şi începu să se uite în ochii Persidei, în care nu mai vedea nici o răutate.

— Uite, urmă Persida, care, femeie ca toate femeile, pornită odată, nu se mai poate opri pînă ce nu sfîrşeşte, Trică a ajuns la anii de cătănie, în curînd are să se facă recrutarea şi-l iau şi-l duc la război dacă nu se răscumpără. Mama o fi avînd bani ca să-l răscumpere, dar ştii cît e de greu să scoţi ceva de la dînsa. Bărbatul meu e gata să dea şi el cît poate; ar mai da apoi şi mama, dacă s-ar pune cineva pe capul ei. Noi nu putem; s-o roage Trică, s-o rogi tu, s-o strîmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta ră suflă uşurată. Nu, poate că nu i-ar fi păsat dacă îl vor lua ori nu pe Trică la oaste, însă de altceva se temuse ea, şi gîndul că Trică ar putea să fie dus la război îi era prea nou pentru ca să-l simtă. Pînă atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem nici noi, zise ea. Mă-ta e supărată pe Trică şi nici ea nu mai vine pe la noi, nici noi nu mai mergem pe la dînsa.

Persida rămase ca trăsnită din senin.

— Cum? de ce?! întrebă ea. Ce putea Marta să-i răspundă?

Ea dete din umeri, apoi se uită iar în ochii Persidei, în care nu vedea nici acum nici o răutate.

— Prostii, grăi dînsa, căci altfel nu pot zice. S-a supărat mă-ta pentru că Trică ţine la mine şi ascultă de mine. Mi-e parcă şi greu să Ai spun...

Doamne! de ce să nu-i vorbească deschis? de ce să nu i se plîngă?

— Ar fi în stare să creadă, adăugă ea amărîtă, că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aş putea să scot din minţi pe un băiat la care mă uit ca la copilul meu!

— Sfinte Dumnezeule! strigă Persida, crucindu-se de mai multe ori. Dar să nu i-o luaţi în nume de rău, adause apoi peste puţin, îndurerată, căci prea a avut şi ea să treacă prin multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă şi trebuie să le facem toate ca să scăpăm pe Trică.

Martei nu-i dădea mîna ca să zică ba, deşi ţinea ca Bocioacă să nu vorbească cu Mara, şi tocmai de aceea potrivise lucrurile astfel ca nici dînşii să nu meargă pe la Mara, nici Mara să nu vie pe la dînşii. Nu c-ar fi avut, poate, ceva pe sufletul ei, dar o ştia pe Mara cu gura slobodă şi ţinea să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri care-l făceau bănuitor. Asta însă nu putea să i-o spună Persidei. Viclenită, ca toate femeile, cînd vorba e de lucruri care le privesc de aproape, ea se bucura că n-a ajuns Persida să vorbească cu Bocioacă.

— Lasă-le toate pe mine şi fii liniştită, grăi dînsa. Să nu mai faceţi nimic şi să nu mai vorbiţi cu nimeni fără de ştirea mea. Le pun eu toate la cale şi o să vă spun ce mai aveţi să faceţi.

Pătrunsă în adevăr de simţă mîntui că Trică n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atîta căldură, încît Persida se linişti pe deplin şi, uitînd cele petrecute,

o îmbrăţişă şi o sărută la despărţire ca pe cea mai bună, acum chiar singura ei prietenă.

Dar şi putea să fie liniştită.

Deşi n-avea de gînd să -i vorbească lui Bocioacă, Marta era din ce în ce mai neliniştită de gîndul că vine recrutarea şi astfel din ce în ce mai hotărîtă de a face tot ceea ce-i stă prin putinţă ca să-l scape pe Trică. Nu ştia încă ce anume are să facă, dar se gîndea, şi, deşi ea se întoarse la gherghefull ei ca şi cînd nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat, ochii ei scăpau adeseori la Trică, şi acesta simţea din ce în ce mai mult că era vorba de el şi era din ce în ce mai neastîmpărat.

Trebuiau să vorbească.

Ei stă teau în fiecare zi, în mai multe rînduri, adeseori chiar ceasuri întregi, singuri, aşa, din întîmplare, cum stau oamenii ce trăiese sub acelaşi acoperămînt şi au să facă adeseori cîte ceva împreună. Era un lucru de sine înţeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, avînd ceva să facă fără ştirea soţului său, Marta se sfia şi nu ştia cum să potrivească lucrurile ca să rămîie singură cu Trică.

Trică o simţea şi aceasta şi era cu atît mai neastîmpărat, căci seara trecea fără ca dînsa să-i facă vreun semn.

— Să mă aştepţi, îi zise ea, în sfîrşit, după ce calfele se sculară de la masă, că am să vorbesc ceva cu tine, dar să adoarmă mai înainte jupanul.

Asta nu se mai întîmplase niciodată, şi Trică începu să tremure. El, noaptea, după ce a adormit jupanul, singur cu dînsa?

— Unde să te aştept? întrebă el.

— Fă-ţi de lucru pe afară, răspunse ea, că eu am să mă duc în cămară şi o să mă vezi cînd merg, apoi vino după mine.

Da! asta putea s-o facă chiar şi mai înainte de a fi adormit jupînul. Nu era nimic mai firesc decît ca ea să-şi facă de lucru în cămară.

Aaşteptat cu toate acestea pînă ce soţul ei a adormit şi abia apoi a ieşit tiptil şi fără de lumînare, ca o hoaţă, iar inima îi bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

Bătea şi a lui Trică, însă avînd de ce.

Fiecare cu gîndurile şi cu slăbiciunile lui omeneai. Neştiind cu ce fel de gînd umblă dînsa să-l vadă prin ascuns, el se ameţise şi nu se mai putu stăpîni: fără ca să voiască şi fără ca să-şi dea seama, o cuprinse cu braţul peste mijloc după ce intrară în cămara plină de lăzi, de oale şi de saci.

N-o mai făcuse niciodată aceasta, dar tot Marta era de vină dac-o făcea acum.

Şi apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deşi femeie făcută, cu copii mari acum şi trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut de rîs dacă ar fi băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trică, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decît drept o prostie copilărească. Acum, cînd nimeni nu putea să-i vadă, ar fi putut, el îndeosebi, să meargă mult mai departe fără ca ea să se neliniştească.

Tot aşa vedea şi Trică lucrurile. El însă, neştiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, îşi făcuse alte gînduri şi o aşteptase cu neastîmpăr. Vîzînd deci că ea nu se dă la o parte, el strînse mai tare braţul peste mijlocul femeii scurte şi pline la trup.

— Trică, zise ea, ştii tu că în curînd are să se facă recrutarea şi tu n-ai să scapi dacă nu te răscumperi.

— Cu atît mai bine, ră spunse el, fiindcă pe cei ce merg acum la ră zboi n-o să -i ţină, aşa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfîrşit războiul.

— Bine, întîmpină ea, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dînsul. De la dînsa nu poate nimeni să scoată atîţia bani, şi chiar dacă, prin minune, ar voi dînsa să dea, nu primesc eu.

Marta se dete puţin la o parte.

— Te supără dacă te strîng? întrebă el şi-şi trase braţul sfiit înapoi.

— De ce să mă supere?! răspunse ea aşezată. Ştiu că n-o faci cu gînd rău şi din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu Ai şade însă bine s-o faci. Prea eşti copil, şi eu sunt femeie prea trecută: o să-ţi fie ruşine odată cînd îţi vei aduce aminte.

— De ce să-mi fie ruşine?! grăi el. Eu văd că-mi place, dacă ştiu că nu te supără.

— Prostie! zise ea. Adică ce ar avea să mă supere? Îmi vine să rîd. Norocul tău e că nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

— Ba nu! răspunse el strîngînd-o din nou. Şi chiar dac-aş fi, puţin îmi pasă cînd ştiu că Ai place.

— Ce adică să-mi placă? întrebă ea.

El o cuprinse cu amîndouă braţele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încît

capul ei căzu puțin înapoi, şi îi sărută lung, oarecum pe muşcate, gîtul în preajma urechii.

— Ți-ai pierdut mințile?! strigă ea, însă fără ca să se desfacă din mîinile lui.

— Te supără? întrebă el.

Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul şi nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puțin decît orişicînd şi mai ales ținea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.

— Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă mai bine pe brațul lui şi o sărută din nou şi mai lung, apoi întrebă:

— Îți place?

— Da, îmi place, şopti ea amețită, însă mai încet, puțin cîte puțin, şi să mă laşi cînd voi zice că e destul.

Dîndu-se apoi cu ochii închişi în voile lui, ea-şi pierdu într-atîta ruşinea, încît puse mîna pe capul lui şi-l apă să încetul cu încetul mai jos şi tot mai jos înspre sînul ei dezvelit.

Şi ce era, la urma urmelor?! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-şi facă mustrări dacă ştia să se stăpînească. Ei îi făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea şi n-avea nimeni de ce să se plîngă.

— Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

— Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.

Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strînse în brațe şi începu să se sărute cu el muşcîndu-i buzele, nesățios, cum numai femeia trecută ştie să se sărute cu un băiat tînăr.

— Trică, şopti apoi, o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e ruşine de mine însămi şi n-am ce să-mi fac. O să ți se facă scîrbă de mine!

— Nu! niciodată! răspunse el şi drept dovadă începu din nou s-o sărute pe muşcate.

— Destul, zise ea, că nu mai sfîrşim. Trică, să vorbeşti cu jupînul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mă-ta are bani!

— Dar nu e păcat să dăm atîția bani? întîmpină el.

— Nu vorbi aşa, Trică, îi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aş prăpădi eu! Vorbele cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poți părăsi.

El o strînse din nou în brațe.

— Lasă, grăi dînsa, altă dată, mai în tihnă.

Sărutîndu-l apoi din nou, ea se depărtă repede.

"Altă dată, mai în tihnă": ăsta era gîndul cu care se despărțiră.

Tihna însă n-o găseşti cînd o cauți, ci cînd se nimereşte.

Zorit de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupînul, iar jupînul, luînd lucrurile foarte de scurt, a vorbit şi el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.

Ea dete din umeri, ca şi cînd ar fi vorbit de un lucru de care puțin îi pasă.

— De, zise apoi, dac-ar fi după mine, eu nu m-aş amesteca; dar tu faci cum crezi că e mai potrivit. A fost ieri pe aici soră-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da şi ea ceva. Nici că ți-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceştia?

Bocioacă-şi cunoştea nevasta şi se aşteptase ca ea să-i vorbească astfel; deşi ținea la Trică, nu putea să uite supărările ei cu muma şi cu sora lui.

— Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie. E bun băiat şi harnic, şi vrednic, grăi dînsul. Mă-sa trebuie să aibă bani, dar ea nu dă, dacă nu e cineva care o face să înțeleagă că n-are încotro.

— N-o cunoşti, zise ea, aşa văd, nici acum; n-ai să scoți nimic de la dînsa, ba, tresărită cum e, te miri ce gînduri îşi va fi făcînd dacă vede că umbli în treaba lui Trică parcă ți-ar fi cine ştie ce. E băiat bun, păcat de el, noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dînsul.

Bocioacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba, ținea să-i arate, înainte de toate, nevestei sale că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsînd deci supărările la o parte, mai cu voia nevestei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, cînd ştia c-o găseşte acasă.

Marta avuse dreptate.

Îndată ce l-a văzut pe Bocioacă, Mara a şi dat cu socoteala că el vine pus la cale de nevasta lui şi s-a pus la pîndă, ca să vadă ce vrea şi cum are să-l apuce.

Se sperie cînd Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, şi dac-ar fi luat-o acum

de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecum timp la mijloc, şi ea putea să se gîndească şi să-şi facă socotelile.

Cînd el îi spuse că Persida e gata şi ea să dea ceva, Mara îşi mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

— E rău, de tot rău, grăi dînsa întristată. Tocmai acum, aşa, pe neaşteptate!

Avîndu-şi gîndurile, nu-i dădea mîna să zică şi de astă dată, în fața lui Bocioacă, că nu erau bani.

— Am, zise ea cam în laudă, nu mult, dar am atît şi chiar mai mult, dar eu nu țin banii în ladă, ci îi bag în neguțătorie, şi tocmai acum nu-i am la mînă. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care se înlesneşte să mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocioacă rămase pus pe gînduri. Nu ştia pe nimeni. Ea se uită lung şi scrută tor în fața lui.

— D-ta, urmă ea, care azi, mîine o să ai fată de măritat, trebuie să ai bani adunați pentru zestrea ei. N-ai acum trebuință de ei: ai putea să mi-i dai, şi ți-i întorc în carnete cînd îți măriți fata.

Bocioacă era foarte strîmtorat. Nu-i trecuse prin minte asemenea gînd, dar avea un gînd pe care Mara-l simțise.

Era bun băiat Trică şi harnic şi vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mintea lui Bocioacă gîndul că, dacă ar avea un asemenea ginere, n-ar mai fi nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă pînă la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

Fiindcă nu-i da nici lui mîna să zică că n-are bani adunați pentru zestrea fiicei sale, trebuia să-şi caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persida, zise el, o să mai dăm şi noi ceva; iar pentru ceilalți voi găsi pe cineva să te împrumute. Vorba e acum să vorbeai cu Persida.

— Eu? răspunse Mara ca înțepată de viespi. Eu nu calc pragul ei cîtă vreme trăieşte cu nemernicul acela. Am fost o dată şi mi-a fost destul: ar trebui să o ştiu pe patul de moarte ca să mă duc. Mai fă-o tot d-ta şi asta: dacă te-ai apucat odată, du-o pînă în capăt.

Bocioacă nu putea să zică ba. Simțea că, în cele din urmă, tot el o să dea banii şi era, aducîndu-şi aminte de vorba nevestei sale, ruşinat de treaba ce făcuse.

Şi încă mai ruşinat ar fi fost dacă ar fi ştiut cele ce se petrecuseră acasă la dînsul în timpul pe cînd el umblase pe la Mara.

Pierzîndu-şi odată stăpînirea de sine, Marta nu se mai gîndea decît la acel "altă dată, mai în tihnă". Ca poimîine, sîmbătă, era tîrg la Făget, şi Bocioacă trebuia să plece cu lăzile pline cu cojoace. Trică, omul lui de credință, avea şi el să plece cu dînsul.

Ea îl luă deci, după ce Bocioacă se dusese la Mara, ca să-i dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu pleci cu jupînul la Făget, îi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminică să vorbeai cu mă-ta şi cu soră-ta. Aşa nu te mai ia.

Trică simțea de ce voieşte dînsa ca el să rămîie acasă şi rămase cam ruşinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpîni şi o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

— Lasă, îi zise ea, că n-avem acum timp. Sîmbătă seara o să te furişezi la mine în casă şi atunci suntem în toată tihna.

— Vai de mine! ră spunse el tremurînd. Ce ar zice jupînul dac-ar simți ceva?! Mie parcă mi-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

— Nu ştiu ce-ți închipuieşti, îi zise mîhnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați. Te bate Dumnezeu dacă te gîndeşti la mai mult! Ori poate că ți s-a şi urît?!

— O să vezi dacă mi s-a urît! răspunse el şi înțelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocioacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai nainte cu Persida, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun altfel toate.

Marta era obişnuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înainte de culcare, cînd puteau să stea în toată tihna. Nu era deci nerăbdătoare, deşi din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

— Bine, zise ea. Mie însă nu-mi place că te amesteci aşa de tare în treburile lor. La Persida ar putea, mai bine, să meargă Trică el însuşi. I-am şi spus-o aceasta.

— Să meargă! grăi Bocioacă şi se duse să-l caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpînului său. Nu era, ce-i drept, vorba decît de o jucărie copilărească, dar el ştia că jupînul s-ar supăra foc dac-ar simţi ceva şi îi era greu de dînsul.

— Trică, îi zise Bocioacă, am vorbit cu mă-ta şi treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci să vorbeai cu soră -ta.

— N-aşputea să mă duc decît duminică, răspunse Trică, scoţînd vorbele în silă, căci mîine şi pomîine e multă lume în cîrciumă, iar duminică o să fiu la tîrg.

— Ei! n-o să vii la tîrg, grăi Bocioacă. Şi, băiete, urmă el peste puţin cu bunăvoinţă, dă-ţi silinţa să te pui bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dînsa nu pot să-ţi fac nimic.

Lui Trică îi venea să intre-n pămînt: îl săgetase prin inimă şi era hotărît să nu meargă sîmbătă seara, cum rămăsese vorba, cu Marta. Nici că s-a dus; dar nu-l aştepta nici ea.

— Să vedem acum ce ai făcut, grăi dînsa după ce se văzu singură cu bărbatul ei. Dă ori nu dă?

— Dă, dac-o strîngi.

— Ai strîns-o?

— Nu, zise el aşezat. Uite, urmă apoi peste puţin, aş voi să ne înţelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înţeleg cu tine.

— Să ne înţelegem, răspunse ea, aşezîndu-se liniştită în faţa lui.

Bocioacă-şi mai făcu de lucru, ca să mai aibă timp de a se gîndi, apoi se aşeză şi el.

— Tu ştii că mie-mi place Trică, zise el. E băiat voinic şi sănătos, maistor bun, om de inimă şi vrednic de încredere, n-are nici un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înţelegea unde voieşte bărbatul ei s-ajungă, căci mai fusese şi alte dăţi vorba de aşa ceva şi atunci era şi dînsa de părerea lui; acum însă îi venea să leşine.

— Aşvrea şi eu să mai scap de zănat, urmă el, să mai odihnesc, şi aşputea să fiu tihnit dac-aşavea un ginere ca dînsul.

— Adică vrei să-l răscumperi tu?! strigă ea, plină de venin. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dau după omul acela soios, plin de pistrui pe obraz şi bădăran; pe mine n-o să mă încurci cu femei ca Mara şi poama ei de fată.

Era peste putinţă! În mintea ei nu mai putea să intre asemenea gînd! Şi totuşi ea simţea că în zadar se zbate.

În casa lui Bocioacă femeia era stăpînă, aşa se ştia, dar bărbatul făcea ce voia el. În lucrurile mărunte toate se făceau pe voia Martei; cînd însă vorba era de lucruri mari, trebuia să voiască şi dînsa ca dînsul, pentru ca voia amîndurora să se facă.

— O să se spele, o să-i treacă pistruile, grăi Bocioacă liniştit, iar Mara şi fata ei nu sunt, la urma urmelor, femei de care am avea să ne ruşinăm. Nu-i face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete din cap, dar nu mai zise, căci nu mai putea să zică nimic. Noaptea toată s-a zbătut în culcuşul ei frămîntată de gîndul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soţul ei de la hotărîrea lui.

"Să-l las mai nainte să-l scape, grăi dînsa în cele din urmă, apoi voi vedea ce fac."

Ea însă nu s-a mai uitat în ochii lui Trică, iar sîmbătă seara a încuiat uşa mai nainte de a se culca.

Se zbuciuma şi nu se putea hotărî într-un fel.

Duminică apoi Trică s-a dus, de voie, de nevoie, cu inima încleştată, la soră-sa.

A găsit-o plîngînd.

Se certase iar cu bărbatul ei.

— De cîtva timp, îi zise ea, a intrat în el nu ştiu ce: nu mai ştii cum să-l iei, cum să-i vorbeai, cum să te porţi cu el. E mereu supărat şi iar a început să joace cărţi, ba se şi îmbată cîteodată, ceea ce mai înainte nu făcea.

Iar fără de dînsul ea nu voia să facă nimic: trebuia să se împace mai înainte şi să se înţeleagă.

Marta se bucură cînd le-a aflat aceste, dar bucuria îi era pripită, căci Bocioacă era, ce-i drept, supărat şi el, numai însă pentru că lucrurile se amînă, dar gîndul nu şi-l schimba, şi peste cîteva zile s-a dus el însuşi ca să împace pe Naţl cu Persida şi să se înţeleagă cu dînşii. Marta se zbătea mereu şi nu putea să facă nimic, fiindcă începuseră să scrie pe feciorii care veneau la recrutare în februarie, peste abia cinci săptămîni.

După sărbători Trică era răscumpărat: Persida dăduse cinci, iar Bocioacă, ca împrumut, şaptesprezece sute de florini.

Acum Marta răsufla mai uşor.

Se temuse pînă acum ca nu cumva bărbatul ei, simţind ceva, să-şi schimbe gîndul şi să n-o mai împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Trică şi nu se supăra cînd îşi vedea fata făcîndu-şi de lucru cu dînsul, ba îi era cîteodată parcă s-ar împăca cu gîndul lui Bocioacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gînd era să-şi facă rost de întîlnire cu dînsul.

El, ginerele ei?! Era peste putinţă! După cele petrecute, ea nu se mai putea opri în loc, şi o cuprindeau fierbinţelile cînd se gîndea că el n-o mai fi voind, că are neapărat să vie un timp cînd nu va mai voi şi se va uita cu dispreţ la dînsa. Acum era acum; trebuia să grăbească, să-l prindă, şi să-l ţie, ca să nu-l ia alta de la dînsa.

Tocmai însă cînd grăbeşte, omul, pripindu-se, mai mult strică decît drege.

Trică, avînd ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochii cu mumă-sa. S-a întîlnit, ce-i drept, în mai multe rînduri cu dînsa, atît acasă la ea, cît şi la Bocioacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna aşa ca să nu fie singuri, penru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persida de asemenea nu se ducea. Ştiind că iar trăieşte rău cu Naţl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăseşte pe ticălosul acela şi se temea ca nu cumva, ducîndu-se la dînşii, să se certe. Şi nu putea să ştie cum s-ar sfîrşi cearta.

El ştia dar că mumă-sa a dat şaptesprezece sute de florini — grozav de mulţi bani pentru dînsa, daţi degeaba, ca aruncaţi în foc. Îi venise de o sută de ori să se ducă la ea şi să-i spună să nu-i dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-şi înceapă el meşteşugul. Vedea însă pe Bocioacă stăruind, vedea mai ales pe Marta mereu îngrijită, şi nu se putuse hotărî.

Mai mult încă-l supărau cele cinci sute date de Persida. Era hotărît să i le înapoieze şi era deznădăjduit cînd se gîndea cît va trebui să muncească pentru ca să poată agonisi atîta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face ca mumă-sa să le mai dea şi pe acestea, ca să i le înapoieze încetul cu încetul ei?!

Cînd se fră manta aşa, stăpanul său şi stăpîna sa îi păreau nişte oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa şi pe soră-sa să-l răscumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dînsul. El trebuia cu toate acestea să se supună şi să umble în voile lor dacă era vorba să cîştige cele cinci sute de florini.

— Să mă aştepţi, îi şopti Marta, astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne simte cineva? întîmpină el. Şi rîndul trecut calfele, văzînd că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială că umblu după Simina.

Marta tresări. I se răcise tot sîngele în vine; erau, parcă, sfîrşite toate.

— Cine ştie?! grăi dînsa. Vor fi ştiind ei de ce te bănuaiu.

— Vai de mine! zise el. Nu cumva ai fi şi d-ta în stare să crezi asemenea prostii?!

— De ce să fie prostii? răspun se ea. Simina e fată tînără şi curăţică, şi văd că de mine ai început să te fereşti. Aşa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strîmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simţea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau, zise el, dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupînul: şi-ar închipui cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel ca să fim mai tihniţi. În cămară e şi prea frig.

Marta stete cîtva timp pe gînduri. Vedea că el se codeşte, dar puţin îi păsa. "Să fim numai singuri, gîndea dînsa, şi apoi nu se maidă îndărăt."

— Doamne, îi zise apoi, cum să scap eu de jupanul! Mai bine ar fi în casă la mine cînd jupanul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curînd nu e tîrg prin apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva şi te-ai furişa la mine.

Trică iar începu să tremure. Închipuindu-se furişat, peste noapte, în casă la dînsa, era oarecum ameţit şi sperios.

— Eu mă duc, zise el luînd o hotărîre, astă-seară la mama; am putea potrivi lucrurile aşa ca înainte de plecare să ne întîlnim.

— Prea bine, răspunse Marta înveselită, o să-mi fac de lucru la bucătărie şi o să trimit pe Simina undeva. Vii apoi şi stai cu mine, ca să vorbim, să ne înţelegem.

Aşa s-a şi făcut.

Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Cînd apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpînu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aşvrea să ştiu, şopti Marta apropiindu-se de soţul ei, dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se că alte drumuri are el. O să trimit pe Simina la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat pe bănuiala soţiei sale, dar o ştia femeie prepuielnică şi nu mai voia să lungească vorba.

— Trimite-o! răspunse dar, încredinţat că Trică acasă se duce. Aşi trimis-o, iar după plecarea Siminei, Trică s-a furişat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

Acum erau bine, la adăpost şi la căldură, puteau să-şi petreacă în toată tihna, şi Marta, gîndindu-se la cele ce vin, era pe jumătate ameţită. Trică se simţea însă strîmtorat şi se sperie oarecum cînd ea încuie uşa.

— Dac-ar fi să se întoarcă Simina ori să vie altcineva, tu ieşi pe fereastra din jos, iară eu zic că-mi era urît să stau aşa singură cu uşa descuiată.

Ea voi apoi să stingă lumînarea.

— Nu stinge! strigă el. Ce ar zice cine ar veni dacă te-ar găsi pe întuneric?!

Ea se dete-napoi, stete puţin, apoi se duse să se încredinţeze dacă sunt ori nu bine 1ă sate perdelele la ferestre. Nu putea nimeni să-i vadă. Una e însă să stai pe întuneric şi alta să te vezi. Îi era greu, ruşine îi era Martei să se drăgostească cu dînsul la lumină.

— Ce păcat a căzut pe capul meu! grăi dînsa, aşezîndu-se pe pa tul Siminei. Ce vei fi gîndind tu despre mine?!

— Ce să gîndesc?! răspunse el, aşezîndu-se lîngă dînsa şi cuprinzînd-o cu braţul. Mă tem numai că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puţin la o parte şi se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori! şopti. Schimbînd apoi deodată vorba, ea întrebă: Ştii că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi?

El se uită mirat la ea.

— Da, da! gră i dînsa. Cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— Dece?!întrebă Trică.

Drept ră spuns, Marta îl cuprinse cu amîndouă braţele şi-şi ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă din braţele ei şi se ridică.

— Ba nu! grăi apoi. Mama are bani şi trebuie să vă înapoieze cît mai curînd cele şaptesprezece sute.

— Eşti prost, Trică! îi zise ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el şi, cuprins de o pornire puternică, îşi înfundă că ciula în cap, descuie uşa şi se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra din jos, ci peste curte, încît orişicine ar fi putut să-l vadă stăpînit numai de gîndul că mumă-sa trebuie neapărît să-i înapoieze lui Bocioacă cît mai curînd banii.

Simţea însă şi el că e foarte greu să scoată atîta bănet de la mumă-sa şi-i era parcă căzuse rob vîndut şi vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosit la Murăşul îngheţat, el nu trecu peste pod, ci o luă pe gheaţă. Nu era, ce-i drept, pîrtie, şi zăpada se îngroşase pe Murăş dar noaptea era senină, luminată de lună şi de zăpezi şi el nu se temea că va da în vreun ochi. Tocmai jos, departe de Murăş la vale, scîrţîia o fîntînă cu cumpănă prin linişte nopţii, şi el îşi îndrepta drumul după locul de unde se auzea scîrţîitura. Era însă greu drumul prin zăpadă, a trebuit să ocolească multe ochiuri şi se apropia miezul nopţii cînd a sosit la casa mumei sale, în dreptul căreia Simina stătuse zgriburind peste un ceas, ca să vadă cînd vine şi dacă vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată din culcuşcînd el îi bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzînd lumina.

— Te rog, răspunse el, să-i plăteşti lui Bocioacă cît mai curînd banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în cătănie.

Mara era femeie care nici deşteptată în miez de noapte din somn nu-şi pierde rostul.

— Eşti prost, zise ea, nu înţelegi nimic. Bocioacă a dat bucuros banii: are fată, care în curînd o să fie mare, şi vrea să te ţie aici ca să-i fii ginere.

Trică rămase ca omul căzut din cer.

Asta nu-i trecuse niciodată şi nu putea nici acum să-i treacă prin minte. Era

peste putinţă! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă să-i fie, da! Bărbat, însă, niciodată!

— Te-au prostit, mamă! grăi dînsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat ca Bocioacă! Cuprins apoi de o pornire pătimaşă, el adăugă: Nu ştiu ce va fi gîndind Bocioacă, dar nevasta lui ştiu că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ţie.

Asta o ştia şi Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! zise ea, ţine-ţi gura! Eşti băiat tînăr şi nu trebuie să aduci ruşine asupra casei stăpînului tău. Nu este ea singura mumă care-şi mărită fata după băiatul ce-i place ei. Ţine-o cu vorba pînă ce nu-ţi dă fata, apoi scuipă-i în faţă şi-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e bună, frumoasă şi cu avere, intri în casă bună şi, dacă eşti om tu, faci ce vrei din ea.

— Nu vreau nimic! răspunse el. Ţin numai să nu fiu robul lor şi te rog să mă scapi de dînşii.

— Prostii! grăi Mara. O să te gîndeai şi tu şi-o să-ţi vie mintea. De aşa noroc n-o să fugi.

— Mamă! zise el. Nu mă Jmpinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpîna mea!

— Nu dau nici un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce pierzi?! Nu e ruşinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ţi umble gura.

Trică se simţea ca pierdut.

Acestea nu erau însă decît începutul.

Marta, pe care o 1ă sase în cea mai urîtă stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, cînd îi arde ceva, cu mîinile-n sîn.

Ştia că n-are Trică să scoată nici un ban de la mumă-sa şi puţin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, venind vorba despre gîndul lui Bocioacă în ceea ce priveşte fata, Trică să-i spună Marei ceva.

Se cutremură în tot trupul şi părul i se făcea măciucă de cîte ori se gîndea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simţit, poate, vinovată .Nu! în gîndul ei ceea ce făcuse şi mai avea de gînd să facă nu era păcat. Mai făcuse ea aşa chiar şi ca fată mare şi nu-şi făcuse niciodată mustrări. De ce adică să-şi facă? Dragostea, aşa ştia dînsa, e cu păcat şi fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu şi-ar fi făcut mustrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. Îi era ruşine că şi-a dat, faţă cu un băiat tînăr ca Trică, slăbiciunea pe faţă şi nu se mai simţea atît de tare ca mai nainte. Aşa, din întîmplare, pe neaşteptate şi pe nevrute, căzuse oarecum orbişîn braţele lui, şi nu mai ştia unde are să se oprească.

Îi venea un fel de leşin cînd îşi dădea seama că nu e în stare să zică nu cînd el zice da. Cum ar fi putut dînsa să trăiască sub acelaşi acoperămînt cu dînsul fără ca să meargă mai departe şi tot mai departe?

"Nu! îşi zise ea. Nu e cu putinţă să mi-l mai închipuiesc ginere."

O durea inima de mumă, dar inima de femeie îi şoptea parcă: "Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!"

După ce Simina se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse şi ea să se culce.

— Ei! îi zise ea lui Bocioacă, pe care-l deşteptase cu hodorogelile ei din somn, cum rămîne cu Trică al tău?! N-am spus că nu acasă se duce? Simina s-a întors şi nici pîn-acum nu l-a văzut sosind.

Bocioacă era supărat. Nu-i venea să creadă, dar nici nu putea să se pună pentru dînsul în harţă cu nevastă-sa. De! la urma urmelor, băiat era şi el.

— Trică nu minte, grăi dînsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut din drum.

— Asta e ceea ce zic şi eu! întîmpină Marta. Să mă ferească Sfîntul de ginere care pleacă la mă-sa şi se abate noaptea din drum.

— Aş! parcă alţii sunt mai buni! grăi Bocioacă şi se-ntoarse cu faţa la perete.

Dimineaţa însă tot l-a oprit pe Trică într-un colţ, ca să-l întrebe unde a fost nainte de a se fi dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsnit din senin; îi venea să fugă, să intre în pămînt.

Vfzînd strîmtorarea lui, Bocioacă nu se mai îndoia că nevastă-sa are dreptate şi era necăjit că l-a mai luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umbli după prostii, fereşte-te, cel puţin, de jupîneasă, grăi el cam aspru şi se duse în treburile lui.

Trică se uită lung şi oarecum blegit după el.

"Fereşte-te, cel puţin, de jupîneasă!"

Cum să înţeleagă el vorbele acestea?! A simţit Bocioacă ceva? L-a văzut cineva ieşind din bucătărie şi i-a spus? Era peste putinţă ca lucrurile, dacă aşa era, să se sfîrşească cu atît.

Dar el n-avea timp să se dezmeticească.

— Ce te-a întrebat jupînul? îl întrebă Marta, care stătuse la pîndă.

— Ne-a simţit, răspunse el, ori i-a spus cineva ceva.

— Ei! şi?! grăi dînsa. Prea mult nu-i pasă şi lucru mare n-ar fi nici chiar dacă ne-ar vedea. Vorba e că bani n-ai luat de la mă-ta.

Trică rămase în faţa ei umilit ca robul în faţa stă panului.

— Fii om cuminte, Trică, îi zise ea, căci noi ţinem la tine şi pe urma noastră nici un rău nu poate să te ajungă.

Nici că-i rămînea lui Trică decît să fie om cuminte şi să i se supună Martei, care ea singură le învîrtea toate.

Nu e însă nimeni stăpîn deplin pe firea sa.

Îi fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana fiindcă era fiica stăpanilor săi. N-ar fi fost însă în stare să dea răspuns desluşit, dacă l-ar fi întrebat cineva cum sunt ochii ei şi cam ce fel îi este gura cînd rîde. Acum nu mai voia s-o vadă şi totuşi se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura cînd ea se apropia de dînsul, şi glasul i se îneca dacă trebuia să vorbească cu dînsa. Se simţea vinovat şi era, parcă, păcat să se uite la ea şi să stea în apropierea ei.

Ar fi fost împotriva firii femeieşti ca Sultana să n-o simtă aceasta. Ce ştia dînsa?! ce putea dînsa să înţeleagă?! Vedea însă copila că nimeni pîn-acum, nici chiar el, nu s-a uitat încă la dînsa cu ochii lui, că nimeni nu tremura ca dînsul, glasul nimănuia nu e înăbuşit ca al lui, şi căuta dinadins ca să fie cît mai des prin apropierea lui.

Asta-l ducea pe Trică la deznădăjduire, căci degeaba-şi punea de gînd să se ferească de dînsa.

Se începuse recrutarea, şi între calfele lui Bocioacă erau patru băieţi săraci cărora nu le ră mînea decît să meargă la cătănie. De voie, de nevoie, ei se duceau veseli; inima îţi sîngera însă cînd vedeai planşetele mumelor, ale surorilor şi ale rudelor de tot felul. Plîngea şi Mara cu ele, căci era femeie miloasă; dar cum plîngea acum şi cum ar fi plîns dacă feciorul ei ar fi stat şi el în rînd cu ceilalţi?! Abia acum simţea dînsa şi simţea şi Trică ce mare lucru e să ai pe cineva care ţine la tine, şi pe cînd Trică stătea muiat şi umilit, Mara umbla cu capul ridicat şi-şi purta uşurel trupul greoi.

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa.

Alerga Bocioacă, nu-i vorbă, şi pentru ceilalţi mai pe la doctori, mai pe la ofiţeri, mai pe la diregători, dar pentru feciorul ei făcuse mai mult.

— Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai temi! grăi Sultana.

— Da, răspunse Trică tulburat, e bine!

— De! adăugă Marta, n-are orişicine norocul lui Trică!

Şi mişel ori smintit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şi verboncul.

Împărăţia n-adunase de la băieţi mai cu dare de mînă banii decît ca să-i împartă între alţii, oameni fără de căpătîi, care intrau de buna lor voie la oaste, mai ales cătane bătrîne, care-şi făcuseră rîndul şi intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strînşi acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu uşile închise, Verboncul era în piaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dimineaţă pînă seara îngrămădită, ca să vază cine şi cum intră.

La masa pe care se afla o lădiţă cu bani, condica, o sticlă cu vin, cîteva pahare şi o grămadă de şepci cătăneşti, şedea ofiţerul, el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul şi două cătane înarmate, paza steagului.

Înaintea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură şi vivandiera, o femeie ţanţoşă şi bine-mpanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viaţa ostăşească şi poftea mereu pe trecători să se apropie, să strîngă mîna întinsă de dînşii, să deşerte un pahar, să primească şapca şi să ia banii.

Acela care prindea mîna ori primea şapca era prins, trebuia să deşerte şi paharul şi, vrea, nu vrea, era trecut în condică şi i se număra şi o sută de florini drept bani de cheltuială.

Şi nu unul era căruia i se-nfunda şapca pe neaşteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plîngă dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobaşul bătea în tobă, trîmbiţaşul

suna, steagul se desfăşura şi nu-i rămînea decît să jure.

De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă şi mumele-şi puneau sub lac ăt feciorii, iar femeile îşi ţineau de pulpană bărbaţii cînd, aşa, mai după-amiazăzi, zi, Verboncul pleca cu muzica şi cu steagul dezvelit de-a lungul uliţelor ca să îmbărbăteze şi pe cei ce nu se-ncumetaseră să meargă-n piaţă.

Era greu lucru să fii om tînăr, să-i vezi trecînd şi să nu te iei după dînşii.

În frunte, cu sticlele pline în mînă şi de gît cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii intraţi peste zi, după dînşii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul şi muzica, iar după toţi, lumea adunată de pe la toate ră spîntiile. Buştean ar fi trebuit să fii ca să nu alergi la portiţă ori la fereastră cînd ştii că aşa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a şi Trică, dar nu la portiţă, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decît în zile de sărbătoare.

Erau două ferestre, şi Sultana, văzînd pe Trică la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă mai bine, la cea de la stînga.

Unde mai rămînea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta şi s-a lăsat pe umărul luiTrică.

Ce putea el să facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu, răspunse el, dar ne vede fata.

— Ce-nţelege ea?! grăi Marta şi se 1ă să mai grea, scoţîndu-şi capul, ca să vadă mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ţi vine şi ţie să mergi cu dînşii? întrebă peste cîtva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uiţi că mîine seară jupanul nu-i acasă! grăi dînsa peste cîtva timp. Eu te aştept!

El nu-i răspunse nimic. Ce adică ar fi putut să-i răspundă? Era peste putinţă să nu meargă!

Şi ce era, la urma urmelor?!

Omul, cînd nu mai ştie ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potriveşte, şi ziua următoare, deşi cuprins de neastîmpăr, Trică lucra liniştit la masă, alăturea cu celelalte calfe.

Bocioacă, avînd să meargă după-amiazăzi la tîrg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atîrnate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă pentru ca să fie aşezate în lada din car.

Iară Marta şi fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara aşezată sub fereastra din fund.

Deodată uşa se deschise repede şi dată -n perete şi Persida intră în casa plină, înaltă şi frumoasă, cu părul încîlcit, cu hainele mototolite, pe ici, pe colo muiate şi stropite de sînge, cu faţa aprinsă şi cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturora se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare şi făcu un pas spre dînsa. Îi venea s-o apuce şi s-o dea afară. Înţelegea el ce s-a întîmplat, dar de ce trebuia să-i facă ruşinea aceasta? Ce căuta ea aici? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trică, zise ea fără ca să ţie seama de ceilalţi, ori eşti om, ori nu eşti om, ori îmi eşti frate, ori nu-mi eşti: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăţi că n-ai uitat ce ţi-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăţi, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grăi dînsa.

Uitîndu-se apoi împrejur, îi era greu mai ales de Marta şi de Bocioacă. Trebuia să le desluşească toate, să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredinţeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ţi-am spus, începu ea liniştită, că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu ştiu ce, dar îl roade, petrece nopţile în nedumerire, e mereu răstit, se îmbată adeseori şi joacă din nou cărţi. Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă şi eu suflet milos, am inimă de om şi nu pot să le înghit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucînd cărţi cu Binder de la Steueramt, cu Franţ pînzarul şi cu Lugojanu jeleparul, care avea bani mulţi fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dimineaţă, cînd m-am sculat, i-am găsit tot la cărţi, tăcuţi şi istoviţi, supţi la faţă şi galbeni ca ceara. Mai ales Franţ şi Lugojanu erau prăpădiţi fiindcă pierduseră mult

şi tot mai pierdeau încă. Aşa e cartea: n-ai ce să-i faci cînd începe odată să-ţi vie rău. Dar tocmai dînşii ţineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întoarcă cartea. Eu fierbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dînşii, vedeam că nu se întoarce şi ştiam că nici nu are să se întoarcă cartea. Şi e păcat greu să iei bani de la oameni aşa! înţeleg să joci ca să-ţi treacă timpul; înţeleg să joci cînd nu ştii dacă o să cîştigi ori o să pierzi; e însă o mişelie să joci cînd ştii că numai cîştigul poate să-ţi vie. I-am făcut dar semn lui Naţl ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înţelege. Am mai tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-i las cînd vedeam că nici unul dintre dînşii nu ştie ce face. "Naţl, îi zisei dar peste cîtva timp, n-ar fi oare bine să mai lăsaţi cărţile, să vă odihniţi puţin, să trageţi un pui de somn, şi apoi iar puteţi începe..." I-am vorbit cu blîndeţe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă? Nici n-auzea, nici nu vedea! Ei bine! urmă ea înviorată şi aruncînd o căutătură împrejur, tu mă ştii cum sunt! Nu sunt pripită, nu mă iuţesc, dar nici nu mă dau îndărăt cînd ştiu că e bine să fac un lucru, ci merg orbiş înainte. Ce-mi mai rămînea de făcut? Un singur lucru: să pun mîna pe cărţi şi să le arunc în foc. Ştiind dar că mai sunt cîteva perechi în dulap, le-am luat pe nesimţite pe aceste şi le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mîna pe cărţi şi am alergat cu ele la gura sobei. Îl ştii acum pe Naţl: el nu s-aprinde cînd se mînie, ci rîde. A rîs şi cînd a văzut c-arunc cărţile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzînd apoi că nu mai sunt cărţile la locul lor, a venit la mine şi mi-a zis încet: "Nu mă face de ruşine: oamenii au pierdut şi vor zice că le fac acestea numai ca să nu-şi mai poată cîştiga banii înapoi". "Nu-mi pasă ce vor fi zicînd ei, îi răspunsei, cînd ştiu c-aşa e bine." "Dă-mi cărţi, grăi el, că, dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici stăpîn!" "Pe toate, dacă vrei, îi răspunsei, nu însă şi pe mine, nici pe voinţa ta."Ei bine! urmă ea după o mică răsuflare, numai văzînd cu ochii aţi putea să înţelegeţi că nu e chip să trăieşti cu asemenea îndrăcit. Înţeleg să rupi, să frîngi, să spargi, să omori chiar cînd te ia mînia oarbă, de nu mai ştii ce faci. Om însă în toată firea, potolit ca orişicare din noi acum, numai şi numai ca să mă sperie pe mine, el a dat rîzînd cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au risipit sfărîmate prin casă. Mă cunoşti, Trică, urmă ea mai iute, şi ştii că eu nu mă sperii. Cînd văzu că nu-i dau cărţile, se duse la oglinda cea mare şi o făcu şi pe aceea bucăţi-bucăţele. Ce să faci cu asemenea om? Îl ştii că e tare ca un bivol: degeaba m-aş fi opintit să-l opresc, iar ceilalţi se uitau la el rîzînd, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— S ă-i fi dat afurisitele de cărţi, grăi Marta, şi să-l fi lăsat în ştirea Domnului.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. "Să nu mai spargi, Naţl, că femeie, cum sunt, te pălmuiesc în faţa acestor oameni şi nu-mi mai pasă ce va urma!"

— Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpîni.

— N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul decît să sfărîmăm toate lucrurile din casă. Auzind zgomotul, Bandi, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură: băiatul ţine, ziceam, la mine şi o să-mi sară în ajutor, apoi, dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nici ceilalţi cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-l opresc. "Nu te apropia, îmi zise el tot rîzînd, că nu ştiu unde mă opresc dacă încep odată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin pînă în gît! Eşti urgia lui Dumnezeu, blestemată să strici viaţa celor ce se apropie de tine. Uite! urmă arătînd spre Bandi, atît om ţi-a mai rămas şi ţie în lumea aceasta, corcitura asta, prăpăditul ăsta, despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să ştie; ceilalţi toţi, pînă chiar şi mumă-ta şi fratele tău, te-au părăsit. Ai dat bani pentru el, ca să-l ră scumperi, şi tot nu mai dă pe la tine..."

Trică se cutremură şi mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

— Aşteaptă, îi zise ea, că nu le ştii încă toate. Auzind vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nimic, ci a sărit la el şi l-a muşcat de umăr. Am sărit şi eu şi nu ştiu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea sumecîndu-se, ca să-şi arate vînătăile de pe braţe. Uite! zise ea, ridicînd fără sfială cămaşa, ca să arate vînătăile de pe pulpe. Aşa mi-e tot trupul. Nu-mi pasă! Are să mă doară cîtva şi apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, şi am scăpat de toate. Ruşinea însă, ruşinea pe care mi-a făcut-o trebuie s-o şterg! Trebuie să vadă omul acela că tu şi mama nu v-aţi lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-aţi mai venit să mă vedeţi. A rămas acum singur acasă şi sparge, frînge, taie înainte... E păcat, Trică, e pagubă, dar nu-mi pasă: ruşinea însă trebuie s-o ştergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, şi Trică rămase nemişcat în loc. Îi era greu, şi-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana, copila nevinovată, să nu fi fost şi ea de faţă, dar el nu se mai putea mişca din loc.

— Dar ruşinea pe care ne-ai făcut-o tu nouă? grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu eşti o grea nenorocire pentru toţi cei ce ţin la tine! Tu ţi-ai făcut-o: tu s-o porţi.

Persida stătea ca stean de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dînsa cînd Mara se ivi în prag şi se opri dînd din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cîrciumă şi venise aici pe urma Persidei.

Persida se dezmorţi. Mama ei, tot mama ei, sărmana.

— Nu te-ai săturat nici acum de el?! întrebă Mara.

— Mi-a fost destul, îi răspunse Persida; şi dac-aş fi omorît pe tata, mi-aş fi spăşit păcatul.

— Lasă-l! grăi Mara. Mulţumeşte lui Dumnezeu c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puţin. Mulţumeşte lui Dumnezeu că ţi-ai găsit stăpîni oameni buni.

Era mîhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamţ, dar se simţea fericită cum nu s-a mai simţit în viaţa ei, căci îşi ştia fata scăpată şi feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se simţea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupanul se pregătea de plecare, jupîneasa-l adepta deseară. Persida plecase greu mîhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai nainte, ba scăpase chiar vorbele: "De ce nu te-ai dus cu sora ta?" Se simţea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă şi nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-şi împărtăşească gîndurile.

După-amiazăzi el începu să se nelinişteascâ şi se făcu din ce în ce mai tăcut şi mai neastîmpărat. Cînd sunetele muzicii străbătură-n casă, calfele şi ucenicii se puseră-n mişcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stătea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, cînd muzica sună mai de aproape, el se ridică drept, îşi scutură o dată capul, apoi se repezi spre uşă.

Nu putea nimănuia să-i treacă prin gînd că el, care fusese răscumpărat cu bani atît de grei, s-a pornit atît de repede ca să alerge la Verbonc şi să-şi pună şapca-n cap. Bocioacă se uită deci mirat la el, iar Sultana începu să rîdă. Marta simţise însă de mult că nu-i e lui Trică a bine şi, văzînd acum faţa lui înăsprită şi mişcările lui iuţi, înţelese numaidecît gîndul lui.

— Trică, strigă ea cuprinsă de spaimă, unde te duci?! Ce vrei să faci?! Nu-l 1ăsaţi! urmă apoi peste puţin, alergînd după el. Nu-l lăsaţi, că se dă la Verbonc!

Bocioacă începu şi el să rîdă. Auzi nebunie! De ce adică să se dea la Verbonc?

Trică se opri şi se-ntoarse pe jumătate napoi.

— Am, zise el, să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornind apoi înainte, el se duse — nu în fugă, ci cu paşi mari şi greu călcaţi.

Bocioacă, înţelegînd acum şi el, porni după dînsul strigînd mereu:

— Nu-l lăsaţi! Puneţi mîna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nici acum să-şi dea seama despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei şi se uita cînd la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, cînd la Trică cel nalt şi spătos, care trecea înainte aruncînd în dreapta şi în stînga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mîna ca să-l oprească.

Ieşit apoi la uliţă, el o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocioacă.

— Staţi! strigă el ridicînd amîndouă mîinile, că sunt şi eu aici şi merg cu voi dacă mă primiţi!

Lumea se opri, muzica încetă şi un fior rece trecu prin lumea adunată în alai. Era în acel "staţi!" şi-n acele braţe ridicate în sus ceva ce te făcea să simţi că omul acesta nu aşa din senin, nici din uşurinţă intră în rîndul celor ce iau şapca în cap, şi într-o clipă lumea se-ngrămădi împrejurul lui Trică, pe care toţi îl ştiau şi mulţi îl iubeau.

"Ura! ura!" strigară cîţiva cînd el luă şapca şi şi-o înfundă în cap. "Ura!" strigără apoi cu toţii cînd el se îmbrăţişă cu unul din căprarii buni de gură şi luă sticla de vin ca să închine şi ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credinţă al lui Bocioacă, starostele cojocarilor, deşi răscumpărat, a intrat la verbonc, mare lucru trebuia să fie la mijloc, şi lumea alerga din toate părţile, să vadă.

Cînd alaiul se porni iar înainte, era prea strîmtă uliţa, şi Trică mergea prin faţa casei lui Bocioacă în frunte, cu şapca pe ureche, cu sticla de vin ţinută în sus şi chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinînd spre casa plină şi-şi urmă drumul

înainte.

Nu mult trecu însă, şi alaiul iar se opri, ținut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-şi ia feciorul.

Era, sărmana de femeie, ca una căzută din cer cînd vecinele alergau să-i spună că Trică s-a dat la verbonc. Nu-nțelegea, nu credea că e cu putință una ca asta. Aşteptase atîta timp să-şi vadă fata iar acasă, şi acum, cînd o vedea hotărîtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamțul ei atît de urgisit şi îşi ştia şi feciorul scăpat şi bine aşezat în casa lui Bocioacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit şi căzuse oarecum obosită de mulțumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum i se strică toate planurile?

A început să rîdă cu hohot cînd a vă zut spaima Persidei, care înțelese numaidecît hotărîrea fratelui său.

Era o nebunie! împărăția, după ce a luat o dată banii, nu mai avea nici un drept asupra lui. Ea rîse din nou cînd Persida-i spuse că Trică are să capete banii înapoi. O treceau fiorii cînd se gîndea că feciorul ei o să primească deodată atîta sumă de bani; dar nu credea că împărăția o să fie atît de proastă ca să-i dea banii după ce-i are o dată.

Aşa, rîzînd mereu, a trecut Murăşul, şi mai vîrtos rîdea cînd l-a văzut, în sfîrşit, pe Trică cu şapca pe ureche. Ah! ce bine îi şedea! Ah! ce fecior! Nu era nici unul ca dînsul!

Trică se cutremură în tot trupul cînd le văzu. Apoi, cuprins de o pornire dureroasă, fă cu cîțiva paşi spre mumă-sa, o îmbrățişă lung şi o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persida începu să plîngă, şi plîngeau toți văzînd-o pe dînsa plîngînd.

Ca să scape, Trică se desfăcu, ridică iar sticla cu vin şi, cu lacrimile în ochi, începu să chiuiască din nou, încît răsuna tot oralii.

— Muzica! să cînte muzica! strigă Mara ca ieşită din fire şi începu să bată din palme.

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa! Şi pornit alaiul înainte, ea mergea în frunte alăturea cu feciorul ei, sărind mereu ca în joc, chiuind din răsputeri şi bătînd mereu în palme, luată de vîrtejul din care nu putea să-şi scoată feciorul.

Iară Persida cea înaltă şi frumoasă, femeie asupra căreia se opreau toate privirile, mergea pierdută şi plîngînd după dînşii.

Căprarul cel bun de gură a mers cît a mers sfiicios alăturea cu dînsa. Luat însă în cele din urmă şi el de vîrtej, o cuprinse cu brațul şi începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg şi eu cu voi! grăi dînsa şi-l dete încet la o parte.

XX
NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mamii, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pățit-o altele şi mai rău decît tine şi tot au ajuns femei cu casă bună. Eşti, la urma urmelor, ca şi cînd ai fost cununată cu el, şi toată lumea te ştie că i-ai fost soție credincioasă şi harnică şi multe ai suferit de la dînsul. Femeie ca tine n-are decît să aleagă între cei mai buni ca să-şi gă sească bărbat.

Aşa vorbea Mara ca să-şi mîngîie fata.

Trecuse miezul nopții, şi ele, deşi obosite moarte, nu puteau să doarmă în culcuşurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înțeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adică ea nu mai poate să aibă alt bărbat afară de Națl. Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus că e cununată cu dînsul.

— Prostii! grăi deci Mara, care înțelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orişicînd...

Luată apoi pe dinainte de dorința de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpîni.

— Banul, draga mamii, urmă ea, banul e mare putere, el deschide toate uşile şi strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulți bani. Uite! urmă ea, făcîndu-şi mustrări c-a scăpat vorba, ți-o spun fiindcă nu mai eşti copilă şi trebuie s-o ştii, ca să te simți: eu am adunat pentru voi puțin cîte puțin şi din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, şi puține sunt pe aici prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridică puțin în culcuşul ei. Ştiuse ea că are mama ei bani! acum însă ar fi voit să-i vadă fața, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulți, şi parcă din fața

ei ar fi putut să-i numere. Era însă întuneric în casă.

— Cîteva mii să fie, grăi Persida, nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbi, fata mea, de mii, îi zise Mara, ci numără cu zecile de mii. Nu degeaba am ostenit eu; nu degeaba mi-am tras de la gură. Ce-i al tău e al tău; ce-i al lui Trică e al lui Trică; ce-o să mai rămînă veți împărți între voi. Asta s-o ştii, ca s-o ştii, dar să n-o spui nimănui. Nu eşti tu orişicine!

Persida tăcu.

În zadar! puterea banului e mare, şi ea se simțea cu totul altfel acum, cînd ştia din gura mumei sale că are zeci de mii puse la o parte şi bine păstrate, cum numai Mara ştia să păstreze.

Doamne! Națl s-ar mira şi el dac-ar şti-o aceasta şi şi-ar da silințele să intre în voile bătrînei, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrînul, ar vorbi şi el cu totul altfel dac-ar şti că feciorul lui ia zestre mare.

De ce adică Națl era mereu posomorît şi răstit? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărți? de ce era nemulțumit cu soarta lui? Pentru că era deprins să trăiască bogat şi trăia acum sărac, scos de dînsa din averea lui.

Îi venea să se ridice din culcuşul ei şi să alerge la el, ca să-i spună şi să-l roage, să-i moaie, să-i îndulcească firea. În zadar, afară de dînsul nu era pentru dînsa bărbat pe lume, fără de căsnicie nu e viață şi numai cu dînsul putea dînsa să-şi închipuiască căsnicia.

Asta trebuia s-o înțeleagă şi mama ei, şi o înțelegea dacă-i spunea că sunt cununați.

Acum, în clipa aceasta, putea să i-o spună, era chiar datoare, pentru ca ea să ştie cum stau lucrurile şi să nu-şi mai facă gînduri deşerte.

— Mamă! şopti ea.

Mara adormise.

— Mamă! grăi mai tare.

Mara dormea pierdută în somnul greu al omului obosit.

Persida se ridică speriată din culcuşul ei.

Iar se simțea singură, părăsită, nepăzită de nimeni şi, cu o putere neîmblînzită, o cuprinse pornirea de a se duce la el. Nu putea dînsa să doarmă în altă casă cînd avea casa ei. Ce făcea el singur? Cum putea dînsa să-l lase singur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos din pat, se îmbrăcă în pripă şi ieşi tiptil din casă, apoi o luă ca o stafie prin noaptea geroasă drept spre Sărărie, ținînd drumul peste Murăşul înghețat după zarea luminii de la cîrciumf.

Națl era dus, nu ştia nimeni unde, şi cîrciuma rămăsese în paza lui Bandi, cîinele credincios, care sări speriat în picioare cînd o văzu pe Persida în prag.

Iară Persida nici că-l băgă în seamă, îi era parcă a căzut din cer de la mari înălțimi în prăpastie adîncă şi se afla tot în cădere.

Aşa a gă sit-o Națl cînd s-a întors cam amețit de vin acasă.

— Aha! grăi dînsul. Tot s-a-ntors doamna! Ştiam eu că nu poți tu să trăieşti fără de mine: e scris în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăim împreună pînă ce nu ne vom fi mîncat de vii unul pe altul.

Persida se uită la el cuprinsă de înduioşare, cum muma se uită la copilul pornit în că i rele.

Ce putea dînsa să vorbească cu omul acesta?!

— Dar bine c-ai venit, urmă tolănindu-se pe pat, căci tot n-avea cine să-mi tragă cizmele... Trage! adăugă apoi şi-şi întinse piciorul.

Era obişnuită Persida să-i tragă cizmele şi să i le curețe de noroi. Ea-l învățase aşa. Niciodată însă pîn-acum el nu i-o ceruse asta, şi ea se ruşină de starea în care ajunsese față de el.

Dar ce putea să facă?! Cu de-a sila, dar le trase, apoi rămăsese uitîndu-se mîhnită la el.

— Bine, zise ea, nu ți-e ție ruşine de ceea ce ai fă cut?

— Nu, răspunse el, nu mi-e deloc ruşine. De ce să-mi fie ruşine? Dac-aş fi orb, nu mi-ar fi ruşine; dac-aş fi surd, nu mi-ar fi ruşine; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aşzice, şi tot aşa zic şi acum. Nu vezi tu că mie-mi lipseşte ceva? Nu sunt om în toată firea. E o nenorocire, dar n-am ce face!

Ce mai putea să-i zică?!

— Cum ai putut tu să laşi casa aşa singură? grăi dînsa peste cîtva timp.

El se ridică şi se uită la dînsa frămîntat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi rîzînd cu amărăchine. A rămas aici fratele meu Bandi. Da! urmă el, să ştii că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uită-te bine la el şi-o să vezi şi tu că aşa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmetici.

— Vorbeşti într-aiurea? grăi dînsa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam ameţit şi nici nu ţi-aş fi spus-o dacă n-aşfi, dar ştiu foarte bine ce spun: Bandi, băiatul Reghinei, e fratele meu. Îl văd, îl simt că mi-e frate şi-mi aduc aminte de Reghina... M-ai înţeles? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite şi să ne ierte pe mine şi pe mama. Tu eşti suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să iei asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persida-şi dete seamă de marea asemănare ce era între Bandi şi Hubăr şi nu se mai îndoi că Naţl are dreptate.

— Sărman de tine şi de mine, sărmani de noi toţi! strigă ea cuprinzîndu-l cu braţele. Să n-o simtă cumva Bandi aceasta, că mult ţine la răposata lui mumă şi urît lucru se-ntîmplă!

— Să n-o simtă, zic şi eu, grăi Naţl, dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înţeles? Trebuie să facă ceva!

— Da! grăi Persida, şi ei începură să stea la sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viaţa lor.

Iară Mara...

Visase noaptea toată pe feciorul ei, şi dimineaţa tot cu gîndul la el s-a deşteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit lucrurile şi ce a făcut el ca s-o ia pe dinainte şi s-o ducă cu dînsul. Îşi aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a vă zut că nu e chip să-l abată de la hotărîrea lui şi a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile dacă dînsa nu s-ar fi putut mîngîia cu gîndul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări deci speriată din pat cînd se încredinţă că culcuşul Persidei e deşert şi nici hainele ei nu mai sunt aci.

Le înţelese toate într-o singură clipă.

"Neam îndrăcit! strigă dînsa. Dacă şi-au pus odată ceva în gînd, nu e chip să -i mai scoţi din ale lor."

Ea se aşeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărîtă de a nu se mişca, de a nu face nimic, de a arăta că nici pe dînsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna cînd nu mai ştia ce să facă, şi acum simţă mîntui ei covîrşitor era că toate au să iasă în cele din urmă după gîndul ei şi că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufere, dar nu pot să piară şi tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a rîs cu un fel de mulţumire răutăcioasă cînd a aflat, peste cîteva zile, că Naţl iar a bătut pe Persida.

Ar fi voit să-i scoată omului aceluia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

"Aşa-i trebuie! zicea. Să-şi vie în fire!"

Săptămînile şi lunile treceau. Persida trăia din ce în ce mai rău cu soţul ei, dară Mara nu-şi schimba gîndul: putea Persida să rabde, că-i făcea bine răbdarea.

Tot astfel, cînd a venit ştirea că războiul s-a pornit cu italienii, Mara se ruga mereu la Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciorul ei, dar se bucura oarecum cînd se gîndea la suferinţele prin care el trebuie să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu putinţă şi lucruri care o moaie chiar şi pe Mara.

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvîntată.

Nu-i venea să creadă şi nu putea să-şi dea seama dacă e bucurie ori întristare simţă mîntui viu care o cuprinde cînd se gîndeşte că tot ar fi cu putinţă.

"Grozavă nenorocire!" zicea dînsa, şi totuşi îi venea să se ducă şi să-şi ia fata cu puterea de cîte ori afla că şi acum tot o mai bate Naţl. I se răscolea toată firea cînd se gîndea că iară s-ar putea întîmpla ca în rîndul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărţită pe toată viaţa de dînsul, şi Marei îi venea să se ducă la dînsul să-i spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dînsul şi-i dă fată cu zestre, numai să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aştepte.

Aşa s-a frămîntat Mara luni de zile de-a rîndul şi nu s-a mişcat decît pe la Sf. Nicolae, cînd iar a trimis moaşa după dînsa.

— Zice, grăi Talia, să nu te nelinişteşti, că toate sunt bune!

Mara era, cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte neliniştită. Îi venea să-şi

smulgă părul din cap, să-şi muşte carnea de pe trup, şi mergînd cu paşi iuți şi mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre cîrciuma de la Sărărie, ea îşi zicea mereu: "Nemernico! Ticăloaso!" De mult ar fi trebuit să vină şi nu se putea ierta că n-a venit.

"O, Doamne! grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăşi pe sine, dar tot om dat de la Dumnezeu e, şi botezul o să-l sfințească şi pe el."

Da! botezul sfmţeşte chiar şi pe copiii adunați din margine de drum.

Ea, cu toate aceste, se opri, ajunsă la intrare, ca în fața unei primejdii.

— E aci neamțul? o întrebă pe Talia.

— Nu e, ră spunse aceasta, a plecat pe-nserate şi nu-i e obiceiul de a se întoarce înainte de cîntatul cocoşilor.

Şi nu s-a abătut Națl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gînduri grele, încît nu mai ştia nici el ce are să facă şi-şi petrecuse timpul cuprins de viu neastîmpăr.

Tîrziu după miezul nopții, cînd s-a întors istovit şi cam amețit acasă, toate erau trecute şi în iatacul luminat de o candelă se făcuse linişte adîncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încît abia i se mai simțea răsuflarea, iară Mara se aşezase pe patul lui şi fusese şi ea biruită de somn.

Vfzînd pe Mara, el se opri şi stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă: îi era ruşine, îl cuprinsese un fel de spaimă, parcă o grea pedeapsă îl aştepta.

El însă nu putea să plece: se simțea ca înfipt în pămînt.

Prin liniştea nopții se auzea un fel de morfoleală gingaşă: copilul, îmbăiat, înfăşat şi aşezat, după obicei, lîngă muma lui, nu dormea, ci îşi dusese mîinile la gură şi îşi sugea pumnii.

Inima lui Națl se strînse şi mintea lui se lumină deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit şi n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Ca să-l certe cu toată asprimea.

Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chinuită în toată clipa şi mereu bătută, Persida n-a putut să dea viață decît unei stîrpituri; îl vedea, parcă, stîlcit, cu oasele strîmbe, cu fața pocită, o adevărată spaimă, şi, cuprins de fiori, el începu să tremure aducîndu-şi aminte de Reghina şi de copilul ei.

Şi dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, să trăiască?

Grozavă nenorocire!

Şi totuşi...

"Doamne! zise el cu ochii plini de lacrimi, ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzeşte-l, ține-l, orb să fie, surd să fie, slut să fie, schilod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ție are să ți-l păstreze sărmana aceasta de femeie."

Tiptil apoi, pas cu pas, călcînd în vîrful degetelor, cu inima încleştată şi tremurînd în tot trupul, el se apropie de pat, ca să-şi vadă copilul.

Ce putea să vadă?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decît o bucățică de carne fără ochi, care se mişcă în toate amănuntele ei. El însă nu mai văzuse în viața lui ceva atît de frumos ca copilul lui, cu fața ceea rotundă, plină şi viu mişcată şi cu degetele cele lungi şi subțiri la mînuşițele de om.

Ah! cum ar fi vrut să-l desfăşure, ca să-l vadă întreg, să-l pipăie cu mîna, să se încredințeze că e întreg, că setea de viață, care-l face să-şi sugă cu atîta neastîmpăr pumnii, îi străbătea întreaga ființă.

"De ce, Doamne, atîta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ea", zise el adînc înduioşat şi nu-şi mai putu stăpîni plînsul.

Persida-şi deschise ochii şi-i deschise mari şi-i îndreptă oarecum dormind, mirată şi nedezmeticită spre el.

— Ah! Doamne! zise el în romîneşte. Iartă-mă, Persido, că te-am deşteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar şi izbucni în plîns înăbuşit.

Persida-i întinse mîna şi-l apucă de braț, ca şi cînd s-ar fi temut că se duce şi-ar fi voit să-l oprească, să-l ție, să nu-l lase.

— Plîngi, că-ți face bine, zise apoi peste cîtva timp. E băiat, urmă iar. O să vezi tu ce băiat! Lasă, c-o să vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel? grăi dînsul deznădăjduit. Eu tot eu rămîn; de cîte ori mi-am făcut cele mai amarnice mustrări? de cîte ori mi-am pus tare-n gînd să mă-ndreptez?! Tot nemernic am rămas, şi nemernic am să fiu toată viața mea!

Persida se uită zîmbind senin la el.

Ce-i pasă ei acum dacă el se îndreaptă ori nu?!

Da, mai înainte, cînd toată gîndirea, toată simțirea, toată purtarea ei de grijă asupra lui şi numai asupra lui se îndrepta, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dînsul şi-l scotea din răbdare, îl îndîrjea prin neîncetatele ei silințe. Acum însă nu mai vedea păcatele lui şi-i era, aşa cum îl ştia, destul de bun.

Mara se deşteptă şi ea din somn, dar, văzîndu-l la patul fiicei sale, nu-i mai venea să fugă, ca mai nainte, cînd se gîndise c-ar putea să dea ochi cu el.

Văzîndu-l plîngînd, ea se înduioşă.

— Ei, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate le ştiu, să-i mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat şi-a rînduit să nu fie copil adunat de pe ulițe.

El a rămas uimit în fața ei. Ar fi voit să-i răspundă ceva, să meargă şi acum la ea şi să-i sărute mîna, dar nu putea: erau parcă toate de prisos, şi cînd îşi ridică ochii, el se uită la ea ca şi cînd nu ar fi fost niciodată şi c-ar mai putea să fie supărare între dînşii.

— Sărmana mea mamă! grăi el în cele din urmă, suspinînd.

— Are să vină şi ea! zise Mara. Trebuie să vină! Am să mă duc chiar eu să-i spun, s-o chem, s-o aduc: îi este nepot şi ei tot atît de bine ca mie; are şi ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-i spui, mamă, şi ei că suntem cununați, grăi Persida îngrijată.

— Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Națl. N-ar putea să nu-i spună tatei, şi-l ştiți cum e!

Ei începură apoi să se sfătuiască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-l moaie şi pe bătrînul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunați cu toții în dragoste familială.

— Avem, gră i Națl, să-l boteză m în legea ta şi să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să-l boteze!

— Da! zise Mara încîntată, tot el! Altfel nu se poate!

Persida dete din cap şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu, grăi dînsa, avem să-l botezăm în legea bătranului Hubăr şi-o să rog, urmă plîngînd, pe maica Aegidia să-i fie ea naşă. De mult încă mi-am pus-o aceasta în gînd, adăugă ea şi plînse înainte.

Mara şi Națl nu mai îndrăzniră să zică nimic. Aşa era! Tot dînsa era cea mai înțeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o să fie creştin adevărat, dar recunoştea ea că numai aşa se poate îmblînzi Hubăr cel îndîrjit.

Aşa, stînd de vorbă şi sfătuindu-se între dînşii, în fericită unire familială, i-au prins zorile de zi şi i-a apucat şi lumina zilei, pe care Hubăroaie o aşteptase cu neastîmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

Singură dînsa ştia cît a răbdat şi cîte lacrimi a vărsat în tăcere după rarele ei întîlniri cu Națl. Ținea să nu treacă peste voința soțului său; au însă toate un hotar: din clipa în care aflase că se apropie ceasul, ea nu mai aştepta decît să plece soțul ei la măcelărie pentru ca să plece şi ea.

Persida şi Națl şi Mara tresăriră într-un fel de uimire cînd ea se ivi în prag.

Era lucru firesc ca ea să vie şi nu se îndoiau că va şi veni: uimiți erau dar numai pentru că dînsa venise tocmai acum, cînd vorbeau despre dînsa.

Mara, cea dintîi, se ridică şi se duse la dînsa. Neştiind ce să-şi mai zică, ele se îmbrățişară în tăcere, se sărutară şi iar se ținură îmbrățişate, în vreme ce copiii lor se uitau la ele oprindu-şi răsuflarea.

Desfăcîndu-se din brațele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lîngă fiul ei şi se duse la Persida, ca să o sărute de mai multe ori tot în t ăcere, cu dragoste şi cu sfială.

Abia după-aceea ochii ei se opriră asupra copilului şi de la el trecură la Națl.

— Mult eşti nenorocit, grăi dînsa cu ochii plini de lacrimi, şi mare noroc ai avut! Le ştiu toate, urmă apoi întorcîndu-se spre Persida. Ştiu cît ai suferit, fata mea. Dumnezeu are să ți le ție toate în seamă şi să ți le răsplătească!

— Lasă-le aceste, întîmpină Mara. Să nu mai vorbim despre cele trecute, ci să vedem de cele viitoare.

Hubăroaie se uită lung la ea.

— Ți-e uşor ție, grăi dînsa amărîtă, căci stai singură, poți să faci cum te trage inima şi n-ai să te temi de nimeni: mie mi-e groază cînd mă gîndesc la cele viitoare.

Persida se cutremură.

— Să nu fie în ceas rău vorba pe care ai grăit-o fără ca să-ți dai seama! suspină Mara. Nu e în lumea aceasta nimic mai trist decît viața văduvei, care poartă ea singură greul vieții şi tot ea singură plînge cînd are vreo bucurie. Ce-mi este mie că ne vedem adunați cu toții aici, cînd răposatul, sărmanul, nu poate să fie şi el cu noi! urmă dînsa plîngînd. Nu, din inimă nu puteau să-ți iasă vorbele. Bărbatul tău e om şi el, e creştin, e părinte şi are să se moaie în cele din urmă.

Nici că-i veniseră din inimă acele vorbe, dar fuseseră grăite, şi ca un fel de săgetare trecuse prin inimile lor simță mîntui că nu e unirea fericită cu putință cîtă vreme trăieşte el.

O clipă însă numai, apoi începură a se sfătui cum au să pornească lucrurile ca să-l aducă şi pe el în mijlocul lor.

Hubăroaie nu îndrăznea să-i vorbească.

— Ce ar fi dacă m-aşduce eu şi i-aşcere iertare? grăi Naţl.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar fi destul să te vadă pentru ca să nu-şi mai poată stăpîni mînia. Nu ştiu ce are, dar de la un timp încoace e din ce în ce mai îndîrjit.

— Am să le sufăr toate, întîmpină Naţl, şi mi-e destul să-i spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persida, dînd cu socoteala care e vorba aceea, clătină din cap.

— Nu! zise ea. Ai face foarte rău. Te rog, mamă, urmă apoi întorcîndu-se spre Hubăroaie, să te duci la maica Aegidia şi să-i spui c-o rog de iertare şi doresc a vorbi cu dînsa. Are să vie, iar celelalte le lăsațipe mine.

Aşa s-a şi făcut.

De la cîrciumă Hubăroaie s-a dus drept la mănăstire, şi pe la amiazăzi maica Aegidia cea mărunțică şi cu fața aspră a cerut binecuvîntarea stariței ca să poată merge la fata ei.

Trecuse atîta timp de cînd nu se mai văzuseră şi atît de multe s-au petrecut în timpul acesta. Era însă la mijloc un suflet nevinovat, şi maica Aegidia intră în cîrciuma de la Sărărie ca-ntr-o biserică, sfiicioasă şi cu pas uşor.

Tot aşa a şi ieşit peste vreun ceas, ca să meargă la părintele pleban, care s-a dus apoi fără de întîrziere la Hubăr, căci vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Ştiu de ce ai venit şi ce vrei, îi zise Hubăr. Nu mi-a spus nimeni, dar mi-e destul să te văd ca să ştiu. Uite, i le iert toate, toate le trec cu vederea, toate le uit ca şi cînd n-ar fi fost niciodată: nu-l pot însă ierta că nepotul meu e copil nelegiuit.

— Tocmai de aceasta e vorba, grăi plebanul aşezat. E o nenorocire că aşa au venit lucrurile, dar trebuie să ne ferim de alta mai mare: să-i cununăm cît mai curînd, pentru ca copilul să fie botezat ca născut din părinți care trăiesc în căsnicie binecuvîntată de sfînta biserică.

— Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămîne. Grozav am fost pedepsit eu pentru cîteva clipe de uşurință! Nu mi-e destul că trebuie să-mi ştiu copilul de pripas, dar am ajuns să am şi un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbim, grăi plebanul cu oarecare asprime. Ți-ai făcut datoria şi trebuie să ți-o faci pînă la sfîrşit. Copilul născut din adulter nu găseşte milă nici la oameni, nici la Dumnezeu: el n-are loc în rîndul cretinilor şi e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decît o grea osîndă. N-ai să-l ştii, n-ai să-l vezi!

— Dar îmi iese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăjduit.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Naţl, grăi plebanul. N-ai însă să ții seama de el şi n-ai mai ales să pui alăturea cu dînsul pe nepotul tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvîntare e născut.

— Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătină zîmbind din cap.

— Fără de voința lui Dumnezeu, zise el, nici un fir de păr nu se clatină: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voință?! Era de mai nainte vinovat şi pentru vina lui osîndit să se nască din păcat, pentru ca să treacă disprețuit de semenii săi prin lume. Şi osîndit, pentru vina ta, erai şi tu să-l zămisleşti, pentru ca să nu mai poți trăi liniştit. Poartă-ți osînda cu umilință şi cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se ierte vina. Toate ai să le treci cu vederea şi să te gîndeşti numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca copilul să fie botezat în legea ta şi primit în sînul singurei biserici în adevăr mîntuitoare. Dacă ei nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei şi copilul este pierdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu mai era vorbă dacă vrea ori nu vrea, poate ori nu poate; trebuia să voiască şi să poată, să se siluiască însuşi pe sine, ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfînta biserică şi să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

Arămas dar vorba ca plebanul să-l aducă pe Naţl, pentru ca să ceară iertare şi părinteasca binecuvîntare.

Era hotărît Hubăr să le facă toate după cum le rînduise preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gîndul că nepotul său e copil nelegiuit şi, cînd se văzu faţă-n faţă cu fiul său, sîngele îi năvăli spre cap şi ochii i se împăienjeniră.

— Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci şi ruşinea aceasta?! strigă el ca ieşit din fire şi-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mîna.

— Rabdă, fiule, zise el, că ţi se cuvine şi ţi-e părinte.

Naţl îşi plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mîna care-l lovise şi o sărută.

Uitîndu-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de simţă mîntui că în zadar sunt toate, căci trai liniştit cu acest om nu se poate.

— Loveşte-mă, alungă-mă, grăi, ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să aibi inimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

— Cum nu e?! întrebară plebanul şi Hubăr deodată.

— Persida, răspunse Naţl ridicîndu-şi capul, nu e femeia care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se temea să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununaţi!

— Cum? În taină? Fără de învoirea părinţilor? întrebă preotul.

— Cu învoirea mumei, răspunse Naţl cam în silă; învoirea tatei nu o puteam cere fiindcă eram în duşmănie.

— Dacă aşa este, grăi preotul întorcîndu-se spre Hubăr, atunci căsătoria e neatinsă şi copilul e legiuit. Dar tot trebuie să fie binecuvîntată căsnicia de amîndouă bisericile.

Hubăr nu se putea dezmetici. Se simţea uşurat, dar tot nu putea să-l ierte pe Naţl că s-a căsă torit fără de învoirea lui.

— Să fie, zise el, să fie binecuvîntată de amîndouă, dar copilul e al nostru, numai al nostru.

— Da, tată, răspunse Naţl, şi ei rămaseră cîtva timp într-un fel de încordare.

Părintele pleban ar fi aşteptat ca ei să-şi dea mîna, să se îmbrăţişeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Naţl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uite în ochii fiului său.

— Te rog, tată, gră i în cele din urmă Naţl, dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubăr îşi ridică ochii. Nu putea să zică ba şi îi era foarte greu să se ducă.

— Am să viu, zise el, da! am să mă duc. Să ştii însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Naţl îşi plecă iar capul. Era şi el de părerea tatălui său şi nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrînului.

— Am să viu mîine dimineaţă, zise iar Hubăr întorcîndu-se spre părintele pleban. Azi e prea tîrziu şi trebuie să mă mai gîndesc şi eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzîndu-l din ce în ce mai muiat şi mai fericită încă se simţea cînd el îi spuse că dînşii sunt cununaţi.

— E femeie foarte înţeleaptă şi foarte cumsecade, grăi dînsa.

— Nu e nici Naţl băiat rău, întîmpină el înduioşat. Au venit însă lucrurile aşa că nu mai ştia băiatul ce să facă. Vinovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uita lung şi cu ochii plini de lacrimi la soţul ei. N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, şi acum ar fi voit să cadă în genunchi la picioarele lui şi să-i sărute mîna.

— Sărmana femeie! urmă el. Cît a suferit şi cît a ştiut să rabde! Mie parcă nu-mi vine să cred că poate o femeie să fie cununată şi să trăiască ani de zile de-a rîndul fără ca s-o spună aceasta. Mîine, adăugă el, mergem amîndoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea, şi toată lumea trebuie să afle adevărul.

Aşa au şi făcut.

N-avuse Hubăr în viaţa lui zi mai mare decît aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece şi parcă tot nu era gata.

Un dar pentru nou-născut. Un semn de iubire pentru nora lui.

El se duse la dulap şi luă din lădița de fier zece, apoi douăzeci şi cinci şi în cele din urmă toți galbenii pe care-i strînsese, peste trei sute, apoi scoase şi cutia cu argintărie.

— Să le-o dăm lor, că noi tot degeaba o ținem.

— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaie rîzînd cu mulțumire.

Şi tot astfel, ca de zi mare, aşteptau şi Națl cu Persida.

Se vede însă că zi cu desăvîrşire senină nu e în lumea aceasta cu putință.

Mara era şi ea mulțumită, dar nu se bucura cu toată inima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gîndul că el are să fie papistaş. Îi era parcă mai bucuros l-ar şti aşa, nebotezat, şi singura ei vorbă era: "Voi faceți cum ştiți; al vostru e copilul!"

Apoi mai era la mijloc şi Bandi, care se uita la copilul Persidei ca la un nou soare răsărit pe cer. În mintea lui nu putea să intre gîndul că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dînsul, om mai urgisit decît acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimîntată, care-şi alungase feciorul şi-i făcuse Persidei atît de multe zile amare. Îi venea deci să fugă cînd a aflat că vine Hubăr. Nu! niciodată n-ar fi crezut că poate să fie Persida atît de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, şi acum, cînd ştia că dînsa-l aşteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Şi totuşi ar fi voit să se ducă în lume şi nu putea; şedea posomorît într-un colț şi nu era în stare să se mişte.

Hubăr şi Hubăroaie au trecut pe lîngă el fără ca să-l bage în seamă.

Era şi frumoasă şi grea clipa în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara nu era şi ea de față.

Națl stătea umilit la căpătîiul patului şi se dete puțin la o parte cînd părinții lui intrară, iar Persida îi adepta cu fața rîzătoare.

Hubăr, deşi cam strîmtorat, era om trăit în lume şi ştia ce voieşte. El se duse la Persida şi o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ți le-am făcut şi fii încredințată despre iubirea noastră părintească, grăi apoi uitîndu-se în ochii ei.

— Nu suntem vrednici noi, răspunse ea sărutîndu-i mîna, dar copilul acesta?!

Hubăr desfăcu punga şi vărsă galbeni peste copil.

— Belşug să se reverse şi binecuvîntare asupra ta! grăi el şi se plecă să să rute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia de argintării. Hubăr îşi îmbrățişă şi feciorul, şi ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc şi de mult nu s-au văzut. Atît era Hubăr de încîntat de nora sa, încît luă hotărîrea de a merge chiar acum la Mara, ca s-o roage să vie deseară şi ea şi să petreacă cu toții împreună; atît era de încîntat, încît chiar acum hotărî ca de la Sf. Gheorghe înainte Națl să părăsească birtul şi să vie acasă.

Pe cînd însă ei petreceau în casă, Bandi se plimba neastîmpărat prin cîrciumă. Îi era parcă s-a sfîrşit viața lui şi-i venea să sară, să-l apuce de gît, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el şi singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Cînd Hubăr ieşea, Bandi stătea în calea lui şi se uita la el drept în față, îndrăzneț, fără ca să-şi ascundă mînia, gata de a-l înhăța, mai mult smintit decît om în toată firea.

Hubăr se cutremură şi se opri cuprins de groază în loc, încît nevastă-sa trecu înainte pe lîngă băietanul care din calea ei se dete la o parte şi-l lăsă apoi şi pe Hubăr să treacă.

"Doamne! ce am eu să fac?!" grăi el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puțin, întorcîndu-se spre nevastă-sa. Spune-i c-o rog şi eu, c-o rugăm amîndoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntîrziat.

XXI
PACE ŞI LINIŞTE

"Ah, Doamne! grăi Persida pierdută în gînduri, e atîta timp de cînd n-am fost la biserică."

Îi adunase noul-născut pe cei de atîta timp risipiți şi-i ținea la un loc, dar ea se

uita în ochii fiecăruia din ei şi vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simţea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toţi cu dragoste şi sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dînsa ascultau cu toţii; ea putea să-i povăţuiască pe toţi după buna ei chibzuinţă; ei, însă, între dînşii, tot învrăjbiţi erau, şi ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe faţă.

Singură maica Aegidia era cu desăvîrşire mulţumită. Îşi crescuse atîta timp fata pierdută, şi acum, după ce o vedea chiar mai aşezată de cum fusese, era mîndră în sufletul ei şi venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dînsa, să-i fie de ajutor.

Avea însă pînă chiar şi maica Aegidia o mîhnire în sufletul ei, şi îndată ce venea Mara să-şi vadă fata şi nepotul, călugăriţa măruntică nu mai ră mînea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că e a ei fata, dar mai era la mijloc şi botezul.

Hubăr stăruia ca copilul să fie botezat cît mai curînd, în casa părinţilor lui; Persida ţinea însă ca copilul să fie botezat mai tîrziu, cînd va putea să meargă şi ea la biserică. Iar Mara stăruia alăturea cu fiica ei şi nu se sfia a-şi da pe faţă dorinţa ca tot popa care a făcut cununia să facă şi botezul. De cîte ori vorba venea la aceasta, maica Aegidia începea să tremure, se uita cuprinsă de o vie îngrijire în ochii Persidei şi nu mai putea să stea.

Tot cam ca maica Aegidia era şi Hubăroaie. Ar fi fost, sărmana femeie, gata să se învoiască cu toate şi să dea şi sîngele din inima ei, numai ca lucrurile să meargă bine şi Persida să nu fie supărată. Niciodată însă soţul ei nu fusese atît de neliniştit ca acum, şi, văzîndu-l neliniştit pe el, nu mai avea nici ea odihnă.

Cum oare ar fi putut Naţl să fie fericit?!

Ţinea la copilul lui ca la lumina ochilor săi; adeseori îl cuprindea însă simţă mîntui că prea e grea sarcina pe care trebuia s-o poarte.

Era trecută viaţa fără de griji. El stătea ziua toată în picioare, alerga de ici pînă colo, se bălăbănea cu slugile, cu oamenii din cîrciumă şi cu cei din birt şi abia acum îşi dădea seama ce fel îşi petrecea Persida viaţa în vreme ce el stătea de vorbă cu prietenii, se plimba ori îşi omora timpul jucînd cărţi. Şi totuşi el era mereu la dînsa, ca să vadă dacă nu-i lipseşte ceva, dacă poate să-i dea vreun mic ajutor, să-i facă o mică plăcere.

Îi era adeseori parc-o pierde, parcă a pierdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-l mai vedea pe el, nu-l mai băga în seamă de cînd avea copil, şi pe nesimţite se schimbaseră lucrurile, încît ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, şi-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dînsa, pentru ca el să dea pe toţi la o parte şi să alerge, căci nu ştia nimeni s-o mulţumească atît de bine ca dînsul.

Dar acestea au venit încetul cu încetul şi se petreceau ca lucruri de sine înţelese. Se deprinsese Naţl cu grijile şi cu osteneala zilei atît de bine, încît nu s-ar mai fi putut simţi bine dacă nu le-ar fi avut. Ceea ce-l ţinea în neîncetată tulburare şi-l făcea nefericit era încordarea dintre tatăl său şi soacră-sa şi mai ales frămîntarea sufletească ce străbătea din ochii mereu neastîmpăraţi ai tatălui său. Îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandi, în sfîrşit, nu-l mai băga nimeni în seamă.

Trecuseră timpurile frumoase, cînd Persida ziua întreagă îi zicea mereu: "Bandi, vino!", "Bandi, du-te!", "Bandi, aleargă!", "Bandi, fă!"

Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-i place. De cînd se născuse copilul acela şi de cînd venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toţi, dat ca o fiinţă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

Aşa stăteau lucrurile cînd a sosit, în sfîrşit, ziua botezului, după cum o hotărîse Persida.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriţă să fie naşă, dar maica Aegidia îşi pusese toată stăruinţa să i se dea binecuvîntarea, şi biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobişnuit şi pe Persida, care intrase deodată în inimile tuturora.

Gătită în haină de caşmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obrajii tot plini, dar mai albă decît de obicei, păşind încet şi apropiindu-se cu umilinţă de altar, ea părea mai mult o vedenie decît fiinţă din carne şi oase, şi mulţi îngenuncheară cînd ea îşi plecă genunchii ca să-i mulţumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria de a trece prin grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorţii.

Stînd îngenuncheată şi cu capul plecat, ea se vedea în gîndul ei însăşi pe sine, copilă răsfăţată, stînd în fereastra cu geamul spart de o întîmplătoare suflare de vînt, se vedea deschizînd în neastîmpărul ei copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecînd

prin fața măcelăriei... una cîte una întîmplările care hotărîseră viața ei se reamintiră în sufletul ei parcă le visa şi le visase numai după un plan de mai înainte croit. Cuprinsă apoi de simță mîntui că nu e sfîrşit încă şirul grelelor încercări, ea îşi plecă mai tare capul.

"Orişice ni s-ar mai fi întîmplînd, Doamne, grăi dînsa, dreptate ni se face, dar pe el să-l aibi sub ocrotirea ta, căci tu l-ai voit, al tău este, ție ți-l voi păstra!"

Nu ştia nimeni ce simte şi gîndeşte dînsa în clipa aceasta, dar, văzînd-o, toți erau cuprinşi de acelaşi simțămînt, toți, afară de Mara, muma ei, care, gătită ca-n alte dăți, stătea îndărătnică la intrarea bisericii.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase şi îi venea din cînd în cînd să se repeadă, să ia copilul şi să fugă cu el din biserică. Îi era parcă i-l iau, i-l răpesc, i-l aruncă în prăpastie adîncă, în foc mistuitor, şi atît nepot avea şi dînsa.

Cînd părintele pleban se ivi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atît de neobişnuită, Mara făcu un pas înainte şi apoi, pas cu pas, stînd mereu şi fă cînd iar un pas înainte, tot mai potolită, tot mai muiată, ea se apropie.

Cînd preotul vărsă apa sfîntului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori şi ochii se umplură de lacrimi.

Acum era papistaş nepotul ei, cel mai iubit dintre toți oamenii era papistaş.

— E frumos! grã i dînsa întorcîndu-se spre Persida. E frumos şi la dînşii botezul! Oameni suntem cu toții, tot creştini, cretini adevărați, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persida şi o îmbrățişă. Dac-ar fi toți ca tine, n-ar fi în lumea aceasta decît fericire.

Atît era de fericită Mara, încît îmbrățişă pe maica Aegidia, pe Națl, pe Hubăroaie, pînă chiar şi pe Hubăr, care nu rîdea nici acum, ar fi fost în stare să îmbrățişeze pe toți cei adunați în biserică.

— Voi mergeți acum acasă, grăi apoi grăbită, căci vin şi eu, dar trebuie să trec mai înainte pe undeva.

Trebuia, neapărat trebuia!

Cum adică?! Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbeni; Hubăroaie îl înzestrase cu cinci mii de florini; nu putea să rămîie nici Mara mai prejos. Avea şi dînsa: trebuia să arate că are, că nu e nici dînsa cea din urmă, că ține şi dînsa la el.

Alergînd spre casă, ea era tare hotărîtă să-i dea Persidei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e nici Persida orişicine şi să ştie lumea că nu e feciorul lui Hubăr mai presus de fata ei! Da! a Persidei era zestrea; pentru dînsa o adunase: acum era timpul să i-o dea.

Pare însă că erau prea mulți bani, aşa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi din carnete, din puțin cîte puțin mai mult şi tot mai mult, peste treizeci de mii de florini.

Era destul să-i dea treizeci, douăzeci şi cinci ori douăzeci de mii. Ceilalți tot ai ei rămîn, dar sunt mai bine păstrați.

Ea luă în cele din urmă zece mii. Tot era mai mult decît ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chiar prea mult... şi îi venea Marei să se întoarcă din drum.

Era hotărîtă să dea banii în fața tuturora, cum lucrul acesta de obşte se face. Hubăr ținuse însă ca de ziua aceasta să vie noră-sa la casa lui şi masa de cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr îşi adunase, în cinstea nurorii, pe toți prietenii şi cunoscuții, tot oameni de frunte, de care se sfia Mara. Văzînd atîta lume şi aşa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-l chemă pe Națl la o parte.

— Uite! îi zise, am ținut şi eu să fac un dar pentru copil. Nu e mult, o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini! Am să vi-i dau, adăugă întinzîndu-i banii, şi pe ceilalți. Aceştia acum, de botez.

Națl ştia că Persida are zestre. I-o spusese Persida ea însăşi aceasta. Ştia şi că zestrea e mare. Acum însă, cînd vedea banii în mîna tremură toare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căci mulți trebuiau să fie banii pentru ca dînsa să poată rumpe atîta din ei.

— Nu, zise el dîndu-se puțin înapoi, te rog să nu ni-i dai, căci trebuință nu avem de dînşii şi la d-ta sunt mai bine păstrați decît la noi. Ni-e destul să ştim că -i avem. Dacă îl ține Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu, adăugă el sărutîndu-i mîna, n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara. Mai bine decît la mine unde ar putea să stea? Să ştiți că-i aveți... pe toți, nu numai pe aceştia.

Atît voia Mara, ca lumea să ştie, şi de aceea nu se mai putea stăpîni, trebuia neapărat să le spună tuturora, fiecăruia în taină, că n-are nimeni ginere ca al ei, care n-a voit să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soției sale.

Nici că se uitau însă oamenii ca mai nainte la dînsa. Las' că banul te ridică şi în sufletul tău, şi în gîndul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, şi mesenii toți înțelegeau de ce Mara şade în scaun ca pusă într-un jeț şi vorbele rar şi apăsat. Pînă chiar şi Hubăr, care adunase şi el destul, se uita cu un fel de mirare la dînsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu şi iar se uita la dînsa, o înțelegea deplin, şi ar fi voit să fie singură, ca să poată plînge. Prea veniseră lucrurile frumos şi peste toate aşteptările ei bine; era peste putință ca ele să rămîie mult timp aşa, şi ochii ei necredincioşi umblau scrutărori de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mîhnire.

Națl, ei atît de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl ştia de odinioară. Şi, cine ştie?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viața lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieții şi trece veselia inimii.

El era strîmtorat, dus cu gîndul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede şi nu cuteza să se bucure.

Hubăroaie era pierdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei se opresc, de cîte ori intră în casă, cu un fel de temere asupra soțului ei. Nimeni mai bine decît dînsa nu-l cunoştea, şi dînsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulțumită, voioasă, omeneşte fericită nu era decît Mara, care le uitase toate şi se pierduse cu desăvîrşire în clipa de acum. Şi, totuşi, tocmai de la dînsa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putință ca ea să nu-şi aducă în cele din urmă aminte şi de cei ce nu se bucurau împreună cu dînsa, iar aceasta o-nduioşa pe dînsa şi o mîhnea pe Hubăroaie, care-şi reamintea amărăciunea de care fusese cuprinsă cînd a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse mustrări. E grozav lucru să doreai moarte cuiva, şi-i era bietei de femei parcă toți ştiu acele vorbe şi toți o mustră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, şi Persida se roşi ca bujorul cînd muma ei îşi aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, cînd mintea fiecăruia era stăpînită de gîndul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr ruşine că noră-sa are frate pe acel om soios şi nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă şi intrase alăturea cu toți oamenii fără de căpătîi la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida şi fecior ca Trică! Acum, în clipa aceasta, îi era şi Marei greu, şi ea-şi făcea mustrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfîrşit în voie bună, şi la despărțire inimile erau mai mult încleştate decît deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curînd.

Peste cîteva zile Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în şold de o țandără de bombă şi zăcea acum într-un spital din Verona.

— Simțeam eu! grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată.

Şi umbla Mara plîngîndu-se mereu de la Radna la Lipova şi de la Lipova la Radna. De cînd îşi ştia fata bine aşezată, se gîndea numai la feciorul ei şi nu băgă de seamă că mai mari decît ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-şi caute prilej spre a-şi da pe față supărarea.

Tot vechea neînțelegere.

Îi intrase în cap gîndul că are de Sfîntul Gheorghe să-i treacă măcelăria lui Națl şi apoi să se ducă acasă, la Viena.

— Trăiți voi, îi zise el nevestei sale, mai bine fără de mine decît cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghi drept în inimă. Ce ar fi putut însă ea să -i zică ori să -i facă spre a-l încredința că țin cu toții la dînsul?!

Lucru lămurit era numai că Națl nu putea să ia măcelăria fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocioacă, supărat rău pe Trică, de la care primise cele şaptesprezece sute, şi zgîndărît mereu de soția sa, ținea una şi nestrămutat la hotărîrea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu şi-a făcut tăietura de măiestru la timpul hotărît şi-a umblat ani de zile de-a rîndul fără de rost.

Astfel treceau zilele, şi în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult.

În Săptămîna brînzei, cînd Trică s-a întors, în sfîrşit, acasă, singură Mara se

bucura, iar Persida ar fi voit să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău timp.

Dar era venit.

Cam şoldiş, nu-i vorbă, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uite vreodată cele petrecute, dar îi şedea oarecum bine şi la cojocărie nu-i făceau nici o stricǎ chine, aşa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schimbe trecînd prin lume! Lasă că era periat şi pieptănat, cu obrazul ras şi cu mustă cioara răsucită, bine strîns la brîu şi cu că ciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog, din care putea orişinice să facă ce vrea.

— Bocioacă e prost, grăi el cînd Persida îşi spuse supărările. A fost totdeauna şi o să rămîie toată viaţa lui. Am eu să-l dumeresc şi-o să vezi că toate au să meargă strună.

Uşurel apoi, fără de grijă, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, el s-a dus la Bocioacă, dar la Bocioacă, nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocioacă, dar cînd l-a văzut că vine rîzînd, cînd l-a văzut că-i cam şoldiş, dar altfel de tot bine, nu mai avea nici el ce să-i facă.

— Ştiu că te-ai supărat, îi zise Trică. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat; uite, bate-mă, trage-mi palme, ca şi cînd ţi-aş fi fecior, că te-am avut ca tată, apoi să fim tot ca mai nainte!

Bocioacă clătină din cap. Îi era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost a trecut, grăi el scoţînd vorbele cu anevoie. Eu ţi-am spus şi tot ţi-am spus să te pui bine cu jupîneasa; ce să-ţi fac dacă n-ai voit să mă înţelegi?

Trică se uită lung şi cam cu milă la el, apoi îl apucă de braţ.

— Dacă jupîneasa e stăpînul casei, zise, să mergem la ea.

— Nu e stăpanul casei, răspunse Bocioacă, dar pacea casei de la ea atîrnă şi asta nu o dau pentru nimic.

— Să mergem la ea, zise iar Trică.

Marta şi fata ei tresăriră cînd Trică se ivi în pragul casei mari, unde ele lucrau la fereastră. Prea venise fără de veste omul care le zguduise pe amîndouă atît de mult.

— Jupînul zice, grăi el dezgheţat, că nu poate să mă primească iar calfă, fiindcă nu voiţi d-voastră. Dacă eu aş avea nevastă, n-aş cere învoirea ei, adăugă el uitîndu-se cam de sus în jos la Marta; fiind însă că jupanul o cere şi eu n-am vreme să aştept, o fac cătăneşte şi vă întreb dacă mă primiţi ori nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul straşnic, care-i arunca atunci pe ceilalţi la dreapta şi la stînga ca să-şi deschidă drum spre Verbonc. Îi era frică de el, dar nu ar fi putut să se depărteze de dînsul. Marta era strivită. Ea singură îl înţelegea. Dar nu se dădea.

— După cum ai venit şi după cum întrebi, grăi dînsa veninoasă, ne vine să-l întrebăm noi pe jupanul dacă mai putem ori nu să stăm şi noi în casa aceasta.

Bocioacă, omul păcii, ar fi voit să fugă şi să-i lase singuri.

— Bine, îi zise el Martei, nu se poate să vorbeşti şi tu fără ca să înţepi cu limba?! Ce ai cu el? Spune-mi şi mie, ca să ştiu.

— Nu are nimic! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are şi nici n-o să mai aibă nimic. Eu rămîn şi pace bună! Cine se ia după muiere se miră şi el unde se pomeneşte. O să vezi cît de bine o să ne nărăvim.

Aşa au rămas apoi lucrurile. Era hotărîtă acuma şi treaba lui Naţl.

Nu-şi făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ţinea să-l scoată măiestru.

— Închide tu un ochi, grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpînească, apoi închidem şi noi ceilalţi unul. Noi ştim, noi facem, şi nimeni nu ne mai poartă de grijă.

Cam aşa se gîndea şi Bocioacă, şi încă în postul Paştilor amîndoi cumnaţii au fost scoşi maieştri.

Nu mai avea Hubăr acum de ce să fie nemulţumit şi nici nu zicea că este.

A treia zi de Paşti, Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor maieştri. Nu putea nimeni să-i ia dreptul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea şi fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus şi el cu nevastă-sa, dar a dus cu dînsul şi pe părintele pleban, căci Bocioacă poftise şi el pe părintele protopop, şi întîia oară, de cînd venise la Lipova, Hubăr nu se mai simţea străin între străini, ci acasă la el, înconjurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade!

Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spini şi pe jăratic.

Îi venea să plîngă cînd se uita la fața senină a Marei. Cuprinsă de simță mîntui că dînsa i-a adunat pe toți la un loc şi că copiii ei sunt cheagul care-i ține strînşi, ea umbla mîndră şi uşoară, oarecum pe zburate, şi vorbea rar şi apăsat ca o împărăteasă.

Iar el tresărea cînd ochii se îndreptau asupra lui şi ar fi voit să poată sta ascuns într-un colț.

Ce-ar fi zis toți aceşti oameni dacă ar fi ştiut ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puțin i-a păsut mai nainte; acum însă ținea să-l socotească şi ei cum el îi socotea pe dînşii.

Îi era destul să se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie încredințat că ea ştie. Nu putea să-şi dea seama cum şi de la cine a aflat dînsa, destul că nu din întîmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, şi îi era greu de dînsa.

Nu fusese mai înainte pentru dînsul nimeni mai sus de părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă, i-a zis preotul cînd a văzut nerăbdarea lui, du-te, stai acolo în liniştită retragere, căci ai din ce să trăieşti.

Aşa şi voia să facă. Acum însă, cînd toate se lămuriseră, încît nu mai rămînea decît ca Națl să se mute şi să ia măcelăria, el nu mai dormea nopțile şi nu mai avea zi tihnită. Cum putea el să plece cînd nevasta lui plîngea deznădăjduită de cîte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atît de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dînsa.

Şi dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o ştiu aceasta fără ca să şi-o spună.

Persida vedea şi ea că el voieşte să vorbească cu dînsa, şi degeaba îi zicea Națl să nu se amestece, căci simță mîntui de milă şi dorul de linişte o împingeau să lămurească odată şi lucrul acesta. Ea n-aştepta decît să-l prindă singur.

— Uite, tată, îi zise ea ca şi cînd vorba ar fi de un lucru de nimic, noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm cîrciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tînăr, dar e aşezat şi harnic şi n-ar duce-o rău dacă am purta şi noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită cîtva timp țintă şi cam speriat în ochii ei, apoi îi apucă mîna, o ținu strînsă şi începu să plîngă mai întîi încet şi pe înăbuşite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strigă în sfîrşit.

— Dac-ai fi om rău, n-ai plînge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grăi dînsa. Întreabă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, şi rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zic să-l iau cu mine, zise Hubăr, să-l duc acolo, să-i fac vreun rost şi apoi să mă întorc.

Persida stete cîtva timp pe gînduri.

Era frumos şi bine aşa; mai frumos şi mai bine nu s-ar fi putut, şi mare lucru ar fi fost dacă Hubăr ar fi făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parcă era prea tîrziu. Dar toate sunt cu putință cînd omul voieşte cu tot dinadinsul, şi lucrul trebuia să se facă; de la el atîrnă pacea şi liniştea întregii familii.

— Am, grăi dînsa, să-l iau pe departe şi să-l pregătese. Treci mîine seară, dacă poți, pe la noi. O să potrivesc lucrurile aşa ca să fiți singuri şi nesupărați de nimeni. El ține la mine şi o să mă asculte.

Şi ținea, în adevăr, tot mai ținea Bandi la Persida. Vorba e numai că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată şi mai ales acum, de cînd lucrurile se schimbaseră, el se făcuse de tot sperios.

Un singur gînd îl muncea: ce are să se aleagă de el după ce Persida se mută la casa lui Hubăr?

— De ce?! întrebă el dar cînd Persida îl întrebă dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

— Să vezi şi tu lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit, urmă ea, că te ia cu dînsul dacă vrei să mergi.

— De ce mă ia? întrebă iar Bandi.

Nu intra-n mintea lui gîndul ca Hubăr, omul rău şi urgisit, de care muma lui fugea speriată, să-i facă lui vreun bine.

— Pentru ca să-mi facă mie o plăcere, răspunse Persida.

Da! asta o înțelegea Bandi. De dragul Persidei putea pînă chiar şi Hubăr să fie

bun. El dete din umeri.

— Şi cînd o să mă întorc? întrebă.

— Cînd vei voi, răspunse ea.

Bandi dete din umăr.

La urma urmelor, totuna îi era dacă cu dînsa nu putea să meargă şi dacă aşa voia dînsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite.

Deşi o ştia însă aceasta, Hubăr, ieşind seara ca să meargă la cîrciuma de la Sărărie, tremura în tot trupul, ca făcătorul-de-rele care vede că nu-i mai rămîne decît să săvîrşească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gîndul că trece peste povaţa preotului, şi-i venea la tot pasul să se oprească şi să se întoarcă din drum. Era parcă peste putinţă ca lucrurile să se sfîrşească atît de frumos cum el le plănuise. Nu-i rămînea însă decît să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit odată pe coaste la vale.

Ajuns faţă în faţă cu Bandi, singuri în casă, el era hotărît cu desăvîrşire.

— Carevasăzică, vii, băiete, cu mine? întrebă el.

Bandi se uită la dînsul şi parcă nu mai era omul rău şi urgisit, parcă era în zîmbetul şi în ochii lui o bună voinţă nemaipomenită.

— Mă duc, ră spunse el. Dacă vrea Persida!

— O să-ţi meargă bine, băiete, urmă Hubăr, o să le ai toate din destul.

Bandi se uită iar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acel "de ce?" şi în felul cum fusese rostit ceva ce-l înfiora pe Hubăr.

Ajuns odată pînă aici, el nu mai putea să se stăpînească: trebuia să meargă înainte pînă la sfîrşit, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

— O să-ţi spun mai tîrziu, grăi el. Acum să ştii numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decît pe mine.

Bandi se dete îndărăt şi începu să rîdă pe rînjite.

— Ai cunoscut tu pe mama? întrebă el ridicînd mîna. O ştii? Îţi aduci aminte de ea?

— Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mi mai spune, că ştiu, grăi Bandi cu glasul înăbuşit. Mi-eşti tată! Nu-i aşa?

— Da! îi zise Hubăr apropiindu-se de el.

Bandi îl lovi cu pumnul în piept, apoi, cuprins de un fel de turbare, se năpusti asupra lui şi-l muşcă în gîtlej, încît căzură amîndoi unul peste altul în mijlocul casei, Hubăr, cu ochii închişi şi fără ca să se mai apere, iar Bandi, cu genunchii pe pieptul tatălui său, rîzînd şi apăsînd mereu cîtă vreme mai simţea răsuflare în el.

Cînd Persida a deschis, în cele din urmă, uşa, ca să vadă ce fac, în casă era linişte şi Bandi rîdea înainte.
